

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Θ. ΖΩΡΑ

Τακτικού καθηγητοῦ τῆς Μεσαιωνικῆς καὶ Νεωτέρας Ἑλληνικῆς Φιλολογίας
Διευθυντοῦ τοῦ Σπουδαστηρίου Βυζαντινῆς καὶ Νεοελληνικῆς Φιλολογίας

Ι. ΤΥΠΑΛΛΟΣ ΚΑΙ Ν. ΘΩΜΑΖΑΙΟΣ

(Ἀνέκδοτος ἀλληλογραφία)¹

Ἡ γνωριμία τοῦ Θωμαζαίου μετὰ τὸν Τυπάλδον εἶχε βαθεῖας τὰς ρίζας. Ὁ Ἱταλὸς φιλέλλην ἀπὸ μακρῶν ἔτων συνεδέετο διὰ συνεχοῦς καὶ στενῆς φιλίας μετὰ τῆς ἐν Βενετίᾳ ἐγκατεστημένης οἰκογενείας τοῦ Αἰμιλίου Τυπάλδου, τὰς φιλικὰς δὲ ταύτας σχέσεις διετήρησε μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του². Τὸ γεγονὸς τοῦτο εἶχε δώσει τὴν εὐκαιρίαν καὶ εἰς τὸν ποιητὴν Ἰούλιον νὰ γνωρίσῃ ἐμμέσως καὶ νὰ ἐκτιμήσῃ τὸν ἑνθερμον καὶ ἐνθουσιώδη μελετητὴν τῆς δημοτικῆς ποιήσεως καὶ νὰ αἰσθανθῇ πρὸς αὐτὸν θαυμασμόν καὶ ἀφοσίωσιν.

Προσωπικῶς ἐν τούτοις οἱ δύο ἄνδρες ἐγνωρίσθησαν πολὺ βραδύτερον καὶ ἀκριβῶς ὅτε, τὸ 1849, ὁ Θωμαζαῖος ἔφθασεν εἰς Κέρκυραν ὡς πολιτικός ἐξόριστος³. Πράγματι, ἀναχωρῶν ἐξ Ἱταλίας, ἐφρόντισεν οὗτος, ἐκτὸς

1. Περὶ τοῦ Τυπάλδου βλ. κυρίως: Μ. Σιγοῦρου, Ἰούλιος Τυπάλδος (βιογραφικὸν σημεῖωμα), ἐν τῇ ἐκδόσει Ἰουλίου Τυπάλδου, Ποιήματα, Ἐν Ἀθήναις, Γ. Φέξης, σελ. 3 - 12, Κ. Παλαμᾶ, Ἰούλιος Τυπάλδος, Φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασσός: Διαλέξεις περὶ Ἑλλήνων ποιητῶν τοῦ 10^{ου} αἰῶνος, ἐκδ. β', τόμ. Β', Ἐν Ἀθήναις 1925, σελ. 127 - 164, Γ. Θ. Ζώρα, Κριτικά εἰς τὸν Τυπάλδον, Ἑλληνικὴ Δημιουργία, τόμ. Ε', 15 Φεβρουαρίου 1950, σελ. 251 - 258 (= Ἑπτανησιακὰ Μελετήματα, τόμ. Β', Ἀθῆναι 1959, σελ. 245 ἐπ.), Φ. Μπομπουλίδου, Ἰούλιος Τυπάλδος, Ἀθῆναι 1953, Ν.τ. Κονόμου, Εἰσαγωγή, ἐν τῇ ἐκδόσει Τυπάλδος: Ἀπαντα, Ἀθῆνα 1953, σελ. 9 - 30 (ἐνθα καὶ λεπτομερὲς βιβλιογραφία περὶ τοῦ ποιητοῦ).

2. Περὶ τῶν σχέσεων μεταξὺ τοῦ Θωμαζαίου καὶ τοῦ Αἰμιλίου Τυπάλδου, ὡς καὶ περὶ τῆς πλουσίας μεταξὺ αὐτῶν ἀνταλλαγείσης κατὰ καιροὺς ἀλληλογραφίας, θέλομεν ἀσχοληθῇ εἰς ἰδιαίτεραν μελέτην (βλ. Γ. Θ. Ζώρα, Ἑπτανησιακὰ Μελετήματα, τόμ. Γ', Ἀθῆναι 1965, σελ. 272 ἐπ. καὶ R. Ciampini, N. Tommaseo: Lettere inedite a Emilio de Tipaldo (1834 - 1835), Morcelliana, Brescia 1953). Περὶ τοῦ Αἰμιλίου Τυπάλδου βλ. Γ. Θ. Ζώρα, Ἑπτανησιακὰ Μελετήματα, τόμ. Γ', ἐνθ' ἄν., σελ. 272 - 273. Ὁ Αἰμιλῖος ἦτο υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου, πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ τοῦ πατρὸς τοῦ Ἰουλίου, καὶ ἐπομένως ἐξάδελφος τοῦ ποιητοῦ.

3. Περὶ τῶν λόγων οἵτινες ὑπεχρέωσαν τὸν Θωμαζαῖον νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ἱταλίαν καὶ νὰ καταφύγῃ ὡς πολιτικὸς ἐξόριστος εἰς τὴν Κέρκυραν, βλ. Γ. Θ. Ζώρα, Ἑπτανησιακὰ Μελετήματα, τόμ. Γ', ἐνθ' ἄν., σελ. 194, σημ. 7, σελ. 276 κλπ.

τῆς γνωριμίας τοῦ Μουστοξύδου, μετὰ τοῦ ὁποίου εἶχεν ἤδη συνδεθῆ ἀπὸ τριῶν περίπου δεκαετηρίδων¹, νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν εὐμενῇ ὑποδοχὴν ἐκ μέρους καὶ ἄλλων διακεκριμένων Ἑπτανησίων, οἵτινες θὰ ἠδύνατο νὰ τοῦ εἶναι χρήσιμοι κατὰ τὴν εἰς τὰς νήσους ταύτας ἐξορίαν του.

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ὁ παλαιὸς φίλος Αἰμίλιος Τυπάλδος ἔσπευσε νὰ τὸν ἐφοδιάσῃ διὰ συστατικῆς ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Ἰούλιον, ὅστις, καὶ ὥς ἐκ τῆς δικαστικῆς αὐτοῦ ιδιότητος, ἀλλὰ καὶ τῶν πολλῶν γνωριμιῶν, ἠδύνατο νὰ τοῦ φανῇ ποικιλοτρόπως χρήσιμος. Ὅτε λοιπὸν ὁ Θωμαζαῖος ἔφθασεν εἰς Κέρκυραν καὶ ἠναγκάσθη ἐπὶ ἱκανὰς ἡμέρας νὰ παραμείνῃ, ἔνεκα σχετικοῦ ἀποκλεισμοῦ τοῦ πλοίου ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐπέβαινε, εἰς τὸ λοιμοκαθατήριον², ἐκ τῶν πρώτων μελημάτων του ὑπῆρξε νὰ ἀναζητήσῃ τὸν ποιητὴν τοῦ Ρήγα³.

Τὴν ἐποχὴν ὅμως ἐκείνην ὁ Ἰούλιος Τυπάλδος εὗρίσκετο εἰς Κεφαλληνίαν, διὸ ὁ Θωμαζαῖος τοῦ ἀπέστειλεν ἐκεῖ τὴν συστατικὴν ἐπιστολὴν τοῦ Αἰμιλίου, συνοδεύων αὐτὴν μὲ δλίγας ἰδικὰς του γραμμὰς.

Ὁ Ἰούλιος ἔσπευσε νὰ ἀπαντήσῃ, βεβαιῶν τὸν Θωμαζαῖον περὶ τῆς ἀγάπης του καὶ περὶ τῆς προθυμίας, μετὰ τῆς ὁποίας ἐτίθετο εἰς τὴν διάθεσίν του εἰς πᾶσαν περίπτωσιν: « Ἀφ' ὅτου εὗρισκόμην εἰς τὴν Ἰταλίαν — γράφει, σὺν τοῖς ἄλλοις — ἔμαθα νὰ σέβωμαι τὸ ὄνομά Σας, τὸ ὁποῖον βραδύτερον ἐλάτρευσα. Καὶ τώρα, ὅποτε ἡ τύχη ἠθέλησε νὰ Σᾶς φέρῃ μεταξύ μας, θέτω τὸν ἑαυτόν του μεθ' ὑπερφηφείας εἰς τὴν διάθεσίν Σας. Λυποῦμαι ὅτι δὲν παρευρέθην αὐτόσε κατὰ τὴν ἀφίξίν Σας, ἵνα δυνηθῶ κατὰ τινα τρόπον νὰ Σᾶς ἀποδείξω καὶ ἐμπράκτως τοῦλάχιστον τὴν ἐπιθυμίαν νὰ Σᾶς φανῶ χρήσιμος. Μετὰ τινὰς ἡμέρας ἐλπίζω ὅτι θὰ δυνηθῶ νὰ ἐπιστρέψω εἰς Κέρκυραν. Ἐν τῷ μεταξύ, εἰς οἵανδήποτε περίστασιν, ἐλπίζω ὅτι θὰ θελήσετε νὰ ἐνθυμηθῇτε ὅτι ἡ γῆ αὕτη δὲν Σᾶς εἶναι ἐξ ὀλοκλήρου ξένη, δεδομένου ὅτι εἰς αὐτὴν κατοικεῖ ἓνας ἀδελφὸς τοῦ Αἰμιλίου, ὅστις οὐδὲν ἄλλο ἐπιθυμεῖ περισσότερον ἀπὸ τοῦ νὰ Σᾶς ἀποδείξῃ τὴν εὐλάβειαν καὶ τὴν εἰλικρινῇ ἀφοσίωσίν του »⁴.

Ὀλίγον βραδύτερον ὁ Τυπάλδος ἐπιστρέφει εἰς τὴν Κέρκυραν καὶ ἔκτοτε στενότατοι δεσμοὶ φιλίας καὶ πνευματικῆς συνεργασίας ἐνώνουν τοὺς δύο λογίους. Ὁ Ἰούλιος ἐπισκέπτεται συχνάκις εἰς τὴν οἰκίαν του τὸν Θωμαζαῖον, μετὰ προθυμίας ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν ἐξεύρεσιν καταλλήλου στέγης

1. Βλέπε σχετικῶς Γ. Θ. Ζώρ α, Ἑπτανησιακὰ Μελετήματα, τόμ. Γ', ἐνθ' ἀν., σελ. 291 ἐπ.

2. Γ. Θ. Ζώρ α, Ἑπτανησιακὰ Μελετήματα, τόμ. Γ', ἐνθ' ἀν., σελ. 323.

3. Βλ. Γ. Θ. Ζώρ α, Ἑπτανησιακὰ Μελετήματα, τόμ. Γ', ἐνθ' ἀν., σελ. 325: « Ἀποστείλατέ μου τὸ ταχύτερον τὸν Ἰούλιον Τυπάλδον, εἰς τὸν ὁποῖον ἔχω νὰ εἶπω πολλὰ πράγματα » ἔχω δὲ καὶ τὴν ἀνάγκην του ».

4. Βλέπε κατωτέρω τὸ πληρὲς κείμενον τῆς ἐπιστολῆς.

δι' αὐτόν, φροντίζει διὰ ποικίλας ὑποθέσεις τὰς ὁποίας τοῦ ἀναθέτει ὁ Ἰταλὸς φυγάς, τοῦ δανείζει ἀναγκαῖα διὰ τὰς μελέτας του βιβλία, ὡς τοῦτο προκύπτει καὶ ἀπὸ τὰ σημειώματα, τὰ ὁποῖα οἱ δύο φίλοι ἀντήλλαξαν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην.

Ὅτε, μετὰ τινα χρόνον, ὁ Θωμαζαῖος ἐτερμάτισε τὴν εἰς Κέρκυραν ἐξορίαν του καὶ ἐπέστρεψεν εἰς Ἰταλίαν¹, ἢ μετὰ τοῦ ποιητοῦ μας ἐπικοινωνία δὲν διεκόπη, ἀλλὰ συνεχίσθη, ἐξ ἴσου φιλική, διὰ τῆς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον συχνῆς κατὰ καιροὺς ἀλληλογραφίας.

Ἡ τύχη συνήνωσε πάλιν τοὺς δύο ἄνδρας, ὅτε μετὰ τινα ἔτη ὁ Τυπάλδος, ἔνεκα λόγων ὑγείας, μετέβη εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐγκατεστάθη, ἀπὸ τοῦ 1867 μέχρι τοῦ 1881, εἰς τὴν Φλωρεντίαν², τὴν πόλιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἦδη, ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1859, διέμενε πλέον μονίμως καὶ ὁ Θωμαζαῖος³. Συχναὶ ἐπαφαί, ἐπισκέψεις καὶ συζητήσεις ἐπανήρχισαν καὶ πάλιν μεταξὺ τῶν δύο ἀνδρῶν, ὡς καὶ ἀνταλλαγὴ σημειωμάτων, πολλὰ τῶν ὁποίων διεσώθησαν εἰς τὸ ἀρχεῖον τοῦ Θωμαζαίου. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα οἱ δύο ἄνδρες ἀντήλλαξαν ἐπιστολάς τινας, ὁσάκις ὁ Ἕλλην ποιητὴς ἐπεχειρεῖ ἐπισκέψεις εἰς ἄλλας ἰταλικὰς πόλεις, μάλιστα δὲ εἰς τὴν Βενετίαν, ὅπου ἦτο ἐγκατεστημένη ἡ οἰκογένεια τοῦ Αἰμιλίου Τυπάλδου.

Ἐνωρὶς ἡ γνωριμία ἐπεξετάθη καὶ εἰς τὰ λοιπὰ μέλη τῶν δύο οἰκογενειῶν, ἰδίᾳ ἀφ' ὅτου ὁ Θωμαζαῖος ἐνυμφεύθη ἐν Κερκύρᾳ τὴν πτωχὴν, ἀλλὰ στοργικὴν Διαμάντω Παβέλλο - Ἀρτάλε⁴, πρὸς τὴν ὁποίαν ὁ Τυπάλδος ἔδειξε πάντοτε ἐκτίμησιν καὶ ἀγάπην, ἀφιέρωσε δ' ἐπὶ τῷ θανάτῳ αὐτῆς ποίημα, ἐξαῖρον τὰς ἀρετάς της⁵. Τὰς οἰκογενειακὰς σχέσεις μαρτυροῦν ποικίλαι ἐπιστολαί, ἀνταλλαγίσαι μεταξὺ τῶν συγγενῶν τῶν δύο φίλων.

* *

Ἐκτὸς τῶν φιλικῶν δεσμῶν βαθυτάτη ἀμοιβαία ἐκτίμησις συνέδεσε

1. Ὁ Θωμαζαῖος ἀνεχώρησεν ἐκ Κερκύρας, ἐπιστρέφων εἰς Ἰταλίαν, τὸν Μάιον τοῦ 1854.

2. Ὁ Τυπάλδος μετέβη εἰς Ἰταλίαν τὸ 1867· παρέμεινε δ' ἐκεῖ μέχρι τοῦ 1881, ὁπότε ἐπέστρεψε, σχεδὸν παράλυτος, εἰς τὴν Κέρκυραν.

3. Ὁ Θωμαζαῖος ἐγκατεστάθη εἰς Φλωρεντίαν τὸ 1859, παρέμεινε δὲ εἰς τὴν πόλιν ταύτην συνεχῶς μέχρι τοῦ τέλους τῆς ζωῆς του (1η Μαΐου 1874).

4. Περί τοῦ γάμου τοῦ Θωμαζαίου μετὰ τῆς Διαμάντως Παβέλλο - Ἀρτάλε βλ. Γ. Θ. Ζώρ α, Ἑπτανησιακὰ Μελετήματα, τόμ. Β', ἐνθ' ἀν., σελ. 344 ἐπ. Ἐκ τοῦ πρώτου αὐτῆς γάμου ἡ σύζυγος τοῦ Θωμαζαίου εἶχεν ἀποκτήσει τρία τέκνα, τοὺς Δομένικον, Ματθαῖον καὶ Σπυρίδωνα, ἐκ δὲ τοῦ δευτέρου δύο, τὴν Caterina (1852 - 1911), ἣτις βραδύτερον εἰσῆλθεν ὡς μοναχὴ εἰς τὸ Τάγμα τῶν Φραγκισκανῶν μὲ τὸ ὄνομα suor Chiara - Francesca, καὶ τὸν Girolamo (1853 - 1899).

5. Γ. Θ. Ζώρ α, Ἑπτανησιακὰ Μελετήματα, τόμ. Β', ἐνθ' ἀν., σελ. 348 ἐπ.

τούς δύο λογίους, ὡς ἀποδεικνύει ὁ τόνος τῆς ἀνταλλαγίσης ἀλληλογραφίας.

Τὴν ἐκτίμησιν τοῦ Τυπάλδου πρὸς τὸν μελετητὴν τῶν δημοτικῶν μας τραγουδιῶν μαρτυρεῖ, σὺν τοῖς ἄλλοις, ἡ μετάφρασις ἀποσπασμάτων ἀπὸ τὸ σύγγραμμα « Σπινθῆρες » (Scintille)¹ τοῦ Θωμαζαίου, ὡς καὶ τὰ σχετικὰ σχόλια : « Λυπούμεθα — γράφει ὁ Τυπάλδος — ὅτι εἰς τοῦτο τὸ βιβλιαράκι δὲν ἠμποροῦμε νὰ προσφέρωμε μεταφρασμένα, καθὼς οἱ μικρές μας δυνάμεις μᾶς τὸ συγχωροῦν, καὶ ἄλλα τεμάχια ἀπὸ τὸ σύγγραμμα τοῦ Θωμαζαίου, ἀναφορικὰ εἰς τὸ ἔθνος μας. Καὶ προσθέτομε μόνον ὅτι, ἂν ἡ Εὐρώπῃ χρεωστῇ σέβας εἰς τὸν ἑνδοξον ἄνδρα, ἡμεῖς χρεωστοῦμε εἰς αὐτὸν σέβας καὶ εὐγνωμοσύνη καὶ ἀπὸ καρδίας εὐχόμεθα εἰς τὴν Ἑλλάδα πολλὰ ἀπὸ τὰ τέχνα της νὰ τὴν ἀγαποῦν, καθὼς τὴν τιμᾷ καὶ τὴν ἀγαπᾷ τούτῃ ἡ ἀγαθὴ καὶ μεγάλη ψυχὴ »².

Ὁ Θωμαζαῖος ἐξ ἄλλου μνημονεύει ἐπανειλημμένως τὸν ποιητὴν μας εἰς τὸ προσωπικὸν ἡμερολόγιόν του. Γράφει : 29-1-1852 : « Il Tipaldo traduce nobilmente nella disprezzata lingua del popolo quelle delle mie Scintille che sono alla Grecia. I poveri Greci fanno scisma qui dalla lingua propria »³, 31-7-1852 : « ...Cure di Giulio Tipaldo per me »⁴, 14-9-1871 : « Viene oggi stesso il cons. Giulio Tipaldo, stato Presidente de' Tribunali di Zante, buon magistrato fornito di sapere e d'ingegno ; e mi rammenta quel ch'io per lungo soggiorno e per altre testimonianze sapevo, la bontà de' codici che reggevano le Isole Jonie innanzi che fossero appese alla Grecia libera, l'integrità de' magistrati, e la dottrina di parecchi tra loro ; la liberale maniera del condurre specialmente i processi criminali alla quale fece eccezione il processo dell'Italiano impiccato sulla fine del 1853⁵, eccezione tanto più scandalosa »⁶, 8-10-1871 : « Il cons. Giulio Tipaldo, greco e di nazione e di rito, conobbe anni fa un Monsignore di Romagna, Pila Carrocci, e s'affiatarono insieme ; perchè uomo assai disinvolto e vispo e destro ; e, a vederlo come qui, travestito da secolare, piglierebbesi per uno zerbino attempato. Con schiettezza non so quanto schietta, ma certamente più passionata e romanesca che prudente e cattolica, Monsignore si sfogò a

1. Περὶ τοῦ ἔργου τοῦ Θωμαζαίου « Σπινθῆρες » (Scintille) βλ. Γ. Θ. Ζώρ α, Ἑλτανισιακά Μελετήματα, τόμ. Β', ἐνθ' ἄν., σελ. 300 ἐπ.

2. Ν τ. Κ ο ν ό μ ο υ, Τυπάλδος : Ἐπαντα, ἐνθ' ἄν., σελ. 316-317.

3. Ν. Τ o m m a s e o, Diario intimo, ἔκδ. γ', Einaudi, 1946, σελ. 423.

4. Ν. Τ o m m a s e o, Diario intimo, ἐνθ' ἄν., σελ. 437.

5. Ὁ Θωμαζαῖος ἀναφέρεται εἰς τὸ ἐπεισόδιον τῆς καταδίκης τοῦ Ἰταλοῦ Ricci, ἐν Κερκύρα, τὰς συνθήκας καὶ λεπτομερείας τῆς ὁποίας περιέγραψεν εἰς τὸ ἔργον του : « Il supplizio d'un Italiano in Corfù ».

6. Ν. Τ o m m a s e o, Diario intimo, ἐνθ' ἄν., σελ. 442.

lungo contro la persona del povero papa, apponendo a lui tutto quanto fu negoziato per la infallibilità, e però tutti i disordini delle coscienze tedesche... »¹.

**

Εἰς τὸ ἐν τῇ Ἑθνικῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Φλωρεντίας σφζόμενον ἀρχεῖον τοῦ Θωμαζαίου² ὑπάρχουν ἱκαναὶ εἰς ἀριθμὸν ἐπιστολαὶ τοῦ Ἰουλίου Τυπάλδου, ὡς καὶ τινὰ πρόχειρα σχέδια ἐπιστολῶν τοῦ Θωμαζαίου³. Ἐκ τούτων αἱ μὲν ἐπιστολαὶ φέρουν ἀκριβῆ κατὰ κανόνα ἡμερομηνίαν καὶ ἐστάλησαν ὅτε οἱ δύο ἄνδρες εὗρισκοντο μακρὰν ἀλλήλων, ἐνῷ τὰ σημειώματα, ἅνευ ἡμερομηνίας, ἀντηλλάγησαν κατὰ τὰς περιόδους τῆς κοινῆς παραμονῆς πρῶτον μὲν εἰς Κέρκυραν καὶ ἔπειτα εἰς Φλωρεντίαν. Ἡ ἀλληλογραφία, ἥτις διακόπτεται ἐνίοτε ἐπὶ μακρὰ διαστήματα, καλύπτει χρονικὴν περίοδον ὁλοκλήρου εικοσιπενταετίας ἀπὸ τοῦ 1849 μέχρι τοῦ 1874.

Καὶ αἱ ἐπιστολαὶ καὶ τὰ σημειώματα παρουσιάζουν σημαντικὸν ἐνδιαφέρον, διότι, ἐκτὸς τῶν καθαρῶς ἀτομικῶν καὶ οἰκογενειακῶν εἰδήσεων — αἱ ὁποῖαι περιέχουν ἐνίοτε ἀξιόλογα βιογραφικὰ περὶ ἀμφοτέρων τῶν ἀνδρῶν στοιχεῖα —, παρέχουν καὶ πληροφορίας, ἀφορώσας εἰς σύγχρονα πολιτικά ἢ ἐθνικὰ γεγονότα, εἰς κοινωνικὰς ἐξελίξεις, ὡς καὶ εἰς κρίσεις ἐπὶ ποικίλων φιλολογικῶν θεμάτων τῆς ἐποχῆς. Εἶναι γραμμένα ἅπαντα εἰς τὴν ἰταλικήν, τὴν ὁποίαν ὁ Τυπάλδος ἐχειρίζετο μετὰ τῆς αὐτῆς εὐχερείας ὡς τὴν ἑλληνικήν⁴.

1. N. Tommaseo, Diario intimo, ἐνθ' ἀν., σελ. 448.

2. Περί τῶν καταλοίπων τοῦ Θωμαζαίου ἐν τῇ Ἑθνικῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Φλωρεντίας, βλ. Γ. Θ. Ζώρᾱ, Ἑπτανησιακὰ Μελετήματα, τόμ. Γ', ἐνθ' ἀν., Εἰσαγωγή.

3. Τὰ πρωτότυπα τῶν ἐπιστολῶν τούτων, εὗρισκόμενα εἰς χεῖρας τοῦ Ντ. Κονόμου, κατεστράφησαν μεθ' ὅλης τῆς λοιπῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Τυπάλδου κατὰ τοὺς σεισμοὺς καὶ τὴν πυρκαϊὰν τῆς Ζακύνθου τῆς 12ης - 15ης Αὐγούστου 1953. Γράφει σχετικῶς ὁ Κονόμος (Χαμένοι Θησαυροί, Ἑπτανησιακὰ Φύλλα, Δεκέμβριος 1953, σελ. 50) ὅτι, ἐκτὸς ἄλλων ἀπωλειῶν τῆς βιβλιοθήκης του, κατεστράφησαν ἐξ ὁλοκλήρου: « (3) Ἀνέκδοτο ἀρχεῖο Ἰουλίου Τυπάλδου (τόμοι 3, σελ. 2000). Τυπώθηκε μόνον ὁ πρῶτος τόμος μὲ τὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ, οἱ ἄλλοι δύο κἀηκαν. Περιεῖχαν πολυτιμώτατα γράμματα τῶν καλυτέρων ποιητῶν καὶ λογίων τῆς ἐποχῆς τοῦ Τυπάλδου, καθὼς καὶ τὴν ἀλληλογραφία τοῦ ἰδίου μὲ τὴν γυναῖκα του. Ἀναφέρω μερικὰ ὀνόματα ἀπὸ τὰ καταστραμμένα ἀνέκδοτα γράμματα πρὸς τὸν Ἰούλιο Τυπάλδο: Σολωμός, Θωμάζαϊος, Ρεγκάλντι, Λεγκράν, Βράϊλας - Ἀρμένης, Βαλαωρίτης, Λασκαράτος, Γεώργιος καὶ Γεράσιμος Μαρκοράς, Δημ. Βικέλας, Μάντζαρως, Σάβας, Σπ. Τρικοῦπης, Ζαμπέλιος, Ραγκαβῆς, Παν. Χιώτης, Σπ. Δεβιάζης κλπ. ». Τοιουτοτρόπως τὰ διασωθέντα πρόχειρα ἀποτελοῦν πλεόν τὰ μόνα ὑπόλοιπα τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Θωμαζαίου.

4. Ὁ Τυπάλδος κατεῖχε τελειῶς τὴν ἰταλικήν, ὡς μαρτυροῦν, σὺν τοῖς ἄλλοις, ἡ μετάφρασίς του τῆς « Ἐλευθερωμένης Ἱερουσαλὴμ », ἡ εἰς ἰταλικὴν γλῶσσαν συντεταγμένη γνωστὴ φιλολογικὴ ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν Δὲ Βιάξην, ἡ πλουσία ἀλληλογραφία του εἰς τὴν ἰταλικήν κλπ.

Κατωτέρω δημοσιεύομεν πρώτον μὲν τὰς ἐπιστολάς, ἐν συνεχείᾳ δὲ τὰ σημειώματα.

Α' - 'Επιστολαί.

Ἡ πρώτη ἐπιστολὴ ἐστάλη ὑπὸ τοῦ Ἰουλίου Τυπάλδου ἐκ Κεφαλληνίας τὴν 18ην Σεπτεμβρίου 1849 πρὸς τὸν πρὸ μικροῦ ἀφιχθέντα εἰς τὴν Ἐπτανήσον Θωμαζαῖον. Ὁ ποιητής, τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὑπηρετεῖ ὡς δικαστὴς ἐν Κερκύρᾳ¹, διὰ λόγους ὅμως εἰς ἡμᾶς ἀγνώστους — ἴσως διὰ προσωπικά ζητήματα, ἴσως ἀπλῶς πρὸς ἀνάπαισιν — εἶχε μεταβῆ διὰ βραχὺ χρονικὸν διάστημα εἰς τὴν ἰδιαιτέραν του πατρίδα. Διὰ τοῦτο ἐκφράζει εἰς τὴν ἐπιστολὴν τὴν βαθεῖαν θλίψιν του, διότι δὲν εὐρίσκειτο εἰς τὴν Κέρκυραν κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἀφίξεως τοῦ Θωμαζαίου, ἵνα προσφέρῃ τὰς ὑπηρεσίας του, προσθέτει ὅμως ὅτι εἶναι πρόθυμος νὰ τεθῇ εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Ἰταλοῦ ἐξορίστου εὐθὺς ὡς ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν ἔδραν του². Ἐν τῷ μεταξύ, καὶ διὰ τὴν περίπτωσιν ἀμέσου ἀνάγκης, ἀνέθεσεν εἰς τὸν φίλον του Δημήτριον Κουρκουμέλην νὰ ἀναλάβῃ πᾶσαν τυχὸν φροντίδα.

Ἡ ἐπιστολὴ ἔχει ἐν μεταφράσει ὡς ἀκολούθως:

« Ἀξιότιμε Κύριε,

Εἰς μίαν ἔρημον ὅπου εὐρίσκομαι, ἐδῶ εἰς τὴν πατρίδα μου, ἔλαβον τὴν πολῦτιμον ἐπιστολήν Σας τῆς 13ης τρέχοντος, εἰς τὴν ὁποίαν αἰσθάνομαι τὴν ἀνάγκην νὰ ἀπαντήσω, καὶ μάλιστα ἀμέσως, διότι μετ' ὀλίγον ἀναχωρεῖ τὸ ἀτμόπλοιον. Δύο γραμμαί, τὰς ὁποίας μοῦ ἔγραψεν ὁ Αἰμίλιος³, μοῦ παρέχουν τὴν εὐτυχὴ εὐκαιρίαν νὰ Σᾶς προσφέρω ὀλοψύχως τὰς ὑπηρεσίας μου⁴.

Ἀφ' οὗτο εὐρισκόμην εἰς τὴν Ἰταλίαν⁵, ἔμαθα νὰ σέβωμαι τὸ ὄνομά Σας, τὸ ὁποῖον βραδύτερον ἐλάτρευσα. Καὶ τώρα, ὅποτε ἡ τύχη ἡθέλησε νὰ

1. Ὡς γνωστόν, ὁ Ἰούλιος Τυπάλδος εἰσῆλθεν εἰς τὸν δικαστικὸν κλάδον τὸ 1839, εἰς αὐτὸν δὲ ὑπηρετήσε μετ' ἀφοσιώσεως ἐπὶ εἰκοσιπενταετίαν περίπου, διορισθεὶς τὸ πρῶτον ἀνακριτὴς εἰς Κεφαλληνίαν, κατόπιν πρωτοδίκης εἰς Κέρκυραν καί, βραδύτερον, τὸ 1852, πρόεδρος τῶν πρωτοδικῶν εἰς Ζάκυνθον.

2. Πράγματι εὐθὺς ὥς ὁ Τυπάλδος ἐπέστρεψεν εἰς Κέρκυραν ἐσπευσεν εἰς συνάντησιν τοῦ Θωμαζαίου καὶ ἐπανειλημμένως ἐβοήθησεν αὐτόν, φροντίζων διὰ τὴν ἐξεύρεσιν στέγης καὶ διὰ πᾶσαν ἄλλην ἀνάγκην τοῦ Ἰταλοῦ ἐξορίστου.

3. Ὁ ποιητὴς ἐννοεῖ τὸν εἰς Βενετίαν ἐγκατεστημένον Αἰμίλιον Τυπάλδον, περὶ τοῦ ὁποίου βλ. Ἡλίου Τσιτσέλη, Κεφαλληνιακὰ Σύμμικτα, τόμ. Α', Ἐν Ἀθῆναις 1904, σελ. 732 ἐπ.

4. Ὁ Τυπάλδος ἀναφέρεται προφανῶς εἰς τὸ μνημονευθὲν σημεῖωμα, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ Αἰμίλιος εἶχεν ἐφοδιασεὶ τὸν Θωμαζαῖον.

5. Ὡς γνωστόν, ὁ Τυπάλδος ἐσπούδασεν εἰς Ἰταλίαν καὶ ἐφοίτησεν εἰς τὰ

Σᾶς φέρῃ μεταξύ μας, θέτω τὸν ἑαυτόν μου μεθ' ὑπερηφανείας εἰς τὴν διά-
 θεσίν Σας. Λυποῦμαι ὅτι δὲν παρευρέθην αὐτόσε κατὰ τὴν ἀφίξιν Σας, ἵνα
 δυνηθῶ κατὰ τινα τρόπον νὰ Σᾶς ἀποδείξω καὶ ἐμπράκτως τοῦλάχιστον τὴν
 ἐπιθυμίαν νὰ Σᾶς φανῶ χρήσιμος. Μετὰ τινας ἡμέρας ἐλπίζω ὅτι θὰ δυνηθῶ
 νὰ ἐπιστρέψω εἰς Κέρκυραν. Ἐν τῷ μεταξύ, εἰς οἵανδήποτε περίστασιν, ἐλ-
 πίζω ὅτι θὰ θελήσετε νὰ ἐνθυμηθῇτε ὅτι ἡ γῆ αὕτη δὲν Σᾶς εἶναι ἐξ ὁλοκλήρου
 ξένη, δεδομένου ὅτι εἰς αὐτὴν κατοικεῖ ἕνας ἀδελφὸς τοῦ Αἰμιλίου¹, ὅστις
 οὐδὲν ἄλλο ἐπιθυμεῖ περισσότερον ἀπὸ τοῦ νὰ Σᾶς ἀποδείξῃ τὴν εὐλάβειαν
 καὶ τὴν εἰλικρινῇ ἀφοσίωσίν του. Κατὰ τὴν βραχείαν πλεον ἀπουσίαν μου,
 δύνασθε εἰς πᾶσαν ἀνάγκην νὰ ἀπευθυνθῇτε με πλήρη ἐλευθερίαν πρὸς τὸν
 φίλον μου Δρα Δημήτριον Κουρκουμέλην², εἰς τὸν ὁποῖον γράφω με τὸ
 αὐτὸ ἀτιμόπλοιον· εἰμαι βέβαιος, ὅτι οὗτος θὰ θεωρήσῃ τιμὴν του νὰ δυνηθῇ
 νὰ Σᾶς προσφέρῃ οἵανδήποτε ὑπηρεσίαν.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς ὀλίγας λέξεις τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Αἰμιλίου, τὰς
 ὁποίας εἶχατε τὴν καλωσύνην νὰ ἀντιγράψετε εἰς τὴν ἐπιστολήν Σας, οὐδὲν
 κατώρθωσα νὰ ἐννοήσω, ἴσως διότι ἀναφέρονται εἰς προηγουμένην ἐπιστο-
 λήν, μὴ περιελθοῦσαν εἰς χεῖράς μου.

Συγχωρήσατε τὴν βίαν καὶ πιστεύσατέ με
 Κεφαλληνία, 18 Σεπτεμβρίου 1849

Ῥυμέτερον ἀφωσιωμένον
 Ῥιούλιος Τυπάλδος ».

Ῥεπὶ τοῦ ἐξωφύλλου
 Ῥεπλαμπρότατον Κύριον
 Κον Νικόλαον Θωμαζαῖον³.

Πανεπιστήμια τῆς Παβίας, τῆς Φλωρεντίας καὶ τῆς Πίζης, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δὲ ἐκεί-
 νης εἶχεν ἀκούσει νὰ γίνεται λόγος περὶ τοῦ Θωμαζαῖου.

1. Ὡς ἐλέχθη, ὁ Ῥιούλιος ἦτο ἐξάδελφος τοῦ Αἰμιλίου· μετὰ τὸν χαρακτηρισμὸν
 « ἀδελφὸς » θέλει νὰ δείξῃ τὴν μεγάλην ἀγάπην ἣτις συνέδεε τοὺς δύο ἄνδρας.

2. Ὁ Δημήτριος Κουρκουμέλης (1810-1885), στενὸς φίλος τοῦ Τυπάλδου,
 πρὸς τὸν ὁποῖον οὗτος εἶχεν ἀποσταθῇ συνιστῶν τὸν Θωμαζαῖον, εἶχε σπουδάσει
 νομικὰ εἰς Παρισίους. Ῥπιστρέψας εἰς Κέρκυραν ἐδικηγόρησεν ἀπὸ τοῦ 1834 μέχρι
 τοῦ 1847, ὁπότε ἐξελέγη βουλευτὴς τῆς Ῥονίου Βουλῆς, ἀναδειχθεὶς μάλιστα ἀρχη-
 γὸς τῆς μεταρρυθμιστικῆς μερίδος τῆς Κερκύρας. Ῥν συνεχεῖα κατέλαβε καὶ ἄλλας
 ἀνωτέρας θέσεις.

3. Τὸ κείμενον ἐν τῷ Ῥταλικῷ πρωτοτύπῳ ἔχει ὡς ἑξῆς :

« Pregiatissimo Signore

In un eremo nel quale m'attrovo qui nella mia patria ricevo il pregiato
 di Lei foglio 13 corrente, al quale sento bisogno di fare risposta, e tosto,
 poichè fra poco riparte il Vapore. Due linee scritte da Emilio mi porgono
 la grata opportunità di offrirmeLe tutto intero.

Fino da quando m'attrovavo in Italia appresi a rispettare il di Lei nome,
 che dovetti venerare dappoi.— Ed ora che il destino volle condurLa fra noi,

*
*
*

Μετά τινα χρόνον, ὁ Τυπάλδος μετέβη εἰς Κέρκυραν. Τοιουτοτρόπως δὲν ὑπῆρχε πλέον ἀνάγκη ἀνταλλαγῆς ἐπιστολῶν. Οἱ δύο φίλοι συνηντιῶντο προσωπικῶς καὶ συνεζήτουν περὶ ποικίλων θεμάτων ἢ, ἂν ὑπῆρχεν ἀνάγκη νὰ ἐπικοινωνήσουν ἐπειγόντως, περιορίζοντο εἰς τὴν ἀποστολὴν βραχέων σημειωμάτων δι' ὑπηρετοῦ ἢ ἄλλου τινὸς γνωστοῦ προσώπου.

Ἐξαίρεσιν ἀποτελεῖ σύντομος ἐπιστολὴ τοῦ Θωμαζαίου, σταλεῖσα τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1851. Φαίνεται ὅτι, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ νέου ἔτους, ὁ Τυπάλδος¹ εἶχεν ἀποστείλει πρὸς τὸν φίλον του δῶρα τινὰ ὥς καὶ ποιήματά του, συνοδεύων αὐτὰ καὶ διὰ προσωπικοῦ σημειώματος, εἰς τὸ ὅποιον ὁ Θωμαζαῖος ἐθεώρησε καθήκον νὰ ἀπαντήσῃ ἀμέσως. Ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ² ἐκφράζει εὐχαριστίας πρὸς τὸν Ἰούλιον Τυπάλδον διὰ τὰ ἀποσταλέντα δῶρα, τὸν συγκαίρει διὰ τὴν ποιητικὴν φλέβα, ἢ ὅποια χαρακτηρίζει τὰ ποιήματά του, καί, τέλος, τὸν ἐνθαρρύνει εἰς τὸ ἔργον του, ὑπογραμμίζων ὅτι ἐν τῇ ζωῇ ἔχουν μεγαλυτέραν σημασίαν τὰ ἀγὰν ἰδανικά καὶ ἐπιδιώξεις παρὰ αἱ εὐχερεῖς πραγματοποιήσεις καὶ ἐπιτυχίαί.

egli è con orgoglio ch'io Le offro tutto me stesso. Duolmi non essermi trovato al di Lei arrivo costà, onde poterLe dimostrare in qualche guisa coll'opera il desiderio almeno di esserLe utile. — Fra pochi giorni spero di poter fare ritorno in Corfù ; frattanto in qualunque occasione, Ella vorrà, spero, rammentarsi che questa terra non Le è del tutto straniera, dacchè v' ha in essa un fratello d'Emilio, che null'altro desidera più quanto manifestarLe la sua venerazione, e la sua affezione sincera. — Durante la mia ancor breve assenza, Lei potrà in qualunque circostanza valersi con tutta libertà dell'amico mio Dr Demetrio Curcumelli, al quale scrivo con questo stesso ordinario del Vapore, ed il quale, ne sono certo, si recherà ad onore di poterLe prestare un qualche servizio.

Quanto alle poche parole della lettera d'Emilio, che Lei si è compiaciuta trascrivere nel Suo foglio, nulla mi fu possibile intendere, forse perchè si riferiscono a qualche sua precedente lettera che non mi pervenne.

Perdoni la fretta, e mi creda

Cefalonia 18 Settembre 49

Suo obbli[gatissi]mo

Giulio Tipaldo.

Al chiarissimo Signor

Il Sr Niccolò Tommaseo ».

1. Πιθανῶς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ Τυπάλδος νὰ εἶχεν ἐπιχειρήσει βραχὺ ταξίδιον εἰς ἄλλην νῆσον καὶ ἐπομένως νὰ εὐρίσκετο μακρὰν τῆς Κερκύρας.

2. Ὡς ἐλέχθη, τὰ κείμενα τῶν σφζομένων χειρογράφων τοῦ Θωμαζαίου ἀποτελοῦν τὰ πρόχειρα ἐπιστολῶν, τὰ ὅποια οὗτος ἀντέγραφε καὶ ἀπέστελλεν.

Ἡ ἑλληνικὴ μετάφρασις τῆς ἐπιστολῆς ἔχει ὡς ἑξῆς :

« 1η τοῦ 1851 ¹ — Κέρκυρα

Ἀγαπητὴ Κύριε Ἰούλιε,

Εὐχαριστῶ διὰ τὴν προσφιλεῖ ἑνθύμησίν Σας, εὐχαριστῶ δὲ καὶ διὰ τὰ δῶρά Σας. Εἶναι περιττὸν νὰ Σᾶς ἐνθαυρνῶν εἰς λόγους καὶ πράξεις καθαρῶς ἀξιοπρεπεῖς. Τὰ ἀγαθὰ τὰ ὅποια ὀρεγόμεθα καὶ ἀτενίζομεν μακρόθεν εἶναι ἀγνότερα καὶ πληρέστερα ² : ἡ ἀπόλαυσις προκαλεῖ κόρον καὶ ἀπογοήτευσιν, ἥτις εἶναι ἡ θλιβερωτέρα ἀνία. Ἐν δὲν ἐπιτύχετε εἰς τὴν ζωὴν ὅ,τι ἔχετε προετοιμάσει, τί σημασίαν ἔχει ; Ἡ ἀξία εἶναι μεγαλυτέρα, μεγαλυτέρα δὲ καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη τῶν μεταγενεστέρων, καί, ἂν μὴ τῶν μεταγενεστέρων, πάντως τῶν Ἐπουρανίων, οἵτινες, παρόντες πάντοτε, παρακολουθοῦν τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοὺς ἐμπνέουν. Θαυμάζω εἰς τοὺς στίχους Σας τὴν πλουσίαν φλέβα ³, ἀλλὰ ἡ λεπτότης ἄλλων τινῶν ποιημάτων Σας ἀρμόζει περισσότερο εἰς τὴν ποίησιν » ⁴.

* *

Ἐπὶ δεκαετίαν περίπου δὲν ἀπαντᾷ ἄλλη ἐπιστολὴ. Ὑπάρχουν μόνον σὺντομά τινα σημειώματα, τὰ ὅποια ἀντηλλάγησαν μεταξὺ τῶν δύο φίλων, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς παραμονῆς τοῦ Θωμαζαίου εἰς Κέρκυραν. Ἀκολουθεῖ

1. Ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ ὁ Θωμαζαῖος γράφει ἀπλῶς 1η τοῦ 1851, ὑποδηλών προφανῶς τὴν πρώτην Ἰανουαρίου τοῦ 1851.

2. Δὲν γνωρίζομεν, ἂν ἐν προκειμένῳ ὁ Θωμαζαῖος ἀναφέρεται γενικῶς εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ πνευματικὴν δρᾶσιν ἢ εἰς συγκεκριμένον θέμα, περὶ τοῦ ὁποίου τοῦ εἶχε γράψει εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ ὁ Τυπάλδος.

3. Φαίνεται ὅτι ὁ Τυπάλδος, ὁμοῦ μετὰ τῶν λοιπῶν δώρων, εἶχεν ἀποστείλει πρὸς τὸν Θωμαζαῖον καὶ τινα προσφάτως γραφέντα ποιήματά του, δὲν ἀναφέρει ὁμως ποῖα.

4. Τὸ ἰταλικὸν κείμενον ἔχει ἐν τῷ πρωτοτύπῳ ὡς ἑξῆς :

« Caro Sig^r Giulio

1° del 1851 — Corfù

Grazie dell'amorevole Sua memoria e grazie de' Suoi doni. Superfluo incuriarLa a parole ed atti quietamente dignitosi. I beni sperati e contemplati in lontananza, sono i più puri ed interi : il godimento trae tedio e disinganno ; ch'è di tedi il più tristo. S'Ella non conseguirà in vita Sua quanto avrà preparato, che fa ? Il merito vi è maggiore, e maggiore la riconoscenza de' posterì, e se non de' posterì, de' Celesti che sempre presenti cospirano all'uomo, e lo ispirano. Ammiro ne' versi la vena abbondante ; ma la snellezza di certi altri suoi è più propria a poesia ».

μακρὰ περίοδος ἀμοιβαίας σιωπῆς· δὲν ἀποκλείεται ἐν τούτοις ἐπιστολαί τινες νὰ ἀπωλέσθησαν ἢ νὰ κατεστράφησαν¹.

Ἡ τρίτη ἐπιστολὴ ἐστάλη ὑπὸ τοῦ Τυπάλδου πρὸς τὸν Θωμαζαῖον τὴν 11^{ην} Ἰουλίου 1860 ἐκ Μιλάνου, ὅπου ὁ Τυπάλδος, ὡς πληροφορεῖ ὁ ἴδιος, εὗρίσκετο ἀπὸ μηνὸς περὶπου.

Ἡ ἐν λόγῳ ἐπιστολὴ προσλαμβάνει ἰδιαιτέραν σημασίαν, τὸ μὲν διότι παρέχει ἀγνώστους μέχοι τοῦδε πληροφορίας περὶ τῆς γνωριμίας τοῦ Ἑλλήνου ποιητοῦ μετὰ τοῦ μεγαλυτέρου Ἰταλοῦ συγγραφέως τοῦ παρελθόντος αἰῶνος Alessandro Manzoni, τὸ δὲ διότι μᾶς γνωρίζει τὰς περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος τῆς Ἑλλάδος γνώμας τοῦ συγγραφέως τοῦ ἔργου « I Promessi Sposi ». Γράφει ὁ Τυπάλδος ὅτι, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Russari, μετέβη εἰς τὴν ἔπαυλιν τοῦ Manzoni καί, ἀφοῦ κατ' ἀρχὰς ὁμίλησε μετ' αὐτοῦ περὶ τοῦ κοινοῦ φίλου Θωμαζαίου, ὁ λόγος ἐστράφη περὶ τὸ ζήτημα τῆς ἐν Ἑλλάδι κρατούσης διγλωσσίας. Ὁ Manzoni, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν λογοτεχνίαν, ἐτάχθη ἀναφανδὸν ὑπὲρ τῆς δημοτικῆς, ὑποστηρίζων ὅτι αὕτη εἶναι ἡ γλῶσσα τοῦ λαοῦ καὶ ὅτι μάτην οἱ καθαρεύοντες θὰ προσεπάθουν νὰ τὴν ἀντικαταστήσουν διὰ τῆς λογίας. Παρὰ τὴν συνήθη μάλιστα ἐπιφυλακτικότητά αὐτοῦ, ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ὁ Manzoni ὑπῆρξε κατηγορηματικὸς καὶ ἀπόλυτος.

Ἡ ἀνωτέρω γνώμη τοῦ Ἰταλοῦ μυθιστοριογράφου, λαμβανομένης ὑπ' ὅψιν τῆς προσωπικότητος αὐτοῦ, ἔχει ἰδιαιτέραν σημασίαν. Γεννᾶται ὅμως τὸ ἐρώτημα : Πῶς ἦτο ἐνημερωμένος ὁ Manzoni ἐπὶ τοῦ γλωσσικοῦ μας ζητήματος; Ἐκρίνε τὸ θέμα ἀπλῶς ἐπὶ τῇ βάσει τῶν γενικωτέρων τάσεων τοῦ ρομαντισμοῦ ἢ εἶχεν ἄμεσον γνῶσιν τῶν ἑλληνικῶν ζητημάτων; Ἴσως νὰ ἐγνώριζε τὴν ἔκδοσιν τῶν δημοτικῶν μας τραγουδιῶν, τὴν ὁποίαν πρό τινων ἐτῶν εἶχε κάμει ὁ Θωμαζαῖος, συνοδεύων ταύτην μὲ πρόλογον καὶ ἰταλικὴν μετάφρασιν.

Περαιτέρω ὁ Τυπάλδος ἀναφέρει ἐν τῇ ἐπιστολῇ του ὅτι συνοδεύεται ὑπὸ τῆς συζύγου του Λουίζας, μοναδικῆς συντρόφου τῆς ζωῆς μετὰ τὸν θάνατον τῆς μητρὸς του. Προσθέτει ἀκόμη ὅτι μετ' ὀλίγας ἡμέρας θὰ μεταβῇ εἰς Τουρίνον καὶ ἐν συνεχείᾳ εἰς Παρισίους, ὁπόθεν ἐπιστρέφων θὰ ἐπιδιώξῃ νὰ διέλθῃ διὰ τῆς Φλωρεντίας καὶ νὰ συναντήσῃ τὸν παλαιὸν φίλον.

Συνημμένος ὁ Τυπάλδος ἀποστέλλει ἀντίγραφον τοῦ ποιήματος « Εἰς τὸν θάνατον τοῦ Καρόλου Λένορμαν », ὑπογραμμίζων ὅτι αἱ συνοδεύουσαι τοῦτο σημειώσεις δὲν ἐγράφησαν παρ' αὐτοῦ. Τέλος, διαβιβάζει τοὺς χαιρε-

1. Εἶναι παράδοξον ὅτι, μετὰ τὸν στενὸν δεσμόν καὶ τὴν συχνὴν ἐν Κερκύρᾳ ἐπικοινωνίαν, οἱ δύο φίλοι παρέμειναν ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἀνευ ἀνταλλαγῆς ἀμοιβαίων ἐιδίσεων. Μᾶλλον πιθανὸν εἶναι ὅτι καὶ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀντηλλάγησαν ἐπιστολαί, αἱ ὁποῖαι ὅμως δὲν διεσώθησαν.

τισμούς τοῦ παρισταμένου Giovannino De Castro, θαυμαστοῦ τοῦ Θωμαζαίου καὶ τοῦ συγγραφικοῦ του ἔργου.

Τὸ κείμενον τῆς ἐπιστολῆς ἔχει ἐν μεταφράσει ὡς ἀκολούθως :

« Μιλάνον, 11 'Ιουλίου 1860

Προσφιλέστατε Κύριε Θωμαζαῖε,

Εὐρίσκομαι εἰς Ἱταλίαν πλέον τοῦ μηνὸς καὶ αἰσθάνομαι τὴν ἀνάγκην νὰ Σᾶς ἀποστείλω ἐγκάρδιον χαιρετισμόν. Τὴν παρελθοῦσαν Παρασκευὴν εἶχον τὴν εὐτυχίαν νὰ με παρουσιάσουν εἰς τὸν ἀξιότιμον Μαντζόνι¹· μετέβην πρὸς ἐπίσκεψιν εἰς τὴν ἑπαυλὶν του², μετὰ τοῦ καθηγητοῦ Russari³. Ὁμιλήσαμεν⁴ περὶ Ὑμῶν⁵· τοῦ εἶπον δὲ ὅτι παρ' Ὑμῶν, ἔμαθον νὰ τὸν γνωρίζω καλύτερον, ὅτε εἰς Κέρκυραν ὠμιλεῖτε συχνάκις περὶ αὐτοῦ μετὰ τοιοῦτου σεβασμοῦ καὶ τοιαύτης ἀγάπης, ὥστε ἡσθάνομην πάντοτε συγκίνησιν· δὲν δύναμαι νὰ μὴ Σᾶς ἐπαναλάβω τὰ λόγια του : Ὁ Θωμαζαῖος, εἶπεν, εἶναι πραγματικὴ μεγαλοφυΐα, ἔχει δὲ καὶ μεγάλην καρδίαν — ἀν δὲ ἐπετρέπετο ἡ ἔκφρασις πολλὴν — καὶ πολλήν. Ὁμιλήσαμεν περὶ τῆς δημοτικῆς ἐλληνικῆς γλώσσης. Εἶπεν : Ἄν ἤμην Ἕλλην θὰ ἠγωνιζόμην ὑπὲρ τῆς γλώσσης τοῦ λαοῦ· καὶ προσέθεσεν : Ἀς δοκιμάσουν οἱ λόγοι τῆς Ἑλλάδος νὰ μεταφράσουν εἰς ἀρχαίαν ἐλληνικὴν ὅλα ὅσα ἔχον γραφῇ εἰς τὴν ὁμιλουμένην καὶ θὰ βεβαιωθοῦν πόσον εἶναι ἄτοπος ἡ προσπάθειά των· λέξεις αὐταί, αἷτινες καὶ μόναι, νομίζω, θὰ ἤρκουν διὰ νὰ λύσουν τὸ ζήτημα. Ὁμιλήσε πολὺ καὶ ἐπὶ μακρόν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον με ἐξέπληξε, διότι μοῦ εἶχε λεχθῇ ὅτι δὲν ὀμιλεῖ εὐκόλα παρουσίᾳ ξένων προσώπων.

1. Ὁ Alessandro Manzoni (1785 - 1873) ὑπῆρξεν ὁ μεγαλύτερος Ἱταλὸς συγγραφεὺς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Κυριώτερον ἔργον του εἶναι τὸ μυθιστόρημα « I Promessi Sposi », τὸ ὁποῖον ἐκρίθη ὡς ἐν τῶν καλυτέρων ἔργων τῆς διεθνoῦς λογοτεχνίας. Ἐγραψεν ἐπίσης καὶ ποιήματα θρησκευτικοῦ περιεχομένου, τὰ ὁποῖα ἤσχανον σημαντικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ ἐθνικοῦ ποιητοῦ μας Διονυσίου Σολωμοῦ.

2. Ὁ Manzoni διέμεnen εἰς ἑπαυλιν, κειμένην πλησίον τοῦ Μιλάνου. Ἐκεῖ τὸν εἶχεν ἐπισκεφθῇ παλαιότερον καὶ ὁ Ἀνδρέας Μουστοξύδης (βλ. Γ. Θ. Ζώρ α, Ἑπτανησιακὰ Μελετήματα, τόμ. Γ', ἐνθ' ἄν., σελ. 302).

3. Ὁ μνημονευόμενος Russari, καθηγητὴς ἐν Μιλάνῳ, συνεδέετο φιλικῶς μετὰ τοῦ Manzoni.

4. Ἐνδιαφέρον θὰ παρουσίαζε μελέτη ἐπὶ τῶν σχέσεων τοῦ Manzoni μὲ Ἑλληνας λογοτέχνας, μετὰξὺ τῶν ὁποίων ἔχομεν μαρτυρίαν ὅτι ἐγνώρισε προσωπικῶς τὸν Τυπάλδον καὶ τὸν Μουστοξύδην (βλ. ἀνωτέρω σημείωσιν 2), ἴσως δὲ καὶ αὐτὸν τὸν ἐθνικὸν ποιητὴν μας Σολωμόν.

5. Περὶ τοῦ Θωμαζαίου ὁ Manzoni εἶχεν ὀμιλήσει καὶ κατὰ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ Μουστοξύδου. Βλ. ἐπιστολὴν τοῦ τελευταίου τοῦ 1827 : « Ὁμιλήσαμεν διὰ μακρῶν καὶ διὰ Σᾶς κατὰ τὰς ὀλίγας ἐκείνας ὥρας, ἀφιερωθείας ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὴν φιλίαν » (Γ. Θ. Ζώρ α, Ἑπτανησιακὰ Μελετήματα, τόμ. Γ', ἐνθ' ἄν., σελ. 302).

Εὐρίσκεται μετ' ἐμοῦ ἡ σύζυγός μου¹, ἣτις εἶναι σύντροφος καὶ παρηγορία, ἀφ' οὗτου ἔχασα τὴν λατρευτὴν μητέρα μου². Τὴν προσεχῇ Δευτέραν ἢ Τρίτην ἀναχωροῦμεν διὰ Τουρῖνον, ὅπου θὰ σταθμεύσωμεν ἴσως ἐπὶ δύο ἑβδομάδας. Ἐκεῖθεν θὰ μεταβῶμεν δι' ὀλίγας ἡμέρας εἰς Παρισίους³. Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν, ἐλπίζω νὰ δυνηθῶ νὰ κάμω ἓνα ταξιδάκι μέχρι Φλωρεντίας, διὰ νὰ Σᾶς σφίξω τὴν χεῖρα. Ἄν θέλετε νὰ με τιμήσετε με ὀλίγας γραμμάς, ἀπευθύνετε τὴν ἐπιστολὴν εἰς Τουρῖνον *poste - restante*.

Χαιρετίζετε ἐκ μέρους μου, Σᾶς παρακαλῶ, τὴν σύζυγόν Σας καὶ πιστεύσατέ με πάντοτε

Ἵμέτερον

Ἰούλιος Τυπάλδος

Εἶσθε τόσον ἐπιεικὴς μαζί μου, ὥστε λαμβάνω τὸ θάρρος νὰ Σᾶς ἀποστείλω πτωχοῦς τινὰς στίχους μου ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Καρόλου Λένορμαν⁴. Αἱ σημειώσεις δὲν ἐγράφησαν ὑπ' ἐμοῦ⁵.

Ὁ Κος Giovannino De Castro⁶, ἐδῶ παρὼν ἐνῷ γράφω τὰς ὀλίγας αὐτὰς γραμμάς, ἐπιθυμεῖ νὰ Σᾶς τὸν ἀναφέρω. Εἶναι καλὸς καὶ ἀγαπητὸς νέος· Σᾶς θαυμάζει καὶ Σᾶς ἀγαπᾷ με ἐλικορινῇ ἀφοσίωσιν⁷.

1. Σύζυγος τοῦ Τυπάλδου ἦτο ἡ ὠραιότατή καὶ λογία Λουῖζα, κόρη τοῦ Γεωργίου Δὲ Ρώσση, φίλου τοῦ ἐθνικοῦ μας ποιητοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ, ἣτις, εἰς πρῶτον γάμον, εἶχε νυμφευθῇ τὸν Γεώργιον Ρώμαν.

2. Μήτηρ τοῦ ποιητοῦ ἦτο ἡ γνωστὴ Ἰταλὶς λογία κόμισσα Τερέζα Righetti ἀπὸ τὴν Βερόναν. Αὕτη διεκρίνετο διὰ τὴν εὐρείαν μόρφωσίν της καὶ γενικώτερον διὰ τὴν ἀγάπην πρὸς τὰ γράμματα, τὴν ὁποίαν ἐνέπνευσε καὶ πρὸς τὸν υἱόν της, διὰ τὸν ὁποῖον ὑπῆρξε πάντοτε πολῦτιμος σύντροφος καὶ συνεργάτης.

3. Ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἐπιστολῆς πληροφοροῦμεθα ὅτι ὁ Τυπάλδος ἐπεχείρησε τὸ 1860 εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν πολὺμηνον ταξίδιον, περὶ τοῦ ὁποίου δὲν εἴχομεν μέχρι τοῦδε ἀκριβῆ πληροφορίαν.

4. Πρόκειται περὶ τοῦ γνωστοῦ ποιήματος « Εἰς τὸν θάνατον τοῦ φιλέλληρος Καρόλου Λένορμαν », τὸ ὁποῖον ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ἐν Ἀθήναις τὸ 1860 (τύποις Π. Σούτσα καὶ Α. Κτενᾶ). Εἰς τὰς σελ. 1 - 17 δημοσιεύεται τὸ κείμενον, εἰς δὲ τὰς σελ. 18 - 29 σημειώσεις.

5. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα πρόκειται περὶ τῶν αὐτῶν ἀκριβῶς σημειώσεων, αἱ ὁποῖαι, ὡς ἐλέχθη ἐν τῇ προηγουμένῃ σημειώσει, ἀκολουθοῦν τὸ κείμενον τοῦ ποιήματος.

6. Ὁ Giovannino De Castro μνημονεύεται κατωτέρω καὶ εἰς ἄλλην ἐπιστολήν.

7. Τὸ κείμενον τοῦ ἰταλικοῦ πρωτοτύπου τῆς ἐπιστολῆς ἔχει ὡς ἀκολουθῶς :

« Milano 11 Luglio 1860

Carissimo Signor Tommaseo

Sono da più che un mese in Italia, e sento il bisogno d'inviarLe un saluto di cuore.— Venerdì scorso ebbi la fortuna di essere presentato all'Illustre Manzoni; fui a trovarlo nella sua villa, unitamente al Prof. Russari.— Si parlò

* *

Ἡ ἐπομένη ἐπιστολὴ ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Τυπάλδου τὴν παραμονὴν τῶν Χριστουγέννων τοῦ 1861, παρουσιάζει δὲ ἀξιόλογον ἐνδιαφέρον, κυρίως διὰ τὰς διατυπουμενάς ἐν αὐτῇ πολιτικὰς γνώμας τοῦ ποιητοῦ.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ Ἰούλιος Τυπάλδος, ὁ εὐγενὴς καὶ γλυκύτατος ποιητὴς, ὁ ἀγαπητὸς μαθητὴς καί, ὥς ἀπεκλήθη, πιστὸς δορυφόρος τοῦ ἐθνικοῦ ποιητοῦ μας Διονυσίου Σολωμοῦ, διεκρίθη πάντοτε διὰ τὸν εἰλικρινῆ πατριωτισμὸν καὶ τὸ φιλελεύθερον πνεῦμά του. Εἰς τὰ περισσότερα ποιήματά του θερμὴ εἶναι ἡ ἀγάπη του πρὸς τὴν Ἑλευθερίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα, σαφὴς δὲ καὶ κατηγορηματικὴ ἡ ἐπιθυμία νὰ ἴδῃ τὴν τελευταίαν μεγάλην καὶ ἰσχυράν¹.

Καὶ ὅμως ὁ Τυπάλδος κατηγορήθη ὡς ἀντίθετος πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς

di Lei — gli dissi che da Lei appresi a conoscerlo più intimamente, quand'Ella a Corfù parlava sì di sovente di lui con tanta devozione, e tanto affetto, ch'io mi sentiva sempre commosso; e non posso non ripeterLe le sue parole: *Il Tommaseo, disse, è un vero ingegno, e poi ha un gran cuore; e se si potesse dir troppo, anche troppo* — Si parlò della lingua popolare greca — disse: *Se fossi Greco lotterei a favore della lingua del popolo* — e soggiunse — *Vi provino un po' di dotti della Grecia a tradurre in greco antico tutto ciò che fu scritto nella lingua parlata, e si faranno certi dell'assurdità del loro tentativo* — parole queste che sole basterebbero, io credo, a sciogliere la questione. Egli parlò molto ed a lungo, cioèchè mi recò sorpresa poichè m'era stato detto che non è facile a parlare in presenza a persone straniere.

È meco mia moglie, che m'è compagnia e conforto, dacchè perdetti l'adorata mia madre. — Lunedì o martedì venturo partiamo per Torino, ove ci fermeremo forse due settimane — di là andremo per pochi giorni a Parigi. Di ritorno spero poter fare una scappata fino a Firenze per stringerLe la mano. Se volesse onorarmi di una Sua linea, diriga la Sua lettera a Torino ferma in posta.

Mi rammenti, La prego, alla Sua signora, e mi creda sempre

Il Suo

Giulio Tipaldo

Ella è tanto indulgente meco ch'io mi fo ardito di mandarLe alcuni po-veri versi miei in morte di Carlo Lenormant. Le note non furono stese da me.

Il Sf' Giovannino De Castro qui presente mentre Le scrivo queste poche linee, desidera esserLe rammentato. Egli è un bravo e caro giovane che La ammira e La ama con affetto vero ».

1. Ὁ Τυπάλδος ἔγραψεν ἱκανὰ εἰς ἀριθμὸν πατριωτικοῦ περιεχομένου ποιήματα, ἐν οἷς καὶ τὰ ἑξῆς: Ὁ Ρήγας, Ὁ θάνατος τῆς Χάμκως, Ἡ καταδίκη τοῦ Κλέφτη, Εἰς τὸν θάνατον τοῦ φιλέλληνος Καρόλου Λένορμαν, Ὁ Εὐαγγελισμὸς καὶ τὸ Φάντασμα, Ὁδὴ εἰς τὸν Πατριάρχην Γρηγόριον, Διὰ τὴν Ἐνωσιν τῶν νέων Ἑπαρχιῶν (1881) κλπ.

Ἑπτανήσου μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος, αὐστηραὶ δὲ καὶ πικρόχολοι διευ-
πώθησαν ἐναντίον του κρίσεις, αἵτινες τὸν ἐπλήγωσαν βαθύτατα. Ἡ πικρία
αὕτη διὰ τὴν παρεξήγησιν, ἔν τινι δὲ μέτρῳ καὶ παραποίησιν, τῶν ἐνεργειῶν
του τὸν συνώδευσεν καθ' ὅλον τὸν βίον του¹.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ὁ Τυπάλδος εἶχε πάντοτε ἀγωνισθῇ μετὰ παρη-
σίας ὑπὲρ τῶν δικαίων τῆς Ἑπτανήσου καὶ ὑπὲρ τῆς παροχῆς εὐρυτέρων
πολιτικῶν ἐλευθεριῶν εἰς τοὺς κατοίκους τῆς. Ἦδη τὸ 1848 εἶχε πρωτο-
στατήσῃ εἰς τὰς ἐκδηλώσεις διὰ τὴν κατάργησιν τῶν περιοριστικῶν μέτρων
τοῦ Μαίτλανδ καὶ τὴν διακήρυξιν τῆς ἐλευθεροτυπίας, εἰς τὰς ἐνεργείας
δ' αὐτοῦ, ὡς καὶ τοῦ Ναπ. Ζαμπελίου καὶ τοῦ Νικ. Μάνση, ὁφείλεται κατὰ
μέγα μέρος ἡ ἀπόφασις τῆς Ἀγγλίας, ὅπως παραχωρήσῃ ἐλευθερίας τινὰς
εἰς τοὺς κατοίκους καὶ ἰδίᾳ εἰς τὸν τύπον².

Ὅτε ὁ Τυπάλδος ἐγκατεστάθῃ εἰς Ζάκυνθον ὡς πρόεδρος πρωτοδικῶν,
νέα περίοδος ἡγοίετο εἰς τὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως, κυρίως διὰ τῆς
ἐνταθείσης τότε δράσεως τῶν Ριζοσπαστῶν³. Ὁ τύπος καὶ παντὸς εἶδους
προκηρύξεις προπαγανδίζουν τὴν ἰδέαν τῆς ἀνευ ὄρων Ἑνώσεως τῶν Ἰονίων
νήσων, ἐνῷ ὁ ὀρμητικὸς Λομβάρδος⁴ ἐνθουσιάζει τὰ πλήθη μὲ τὸς πυρί-
νους λόγους του, καταφερόμενος κατὰ τῆς Ἀγγλικῆς προστασίας καὶ καλῶν
τὸν λαὸν εἰς ἄμεσον δράσιν ὑπὲρ τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος.

Ὁ Τυπάλδος, ἀντιθέτως, ἀνήκων εἰς τὸ Μεταρρυθμιστικὸν κόμμα, δὲν
συμμερίζεται τοὺς ἐνθουσιασμοὺς καὶ τὰς ἀπειλὰς τῶν Ριζοσπαστῶν κατὰ
τῆς Ἀγγλίας. Θεωρεῖ μάλιστα αὐτὰς ἐπικινδύνους καὶ φρονεῖ ὅτι ἡ σύνεσις
δύναται νὰ ἀποδώσῃ καλυτέρους καὶ ἀσφαλεστέρους καρπούς. Τὴν αὐτὴν
γνώμην ἔχουν καὶ ἄλλοι σημαίνοντες Ἑπτανήσιοι, λόγιοι καὶ πολιτικοί, ὡς
ὁ Σολωμός, ὁ Ζαμπέλιος, ὁ Λασκαράτος, ὁ Βράϊλας - Ἀρμένης καὶ πολλοὶ

1. Ὁ Τυπάλδος οὐδέποτε ἐλησμόνησε τὰς συκοφαντίας καὶ τὰς ἐναντίον του
διατυπωθείσας ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων κατηγορίας, μέχρι τέλους δὲ τῆς ζωῆς του ἐνεθυ-
μεῖτο μετὰ πικρίας τὴν περιπέτειαν ταύτην.

2. Π. Χιῶτου, Ἱστορία τοῦ Ἰονίου Κράτους ἀπὸ συστάσεως μέχρι τῆς Ἑνώ-
σεως (ἔτη 1815 - 1864), τόμ. Β', περιέχων τὰ ἀπὸ ἀρμοστείας Ἀδάμ, 1821, ἕως
Ἑνώσεως, 1864, Ἐν Ζακύνθῳ 1877, σελ. 133 ἐπ.

3. Βλ. προχείρως Στ. Παπαδάτου, Οἱ Ριζοσπάσται, Χρονικά Ζακύνθου,
τόμ. Α', 1964, σελ. 223 - 266.

4. Ὁ Κ. Λομβάρδος ἐγεννήθῃ ἐν Ζακύνθῳ τὸ 1820 καὶ ἀπέθανε τὸ 1888.
Ἐσπούδασεν ἱατρικὴν. Εἰς τὴν πολιτικὴν ἐπεδόθη νέος, ἐκλεγείς τὸ πρῶτον βου-
λευτὴς τὸ 1852· ἔκτοτε δὲ ἐπανεξελέγη ἐπανειλημμένως. Διεκρίθη διὰ τὸν ὀρμητικὸν
χαρακτήρα καὶ τὰ φιλελεύθερα φρονήματα. Εἰργάσθη δραστηρίως ὑπὲρ τῆς ἐνώ-
σεως τῆς Ἑπτανήσου. Βλ. Π. Χιῶτου, Βιογραφία Ἑπτανησίων, Μοῦσαι, ἔτ. ιδ',
ἀριθ. 304 - 311, Α. Χ. Ζῶη, Λεξικὸν Ζακύνθου, τόμ. Β', σελ. 535 - 537, Θ. Κο-
λυβά, Ἑπτανήσιοι ἱστορικοί: Κ. Λομβάρδος, Ἑπτανησιακὰ Φύλλα, τόμ. Β',
σελ. 262 ἐ.

ἄλλοι. Οἱ Μεταρρουμισταί, καὶ μὲ αὐτοὺς ὁ Τυπάλδος, ἐθεώρουν ὅτι τὰ πράγματα δὲν εἶχον ἀκόμη ὠριμάσει καὶ ὅτι, ἐκτὸς τῶν παντοειδῶν κινδύνων, τυχὸν ἐσπευσμένη ἔνωσις τῆς Ἑπτανήσου μετὰ τῆς Ἑλλάδος θὰ ἀπέβαιναν ἐπὶ ζημίᾳ.

Τὰς γνώμας ταύτας ὁ Τυπάλδος ἐνόμισε καλὸν νὰ διατυπώσῃ εἰς ὑπόμνημα, τὸ ὁποῖον ἀπέστειλε πρὸς τὸν Ἄγγλον ἀρμοστήν τῶν Ἰονίων νήσων Ἰωάννην Γιούγκ¹, ὅστις, μὲ τὴν σειράν του, τὸ διεβίβασε, τὴν 14ην Ἰουλίου 1858, πρὸς τὸν ὑπουργὸν σὲρ Ε. R. Bulwer-Lytton (1831-1891).

Τὸ γεγονός τοῦτο ὑπῆρξεν αἰτία νὰ ἐπιτεθοῦν οἱ Ριζοσπάσται κατὰ τοῦ Τυπάλδου, κατηγοροῦντες αὐτὸν ὅτι δῆθεν ἐπρότεινε εἰς τὸν Ἄγγλον ἀρμοστήν, ὅπως ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνησις στέρξῃ εἰς τὴν παραχώρησιν πρὸς τὴν Ἑλλάδα τῆς Ἑπτανήσου, ἐξαιρέσει τῶν νήσων Κερκύρας καὶ Παξῶν, αἵτινες θὰ παρέμενον διὰ παντός ὑπὸ τὴν ὀριστικὴν κατοχὴν τῆς Ἀγγλίας, ὡς ἀποικία τοῦ Βρετανικοῦ στέμματος². Ὁ Τυπάλδος ὅμως διεκήρυξεν ὅτι τοῦτο ἦτο καθαρὰ συκοφαντία καὶ ὅτι οὐδέποτε διετύπωσεν οὗτος παρομοίαν πρότασιν.

Γράφει σχετικῶς ὁ Κονόμος: « Ὁ φανατισμὸς εἶναι κακὸς καὶ ἀσυμβίβαστος σύμβουλος καὶ πολλὰς φορὰς χρησιμοποιοεῖ, παρὰ ἄλλα μὲ τὸ σκοπὸ, ἀνήθικα μέσα. Ἔτσι συκοφαντήθηκε ὁ Τυπάλδος γιὰ ἐθνικὴ ἀναξιοπρέπεια. Ἀφοῦ δὲν ἐνδιαφέρεται ζωηρὰ καὶ ἀμέσως γιὰ τὴν ἔνωση πρέπει νὰ χτυπηθεῖ! Ἡ ἀφορμὴ δόθηκε ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Τυπάλδος ἔστειλε ἕνα ὑπόμνημα στὸν ἀρμοστή Γιούγκ. Ὑποστήριζαν ὅτι ὁ Τυπάλδος ἐπρότεινε στὸ Γιούγκ νὰ ἐνωθοῦν τὰ Ἑπτάνησα μὲ τὴν Ἑλλάδα, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Κέρκυρα καὶ τοὺς Παξοὺς πού θὰ ἔμεναν στὴν ὀριστικὴ κατοχὴ τῶν Ἀγγλῶν! Ἡ ψεύτικη εἰδηση φθάνει στὸ Παρίσι καὶ ἀνεξέλεγκτα δημοσιεύεται ἀπὸ τὸν Φρ. Λένορμαν στὸ βιβλίον του: "Τὸ Ἰονικὸ ζήτημα πρὸ τῆς Εὐρώπης" πού βγῆκε γαλλικὰ στὸ Παρίσι (1859) καὶ μεταφράστηκε ἀμέσως ἀπὸ τὸν Παν. Γαήτα³ (Ζάκυνθος 1859). Στὴν ἔκδοσιν ὁ μεταφραστὴς κρύβεται μὲ τὸ ψευδώνυμο Ἑπτάνησιος. Ὁ Π. Γαήτας σχολιάζει σὲ ὑποσημείωση, σελ. 72-74, τὴν ἀστήριχτη πληροφορία τοῦ Λένορμαν καὶ ἀποκαθιστᾷ τὴν ἀλήθειαν μὲ τὴν δημοσίευσιν ἀνεκδότων ἐπισήμων ἐγγράφων. Ἡ συκοφαντία ματώνει τὴν εὐαίσθητη καὶ πατριωτικὴ ψυχὴ τοῦ Τυπάλδου καὶ ζητᾷ δημοσίᾳ ἐξηγήσεις ἀπὸ τὸν ἀρμοστή, ἂν πραγματικὰ τοῦ ἔδωκε ποτὲ τέτοιο ὑπό-

1. Ὁ σὲρ John Young διαωρίσθη ἀρμοστής τὸ 1855. Τοῦτον διεδέχθη τὸ 1858 ὁ William Edward Gladstone.

2. Βλ. Ἡλ. Τσιτσέλη, Κεφαλληνιακὰ Σύμμικτα, ἐνθ' ἄν., σελ. 632, σημ. 4, Μ. Σιγοῦρου, Ἰούλιος Τυπάλδος, ἐνθ' ἄν., σελ. 6-7, Κ. Παλαμᾶ, Ἰούλιος Τυπάλδος, ἐνθ' ἄν., σελ. 154.

3. Τὸ Ἰόνιον ζήτημα ἐνώπιον τῆς Εὐρώπης, ὑπὸ Φρ. Λένορμαν. Μετάφρασις ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ ὑπὸ **** Ἑπτανησίου, Ἐν Ζακύνθῳ 1859.

μνημα. Ἡ κατηγορηματικὴ ἄρνηση τοῦ Γιούγκ, δημοσιευμένη ἀπὸ τὸν Τυπάλδο σ' ὅλες τὶς ἑπτανησιακὰς ἐφημερίδες τῆς ἐποχῆς, ἀποστομῶνει καὶ ἀφοπλίζει τοὺς συκοφάντες. Ὁ ποιητὴς πληγώνεται κατακάρδα, ὅταν ἡ συκοφαντία φτάνει νὰ καταχτᾷ ἀκόμα καὶ τοὺς καλλίτερους φίλους του! Αὐτὸς ἀσφάλως εἶν' ὁ λόγος πού τὸν σπρώχνει νὰ γράψῃ τὸ ἀνέκδοτο "Ὁνειρο" »¹.

Ἴδου τί γράφει ἐν τῇ μνημονευθείσῃ ὑποσημειώσει τῆς μεταφράσεως τοῦ σχετικῶς πρὸς τὰς κυκλοφοροῦσας ἀσυστάτους περὶ τοῦ Τυπάλδου κατηγορίας ὁ Γαήτας: « Σ.(ημείωσις) τοῦ Μ.(εταφραστοῦ). — Ὁ συγγραφεὺς ἡμῶν συγγέει τὸ ἐπίσημον τῆς 10 Ἰουνίου 1857 μὲ τὸ ἀπὸ 14 Ἰουλίου 1858. Ἐκτὸς τούτου, ἀνωτέρω ἐξέθηκεν ὅτι τὸ ὑπόμνημα τοῦ Κυρ. Κουρκουμέλη ἐστάλη διὰ τοῦ ἀπὸ 10 Ἰουνίου 1857 ἐπισήμου, ἐνῶ διεβιβάσθη πολὺ πρότερον, ἥτοι διὰ τῆς ἀπὸ 20 Μαΐου 1856 ἐμπιστευτικῆς ἐπιστολῆς, καὶ μόνον μνεῖα περὶ αὐτοῦ γίνεται ἐν τῷ ρηθέντι ἐπισήμῳ. Ἐνῶ δὲ τὸ ὑπόμνημα τοῦ Κυρ. Πρετεντέρη καθυπεβλήθη διὰ τοῦ ἐπισήμου τῆς 14 Ἰουλίου 1858, ἀντὶ τούτου ὁ συγγραφεὺς ἡμῶν καταχωρεῖ παραγράφους τινὰς τοῦ ἀπὸ 10 Ἰουνίου 1857. Ἡ σύγχυσις αὕτη γίνεται καταφανεστέρα ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ κειμένου τοῦ ἐν χρονίᾳ 14 Ἰουλίου 1858 ἐπισήμου, ὅπερ ἔχει οὕτω :

« Σίρ, εὐχαριστοῦμαι τὰ μέγιστα βλέπων ἐν τῇ ἐμπιστευτικῇ διακοινώσει τοῦ λόρδου Στάνλεϋ, τῶν 5 λήξαντος, τὴν διαβεβαίωσιν, ὅτι θέλω ἐφοδιασθῇ διὰ τῶν ἀναγκαίων ὁδηγιῶν πρὸς τῆς συνεδριάσεως τῆς Βουλῆς κατὰ τὴν προσεχῇ αὐτῆς σύνοδον.

» Κατὰ τὸν Ἀπρίλιον καὶ Μαῖον τῶν 1856, ἔπεμψα τέσσαρα ἔγγραφα, συνταχθέντα ὑπὸ διασήμων Ἑπτανησίων, ἐκθειόντων τῶν σκέψεις των ἐπὶ δημοσίων πραγμάτων καὶ ἐλλείψεων τοῦ ἐν ἰσχύϊ συντάγματος.

» Σὰς πέμπω ἥδη ἔγγραφοι ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου, συνταχθέν παρὰ τοῦ Δρ. Ἰουλίου Τυπάλδου Πρετεντέρη, Προέδρου τῶν Δικαστηρίων Ζακύνθου καὶ συστήνω ἐπ' αὐτοῦ τὴν προσοχὴν σας, πρῶτον μὲν διότι ὁ συντάξας αὐτὸ εἶναι λόγιος καὶ ἐκτεταμένων γνώσεων (accomplished) ἀνὴρ, ὅστις ἐξετάζει τὸ ἀντικείμενον αὐτοῦ ἐντίμως, καὶ ἐν ὑψηλῇ θέσει, ἐξ ἧς ἀποβάλλεται πᾶσα ὑπόνοια ὅτι αἱ κρίσεις του χρωματίζονται ὑπὸ ἰδιαιτέρων αἰσθημάτων ἢ δυσαρρεσκείων, καὶ δεύτερον, ὅπερ εἶναι καὶ τὸ σπουδαιότερον, διότι καὶ αὐτὸς ἐ χρημάτισεν εἰς τῶν τριῶν Ἑπτανησίων, τῇ αἰτήσῃ καὶ γνωμοδοτήσει τῶν ὁποίων ἰδίως, ἐπροκαλέσθησαν αἱ μεταρρυθμίσεις τῶν 1849. Τὰς σκέψεις (views) ἐνὸς ἑτέρου, τοῦ Σίρ Δημητρίου Κουρκουμέλη, τὰς καθυπέβαλον διὰ τῆς ἐμπιστευτικῆς ἐπιστολῆς μου τῶν 20 Μαΐου 1856 καὶ

1. Ντ. Κονόμου, Εἰσαγωγή, ἐν τῇ ἐκδόσει Τυπάλδος: "Ἀπαντα, ἐνθ' ἀν., σελ. 13 - 14.

ἐπροκάλεσα τὴν ἰδιαίτεράν προσοχὴν ἐπ' αὐτῆς διὰ τινος ἐπομένης, ἡμερολογουμένης τῇ 10 'Ιουνίου 1857.

» Ἀποτολμῶ νὰ συστήσω, ὥστε τὸ ἔγγραφο νὰ τυπωθῇ, ὡς ἐγένετο καὶ περὶ τῶν ἄλλων, ἵνα ἐπιληφθῇ ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου, καὶ ἀποτελέσῃ ἀντικείμενον σκέψεως τῶν περαιτέρω ἀποφάσεων.

» Τῷ ἐντίμῳ Σίρ Ε. Βούλβερ - Λύττον. Ἐχῶ τὴν τιμὴν κ.τ.λ. — 'Ιωάννης 'Υούγκ ».

» Καὶ ἄλλοτε ὁ συγγραφεὺς ἡμῶν (δηλ. ὁ Λένορμαν) ἀνέφερεν ἐν τῇ ἐφημερίδι τῶν Παρισίων *Union*, κατὰ τὸν Δεκέμβριον 1858, ὅτι ὁ Σ. 'Υούγκ ἐπρότεινε τὸν ἀποικισμὸν Κερκύρας καὶ Παξῶν, ἐρειδόμενος καὶ ἐπὶ τινος ὑπομνήματος τοῦ Κυρ. 'Ιουλίου Τυπάλδου Πρετεντέρη. Ἄλλ' ὁ Κύριος οὗτος, μὴ ἀνεχόμενος ν' ἀποδίδηται αὐτῷ ἡ ὑπαγόρευσις παραπλησίων μέτρων, καὶ νὰ διαθρυλῇται τοιοῦτον ἀνυπόστατον ψεῦδος, καίτοι ἐκ τοῦ ἀπὸ 14 'Ιουλίου 1858 ἐπισήμου προέκυπτε τὸ ἐναντίον, ἀπηύθυνε πρὸς τὸν Ἀρμοστήν 'Υούγκ δύο ἐπιστολάς ἐν προκειμένῳ, εἰς τὴν δευτέραν τῶν ὁποίων, χρονολογουμένην τῇ 11 'Ιανουαρίου 1859, ἐσυμπέρανε γράφων: "Ἀναγκάζομαι ὅθεν νὰ ἐπικαλεσθῶ τὴν εἰλικρίνειαν τῆς Υ.Ε., ὅπως αὕτη εὐαρεσθηθῇ νὰ διακηρύξῃ, ἐὰν ἐγὼ διὰ τοῦ ὑπομνήματός μου ἢ δι' ἄλλου τινὸς ἔγγραφου, ἢ δι' οἰουδήποτε ἄλλου τρόπου, ἐξέφρασα πώποτε πρὸς τὴν Υ.Ε. τὴν γνώμην ἐκείνην, ἥτις μετὰ τοσαύτης κακεντροχειρίας μοι ἀποδίδεται, δηλαδὴ ἂν ἐγὼ εἴτε ἀμέσως εἴτε ἐμμέσως ἀνέφερα ποτέ τι περὶ ἀποικισμοῦ τῶν νήσων, καὶ παρακαλῶ συγχρόνως τὴν Υ.Ε. νὰ μοι ἐπιτρέψῃ τὴν δημοσίευσιν τῆς ἀπαντήσεώς της". Ὁ Σίρ Ι. 'Υούγκ τῇ 21 'Ιανουαρίου 1859, ἔδωκε τὴν ἐξῆς ἀπάντησιν: "Ἐλαβα τὰς δύο ἐπιστολάς 'Υμῶν καὶ λυποῦμαι ὅτι πρὸς 'Υμᾶς ἐγένοντο καὶ ἀδίκιαι καὶ προσβολαί, ἐνῶ δὲν ἦτο αἰτία τοιαύτης διαγωγῆς πρὸς 'Υμᾶς καὶ ἐπὶ ὑποθέσει ἀκόμη ὅτι εἰς τὰς Νήσους ταύτας νὰ μὴ ἐπιτρέπηται εἰς οὐδέναν νὰ πρεσβεύῃ γνώμην διάφορον ἐκείνης, ἣν πρεσβεύει ἡ πλειοψηφία.

» 'Υμεῖς δὲν μοι ἐδώκατε οὐδεμίαν οὐδέποτε γνώμην περὶ ἀποικισμοῦ Κερκύρας: τὸ δὲ ἔγγραφο, ὅπερ εἰς ἐμὲ ἐνεχειρίσατε, ἀπετέλει, ὡς ὑποθέτω, ἀπόσπασμά τι ἐκτενεστέρας συγγραφῆς, ἣν εἶχετε κατὰ νοῦν νὰ δημοσιεύσητε, καὶ ἐλπίζω ὅτι ἡ ὅσον ἐνεστί ταχεῖα δημοσίευσις τοῦ ὅλου ἔγγραφου, ἐξερχομένου ἐκ τοῦ καλὰμου ἐνὸς τοσοῦτον ἐπιδεξίου εἰς τὸ γράφειν, θέλει διασχεδάσει οἰανδὴποτε λελανθασμένην ὑπόνοιαν ἢ φλυαρίαν, τῆς ὁποίας ἡ διάδοσις ἐπὶ τοσοῦτον 'Υμᾶς δυσηρέστησεν" »¹.

Τὴν μεταξὺ Τυπάλδου καὶ Γιούγκ ἀνταλλαγείσαν ἀλληλογραφίαν ἐδημο-

1. Τὸ 'Ιόνιον ζήτημα ἐνώπιον τῆς Εὐρώπης, ὑπὸ Φ. Λένορμαν, ἐνθ' ἀν., σελ. 72-74, σημ.

σίευσεν ἡ ἑφημερίς Ζακύνθου « Ρήγας », συνοδεύουσα τὰ σχετικά κείμενα μὲ τὸ ἀκόλουθον σχόλιον : « Δημοσιεύοντες τὰ διαβιβασθέντα πρὸς ἡμᾶς ἀπολογητήρια τοῦ προέδρου τῶν δικαστηρίων Ζακύνθου κ. Ἰουλίου Τυπάλδου, ἀποφαινόμεθα ὅτι ἡ διὰ τοιούτων ἀψευδῶν ἀποδείξεων δικαίως τοῦ ἀνδρὸς ἀπὸ τῆς ἐπινοηθείσης κατ' αὐτοῦ συκοφαντίας, ἐνισχύει μεγάλως τοὺς ἔχοντας πίστιν εἰς τὴν ἄδολον φωνὴν τῆς ἀληθείας. Ἄν δὲ πολλάκις αὕτη φαίνεται σκοτισμένη καὶ βραδυποροῦσα, δὲν παύει ὅμως ν' ἀναιρέσῃ τ' ἀδίκως χαλκευθέντα, ἀποδίδουσα εἰς ἕκαστον τὸν ἴδιον χαρακτήρα, τὸν ὁποῖον διὰ τυφλοῦ διασυρμοῦ δύναται νὰ διαστρέφῃ ἢ ἀσπλαχνος κακία... »¹.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει σαφῶς ὅτι αἱ φερόμεναι ὡς δῆθεν προτάσεις τοῦ Τυπάλδου περὶ ἀποικισμοῦ τῆς Κερκύρας καὶ τῶν Παξῶν ἀπετέλουν μόνον κακοήθη σκευωρίαν, ἐστερημένην οἰασδήποτε βάσεως. Ἀντιθέτως, βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ Τυπάλδος ἠσθάνθη πάντοτε ἀντιπάθειαν καὶ βαθεῖαν περιφρόνησιν πρὸς τοὺς Ριζοσπάστας, ὑπῆρξε δὲ καὶ σφοδρὸς ἀντίπαλος αὐτῶν, καταδικάζων καὶ τὰς ἐπιδιώξεις καὶ τὰ μέσα, ἅτινα οὗτοι μετήρχοντο πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν σκοπῶν των.

Εἰς τὰς ὑπαρχούσας σχετικὰς πληροφορίας πρέπει νὰ προστεθῇ τῶρα καὶ νέα μαρτυρία, παρεχομένη ὑπὸ τῆς μεταξὺ Τυπάλδου καὶ Θωμαζαίου ἀνταλλαγίσης ἀλληλογραφίας, ἣτις παρέμεινε μέχρι τοῦδε ἀγνωστος καὶ ἀνέκδοτος. Ἐν τῇ ἀλληλογραφίᾳ ταύτῃ ὑπάρχουν καὶ τινες ἐπιστολαὶ ἀφορῶσαι εἰς τὴν δρᾶσιν τῶν Ριζοσπαστῶν καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ των.

Εἶναι γνωστόν, ὅτι ὁ Κ. Λομβάρδος, ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ μὴ ἀφήσῃ οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἥσυχον τὴν Ἀγγλικὴν Προστασίαν, διὰ συνεχῶν συνεννοήσεων μετὰ τοῦ βασιλέως Ὁθωνος, ὥς καὶ τοῦ Γαριβάλδη, τοῦ Βίκτωρος Ἐμμανουὴλ καὶ τοῦ Ναπολέοντος τοῦ Γ', ἐζήτησε νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἐξέγερσιν τῆς Ἑπανήσου ἀπὸ κοινοῦ μετὰ συγχρόνων ἐπαναστατικῶν κινήματων καὶ ἄλλων ἀλυστρώτων ἐλληνικῶν ἐπαρχιῶν.

Ὁ Τυπάλδος, θεωρῶν ἐπικινδύνους παρομοίας πρωτοβουλίας καὶ κατακρίνων κατὰ τρόπον αὐστηρότατον καὶ βίαιον τὰς προσπάθειάς συνεργασίας τῶν Ριζοσπαστῶν μετὰ τοῦ Γαριβάλδη πρὸς ὑποκίνησιν τῆς Ἠπείρου εἰς ἐξέγερσιν, καταδικάζει αὐτὰς ὡς ἀποσκοπούσας ἀποκλειστικῶς εἰς κομματικὰ συμφέροντα τῶν Ριζοσπαστῶν. Ἐνεκα τούτου, διὰ μακρᾶς ἐπιστολῆς, ἐν τῇ ὁποίᾳ χαρακτηρίζει δολίους, πανούργους καὶ καιροσκόπους τοὺς Ριζοσπάστας, ἐξορκίζει τὸν Θωμαζαῖον ὅπως — μὲ τὸ γνωστὸν κύρος καὶ πειστικότητά του — ἐπέμβῃ, ἵνα ἀποτρέψῃ τυχὸν ἄστοχα διαβήματα τοῦ Ἰταλοῦ στρατηγοῦ, τὰ ὁποῖα ἐκ τῶν ὑστέρων θὰ ἀπεδεικνύντο ὁπωσδήποτε ἐπιζήμια καὶ διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ διὰ τὴν Ἰταλίαν.

1. Βλ. ἐφ. « Ὁ Ρήγας » Ζακύνθου, ἔτ. Β', 18 Ἰανουαρίου 1859, σελ. 3 - 4.

Ἐν τῇ ἐπιστολῇ ἀναφέρονται καὶ ἄλλαι τινὲς πληροφορίες. Ὁ Τυπάλδος καθιστᾷ γνωστὸν εἰς τὸν φίλον του, ὅτι ἐν Κερκύρᾳ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐκδοθῇ διαβατήριον διὰ τὸν ἐκ τοῦ πρώτου γάμου τῆς συζύγου του υἱὸν Σπυρίδωνα Ἀρτάλε — εὐρισκόμενον εἰς Σεμπένικον — καὶ τοῦτο διότι, δυνάμει ἐγκυκλίου τοῦ ὑπάτου ἀρμοστοῦ τῶν Ἰονίων νήσων, ἀπηγορεύετο ἡ ἐκδοσις διαβατηρίου εἰς Ἑπτανησίους, διαμένοντας μονίμως ἐκτὸς τῶν νήσων τούτων. Ὑπεδείκνυνεν ὅμως τὴν δυνατότητα ἐκδόσεως διαβατηρίου ὑπὸ τοῦ Ἀγγλικοῦ προξενείου τῆς πόλεως, εἰς τὴν ὁποίαν εὕρισκετο ὁ ἐνδιαφερόμενος, μετὰ ἀπλὴν ὑποβολὴν πιστοποιητικοῦ βαπτίσεως.

Ὁ Τυπάλδος προτρέπει, ἐν συνεχείᾳ, τὸν Θωμαζαῖον νὰ δημοσιεύσῃ ἀνέκδοτα ποιήματά του, τὰ ὁποῖα ἀντιπροσωπεύουν "νέαν ποίησιν", ἥτις "θὰ δημιουργήσῃ νέους λιμένας", καὶ ὑπόσχεται νὰ ἀποστείλῃ διὰ τοῦ πρώτου πλοίου τῆς γραμμῆς Λιβόρνου ποσότητα οἴνου, ὡς φιλικὴν προσφοράν.

Τὸ κείμενον τῆς ἐπιστολῆς ἔχει ἐν μεταφράσει ὡς ἑξῆς :

« Ζάκυνθος, 24 Δεκεμβρίου 1861

Ἀγαπητὲ Κύριε Θωμαζαῖε,

Διερχόμενος ἐκ Κερκύρας ὠμίλησα πρὸς τὸν διευθυντὴν τῆς Ἀστυνομίας καὶ πρὸς τὸν Βράϊλαν¹ διὰ τὸ διαβατήριον τοῦ κυρίου Σπυρίδωνος². ὁ πρῶτος ἔφερεν ἀντιρρήσεις, ὁ Βράϊλας, ἀντιθέτως, ἀνέλαβε τὴν ὑπόθεσιν· ἐγὼ δὲ ἀνέμενον τὸ διαβατήριον, διὰ νὰ Σᾶς τὸ ἀποστείλω εἰς Φλωρεντίαν. Προχθὲς ὅμως ὁ Βράϊλας μοῦ ἔγραψεν ὅτι, ἐνῶ ἤλπιζεν ὅτι τὸ εἶχεν ἤδη ἐπιτύχει, διεπιστώθη ὅτι ὑπὸ τινος ἐγκυκλίου τοῦ ὑπάτου ἀρμοστοῦ ἀπηγορεύετο ἡ ἐκδοσις διαβατηρίου εἰς ἄτομα ἀπουσιάζοντα ἐκ τοῦ Κράτους. Ἐν τούτοις δυνάμεθα νὰ ἐπιτύχωμεν τὸ πρᾶγμα κατ' ἄλλον τρόπον, ἥτοι διὰ τῆς ἀποστολῆς εἰς τὸν κ. Σπυρίδωνα ἀντιγράφου τοῦ πιστοποιητικοῦ βαπτίσεως³, τὸ ὁποῖον ἐπικυροῦμενον ὑπὸ τοῦ γραμματέως τοῦ λόρδου ὑπάτου ἀρμοστοῦ, παρέχει εἰς αὐτὸν πληρὴς δικαίωμα νὰ ἀποκτήσῃ παρ' οἴου· δήποτε Ἀγγλου προξένου τὸ Ἰονικὸν διαβατήριόν του. Εἶναι πρὸς τοῦτο

1. Πρόκειται περὶ τοῦ γνωστοῦ φιλοσόφου καὶ διπλωμάτου Πέτρου Βράϊλα - Ἀρμένη (1812 - 1884), ὅστις κατέλαβε σημαντικὰς θέσεις, διετέλεσε δὲ καὶ καθηγητὴς ἐν τῇ Ἰονίῳ Ἀκαδημίᾳ (Γερ. καὶ Β. Σαλβάνο, Ἡ Ἰόνιος Ἀκαδημία, Ἀθῆναι 1949, σελ. 58 ἐπ.), Κ. Λογοθέτου, Π. Βράϊλα - Ἀρμένη φιλοσοφικὸν σύστημα, Ἀθῆναι 1905, Ε. Μoutsopoulos, Le problème du Beau chez Pétros Vraïlas - Armenis, Aix-en-Provence 1960.

2. Πρόκειται περὶ τοῦ μνημονευθέντος προγονοῦ τοῦ Θωμαζαίου Σπυρίδωνος Ἀρτάλε.

3. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐν Ἑπτανήσῳ ἡ ἐγγραφή εἰς τὰ μητρώα ἐγίνετο ἐπὶ τῇ βάσει οὐχὶ τῆς γεννήσεως, ἀλλὰ τῆς βαπτίσεως.

ἀνάγκη, ὅπως ἡ κυρία μοῦ γνωρίσῃ εἰς ποίαν ἐκκλησίαν ἐβαπτίσθη ὁ κ. Σπυρίδων. Ἐπίσης θὰ ἐπεθύμουν νὰ γνωρίζω ἂν ὑπάρχῃ Ἀγγλικὸν προξενεῖον εἰς Σεμπένικον ἢ εἰς ἄλλην γειτονικὴν πόλιν, διὰ νὰ γράψουν εἰς τὸν πρόξενον¹.

Ἐδῶ οἱ πανοῦργοι πολιτικοὶ μας ἀναβιβάζουν τώρα ἐπὶ σκηνῆς μίαν κωμωδίαν πολὺ θλιβερωτέραν τῶν προηγουμένων, καθόσον δὲν πρόκειται νὰ καταστρέψῃ μόνον τὰ ἤδη καταστραφέντα συμφέροντα τῶν ἀτυχῶν τούτων νήσων, ἀλλ' ἐκθέτει καὶ ἄλλα συμφέροντα πολὺ σημαντικώτερα. Θεωρῶ ὅθεν ἀπαραίτητον νὰ ἐνημερώσω Σᾶς, ὅστις ἀγαπᾷτε καὶ τὴν Ἱταλίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα, περὶ τῶν νέων τούτων μηχανορραφῶν, αἱ ὁποῖαι, ἂν δὲν ἀπατώμαι, θὰ ἡδύναντο νὰ ἀποβοῦν μοιραῖαι διὰ τὸ μέλλον καὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἱταλίας. Σεῖς δέ, τοῦ ὁποίου ἡ ἐγκυρος φωνὴ ἔχει μεγάλην ἰσχύν, φροντίσατε, ἂν εἶναι δυνατόν, νὰ θέσετε φραγμὸν τινα, πρὶν ἢ τὰ πράγματα προχωρήσουν περισσότερον.

Γνωρίζετε τί εἶναι οἱ ἀγῦρται, οἵτινες καλοῦνται Ριζοσπάσται : μία συμμορία ἀποτελουμένη ἀπὸ πράκτορας Ρώσων πρακτόρων, ἀπὸ ὑπηρέτας τῆς παλαιᾶς καὶ πάντοτε ἰσχυρᾶς Γραφειοκρατίας, ἀπὸ ἀνικάνους, οἵτινες σπαταλοῦν πλέον τῶν τεσσαράκοντα σκούδων τὸν μῆνα, τὰ ὁποῖα, προσβάλλοντες τὴν ἀθλιότητα τοῦ λαοῦ τούτου, καθώρισαν δι' ἑαυτοὺς, εἰσπράττουν δὲ μηνιαίως, εἴτε ἡ Βουλὴ εἶναι ἀνοικτὴ εἴτε κλειστὴ. Ἡ οὕτω πωσ καλουμένη ἀντιπολίτευσις αὕτη δὲ ἦτο δυνατόν νὰ ἀποκαλυφθῇ ὑπὸ τῆς Ἀγγλο-Ἰονικῆς Κυβερνήσεως, ἐξ ἴσου ἀνικάνου καὶ διεφθαρμένης πρὸς αὐτήν· ἀπεκαλύφθη ὅμως ὑπὸ τοῦ καλοῦ λαοῦ, ἀπηυδισμένου πλέον ἀπὸ τὰς ὑποσχέσεις περὶ δῆθεν ἀποπομπῆς τῶν Ἀγγλων καὶ ἐπανιδρύσεως τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Οἱ πανοῦργοι οὗτοι, λοιπόν, προσεγγιζούσης τῆς περιόδου τῶν νέων ἐκλογῶν, ἵνα ἐξαπατήσουν ἐκ νέου τὸν δυστυχῆ λαὸν καὶ ἀποσπᾶσιν τὰς ψήφους του, ἐσκέφθησαν μίαν νέαν κωμωδίαν: ὁ ἐν Ζακύνθῳ ἀρχηγὸς αὐτῶν, κάποιος κύριος Λομβάρδος, μετέβη τὸν παρελθόντα Ὀκτώβριον εἰς Caprera, ὅτε δὲ ἐπέστρεψεν εἰς Ζάκυνθον, διέδωκεν εἰς ὅλην τὴν χώραν ὅτι εὗρίσκετο εἰς συζητήσεις μὲ τὸν στρατηγὸν Γαριβάλδην διὰ τὴν ὁργάνωσιν ἐπαναστάσεως εἰς Ἡπειρον. Ἐν συνεχείᾳ, ἀνεχώρησεν ἐκ νέου εἰς Ἀγκῶνα, ὅπου συνηγέθη μὲ τινα ἀπεσταλμένον τοῦ στρατηγοῦ, ἐπιστρέψας δὲ πάλιν πρὸ τινων ἡμερῶν, ἀνήγγειλεν ὅτι ὁ Γαριβάλδης συνέστησεν ἐπαναστατικὴν ἐπιτροπὴν εἰς τὴν Ζάκυνθον, προεδρευομένην παρ' αὐτοῦ τοῦ κ. Λομβάρδου, εἰς τὴν ὁποίαν συμμετέχουν, οὐχὶ μόνον τὰ πλέον χαμερπῆ πρόσωπα τῆς χώρας ταύτης, ἀλλὰ — θὰ τὸ πιστεύετε ; — ὁ ἐξάδελ-

1. Τὰ διαβατήρια Ἰονικῆς ἰθαγενείας ἐξέδιδον κανονικῶς τὰ προξενεῖα Ἀγγλίας, δεδομένου ὅτι ἡ Ἑπτάνησος διετέλει τότε ὑπὸ ἀγγλικὴν κυριαρχίαν.

φος, ὁ γαμβρὸς καὶ ὁ ἐκ μητρὸς θεῖος τοῦ Αὐστριακοῦ προξένου. Δυστυχῶς δὲ ἡ Γαριβαλδινὴ αὕτη ἐπιτροπή, συγκειμένη ὑπὸ τοιαύτης ποιότητος ἀξίων προσώπων, ἐξηγγέλθη καὶ ὑπὸ τῆς Gazzetta di Genova! Διαλυθείσης τῆς Ἰονίου Βουλῆς, τὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης, τινὰ τῶν ὁποίων ἦσαν ἤδη βουλευταί, ἄλλα δὲ ἐπιθυμοῦν τώρα νὰ ἐκλεγοῦν, δημοσιεύουν τὰς ὁμολογίας τῆς πολιτικῆς των πίστεως· αὗται δὲ δὲν εἶναι ἄλλο εἰμὴ ἰσάριθμοι βίαιοι λίβελλοι καὶ βιαιότατοι προκηρύξεις πολέμου κατὰ τῆς Ἀγγλίας. Θὰ ἐνθυμῆσθε ἴσως, ὅτι ἐδῶ οἱ ὑποψήφιοι συνηθίζουν νὰ ζητοῦν προσωπικῶς τὴν ψήφον ἐκάστου ἐκλογέως. Τὰ μέλη, λοιπόν, τῆς Γαριβαλδινῆς ἐπιτροπῆς διατρέχουν τὴν πόλιν· καὶ τὴν ὑπαιθρον, λέγοντα μυστικῶς εἰς ἕκαστον ψηφοφόρον, ἥτις εἰς 2000 περίπου πρόσωπα, ὅτι πρόκειται νὰ ἐκδιώξουν τοὺς Ἀγγλοὺς ἐκ τῶν νήσων καὶ νὰ προκαλέσουν ἔνοπλον κίνημα εἰς τὴν Ἡπειρον, τῇ βοηθείᾳ τοῦ Γαριβάλδη καὶ τῆς Ἰταλικῆς Κυβερνήσεως, δυστυχῶς δέ! θέτουν εἰς κυκλοφορίαν ἔγγραφα τοῦ στρατηγοῦ Γαριβάλδη καὶ ἄλλων ἀξιοτίμων φίλων του.

Ἄν αἱ πληροφορίες, τὰς ὁποίας ἔχω, εἶναι, ὡς νομίζω, ἀκριβεῖς, ἡ Ἡπειρος, ἀποκαρδιωθείσα ἀπὸ τὰ κινήματα τοῦ Μαυροβουνίου καὶ τῆς Ἐρζεγοβίνης καὶ θεωροῦσα προσεχῇ τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος, εἶναι ἐτοιμὴ νὰ ἐπαναστατήσῃ, ἐπιθυμεῖ δὲ θερμότατα τὴν βοήθειαν τοῦ γενναίου Γαριβάλδη καὶ τῆς Ἰταλίας· δὲν θέλει ὅμως νὰ ἔλθῃ εἰς οἰανδήποτε ἐπαφὴν μὲ τὸν βασιλέα τῆς Ἑλλάδος, τὸν ὁποῖον θεωρεῖ — καὶ δὲν ἀπατᾶται — ἀνθύπατον τῆς Αὐστρίας. Περιττὸν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι, ὅταν, μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, φθάσῃ ἡ στιγμή τῶν γεγονότων, οἱ Ἕλληνες, οἵτινες ἔχουν δύο φυσικοὺς ἐχθρούς, τὴν Ρωσίαν κατὰ πρῶτον καὶ ἔπειτα τὴν Αὐστροίαν, ὀφείλουν νὰ προφυλαχθοῦν καλῶς ἀπὸ οἰανδήποτε πρᾶξιν, ἡ ὁποία θὰ ἠδύνατο νὰ ἀνησυχήσῃ τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Ἀγγλίαν. Τώρα ὅμως, διὰ τῆς παρεμβολῆς τῶν μηχανορράφων ἀπατεώνων τῆς Ζακύνθου ἢ καὶ ἄλλων νήσων εἰς τὰ ζητήματα τῆς Ἡπείρου, δὲν ἐπιτυγχάνεται ἄλλο εἰμὴ νὰ ἐρεθίσωμεν τὴν Ἀγγλίαν καὶ νὰ τὴν καταστήσωμεν ἀντίθετον πρὸς οἰονδήποτε ἐπαναστατικὸν κίνημα, εἴτε εἰς Ἡπειρον εἴτε ἀλλαχοῦ, δοθέντος ὅτι τοιαῦτα κινήματα θὰ συνεδέοντο πρὸς τὸ ζήτημα τῶν Ἰονίων νήσων καί, ἐπομένως, θὰ κατηνθύνοντο καὶ ἐναντίον συμφερόντων, τὰ ὁποῖα, τοῦλάχιστον πρὸς τὸ παρόν, ἡ Ἀγγλία δὲν ἐπιθυμεῖ ἀπολύτως νὰ ἐγκαταλείψῃ, καὶ ὅτι αὕτη γνωρίζει ὅτι, ἐκτὸς ὀλίγων ἐξαιρέσεων, οἱ οὕτω πως καλούμενοι Ριζοσπάσται οὗτοι δὲν εἶναι εἰμὴ πράκτορες τῶν Ρώσων.

Ταῦτα ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν Ἑλλάδα· ὅσον ἀφορᾷ δὲ εἰς τὴν Ἰταλίαν, δὲν δύναμαι νὰ ἐννοήσω πῶς ὁ καλὸς Γαριβάλδης δὲν ἀντελήφθη ποίαν ζημίαν προκαλεῖ εἰς τὴν πατρίδα του, ἐπιτρέπων ὅπως τὸ ὄνομά του ἀναμιχθῇ εἰς τὰ ζητήματα τῶν Ἰονίων, τὰ ὁποῖα θὰ ἀπεκάλουν μόνον ἄστοχα, ἂν δὲν ἐγνώριζον ὅτι εἶναι αἰσχροῖ, ὡς ἐκ τοῦ αἰσχροῦ σκοποῦ εἰς τὸν ὁποῖον

ἀποβλέπουν. Ἡ Ἀγγλία, ἥτις ὑπὸ τὰς παρούσας συνθήκας φρονεῖ συμφέρον εἰς ἑαυτὴν νὰ φανῇ προστάτις τῶν ἐθνικοτήτων, τώρα ὑπὲρ ποτε ἐξεργίζεται διὰ τὰ ζητήματα τὰ ὁποῖα ἡ Ρωσικὴ πανουργία τῆς ὑποκινεῖ εἰς τὰς νήσους αὐτὰς καὶ ἀναμφισβητήτως δὲν θὰ ἴδῃ εὐχαρίστως τοὺς Ριζοσπάστας, παρατασσομένους ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ Γαριβάλδῃ, νὰ τὴν προκαλοῦν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰς νήσους. Γνωρίζουν δὲ πάντες ὅτι ἡ Ἀγγλία, ὑποψιαζομένη τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν συνεργὸν εἰς τὰς σκευωρίας τῶν Ριζοσπαστῶν τῶν Ἰονίων, ἐξεργάσθη μέχρι τοῦ σημείου νὰ ἀποστείλῃ εἰς Πειραιᾶ τὴν μοῖραν ὑπὸ τὸν Parker.

Αὐτὰ εἶναι τὰ γεγονότα, ἅτινα συνταράσσουν τὴν Ζάκυνθον ἀπὸ δέκα ἡδὴ ἡμερῶν καὶ τὰ ὁποῖα — εἶμαι βέβαιος — ὅτι μετὰ τινὰς ἡμέρας θὰ περιέλθουν εἰς γνῶσιν τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως, ἂν δὲν ἔχουν ἤδη περιέλθει. Ἀλλ' εἰς τοὺς ραδιούργους τούτους ὀλίγον ἐνδιαφέρει, δεδομένου ὅτι ἐπαφελοῦνται τῆς καλῆς πίστεως τοῦ στρατηγοῦ Γαριβάλδῃ καὶ τῆς ἐθνικῆς ὑποθέσεως ἀποκλειστικῶς ἵνα ἀποκτήσουν ψήφους κατὰ τὰς προσεχεῖς ἐκλογάς. Φρονῶ ὅθεν ὅτι ὁ στρατηγὸς Γαριβάλδῃς ὀφείλει τὸ ταχύτερον νὰ θραύσῃ οἰανδήποτε σχέσιν πρὸς τοὺς πανούργους αὐτοὺς καὶ νὰ ἀρνηθῇ ἐπισήμως κάθε συμμετοχὴν εἰς τὰς ρυπαρότητος τῶν Ἰονίων.

Πλέον ἢ ποτὲ αἰσθάνομαι τὴν ἀνάγκην νὰ φύγω ἀπὸ τὴν χώραν αὐτὴν, ὅπου νοθεύονται τὰ πάντα μέχρις αὐτῶν τῶν πλέον ἐνδομύχων αἰσθημάτων τῆς ψυχῆς¹. Εὐρίσκομαι ἐδῶ, ἀλλ' ἐξακολουθῶ νὰ ζῶ εἰς τὴν Φλωρεντίαν. Πολλάκις ἠσθάνθην τύψιν συνειδήσεως διὰ τὰς ὥρας τὰς ὁποίας Σᾶς κάμνουν νὰ χάνετε² ὅμως, Σᾶς ἐξομολογοῦμαι τὸν ἐγωϊσμόν μου, δὲν τὴν αἰσθάνομαι τώρα πλέον, δεδομένου ὅτι, εἰς τὴν φυλακὴν μου ταύτην, ἐπιστρέφουν εἰς τὴν μνήμην μου ὅσα ἤκουσα παρ' Ὑμῶν, αἱ ὥραι δὲ τὰς ὁποίας ἀπωλέσατε ἀποτελοῦν δι' ἐμὲ πηγὴν ζωῆς. Συχνάκις σκέπτομαι τὰ ἀνέκδοτα ποιήματά Σας³ τὰ ἀνέγνωσα ἐν βίᾳ⁴ ὅμως, καίτοι δὲν ἐνθυμοῦμαι οὐδὲ ἓνα στίχον, διὰ τὴν ἀνυμνήν νὰ ἐπαναλάβω ἀρκετὰ ἐξ αὐτῶν. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀληθὴς καὶ νέα ποίησις, εἶμαι δὲ ἐνδομύχως πεπεισμένος ὅτι θὰ δημιουργήσῃ νέους λιμένας. Ἀποφασίσατε νὰ τοὺς δημοσιεύσετε, ἂν ὅχι διὰ Σᾶς, διὰ τοὺς ἄλλους⁵ ἀκόμη καὶ τὰ πλέον ἀπλᾶ πνεύματα θὰ ὠφεληθοῦν⁶ θὰ μάθουν νὰ σκέπτονται, προτοῦ γράψουν⁷ καὶ τὸ κέρδος δὲν θὰ εἶναι μικρόν.

Μὲ τὸ πρῶτον πλοῖον, τὸ ὁποῖον θὰ ἀναχωρήσῃ διὰ τὸ Λιβόρνον, θὰ Σᾶς ἀποστείλω τὸ κρασί, τὸ ὁποῖον μοῦ ἐκάματε τὴν εὐχαρίστησιν νὰ δεχθῆτε. Συγχωρήσατε διὰ τὴν παρούσαν ἐπιστολήν, γραφεῖσαν ἐν βίᾳ, πολὺ

1. Ἡ φράσις αὕτη τοῦ Τυπάλδου μαρτυρεῖ σαφῶς τὴν βαθυτάτην ἀπογοήτευσιν, ὑπὸ τῆς ὁποίας οὗτος κατεῖχετο ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ περιβάλλον, τὸ ὁποῖον ἐθεώρει ἀνάξιον πρὸς τὰς ἐθνικὰς βλέψεις καὶ ἔχθρικόν πρὸς τὰς ἰδίαις αὐτοῦ πεποιθήσεις.

ἐκτενῇ δέ. Τὰς προσρήσεις μας πρὸς τὴν καλὴν σύζυγόν Σας. Κάνετε με εὐτυχῇ δι' ὀλίγων γραμμῶν Σας καὶ πιστεύσατέ με δι' ὅλης τῆς ζωῆς

Ἵμέτερον ἀφωσιωμένον

Ἰούλιος Τυπάλδος »².

*
* *

Ἡ ἐπομένη ἐπιστολὴ εἶναι ἐπίσης τοῦ Τυπάλδου καὶ φέρει ἡμερομηνίαν τῆς 5ης Αὐγούστου 1862. Ἐστάλη διὰ χειρὸς τοῦ καθηγητοῦ Χιώτου,

1. Τὸ ἰταλικὸν πρωτότυπον τῆς ἐπιστολῆς ἔχει ὡς ἀκολούθως:

« Zante 24 Dicembre 1861

Caro Signor Tommaseo

Passando da Corfù parlai al Direttore di Polizia, e al Braila pel passaporto del Sr Spiridione; il primo fece delle obbiezioni, ma il Braila s'incaricò dell'affare; ed io attendeva il passaporto per inviarlo a Lei a Firenze. — L'altro ieri però il Braila mi scrisse che quando sperava di averlo ottenuto, s'avvidero che da una circolare dell'Alto Commissario è vietato il rilasciare passaporti a persone assenti dallo Stato. — Si può però ottenere la cosa in altro modo, inviando al Sr Spiridione copia della sua fede battesimale, la quale vistata dal Segretario del Lord Alto Commissario, dà a lui il pieno diritto di ottenere da qualunque Console Inglese il suo passaporto Ionio. — È necessario però che la Signora mi faccia sapere in quale Chiesa fu battezzato il Sr Spiridione. Desidererei sapere inoltre se vi è Consolato Inglese a Sebenico, o in altra città vicina, onde far scrivere al Console.

Qui ora i nostri istriani politici pongono in scena una commedia, assai più trista delle precedenti, poichè non è diretta soltanto a distruggere gl'interessi già distrutti, di queste Isole sventurate, ma compromette ben più gravi interessi. — Ed io credo indispensabile di rendere informata Lei, che ama l'Italia e la Grecia, delle nuove mene, che potrebbero, s'io non m'inganno, riuscire fatali e all'avvenire della Grecia, e all'Italia; ed Ella, la cui voce autorevole può tanto, veda se può fare che sia apposto un qualche riparo, prima che le cose progrediscano più oltre.

Ella sa cosa sono questi ciarlatani che qui si chiamano Radicali; masnada composta di agenti d'agenti Russi, di servi dell'antica, e sempre potente Burocrazia, di inetti che spendono sopra i *quaranta* scudi al mese, che insultando alla miseria di questo popolo, decretarono per se e percepiscono mensualmente, sia o no aperta la Camera. — Questa così detta opposizione non poteva essere smascherata dal governo Anglo-Ionio, inetto e corrotto al pari di essa; ma lo fu dal popolo, buono, stanco ormai delle promesse di cacciare gl'Inglese, e di far risorgere l'Impero Bizantino. — Or questi bricconi, avvicinandosi l'epoca delle nuove elezioni, per ingannare di nuovo il povero popolo, e ottenere i suoi suffragi, meditarono una nuova commedia: il capo di essi a Zante, certo S. Lombardo, nello scorso ottobre si recò a Caprera, e

ὁ ὅποιος, μεταβαίνων εἰς Ἰταλίαν, ἐπεθύμει νὰ γνωρίσῃ ἐκ τοῦ πλησίον τὸν μέγαλον φιλέλληνα. Ὁ Τυπάλδος ὑπογραμμίζει τοὺς ὑπὲρ τῆς δημοτικῆς γλώσσης ἀγῶνας τοῦ Χιώτου, τοῦ ὁποῦ σκετικὴν μελέτην εἶχε πρὸ διετίας ἀποστείλει πρὸς τὸν Θωμαζαῖον.

Ἐν συνεχείᾳ, ἀναφέρει νέας εἰδήσεις σχετικὰς πρὸς ἀναφύεσας δυσχερεῖας διὰ τὴν ἔκδοσιν Ἰονικοῦ διαβατηρίου ὑπὲρ τοῦ προγονοῦ τοῦ Θωμαζαίου Σπυρίδωνος Ἀρτάλε, ἐκφράζει ἐν τούτοις τὴν πεποίθησιν ὅτι τελικῶς τὸ ζήτημα θὰ διευθετηθῇ εὐνοϊκῶς.

Εὐχαριστεῖ θερμῶς τὸν φίλον του διὰ δύο ἄρθρα « ὠραιότατα καὶ προφητικά », δημοσιευθέντα εἰς ἰταλικὴν ἑφημερίδα, ἐξ ὧν τὸ δεύτερον, μετα-

di ritorno a Zante fece sapere a tutto il paese che stava trattando col Gen. Garibaldi per organizzare una sollevazione in Epiro, poi ripartì per Ancona, ove s'incontrò con qualche incaricato dal Generale e, tornato di nuovo or sono pochi giorni, annunziò che il Garibaldi istituì un Comitato rivoluzionario a Zante, presieduto da esso S. Lombardo, e del quale fanno parte, non solo le persone più abbiette di questo paese, ma, lo crederebbe? il cugino, il cognato, e lo zio materno del Console Austriaco. E pur troppo questo Comitato Garibaldino, costituito da tali degne persone, è annunziato anche dalla Gazzetta di Genova! — Disciolto ora il Parlamento Ionio, i membri di questo Comitato, altri dei quali erano già deputati ed altri vogliono ora farsi eleggere, pubblicano le loro professioni di fede politica; e queste non sono che altrettanti libelli violenti, e violentissime dichiarazioni di guerra contro l'Inghilterra. — Ella rammenterà forse che qui i candidati costumano chiedere personalmente il voto ad ogni elettore; or bene, i membri del Comitato Garibaldino percorrono la città e le campagne dicendo secretamente ad ogni elettore, cioè a 2.000 persone circa, che si tratta di cacciare gl'Inglese dalle Isole, e di levare in armi l'Epiro coll'ajuto del Garibaldi, e del Governo Italiano, e pur troppo! fanno circolare scritti del Gen. Garibaldi, e di altri onorevoli amici suoi.

Se le informazioni che ho sono esatte, come credo, l'Epiro inanimato dai moti del Montenero, e dell'Erzegovina, e credendo prossimo lo scioglimento della questione, è pronto a sorgere, e desidera ardentemente l'ajuto del prode Garibaldi, e dell'Italia; ma non vuole porsi in alcuna relazione col Re di Grecia, che considera, nè s'inganna, un Proconsole d'Austria. — Inutile osservare che quando, colla volontà di Dio, sarà arrivato il momento dei fatti, i Greci, che hanno due naturali nemici, Russia prima, Austria poi, devono ben guardarsi da ogni atto che possa adombrare Francia e Inghilterra. Or col far entrare questi faccendieri imbrogliatori di Zante, od anche delle altre Isole, negli affari dell'Epiro, non si fa che irritare l'Inghilterra e renderla avversa a qualunque moto insurrezionale sia nell'Epiro, sia altrove; e perchè tali moti si legherebbero alla questione Ionia, e quindi sarebbero diretti anche contro interessi, che per ora almeno l'Inghilterra non vuole assolutamente abbandonare; e perchè essa sa che, meno poche eccezioni, questi così detti radicali non sono che agenti Russi.

Questo quanto alla Grecia; quanto all'Italia poi non so capire come il buon

φρασθὲν εἰς τὴν ἑλληνικὴν, πρόκειται νὰ καταχωρισθῇ εἰς τὴν ἐφημερίδα τῆς Κεφαλληνίας « Ἀλήθεια ».

Ἐπανερχόμενος εἰς τὸ θέμα, ὅπερ τὸν εἶχε διὰ μακρῶν ἀπασχολήσει καὶ εἰς τὴν προηγουμένην ἐπιστολὴν, πληροφορεῖ τὸν Θωμαζαῖον ὅτι συνεχίζονται καὶ δὴ καὶ συστηματικώτερον τὰ ταξίδια τῶν Ριζοσπαστῶν εἰς Τουρίνον, πρὸς τὸν στρατηγὸν Γαριβάλδην, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ὑπουργοὺς καὶ αὐτὸν τὸν βασιλέα τῆς Ἰταλίας, μὲ κίνδυνον παρεξηγήσεως καὶ τούτων καὶ τοῦ Ἰταλικοῦ ἔθνους, ὥς ὑποθαλπόντων τὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα εἰς Ἀνατολήν.

Ἐκφράζει ἐπίσης δυσφορίαν, διότι, ἐνῶ οἱ Ἀγγλοι ἐπισήμως κατα-

Garibaldi non siasi avveduto quale danno reca alla sua patria permettendo che il suo nome sia invalidato nelle questioni Ionie, che direi imprudentissime, se non sapessi quanto sono indegne, per lo scopo indegno a cui mirano. — L'Inghilterra che nelle attuali circostanze crede utile a lei farsi protettrice delle nazionalità, ora più che mai si irrita per le questioni che l'astuzia Russa in principalità le suscita in queste Isole; e certo non vedrà con piacere i Radicali, schierati sotto la bandiera del Garibaldi, intimarle dall'Assemblea Ionica di abbandonare le Isole. — E tutti sanno che l'Inghilterra sospettando il Governo greco complice nelle trame dei Radicali Jonj, s'irritò al punto che inviò al Pireo la squadra del Parker.

Questi sono i fatti che agitano Zante da or dieci giorni e che, ne sono certo, fra qualche giorno ancora saranno a cognizione del Ministero Inglese, se non lo sono già. — Ma a questi imbrogli non poco importa poichè si servono della buona fede del Gen. Garibaldi, e della causa nazionale, unicamente per procurarsi voti nelle prossime elezioni. — Io credo che il Gen. Garibaldi deve al più presto rompere ogni relazione con questi bricconi, e rinnegare solennemente ogni compartecipazione nelle sudicierie Ionie.

Ora sento più che mai il bisogno di fuggire da questi paesi ove si falsifica tutto, fino i sentimenti più intimi dell'anima. Io sto qui, ma continuo a vivere a Firenze. — Ho spesso sentito rimorso per le ore che Le fanno perdere; ma, Le confesso il mio egoismo, ora non lo sento più, giacchè in questo carcere mi tornano in mente le cose da Lei udite, e quelle ore per Lei perdute sono sorgente di vita per me. — Spesso ripenso alle Sue poesie inedite; le lessi in fretta; eppure, sebbene non rammento neppure un verso, potrei ripeterne più d'una. Quella è poesia vera e nuova, e sono intimamente convinto che creerà dei nuovi porti. Si risolva di pubblicarle, se non per se, per gli altri — anche gl'ingegni più leggeri profitteranno; impareranno a pensare prima di scrivere; e non sarà poco.

Col primo naviglio che parte per Livorno Le manderò il vino ch' Ella mi fece il piacere vero di accogliere. Perdoni questa lettera scritta in fretta, e lunga troppo. I nostri complimenti alla Sua buona Signora. Mi faccia lieto di Suoi caratteri, e mi creda per la vita

Suo affezionatissimo
Giulio Tipaldo ».

κρίνουν τοὺς Ριζοσπάστας, ὅμως, ἐν τῇ πραγματικότητι, ἐπιτρέπουν νὰ ἀναλάβουν οὗτοι τὴν διακυβέρνησιν τῆς χώρας.

Τέλος, ζητεῖ πληροφορίας περὶ τοῦ γνωστοῦ ἔργου τοῦ Θωμαζαίου « *Il secondo esilio* » καὶ ἀποστέλλει χαιρετισμοὺς πρὸς τὴν σύζυγον αὐτοῦ.

Τὸ κείμενον τῆς ἐπιστολῆς ἐν ἑλληνικῇ μεταφράσει ἔχει ὡς ἀκολουθῶς :

« Ζάκυνθος, 5 Αὐγούστου 1862

Ἀγαπητὲ Κύριε Θωμαζαῖε,

Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην θὰ Σᾶς φέρῃ ὁ καθηγητὴς Χιώτης¹, ὅστις διακαῶς ἐπιθυμεῖ νὰ ἔχῃ τὴν τιμὴν νὰ Σᾶς γνωρίσῃ. Σεῖς δέ, ὅστις εἰσθε τόσον καλὸς μὲ ὅλους ἡμᾶς, θὰ θελήσετε νὰ εἰσθε καὶ πρὸς τὸν καθηγητὴν Χιώτην. Οὗτος εἶναι ἐκ τῶν ὀλίγιστων ὑποστηρικτῶν τῆς δημοτικῆς γλώσσης, ἐπὶ τοῦ θέματος δὲ τούτου ἐδημοσίευσε τόμον², τὸν ὁποῖον Σᾶς ἀπέστειλα ἐκ Μιλάνου τὸ θέρος τοῦ 1860.

Τὴν παρελθοῦσαν ἐβδομάδα μοῦ ἔγραψεν ὁ Κος Σπυρίδων³ ἐκ Σεμπενίκου, ὅτι ὁ Ἀγγλος πρόξενος τῆς Τεργέστης δὲν ἠθέλησε νὰ τοῦ δώσῃ διαβατήριον, καίτοι ὑπέβαλε πιστοποιητικὸν βαπτίσεως⁴ ἡ ἄρνησις τοῦ προξένου εἶναι παράνομος, ἐγὼ δὲ ἔγραψα ἀμέσως εἰς τὸν Κον Βράϊλαν⁴ εἰς Κέρκυραν καὶ τοῦ ἀπέστειλα ὅλα τὰ ἔγγραφα. Εἶμαι βέβαιος ὅτι θὰ ἐξευρεθῇ τρόπος νὰ ἀποκτήσῃ Ἴονικὸν διαβατήριον.

Ἔλαβον τὰ δύο ὠραιότατα καὶ προφητικά Σας ἄρθρα περὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν Ἰονίων Νήσων, καὶ Σᾶς εὐχαριστῶ ἐκ καρδίας⁵. Τὸ δεῦτερον ἄρθρον μετεφράσθη εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ θὰ δημοσιευθῇ εἰς ἐφημερίδα τῆς Κεφαλληνίας, τὴν Ἀλήθειαν⁶, τὴν μόνην τιμίαν εἰς τὰς νήσους ταύτας, τὰς

1. Πρόκειται περὶ τοῦ γνωστοῦ ἱστορικοῦ Παναγιώτου Χιώτου, γεννηθέντος καὶ ἀποθανόντος ἐν Ζακύνθῳ (1814 - 1896), ὅστις διετέλεσεν ἐπὶ μὲν τῆς Ἀγγλικῆς προστασίας καθηγητὴς τοῦ Λυκείου Ζακύνθου, βραδύτερον δέ, μετὰ τὴν Ἑνωσιν, ἔνεκα τῆς ἐλλείψεως τυπικῶν προσόντων, ἀπλῶς ἐλληνοδιδάσκαλος. Συνέγραψε πολλὰ ἔργα, ἱστορικοῦ κυρίως περιεχομένου, ἐκ τῶν ὁποίων τινὰ εἰς ἰταλικὴν γλῶσσαν.

2. Προφανῶς πρόκειται περὶ τῆς μελέτης Π. Χιώτου, Περὶ δημοτικῆς ἐν Ἑλλάδι γλώσσης. Διατριβή, Ἐν Ζακύνθῳ, Τυπογραφεῖον Ἡ Αὐγὴ, 1859.

3. Δηλ. ὁ Σπυρίδων Ἀρτάλε, υἱὸς τῆς συζύγου τοῦ Θωμαζαίου ἐκ τοῦ πρώτου αὐτοῦ γάμου, περὶ τοῦ ὁποίου ἀνωτέρω.

4. Ἐννοεῖται ὁ Πέτρος Βράϊλας - Ἀρμένης, τοῦ ὁποίου μνεῖα ἐγένετο καὶ ἀνωτέρω.

5. Ὁ Θωμαζαῖος εἶχε κατὰ καιροὺς δημοσιεύσει διάφορα ἄρθρα εἰς ἰταλικὰς ἐφημερίδας καὶ περιοδικὰ, ἰδίᾳ δὲ τὴν « *Alleanza* » καὶ τὴν « *Gazzetta* » (βλ. Γ. Θ. Ζώρ α, Ἐπτανησιακὰ Μελετήματα, τόμ. Γ', ἐνθ' ἄν., σελ. 98 ἐπ.).

6. Ἡ ἐβδομαδιαία ἐφημερίς « Ἀλήθεια » (Κεφαλληνίας) ἤρchiεν ἐκδιδομένη τὴν 16/28 Σεπτεμβρίου 1861, ἀλλ' ἐπὶ βραχὺ διάστημα. Τὸ τελευταῖον αὐτῆς φύλλον, ὑπ' ἀριθ. 52, ἐξεδόθη μετὰ ἐν ἔτος ἀκριβῶς, τὴν 1/13 Σεπτεμβρίου 1862 (βλ. Ν. τ. Κο- ν ὁ μ ο υ, Ἐπτανησιακὸς τύπος, 1798-1864, Ἐπτανησιακὰ Φύλλα, τόμ. Ε', 1964, σελ. 134).

ὅποιας οὐδεὶς ἐκ τῆς ξένης γνωρίζει ὅσον Σεῖς. Ἀντιθέτως ὅσα συμβαίνουν ἐδῶ τὰ ἀντιλαμβάνονται ἐξ ὀλοκλήρου ἀνάποδα.

Οἱ ἀπεσταλμένοι¹ πρὸς τὸν στρατηγὸν Γαριβάλδην συνεχίζουν τὰ ταξίδια αὐτῶν, μυστηριώδη μὲν, ὅμως ἄνευ μυστηρίου. Τώρα μάλιστα (μετὰ τὴν ἀναγνώρισιν τῆς Ρωσίας) πρόσωπά τινα μεταβαίνουν ἐντεῦθεν μὲ μυστικάς ἀποστολάς ἀπ' εὐθείας εἰς Τουρίνον· λέγεται δὲ ὅτι γίνονται δεκτὰ ὑπὸ τῶν ὑπουργῶν καὶ αὐτοῦ τοῦ Βασιλέως. Ἄν δὲν ἀπαιτῶμαι, τώρα θὰ ἐπεθύμουν νὰ διαπιστώσουν δῆθεν ὅτι ἡ Ἰταλικὴ Κυβέρνησις ὑποβοηθεῖ τὰ κινήματα, πραγματικά ἢ ὑποθετικά, τοῦ Γαριβάλδη εἰς τὴν Ἀνατολήν. Εἶθε νὰ δώσῃ ὁ Θεὸς τὰ μέσα ταῦτα νὰ μὴ προκαλέσουν κατηγορίας εἰς βάρος τῆς Ἰταλίας.

Τί νὰ Σᾶς εἴπω δὲ διὰ τὰς δυστυχεῖς αὐτὰς νήσους; Ἐγένετο ἡ ἐκλογὴ τῆς νέας Ἰονικῆς Κυβερνήσεως· ἐνῶ ὅμως οἱ Ἀγγλοὶ ὑπουργοὶ εἰς τὴν Βουλὴν τῶν Κοινοτήτων διακηρύττουν, ἐπαναλαμβάνει δὲ ἐνταῦθα ὁ Ἀντιπρόσωπός των, ὅτι οἱ Ἰόνιοι Ριζοσπάσται δὲν εἶναι ἄλλο εἰμὴ ὄργανα τοῦ διπλοδορμικοῦ κόμματος, ἐμπιστεύονται τὴν κυβέρνησιν τῆς Χώρας εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ κόμματος τούτου². Ἰδοὺ ὅτι Σᾶς ἐξήγησα τὰ πάντα.

Τὰς προσρήσεις μας εἰς τὴν ἐξαιρετικὴν Κυρίαν Σας. Ἐξεδόθη "Il secondo esilio";³ Πιστεύσατέ με πάντοτε

Ἐμέτερον ὅλως ἀφωσιωμένον
Ἰούλιος Τυπάλδος »⁴.

1. Δηλ. οἱ ἀπεσταλμένοι τῶν Ριζοσπαστῶν, περὶ τῆς δράσεως τῶν ὁποίων ἐγένετο λόγος ἀνωτέρω.

2. Ὁ Τυπάλδος κατακρίνει τὴν πολιτικὴν τῆς Ἀγγλίας, ἥτις, ἐνῶ κατεδίκαζε τὴν δράσιν καὶ τὴν ἐν γένει ὁργάνωσιν τῶν Ριζοσπαστῶν, ἐν τούτοις ἠνείχετο νὰ καταλάβουν οὗτοι τὴν ἐξουσίαν.

3. Τὸ γνωστὸν ἔργον τοῦ Θωμαζαίου, ἐκδοθὲν τὸ 1862 (Βλ. Γ. Θ. Ζώρα, Ἑπτανησιακὰ Μελετήματα, τόμ. Γ', ἐνθ' ἀν., σελ. 362).

4. Τὸ Ἰταλικὸν κείμενον τοῦ πρωτοτύπου ἔχει ὡς ἀκολούθως:

« Zante 5 Agosto 1862

Caro Signor Tommaseo

Le recherà questa lettera il Prof. Chiotti, che ardentemente desidera l'onore di conoscerLa; ed Ella che è tanto buono con tutti noi, vorrà esserlo anche col Prof. Chiotti. Egli è uno dei pochissimi sostenitori della lingua popolare; e su tale soggetto pubblicò un volume, ch'io Le mandai da Milano nella state del 1860.

La scorsa settimana mi scrisse il Sig.^r Spiridione da Sebenico, che il Console Inglese di Trieste non volle dargli un passaporto, sebbene gli fosse stata presentata la sua fede battesimale — il rifiuto del Console è illegale; ed io scrissi tosto al Sr Braila a Corfù, e gl'inviai tutti i documenti. Sono certo che si troverà il modo di fargli avere il passaporto Ionio.

Ho ricevuti i due Suoi bellissimi e profetici articoli sulla Grecia e le

*
* *

Ἡ ἐπομένη ἐπιστολὴ ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Ἱταλοῦ φιλέλληνος ἐν Φλωρεντίας, τὸν Αὐγούστου τοῦ 1862. Ὁ Θωμαζαῖος εἶχε λάβει πρὸ τινος τὴν ἀπὸ 5ης Αὐγούστου ἐπιστολὴν τοῦ Τυπάλδου, ἀποσταλείσαν διὰ τοῦ καθηγητοῦ Χιώτου, τὸν ὁποῖον φαίνεται ὅτι καὶ ἐξετίμησεν ἀμέσως. Ἐν τῇ ἀπαντήσῃ του ταύτῃ θίγει ποικίλα ζητήματα.

Ἐν πρώτοις ἐκφράζει ἐπιφυλάξεις ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς ἐργασίας καὶ τὴν ἀκολουθουμένην πολιτικὴν τῆς Ἑλληνικῆς Βουλῆς, τὴν ὁποίαν, κατ' αὐτόν, δὲν διακρίνει οὔτε σύνεσις οὔτε ἀποφασιστικότης. Ἀπαντῶν εἰς σχετικὴν ἐρώτησιν τοῦ Τυπάλδου, παρέχει τὴν πληροφορίαν ὅτι οἱ τρεῖς τόμοι τοῦ ἔργου του « *Il secondo esilio* » ἐτέθησαν ἤδη εἰς κυκλοφορίαν πρὸ τριῶν καὶ πλέον μηνῶν, προσθέτει δὲ ὅτι ἀποστέλλει ὁμιλίαν του περὶ τῆς Τέχνης. Παραλλήλως ἐκφράζει τὰς εὐχαριστίας του διὰ τὰς ὑπὸ τοῦ Βράτλα γενομένας ἐνεργείας πρὸς ἔκδοσιν διαβατηρίου ὑπὲρ τοῦ Σπυρίδωνος Ἀρτάλε.

Ἀπαντῶν ἐπίσης εἰς τὴν ἀπὸ 24ης Δεκεμβρίου 1861 ἐπιστολὴν τοῦ ποιητοῦ, παρατηρεῖ ὅτι θὰ ἦτο προτιμότερον, ἂν οἱ Ἀγγλοὶ περιορίζοντο μόνον εἰς ὅτι ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐν Ἑπτανήσῳ θέσιν των, συμφωνεῖ δὲ πρὸς τὸν Τυπάλδον ἐπὶ τοῦ ὅτι ἐκ μέρους τοῦ Γαριβάλδου θὰ ἀπετέλει πολιτικωτέραν πρᾶξιν, ἂν, ἀντὶ τῶν ἐπαφῶν του πρὸς τοὺς « ραδιούργους », δηλ. τοὺς Ριζοσπάστας, εἶχε φροντίσει νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα ὡς προσκεκλη-

Isole Ionie, e La ringrazio di cuore. Il secondo articolo è stato tradotto in greco, e verrà pubblicato in un giornale di Cefalonia, *la Verità*, unico onesto in queste Isole che nessuno al di fuori conosce come Lei. Anzi intendono quanto accade qui, perfettamente a rovescio.

Gl'inviati presso il gen. Garibaldi continuano i loro viaggi misteriosi, ma senza mistero. Ora poi (dopo il riconoscimento della Russia) certe persone di qui si recano direttamente con segrete missioni a Torino; e si dice che sono ricevute dai Ministri e dal Re stesso. — Se non m'inganno si vorrebbe ora constatare che il governo Italiano eccita i movimenti veri o supposti del Garibaldi in Oriente. Voglia Iddio che con tali mezzi non si apparecchino criminzioni contro l'Italia!

E che dirLe di questi paesi sventurati? È stato eletto il nuovo governo Ionio; e mentre i Ministri Inglesi nella Camera dei Comuni proclamano, e qui il loro Rappresentante ripete, che i Radicali Jonj non sono che gl'istrumenti del partito retrogrado, ai capi di questo partito è affidato il governo del paese! Ecco spiegato tutto.

I nostri complimenti all'ottima Sua Signora. — È stato pubblicato Il Secondo Esilio? Mi creda sempre

Suo affezionatissimo
Giulio Tipaldo ».

μένος τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ἀποφεύγων ἐπιμελῶς νὰ ἀναμιχθῇ εἰς τὰ ζητήματα τῆς Ἑπτανήσου. Προσθέτει ὅτι ὁ Λουδοβίκος Ναπολέων κατέφερε σοβαρὸν πλῆγμα κατὰ τῆς Ἀγγλίας, ὑποκινῶν τὴν Ρωσίαν καὶ τὴν Πρωσσίαν νὰ ἀναγνωρίσουν τὸ βασιλεῖον τῆς Ἰταλίας (ἐκτὸς τῆς Βενετίας καὶ τῆς Ρώμης). Θεωρεῖ ἄστοχον τὴν πολιτικὴν τοῦ Γαριβάλδη, ὅστις μετετράπη εἰς ἀκούσιον ὄργανον ὑπόπτων προσώπων, κακίζει ὅμως καὶ τὴν Κυβέρνησιν τοῦ Πιεμόντε διὰ τὴν ἀσκηθεῖσαν ἐπίσης ἄστοχον πολιτικὴν, τῆς ὁποίας ὑφίσταται τὰς συνεπείας.

Ἀσχολούμενος, τέλος, μετὰ τὴν ἰταλικὴν, καὶ περὶ τῆς ἑλληνικῆς πολιτικῆς, πληροφορεῖ τὸν Τυπάλδον ὅτι διεμήνυσε πρὸς τὸν Ρενιέρην νὰ ὑποδείξῃ πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Αὐλὴν, ὅπως ἀναλάβῃ πρωτοβουλίαν τινὰ, δυναμένην νὰ ἔχῃ εὐρύτεραν ἀπήχησιν ἐπὶ τῶν λαϊκῶν τάξεων. Καταλήγει δὲ ἐκφράζων ἐγκαρδίους εὐχὰς ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ὀνομαστικῆς ἐορτῆς τοῦ ποιητοῦ.

Παραθέτομεν τὸ κείμενον τῆς ἑλληνικῆς μεταφράσεως τῆς ἐπιστολῆς:

« Ἀγαπητὴ Κύριε Ἰουλίε,

Ὁ καλὸς Ζακύνθιος¹, ὁ ὁποῖος μοῦ ἔφερε τὴν ἐπιστολήν Σας, μοῦ φαίνεται ἐκ τῶν καλυτέρων Ἑλλήνων. Παράδοξον πρᾶγμα, ὅτι εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ ὀρθοφροσύνη καταντᾷ ἕξ ἴσου σπανία ὅσον καὶ ἡ τερατολογία! Ὁμιλῶ περὶ τῆς Ἑλλάδος, ὡς αὕτη ἐμφανίζεται εἰς τὰς ἐφημερίδας καὶ τὴν Βουλὴν². Θὰ ἐπεθύμουν ἀπὸ Σᾶς καὶ τὴν Κυρίαν περισσοτέρας λεπτομερεῖς εἰδήσεις. Δι' ἐμὲ οὐδὲν ἔχω νὰ εἶπω, τὸ ὅποιον νὰ μὴ γνωρίζετε: πάντοτε ἡ ἰδία ζωὴ. Τοῦ ἔργου «*Il secondo esilio*»³ οἱ τρεῖς τόμοι ἔχουν ἐκδοθῇ πρὸ τριῶν καὶ πλέον μηνῶν. Ταχυδρομικῶς Σᾶς ἀποστέλλω ὁμιλίαν μου περὶ τῆς Τέχνης⁴. Εὐχαριστήσατε ἐκ μέρους μου τὸν κ. Βράϊλαν δι' ὅσα ἔκαμε καὶ θὰ κάμῃ εἰς τὸ μέλλον διὰ τὸ διαβατήριον τοῦ Σπυρίδωνος⁵. Ἀπὸ τὴν θέσιν των ὡς προστατῶν⁶, φρονῶ ὅτι οἱ Ἀγγλοι θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ἱκανοποιημένοι, κυρίως διότι δὲν κοστίζει τίποτε. Ἦτο προτιμότερον διὰ τὸν Γαριβάλδην νὰ εἶχε μεταβῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐν καιρῷ, κατόπιν προσκλή-

1. Δηλ. ὁ Παναγιώτης Χιώτης, μὲ τὸν ὅποιον ὁ Τυπάλδος εἶχεν ἀποστείλει τὴν προηγουμένην ἐπιστολήν πρὸς τὸν Θωμαζαῖον.

2. Ὁ Θωμαζαῖος ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀμέσως πρὸ τῆς ἐξώσεως περίοδον καὶ τὰς σχετικὰς πολιτικὰς ἀντιθέσεις καὶ διαμάχας, αἵτινες εἶχον ἀντίκτυπον εἰς τὴν Βουλὴν καὶ τὸν τύπον.

3. Περὶ τοῦ ἔργου ἐγένετο λόγος ἀνωτέρω (βλ. καὶ Γ. Θ. Ζώρᾱ, Ἑπτανήσια καὶ Μελετήματα, τόμ. Γ', ἐνθ' ἀν., σελ. 372).

4. Ὁ Θωμαζαῖος εἶχε κάμει διάλεξιν περὶ τῆς Τέχνης εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῆς Ραβέννης ταύτην, ἐκδώσας εἰς αὐτοτελεῆς τεύχος, ἀπέστειλεν εἰς τὸν Τυπάλδον.

5. Δηλ. τοῦ Σπυρίδωνος Ἀργάλε.

6. Ὁ Θωμαζαῖος ἀπαντᾷ εἰς τὰς ἐν τῇ προηγουμένη ἐπιστολῇ τοῦ Τυπάλδου διατυπωθείσας ἀκρίβεις ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀγγλικὴν πολιτικὴν.

σεως οὐχὶ τῶν ραδιούργων, ἀλλ' αὐτῆς τῆς Κυβερνήσεως, δηλῶν ἐπισήμως ὅτι οὐδεμίαν ἐπιθυμεῖ δοσοληψίαν μετὰ τὰς Ἰονίους νήσους¹. Ὁ Λουδοβίκος Ναπολέον κατέφερε κατὰ τῶν Ἀγγλων καίριον πλῆγμα, παρακινῶν τὴν Ρωσίαν καὶ τὴν Πρωσσίαν νὰ ἀναγνωρίσουν (ἐννοεῖται μὲ λέξεις καὶ πρὸς τὸ παρὸν) τὸ Βασίλειον τῆς Ἰταλίας, ἀρκεῖ νὰ μὴ γίνη λόγος περὶ τῆς Βενετίας καὶ τῆς Ρώμης. Τώρα ὁ Γαριβάλδης ἐξαπατᾷ ἑαυτὸν καὶ ἡμᾶς, μετατρέπόμενος εἰς ἀκούσιον ὄργανον ἐκείνων, οἵτινες ἐποφθαλμιοῦν τὴν Σικελίαν². Ἀλλ' ἡ Κυβέρνησις τοῦ Πιεμόντε δὲν ἔχει δικαίωμα νὰ παραπονήται : ὀφείλει μᾶλλον νὰ μεταμεληθῇ, διότι ἔπαυσε μὲ ὄργανα ἐπικίνδυνα. Καθεὶς ἔχει ὑποχρέωσιν νὰ κρατῇ τὴν θέσιν του : οὔτε ἡ Πλατεῖα (δηλ. τὸ πεζοδρομίου) δύναται νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Αὐλὴν, οὔτε ἡ Αὐλὴ νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν Πλατεῖαν. Διεμήνυσσα εἰς τὸν Ρενιέρην³ νὰ ὑποδείξῃ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Αὐλὴν πρωτοβουλίαν τινὰ ἐντυπωσιακὴν καὶ ταχεῖαν, ἥτις νὰ παραμείνῃ εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ νὰ ἐλύσῃ τὴν λαϊκὴν φαντασίαν καὶ ψυχὴν⁴. Ἐν τοῦτοις οἱ καιροὶ δὲν εἶναι κατάλληλοι δι' ἀξιολόγους πράξεις. Δεχθῆτε μετὰ τῆς Κυρίας τοὺς χαιρετισμούς μου, σήμερον δέ, ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου Ἰουλίου, καὶ πολλὰς ἐγκαρδίους εὐχάς.

19 Αὐγούστου, ἐκ Φλωρεντίας.

Θωμαζαῖος »⁵.

1. Βλ. σχετικὰς πληροφορίας ἐν τῇ προηγουμένῃ ἐπιστολῇ τοῦ Τυπάλδου, υποστηρίζοντος ὅτι ὁ Γαριβάλδης δὲν ἔπρεπε νὰ ἀνομιχθῇ εἰς τὰ ζητήματα τῆς Ἑπτανήσου, παρὰσυρόμενος ὑπὸ τῶν Ριζοσπαστῶν.

2. Ὁ Θωμαζαῖος ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐσωτερικὴν πολιτικὴν τῆς Ἰταλίας καὶ τὰς ἀντιθέσεις μεταξὺ τοῦ Γαριβάλδου καὶ τῆς Κυβερνήσεως κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἐνώσεως τῆς Ἰταλίας εἰς ἐνιαῖον κράτος.

3. Πρόκειται περὶ τοῦ γνωστοῦ νομομαθοῦς Μάρκου Ρενιέρη (βλ. Γ. Θ. Ζώρ, «Ἑπτανησιακὰ Μελετήματα, τόμ. Β', ἐνθ' ἀν., σελ. 318).

4. Ὁ Θωμαζαῖος, ὅστις ἡγάπα εἰλικρινῶς τὸν βασιλεῖα Ὁθωνα, βλέπων συγκεντρούμενα πανταχόθεν νέφη ἀπειλητικὰ κατὰ τῆς Μοναρχίας, ὑποδεικνύει ὡς μόνην ὁδὸν σωτηρίας τὴν ἐκ μέρους τοῦ βασιλέως ἀνάληψιν γενναίας τινὸς καὶ ἐντυπωσιακῆς πρωτοβουλίας, ἥτις θὰ διηυκόλυνε τὴν ἀνανέωσιν τῆς ἀγάπης καὶ ἀφοσιώσεως τοῦ λαοῦ πρὸς τὴν δυναστείαν.

5. Τὸ Ἰταλικὸν κείμενον τοῦ προχείρου τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Θωμαζαίου ἔχει ὡς ἀκολούθως :

< C[aro] S[ignor] G[iulio]

Il buon Zacinzio che recava la cara Sua lettera, mi pare uno de' Greci della migliore stampa. Strana cosa che in Grecia il buon senso abbia a essere raro come le mostruosità ! Dico la Grecia che apparisce ne' Giornali e ne' Parlamenti. Avrei amate di Lei e della Signora più particolareggiate novelle. Di me nulla ho a dirLe ch' Ella non sappia ; sempre la solita vita. *Del Secondo Esilio* i tre volumi son fuori da tre mesi e più. Sottofascia Le mando un mio discorso sull'Arte Ringrazii per me il S. Braila di quanto ha fatto per il pas-

* *

Τὴν ἐπομένην ἐπιστολὴν ἀπέστειλεν ὁ Θωμαζαῖος ἐξ Ἰταλίας πρὸς τὸν Τυπάλδον τὴν 19ην Μαρτίου τοῦ 1863, κατὰ τὰς παραμονάς, ὡς λέγει, τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνικῆς ἐορτῆς, εἰς περίοδον πολιτικῆς ἀναταραχῆς καὶ ἐσωτερικοῦ παραγμοῦ τῆς χώρας. Ὁ Θωμαζαῖος — ὅστις, ὡς καὶ ἐξ ἄλλων πηγῶν προκύπτει, διέκειτο εὐμενῶς πρὸς τὴν πρώτην δυναστείαν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡσθάνετο συμπάθειαν πρὸς τὸν βασιλέα Ὁθωνα — κατακρίνει τὴν πολιτικὴν, ἣτις κατέληξεν εἰς τὴν ἔξωσιν τοῦ βασιλέως, καὶ ἐκφράζει σοβαρὰς ἀνησυχίας ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀναζήτησιν καὶ τὴν ἐκλογὴν τοῦ διαδόχου.

Τὸ σφῆζόμενον κείμενον ἀποτελεῖ μόνον τμήμα τῆς ἐπιστολῆς, ἡ ὁποία ἀναμφιβόλως ἐπεξετείνετο καὶ ἐπὶ ἄλλων θεμάτων, ὡς προκύπτει ἐκ τῆς σχετικῆς ἀπαντήσεως τοῦ Τυπάλδου.

Ἡ ἑλληνικὴ μετάφρασις ἔχει ὡς ἀκολούθως¹:

« 19 Μαρτίου '63²

Ἀγαπητὲ Κύριε Τυπάλδε,

Ἡ παροῦσα θὰ φθάσῃ εἰς χεῖράς Σας ὀλίγον πρὸ τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἐορτάζεται ἡ παλιγγενεσία τῆς δυστυχοῦς Ἑλλάδος³. Δι' ἐμὲ καταντᾷ ἐπέ-

saporto di Spiridione, e farà. Dell' Ufficio di protettori dovrebbero gli Inglesi, mi pare, tenersene, massime quando non costa nulla. Meglio era al Garibaldi andarsene a tempo in Grecia, all' invito non degli imbroglioni, ma dello stesso Governo; dichiarando altamente, però, che coll' Isole Ionie non vuol faccende. Luigi Napoleone ha menato contro l' Inghilterra un colpo da maestro, inducendo Russia e Prussia a riconoscere (s' intende in parole e per ora) il Regno d' Italia, purchè non si parli di Venezia nè di Roma. Adesso il Garibaldi imbroglia sè e noi, strumento involontario di chi tira alla Sicilia; ma il Governo Piemontese non ha diritto a dolersene: deve pentirsi piuttosto d' avere scherzato con pericolosi strumenti. A ciascuno il mestier suo: Nè la Piazza può entrare in Corte, nè la Corte può scendere in Piazza. Io facevo dire al Renieri che consigliasse alla Corte Ellenica qualche atto splendido e pronto, da rimanere nella Storia e attrarre le fantasie e gli animi popolari. Ma i tempi non sono per le splendide cose. Accetti, con la Signora, i nostri saluti, e, oggi ch' è il dì di S. Giulio, molti auguri cordiali.

19 d' Agosto 62, di Firenze

T[ommaseo] ».

1. Ἄνω δεξιὰ δι' ἄλλης χειρὸς ἔχει προστεθῇ μεταγενεστέρως τὸ ὄνομα τοῦ παραλήπτον: Tipaldo (Giulio).

2. Ἡ ἐπιστολὴ διεσώθη ἡμιτελῆς, ἀπολεσθέντος τοῦ τελευταίου τμήματος αὐτῆς.

3. Ὁ Θωμαζαῖος ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀσταθῆ, ἐν πολλοῖς δὲ γευστῇ καὶ ἐπικίνδυνον ἐσωτερικὴν πολιτικὴν κατάστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρέθῃ ἡ Ἑλλάς μετὰ τὴν ἔξωσιν τῆς πρώτης δυναστείας μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ βασιλέως Γεωργίου τοῦ Α'.

τειος πένθους, ὅτε βλέπω τὸν σπαραγμόν, τὸν ὁποῖον οἱ σχολαστικοὶ καὶ οἱ πανοῦργοι προκαλοῦν πρὸς αὐτήν, ἣτις ἀνεγεννήθη ἵνα οὔτοι τὴν πληγώ-
νουν¹. Δὲν ἤξεύρω ἂν ἀνεγνώσατε τὸ δεύτερον ἄρθρον μου εἰς τὴν «Al-
leanza»² τοῦ παρελθόντος ἔτους, ἐν τῷ ὁποίῳ ἰκέτευον καὶ τὴν Ἑλλάδα
καὶ τὴν Οὐγγαρίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν καὶ πάντας νὰ ἀναλογισθοῦν ὅτι οἶον-
δήποτε πρόωρον κίνημα πληρώνεται μὲ ἴσον χρόνον ἐπιπόνων καὶ ἀδόξων
καθυστερήσεων. Πρὸς τίνα σκοπὸν νὰ ἐκδιωχθῇ εἰς βασιλεὺς, ὅστις ὡς γνω-
στὸν δὲν εἶναι τοῦλάχιστον πανοῦργος³, ἵνα ἀρχίσῃ ἡ ἐπαιτεία δι' ἕτερον
βασιλέα ἄγνωστον καὶ ἀκολουθήσῃ ἡ ἀποπομπή τῶν φορτικῶν ἐπαιτῶν;
Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τὸ ἔθνος διχάζεται, ξεασθενεῖ, κυμαίνεται μεταξὺ εὐπι-
στίας καὶ δυσπιστίας, ἴσως δὲ ριφθῇ, ἐξηυτελισμένον εἰς τοὺς ἰδίους αὐτοῦ
ὀφθαλμούς, εἰς τοὺς πόδας τοῦ πρώτου αἰσχροῦ πριγκιπίσκου, ὅστις θὰ
καταδεχθῇ, ἀντὶ ἑνὸς στέμματος, νὰ ἀλλάξῃ τὴν πίστιν καὶ τὴν πατρίδα
αὐτοῦ. Ὁ Καποδίστριας, ἀποτρέπων ἐπιτήδες τὸν Λεοπόλδον τοῦ Κοβούρ-
γου νὰ γίνῃ βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος, ἔδρασεν ὡς Ὁθωμανός⁴.

1. Ὁ Θωμαζαῖος καταδικάζει τοὺς καιροσκόπους, τοὺς ὀπισθοδρομικοὺς καὶ τοὺς ἐγωϊστάς, οἵτινες, ἔνεκα τῆς ἄφρονος πολιτικῆς ἢ τῶν ἀτομικῶν συμφερόντων, ἠπειλοῦν νὰ παρασύρουν τὸ ἔθνος πρὸς τὴν κατὰστροφὴν (βλ. Γ. Θ. Ζώρ α, Ἑπτανησιακὰ Μελετήματα, τόμ. Γ', ἐνθ' ἄν., σελ. 115 ἐπ.).

2. Ὁ Θωμαζαῖος ἐδημοσίευσεν ἐπανελημμένως ἄρθρα εἰς τὴν «Alleanza» ἐπὶ τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων (βλ. Γ. Θ. Ζώρ α, Ἑπτανησιακὰ Μελετήματα, τόμ. Γ', ἐνθ' ἄν., σελ. 98).

3. Περὶ τῶν φιλο-ὀθωνικῶν αἰσθημάτων τοῦ Θωμαζαίου βλ. Γ. Θ. Ζώρ α, Ἑπτανησιακὰ Μελετήματα, τόμ. Γ', ἐνθ' ἄν., σελ. 108 ἐπ.

4. Τὸ ἰταλικὸν πρωτότυπον τοῦ προχείρου σχεδιάσματος τῆς ἐπιστολῆς ἔχει ὡς ἀκολουθῶς:

«Tipaldo (Culio)

19 marzo '63

C[aro] S[ignor] T[ipaldo]

Questa Le giungerà poco prima del dì che commemora il risorgere della povera Grecia. A me diventa commemorazione di lutto quando veggio lo strazio che i pedanti e i furfanti fanno di lei, rivissuta perch'essi la impalino. Non so s'ella abbia letto il secondo mio scritto nell'Alleanza d'anno, laddove pregavo e Grecia e Ungheria e Italia e tutti pensassero che ogni mossa prematura è scontata con altrettanto tempo d'indugi travagliosissimi e ingloriosi. A che pro discacciare un re, noto almeno per non essere tristo, per andare all'accatto d'un altro re ignoto, e essere ributtati come mendicanti importuni? Ma intanto la nazione si divide, si fiacca, va fluttuando tra credulità e diffidenza; e si butterà forse, avvilita agli occhi suoi proprii, sotto i piedi del primo principucciaccio che degni per una corona mutare la fede e la patria. Il Capodistria sgomentando apposta Leopoldo di Coburgo dall'essere re di Grecia fece opera d'Ottomanno».

* *

Ἡ ἐπομένη ἐπιστολὴ ἐστάλη ὑπὸ τοῦ Τυπάλδου ἐκ Ζακύνθου τὴν 11^{ην} Μαΐου τοῦ αὐτοῦ ἔτους καί, κατὰ μέγα μέρος, ἀποτελεῖ ἀπάντησιν εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Θωμαζαίου.

Ὁ Τυπάλδος εὐχαριστεῖ τὸν φίλον του διὰ τὴν ἀποσταλεῖσαν διάλεξιν του εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῆς Ραβέννης καὶ τὸν πληροφορεῖ, ὅτι εἶχε λάβει τὴν πρὸς τὸν Ἑρρίκον Cumi ἐπιστολὴν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁ Θωμαζαῖος διετύπωνε προφανῶς φόβους διὰ τὴν ἀσκουμένην ἰταλικὴν πολιτικὴν.

Ἀκολουθῶς ἀναφέρει μετὰ βαθυτάτου πόνου, ὅτι κατὰ τὰ τελευταῖα τέσσαρα ἔτη ἐδοκιμάσθη σκληρῶς ὑπὸ τῆς μοῖρας, δεδομένου ὅτι ὁ θάνατος τετράκις ἐπεσκέφθη τὴν οἰκογένειάν του, τελευταίως δὲ ἀπώλεσε τὸν γαμβρόν του Δελλαδέτσιμαν καὶ ἔπειτα τὴν ἀδελφὴν του Ἑλίζαν, ἣτις ἐγκατέλειπεν ὀρφανὰ ἕξ τέκνα, διὰ τὴν ἀνατροφὴν τῶν ὁποίων εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ φροντίζῃ αὐτοπροσώπως.

Ἐν συνεχείᾳ ὁ Τυπάλδος γράφει ὅτι δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀναγνώσῃ τὰ εἰς τὴν ἐφημερίδα « Alleanza » δημοσιευθέντα ἄρθρα τοῦ Θωμαζαίου, θὰ φροντίσῃ ὅμως νὰ προμηθευθῇ ταῦτα ἐκ Μιλάνου. Ἐπανερχόμενος εἰς τὰ πολιτικὰ γεγονότα τῆς Ἑλλάδος, καταφέρεται καὶ πάλιν ἐναντίον τῶν Ριζοσπαστῶν, παρατηρῶν ὅτι, ἐνῷ πρὸ τῆς ἐνώσεως οὗτοι ἐκραυγάζον ἐναντίον τῆς τυράννου Ἀλβιόνος, διότι δὲν παρεχόρει εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰς νήσους, ἤδη κραυγάζουν ἐναντίον της, διότι τὰς παραχωρεῖ. Κατακρίνει ἐπίσης τὴν Ἀγγλίαν, εἰς τὴν ἀγνότητά της πολιτικῆς τῆς ὁποίας ἀμφιβάλλει, ἰδιαίτε-
 ρως δὲ τὴν Ρωσίαν, ἣτις, ὡς συνήθως, προκαλεῖ σάλον εἰς τὰς νήσους.

Παραθέτομεν τὸ κείμενον τῆς ἐπιστολῆς ἐν μεταφράσει :

« Ζάκυνθος, 11 Μαΐου 1863

Ἀγαπητέ Κύριε Θωμαζαῖε,

Ἐπιστρέφων ἐκ Κεφαλληνίας, ὅπου παρέμεινα ἐπὶ τινας μῆνας, εὗρον ἐδῶ τὴν προσφιλὴ ἐπιστολὴν Σας¹, εἶχον ἤδη λάβει προηγουμένως τὴν ὠραισιότατὴν διάλεξιν Σας εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῆς Ραβέννης² καὶ τὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Ἑρρίκον Cumi³, ἐκ τῆς ὁποίας δύναται τις νὰ συναγάγῃ προφητείας τινάς, αἵτινες εὐχομαι νὰ θελήσῃ ὁ Θεὸς καὶ ἡ σύνεσις τῶν Ἰταλῶν νὰ μὴ ἐπαληθεύσουν ποτέ.— Πολλάκις ἠσθάνθην τὴν ἀνάγκην νὰ Σᾶς γράψω· ἀλλ' ἡ ψυχὴ μου κατεπιέζετο ὑπὸ βαρυτάτων πόνων.— Τὸν παρελ-

1. Ἐννοεῖ τὴν ἀπὸ 19^{ης} Μαρτίου 1863 προηγουμένην ἐπιστολὴν τοῦ Θωμαζαίου.

2. Πρὸκειται περὶ τῆς ἀνωτέρω μνημονευθείσης διαλέξεως τοῦ Θωμαζαίου περὶ τῆς Τέχνης (βλ. σελ. 374).

3. Φίλος τοῦ Θωμαζαίου, εὐρισκόμενος εἰς Κέρκυραν.

θόντα Ἰανουάριον ἀπέθανεν εἰς Κέρκυραν ὁ γαμβρός μου Δελλαδέτσιμας¹, τὸν ὁποῖον ἴσως ἐνθυμεῖσθε² ἐννέα δὲ ἑβδομάδας βραδύτερον, σχεδὸν ἀπροόπτως, τὸν ἠκολούθησεν εἰς τὸν τάφον ἡ ἀτυχῆς ἀδελφή μου Ἑλίζα³, εἰς ἡλικίαν μόλις τριάκοντα ὀκτὼ ἐτῶν, ἐγκαταλείπουσα ὅπισθὲν τῆς ἐξ ὀρφανᾶ, πέντε κόρας, ἐξ ὧν ἡ μικροτέρα πέντε ἐτῶν, καὶ ἐν ἄρρεν. — Ἐγὼ κάμνω ὅ, τι μοῦ εἶναι δυνατόν διὰ τὰ δυστυγῆ αὐτὰ τέκνα, ὅμως δὲν δύναμαι νὰ ἀποδώσω εἰς αὐτὰ τὴν μητέρα των. — Ὅταν σκέπτομαι ὅτι εἰς τέσσαρα ἔτη εἶδον νὰ ἀνοίγουν τέσσαρες τάφοι διὰ τὴν οἰκογένειάν μου καὶ ὅτι μοῦ ἀπομένουν δύο ἀδελφοὶ ἀκόμη, αἰσθάνομαι ζωηρὰν ἐπιθυμίαν, ὅπως ὁ πέμπτος, ὅστις θὰ ἀνοίξῃ, νὰ εἶναι ὁ ἰδικός μου. Ἄλλ' ἄς γίνῃ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ! Ἄς ὁμιλήσωμεν δὲ δι' ἄλλο θέμα.

Δὲν ἀνέγνωσα οὐδὲν ἐκ τῶν εἰς τὴν «Alleanza»³ δημοσιευθέντων ἄρθρων Σας, διότι ἡ ἐφημερὶς αὕτη δὲν φθάνει πλέον ἐδῶ· θὰ φροντίσω νὰ τὰ προμηθευθῶ ἐκ Μιλάνου. — Ἡ μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἐνωσις τῶν Ἰονίων νήσων δὲν ἐγένετο εὐμενῶς δεκτὴ ἀπὸ τοὺς Ριζοσπάστας μας⁴ οὐδὲ μὲ ἐκπλήσσει τοῦτο⁴. Ἡ Ρωσία πλέον ἢ ποτὲ ἄλλοτε προκαλεῖ σάλον εἰς τὰς νήσους ταύτας. Ἐγὼ δὲ δὲν ὀρκίζομαι περὶ τῆς Ἀγγλικῆς διπλωματίας· ὅμως, ἐνῶ προηγουμένως ἐκραύγαζον οὗτοι ἐναντίον τῆς τυράννου Ἀλβίνος, ἐπειδὴ δὲν παρεχώρει τὰς νήσους, τώρα κραυγάζουν μὲ μεγαλυτέραν δύναμιν ἐναντίον τῆς δολίας Ἀλβίνος, ἐπειδὴ τὰς παραχωρεῖ! — Τοιαῦται δὲ καὶ τοσαῦται εἶναι αἱ ἔσωθεν καὶ αἱ ἔξωθεν πανουργίαι, ὥστε, ἂν τυχὸν οἱ Ἰόνιοι ἀναγκασθοῦν διὰ μουσικῆς ψηφοφορίας νὰ εἴπουν ἂν ἐπιθυμοῦν τὴν Ἐνωσιν, πολὺ πιθανῶς θὰ κατασχύνουν τὰς δυστυχεῖς ταύτας νήσους.

1. Πρόκειται περὶ τοῦ γαμβροῦ τοῦ Τυπάλδου κόμιτος Ἰωάννου Δελλαδέτσιμα (υἱοῦ τοῦ Alvisè Della Decima), γεννηθέντος τὴν 3ην Μαρτίου 1789, ὅστις ἐνυμφεύθη τὴν Ἑλίξαν Τυπάλδου τὴν 14ην Ἀπριλίου 1841.

2. Ὁ πατὴρ τοῦ ποιητοῦ μας Battista Tipaldo - Pretenderi — ὡς ἀναγράφεται ἐν τῇ Χρυσῇ Βίβλῳ — ἀπέκτισαν ἐξ τέκνα, τὰ ἐξῆς: Gerolamo, Alessandro - Demetrio, Marianna, Giulio, Momolo, Elisa (βλ. Eugène Rizo-Rangabé, Livre d'or de la Noblesse Jonienne, vol. II, Céphalonie, Deuxième partie, Athènes, 1926, p. 584).

3. Ὡς ἐλέχθη, εἰς τὴν «Alleanza» ὁ Θωμαζαῖος ἐδημοσίευσεν κατὰ καιροῦς ἄρθρα ἐπὶ τῶν ἐλληνικῶν ζητημάτων.

4. Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Τυπάλδου ἐγγράφη τὴν 11ην Μαΐου 1863, εἰς ἐποχὴν δηλ. καθ' ἣν εἶχεν ἤδη ἀποφασισθῇ ἡ Ἐνωσις τῆς Ἑπτανήσου μετὰ τῆς Ἑλλάδος, διὸ αἱ περὶ τῶν πολιτικῶν ἐξελίξεις ἀπληροφόριαι προσλαμβάνουν ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον καὶ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν στάσιν τῶν Ριζοσπαστῶν καὶ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν στάσιν τῶν μεγάλων Δυνάμεων. Εἶναι γνωστόν, ὅτι, εὐθὺς μετὰ τὴν Ἐνωσιν, ἐγεννήθησαν πολλαὶ ἀντιθέσεις ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐνωσμάτωσιν καὶ τοὺς ὅρους τῆς θρησκευτικῆς, πολιτικῆς, οἰκονομικῆς καὶ νομικῆς ἐνοποιήσεως τῆς Ἑπτανήσου μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος. Αἱ ἀντιθέσεις προσέλαβον σοβαρὰς διαστάσεις. Εἰς τὰ θλιβερά ταῦτα γεγονότα ἀναφέρεται ὁ Τυπάλδος, καταδικάζων ἰδίᾳ τὴν στάσιν τῶν Ριζοσπαστῶν.

Μόλις ἔλαβον τὴν ἐπιστολὴν Σας, ἔγραψα εἰς τὸν Βαλαωρίτην, ὅτι, προκειμένον νὰ ἀποστείλω καὶ ἄλλα πράγματα εἰς Φλωρεντίαν, διὰ φιλικοῦ μου προσώπου ἐξ Ἀγκῶνος, θὰ ἡδυνάμην νὰ Σᾶς ἀποστείλω καὶ τὰς μεταφράσεις τῶν σερβικῶν ποιημάτων¹· καὶ ὅτι θὰ τὰ ἀντέγραφον ἐγώ, ἂν ἐκεῖνος δὲν ἡδυνάτο· παρῆλθον ἤδη εἴκοσιν ἡμέραι καὶ δὲν ἔσχον μέχρι τοῦδε ἀπάντησιν.

Ἡ σύζυγός μου εἶναι λίαν εὐγνώμων διὰ τὴν ἐνθύμησιν, τὴν ὁποίαν διατηρεῖτε περὶ αὐτῆς· καὶ μὲ ἐπιφορτίζει νὰ χαιρετίσω ἐγκαρδίως ἐκ μέρους της Σᾶς καὶ τὴν Κυρίαν.

Μὴ λησμονεῖτε ὅτι τὰ γράμματά Σας μοῦ προξενοῦν μεγάλην χαράν, καὶ πιστεῦσατέ με πάντοτε

Ὑμέτερον ἀφωσιωμένον

Ἰούλιος Τυπάλδος »².

1. Πρόκειται περὶ τῆς μεταφράσεως σερβικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, δημοσιευθείσης ἐν τῷ περιοδικῷ « Χρυσάλλις » (βλ. Γ. Θ. Ζώρ α, Ἑπτανησιακὰ Μελετήματα, τόμ. Γ', ἐνθ' ἀν., σελ. 106 ἐπ.).

2. Τὸ ἰταλικὸν πρωτότυπον ἔχει ὡς ἀκολούθως :

« Zante 11 Maggio 1863

Caro Signor Tommaseo

Di ritorno da Cefalonia, ove stetti qualche mese, trovai qui la cara Sua ; — avevo ricevuto prima il Suo bellissimo Discorso all'Accademia di Ravenna, e la lettera a Errico Cumi, dalla quale si possono trarre profezie, che voglia Dio e il senno degl'Italiani, non si avverino mai. — Ho più volte sentito il bisogno di scriverLe ; ma l'anima mia fu oppressa da dolori ben gravi. Nello scorso Gennaio morì a Corfù mio cognato Delladecima ch'Ella forse rammenta ; e nove settimane dopo, quasi improvvisamente lo segui nel sepolcro l'infelice mia sorella Elisa, nell'età di appena trent'ott'anni, lasciando dietro a sè sei orfani, cinque fanciulle, la più piccola di cinque anni, ed un maschio. Io fo quanto posso per questi sventurati ; ma non posso restituir loro la madre. — Quando penso che in quattro anni vidi schiudersi quattro sepolcri nella mia famiglia, e che mi restano ancora due fratelli, sento vivo il desiderio che il quinto si schiuda per me. — Ma sia fatta la volontà di Dio ! — e parliamo d'altro.

Non ho letto nessuno de' Suoi scritti pubblicati nell'Alleanza, perchè questo giornale non viene più qui — procurerò di averlo da Milano. L'unione delle Isole Ionie alla Grecia è accolta tutt'altro che bene dai nostri radicali — nè mi meraviglio di ciò —. La Russia più che mai agita ora queste isole. Io certamente non giuro sull'ingenuità della diplomazia Inglese ; ma prima si gridava contro la tiranna Albione, perchè non cedeva le Isole, ed ora si grida con più forza contro la perfida Albione, perchè le cede ! E tali e tante sono le astuzie di dentro e di fuori, che se i Ioni dovranno per scrutinio segreto dire se vogliono l'unione, assai probabilmente disoneranno questi paesi infelici.

Appena ricevuta la Sua lettera scrissi al Valaoriti che, dovendo io mandare anche altre cose a Firenze, per mezzo di persona mia amica d'Ancona,

* *

Ἡ ἐπομένη ἐπιστολὴ ἐστάλη ἐπίσης ὑπὸ τοῦ Τυπάλδου ἐκ Κερκύρας, τὴν 22^{αν} Ὀκτωβρίου 1865. Ὁ ποιητὴς πληροφορεῖ ἐν πρώτοις τὸν φίλον του ὅτι, ἤδη πρό τινων μηνῶν, εἶχεν ἀπευθύνει πρὸς αὐτὸν ἑτέραν ἐπιστολήν, ἣ ὁποία ὅμως ἐκ παραδρομῆς ἐλησμονήθη ἐπὶ τοῦ γραφείου του. Τὴν νέαν του ἐπιστολήν διαβιβάζει διὰ χειρὸς τοῦ νεαροῦ Ἀριστείδου Κογεβίνα, ὅστις μεταβαίνει δι' ἀνωτέρας σπουδὰς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Πίζης καὶ τὸν ὁποῖον ὁ Τυπάλδος συνιστᾷ θερμότατα πρὸς τὸν Θωμαζαῖον, παρακαλῶν αὐτὸν ὅπως τὸν παρουσιάσῃ εἰς καθηγητὰς τῆς Νομικῆς σχολῆς τῆς πόλεως ἐκείνης.

Περαιτέρω ὁ Τυπάλδος ἐκθέτει πρὸς τὸν φίλον του τὰς παρ' αὐτοῦ καταβληθείσας προσπάθειάς πρὸς φιλικὴν διευθέτησιν θλιβεροῦ γεγονότος, τὰς ὁποίας ὅμως ἀνέτρεψεν ἡ ἐπέμβασις τοῦ νομάρχου Μαυροκορδάτου. Διεκτραγωδεῖ ἐν συνεχείᾳ τὴν πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν κατάστασιν τῶν Ἰονίων νήσων, αἱ ὁποῖαι ὑπέφερον ἤδη πρὸ τῆς ἐνώσεως, μετ' αὐτὴν ὅμως εὐρίσκονται ὑπὸ πολλὴ χειροτέρας συνθήκας, ἐκφράζει δὲ τὴν βεβαιότητα ὅτι θέλει λυθῇ εὐνοϊκῶς τὸ θέμα τῆς συντάξεώς του, τὸ δικαίωμα τῆς ὁποίας παρανόμως ἀμφισβητεῖται ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, δεδομένου ὅτι αὕτη διασφαλίζεται ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ τῆς διεθνοῦς συνθήκης, τῆς καθοριζούσης τοὺς ὅρους τῆς παραχωρήσεως τῶν Ἰονίων νήσων εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἐν κατακλείδι ὁ Τυπάλδος ἐπαινεῖ τοὺς στίχους τοῦ Θωμαζαίου, δημοσιευθέντας ἐν Ἀθήναις.

Παραθέτομεν ἑλληνικὴν μετάφρασιν τῆς ἐπιστολῆς :

« Κέρκυρα, 22 Ὀκτωβρίου 1865

Ἀγαπητὴ Κύριε Θωμαζαῖε,

Σὰς ἔγραψα μόλις ἔλαβα τὴν προσφιλεῖ ἐπιστολήν Σας ἀπὸ τὸν Κον Scarpa, ἥδη πρό τινων μηνῶν, ὅτε ὁ Αἰμίλιος¹ εὐρίσκετο ἀκόμη εἰς Κέρκυραν. Ἐνεκα σφάλματος ἐκείνου, ὅστις ἐπρόκειτο νὰ ταχυδρομήσῃ τὴν ἐπι-

avrei potuto in pari tempo inviarLe anche le traduzioni dei canti serbici ; e che le avrei ricopiate io, se lui non poteva ; scorsero già venti giorni, e non ebbi finora risposta.

Mia moglie Le è gratissima per la memoria, ch'Ella serba di lei ; e m'incarica di salutare cordialmente Lei e la Signora.

Rammenti che le Sue lettere mi fanno gran bene, e mi creda sempre
Suo devotis[simo
Giulio Tipaldo ».

1. Περὶ τοῦ Αἰμιλίου Τυπάλδου βλ. ἀνωτέρω σελ. 346, σημ. 2.

στολήν, αὕτη παρέμεινεν ἐδῶ καὶ τὴν ἀνεῦρον πρὸ μικροῦ ἀνάμεσα εἰς τὰ χαρτιά μου. Ἐπωφελοῦμαι τώρα τῆς εὐκαιρίας τῆς ἀναχωρήσεως διὰ Τοσκάνην τοῦ νεαροῦ Ἀριστείδου Κογεβίνα, υἱοῦ τοῦ καθηγητοῦ Ἀγγέλου, τὸν ὁποῖον γνωρίζετε. Ὁ νεαρὸς Κογεβίνας¹ μεταβαίνει εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Πίζης, ὃ δὲ ἄριστος πατήρ του μὲ παρακαλεῖ νὰ τὸν συστήσω εἰς Σᾶς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον κάμνω ἐξ ὅλης τῆς καρδίας μου.

Καίτοι ἐγνώριζα ἤδη καὶ τὴν σπανίαν εὐγένειαν τῆς ψυχῆς Σας καὶ τὴν καλωσύνην, τὴν ὁποίαν τρέφετε πρὸς ἐμέ, ἐν τούτοις ἡ ἐπιστολή Σας μὲ συνεικίνησε βαθύτατα. Καὶ ποῖοι πόνοι δὲν ἀποζημιώνονται ἀπὸ τὴν εὐνοίαν ἐνὸς Θωμαζαίου; Σᾶς εὐχαριστῶ.—Ἐπειδὴ ἀγαπᾶτε τὴν χώραν ταύτην, ὀφείλω νὰ Σᾶς εἶπω, ὅτι ὁ λαός, ἀντὶ νὰ συγχωρήσῃ τὰ συμβάντα, ἤθελε νὰ λάβῃ ἐξ αὐτῶν αἵματηρὰν ἐκδίκησιν². διὸ ἠναγκάσθην νὰ καταβάλω πᾶσαν δυνατὴν προσπάθειαν, ἵνα ἀποτρέψω μεγαλυτέρας περιπετείας εἰς τὸ αὐτοῦ Ἔθνος. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν Κυβέρνησιν, μοῦ ἐπέτρεψε νὰ δράσω ἐλευθέρως, μέχρις ὅτου, διὰ παρακλήσεων καὶ ἱκεσιῶν, ἐπέτυχα νὰ ἡρεμήσω τὴν λαϊκὴν ὀργήν, τὴν ὁποίαν ἐκείνη δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ καταστείλῃ. Ὅτε ὅμως ἐπρότεινα εἰς τὸν ἀνόητον ἀξιωματικὸν ἐκείνην τὴν ὁποίαν ὀνομάζομεν «ὁδὸν τῆς τιμῆς», ἡ ἐξουσία παρενέβη ἁμέσως, ὃ δὲ Φαναριώτης νομάρχης, κάποιος Κος Μαυροκορδάτος³, διέταξε, διὰ τῆς ἀστυνομίας, νὰ ἐμφανισθοῦν ἐνώπιόν του τὰ δύο ὑπ' ἐμοῦ ἐντεταλμένα πρόσωπα: δύο Ἕλληνες ἀξιωματικοὶ ἐν τῷ Ἰταλικῷ στρατῷ, ὁ Manusso καὶ ὁ ταγματάρχης Andruzzi, καὶ ἀπηγόρευσε τὴν μονομαχίαν. Ὁ ἀνόητος ἀξιωματικὸς μοῦ ἐξήτησε συγγνώμην δι' ἐπιστολῆς, ἣτις φαίνεται ὅτι ἐγράφη μὲ τὴν καρδίαν, καὶ ἀνεχώρησεν.

Τί νὰ εἶπω δὲ περὶ τῶν αὐτῶν τούτων νήσων καὶ περὶ ὁλοκλήρου τῆς Ἑλλάδος! Τὸ Ἔθνος τοῦτο ἔχει πράγματι καταληφθῇ ἀπὸ ἱλιγγον καὶ μόνον θεία χεῖρ δύναται νὰ τὸ σώσῃ.— Σεῖς δὲν εὐρετε βεβαίως τὰς νήσους ταύτας εἰς ἀνθηρὸν πολιτισμόν; τί θὰ ἐλέγετε ὅμως, ἂν ἦτο δυνατόν νὰ τὰς

1. Ὁ νεαρὸς Ἀριστείδης ἦτο υἱὸς τοῦ Ἀγγέλου Κογεβίνα (1811-1871), γνωστοῦ ἱατροῦ (σπουδασάντος ἐπίσης ἐν Πίζῃ) καὶ καθηγητοῦ ἐν τῇ Ἰονίῃ Ἀκαδημίᾳ (βλ. Γ. ε. ρ. καὶ Β. Σ. α. λ. β. ἀ. ν. ο. υ., Ἡ Ἰόνιος Ἀκαδημία, ἐνθ' ἀν., σελ. 68).

2. Ὁ Τυπάλδος ἀναφέρεται εἰς θλιβερόν ἐπεισόδιον μὲ πρωταγωνιστὰς καὶ Ἰταλοὺς, τὸ ὁποῖον φαίνεται ὅτι ἠπέλπει νὰ λάβῃ σοβαρὰς διαστάσεις. Πρὸς ἀποτροπὴν μεγαλυτέρου κακοῦ ὃ ποιητὴς εἶχε προτείνει τὴν λύσιν διὰ μονομαχίας.

3. Πρόκειται περὶ τοῦ Δημητρίου Μαυροκορδάτου (1821-1873). Υἱὸς τοῦ Στεφάνου, ἐγεννήθη οὗτος εἰς Βεσσαραβίαν, νεαρώτατος δὲ ἐστάλη εἰς Ναύπλιον καὶ βραδύτερον εἰς Ἀθήνας. Ἐσπούδασε νομικὰ ἐν Ἀθήναις καὶ Παρισίοις. Τὸ 1850 διωρίσθη δικαστής. Ἐπὶ βραχὺ διάστημα διετέλεσεν ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν (1863). Ἀπὸ τοῦ 1865 μέχρι τοῦ 1866 διετέλεσε νομάρχης Κερκύρας. Τὸ 1872 ἀνέλαβε τὸ Ὑπουργεῖον Παιδείας, ἀλλὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἀπεβίωσεν.

ἰδῆτε τώρα ! Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐλπίζω νὰ λάβω τὴν σύνταξίν μου, ἣτις ἀμφισβητεῖται, καίτοι ἐξασφαλίζεται ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ τῆς Συνθήκης τῆς παραχωρήσεως¹.

Ἀνέγνωσα τοὺς στίχους Σας, δημοσιευθέντας ἐν Ἀθήναις². Κατ' ἐμὲ εἶναι οἱ ὠραιότεροι, οἱ ἀληθῶς ἐλληνικώτεροι ἐξ ὅσων ἐδημοσιεύθησαν κατὰ τὰ τελευταῖα εἴκοσιν ἔτη. — Ἀναμένω ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν τὰς νέας περὶ τοῦ Δάντου μελέτας Σας, τὰς ὁποίας ἀνυπομονῶ νὰ ἀναγνώσω.

Χαιρετίζετε ἐκ μέρους μου τὴν ἀρίστην Κυρίαν καὶ πιστεύσατέ με πάντοτε

Ῥυμέτερον

Ἰούλιος Τυπάλδος

Ἐλπίζω ὅτι θὰ ἔχετε τὴν καλωσύνην νὰ συστήσετε τὸν νεαρὸν Κογεβίαν εἰς τινὰς καθηγητὰς τῆς Πίξης· θὰ σπουδάσῃ νομικά³.

1. Ὁ Τυπάλδος, καθὰ ἀναφέρει, ἀντεμετώπισε δυσχερεῖας ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν διακανονισμόν τῆς συντάξεώς του, ἣτις ὄφειλε νὰ ὑπολογισθῇ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Συνθήκης παραχωρήσεως τῆς Ἑπτανήσου καὶ τῶν συναφῶν νόμων.

2. Πρόκειται περὶ τῆς ἀνωτέρω μνημονευομένης μεταφράσεως σερβικῶν τραγουδιῶν, τῆς δημοσιευθείσης εἰς τὸ περιοδικὸν « Χρυσάλλις », ἔτη 1864-1865 (βλ. Γ. Θ. Ζώρᾱ, Ἑπτανησιακά Μελετήματα, τόμ. Γ', ἐνθ' ἀν., σελ. 106, σημ. 3).

3. Τὸ κείμενον τοῦ ἰταλικοῦ πρωτοτύπου ἔχει ὡς ἀκολούθως :

« Corfù 22 ottobre 1865

Caro Signor Tommaseo

Le scrissi appena ricevuta la Sua cara letterina dal Sr Scarpa, or sono varj mesi, quand'era ancora Emilio a Corfù; e per errore di chi doveva recare la mia lettera alla posta, è rimasta qui, e, or è poco tempo la trovai confusa fralle mie carte. Profitto ora dell'opportunità che parte per la Toscana il giovane Aristide Cogevina, figlio del Prof. Angelo, ch'Ella conosce. Il giovane Cogevina si reca all'Università di Pisa, e l'ottimo padre suo mi prega di raccomandarlo a Lei, ed io glielo raccomando con tutto il cuore.

Sebbene conosco e la nobiltà rara dell'animo suo, e la bontà che Ella ha per me, pure la Sua letterina mi ha profondamente commosso. — E quai dolori non sono compensati dalla benevolenza di un Tommaseo! Io la ringrazio. E giacchè Ella ama questo paese, devo dirLe che il popolo ben lungi dal compatire l'accaduto, voleva trarre sanguinosa vendetta; per cui dovetti adoperarmi in tutte le maniere onde evitare sciagure maggiori al paese sventurato. Quanto al Governo, esso mi lasciò agire liberamente finchè io con preghiere, e con suppliche riuscii a calmare l'ira popolare, ch'esso non aveva forza di reprimere; ma appena proposi allo stolto ufficiale quella, che vuolsi chiamare via dell'onore, l'autorità s'interpose tosto; ed il Prefetto Fanariotto, certo Sr Mavrocordato, fece, per mezzo della Polizia comparire a sè dinanzi le due persone da me incaricate — due greci ufficiali nell'esercito Italiano, il Manusso ed il Maggior Andruzzi, e impedì li

*
* *

Εἰς ἐπιστολὴν του, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 7ης Δεκεμβρίου 1865, ὁ Θωμαζαῖος ἀναφέρεται κατ' ἀρχὰς εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Τυπάλδου ἐν τῇ προηγουμένῃ ἐπιστολῇ μνημονευόμενα γεγονότα, ἐν συνεχείᾳ δὲ παρατηρεῖ, ὅτι ὁ ἴδιος εἶχεν ἤδη ἐν καιρῷ προφητεύσει τοὺς ἔξευτελισμοὺς καὶ τὰς ταπεινώσεις, αἵτινες ἀνέμενον τὰς Ἰονίους νήσους καὶ γενικώτερον τὴν Ἑλλάδα.

Ἀκολούθως κατακρίνει ἀπὸ φιλολογικῆς πλευρᾶς τὴν ἐν τῷ περιοδικῷ «Ἑστία» τῶν Ἀθηνῶν δημοσιευθεῖσαν «ὑπὸ τινος Ἑλλήνος» μετάφρασιν σερβικῶν ποιημάτων, τὴν ὁποίαν θεωρεῖ ἀτυχὴ καὶ πολὺ κατωτέραν τῆς ἰδικῆς του.

Παραθέτομεν ἑλληνικὴν μετάφρασιν τῆς ἐπιστολῆς :

« 7 Δεκεμβρίου 1865

Ἀγαπητὲ Κύριε Ἰούλιε,

Τὸ νὰ πληροφοροῦμαι ὅτι διὰ τὸ συμβᾶν θλιβερὸν γεγονός ἠνωχλήθησαν οἱ κάτοικοι τῆς Κερκύρας¹ μὲ παραγορεῖ ἐν μέρει· διὰ δὲ τὴν πρὸς ἐμὲ ἐπιδειχθεῖσαν τοιαύτην μαρτυρίαν ἀγάπης εἶμαι πρὸς αὐτοὺς εὐγνώμων. Ὅμως τὸν ἔξευτελισμὸν τῶν Ἰονίων νήσων καὶ τῆς Ἑλλάδος ἐκείνης, ἣτις ἀποκαλεῖται ἔλευθέρᾳ, ἐγὼ εἶχον ἤδη προῖδει καὶ εἶχον σαφῶς προεῖπει. Ἡ ἀγχώνη τοῦ Ἰταλοῦ² δὲν ἔσωσεν οὔτε τὴν τιμὴν οὔτε τὴν πίστιν τῶν Ἑλλήνων· δὲν ἦτο

duello. — Lo stolto ufficiale frattanto mi scrisse una lettera di scusa, che sembra scritta col cuore, e partì.

E che dirLe di questi paesi infelici, e della Grecia tutta quanta! Questa Nazione è veramente colpita da vertigine, e la sola mano di Dio può ormai salvarla — Ella non ha trovato certamente questi paesi un fiore di civiltà; ma che direbbe, se potesse vederli ora! Fra pochi giorni, spero poter avere la mia pensione, che viene contesa, sebbene garantita dalla legge e dal Trattato di cessione.

Ho letto i Suoi versi pubblicati in Atene; secondo me, sono i più belli, e i più veramente greci di quanti furono pubblicati negli ultimi venti anni. Attendo da giorno a giorno i Suoi nuovi scritti su Dante, che sono ansioso di leggere.

Mi rammenti all'ottima Signora, e mi creda sempre

Il Suo
Giulio Tipaldo

Spero che vorrà aver la bontà di raccomandare il giovane Cogevina a qualche professore di Pisa; egli studierà il diritto ».

1. Ὁ Θωμαζαῖος ἀναφέρεται εἰς τὸ ἐπεισόδιον, περὶ τοῦ ὁποίου λόγος ἐγένετο ἐν τῇ προηγουμένῃ ἐπιστολῇ τοῦ Τυπάλδου.

2. Ὁ Θωμαζαῖος ἀναφέρεται εἰς τὴν παλαιότεραν καταδίκην καὶ τὸν ἀπαγχό-

ἐκείνη ἡ αἰτία τῶν ταπεινώσεων αὐτῶν, παρουσῶν καὶ μελλουσῶν, ἀλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα ἀνωτέρων αἰτίων καὶ τῶν ταπεινώσεων φοβερὸς οἰωνός.

Εἶδον τὰς μεταφράσεις τῶν σερβικῶν ποιημάτων ὑπὸ τινος Ἑλλήνος¹. αὐται, τῇ ἀληθείᾳ, μοῦ φαίνονται ὀλιγώτερον Ἑλληνικαὶ τῶν ταπεινῶν ἰδικῶν μου. Ὁ ἐκλαμπρότατος κύριος, δημοσιεύων αὐτάς, μὲ τιμᾶ διὰ τοῦ τίτλου τοῦ γραμματικοῦ ἢ κατὰ παρομοίον· καὶ τοῦτο ἀποτελεῖ οὐχὶ μικρὰν τιμὴν δι' ἐμέ.

Σεῖς, ἀγαπητὲ Κ^ς Ἰούλιε, εἰς τὴν Τέχνην, ἣτις μεγάλως Σὰς εὖνοεῖ, ζητήσατε παραμυθίαν· ζητήσατέ την δὲ καὶ εἰς τὸν Θεόν»².

Εἰς τὸ ἄνω μέρος δεξιὰ τοῦ κειμένου σημειοῦται :

Ἰούλιον Τυπάλδον

Κέρκυραν.

* * *

Ἡ ἐπομένη ἐπιστολὴ ἐστάλη ὑπὸ τοῦ Τυπάλδου τὴν 23^{ην} Μαρτίου 1867, ἐκ Πίζης, τῆς γνωστῆς πόλεως τῆς Τοσκάνης, εἰς τὴν ὁποίαν οὗτος εἶχε φθάσει μόλις πρὸ τριῶν ἡμερῶν μετὰ τῆς συζύγου του καὶ τοῦ προγονοῦ του, φεύγων ἐσπευμένως ἐκ Ζακύνθου, ἔνεκα θλιβερᾶς περιπετείας : Ἐπειδὴ ἡ ἐκ τοῦ πρώτου γάμου τῆς συζύγου του κόρη αὐτῆς ἐπρόκειτο νὰ νυμφευθῇ μετ' ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τοῦ Κομούτου, κακοποιοὶ τινες ἐφαντάσθησαν, ὅτι ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ ποιητοῦ θὰ ὑπῆρχον τὰ χρήματα καὶ ἄλλα πολυ-

νισμὸν Ἰταλοῦ ἐν Κερκύρᾳ, τὸ 1853, ὅστις ἔδωσε τὴν εὐκαιρίαν εἰς τὸν Ἰταλὸν ἐξόριστον νὰ γράψῃ τὸ γνωστὸν ἔργον του « Il supplizio d'un Italiano in Corfù », περὶ τοῦ ὁποίου βλ. Γ. Θ. Ζώρ α, Ἑπτανησιακὰ Μελετήματα, τόμ. Γ', ἐνθ' ἄν., σελ. 346 ἐπ.

1. Πρόκειται περὶ τῆς μεταφράσεως σερβικῶν τραγουδιῶν ὑπὸ τοῦ Στεφάνου Κομμανούδη, τὴν ὁποίαν ὁ Θωμαζαῖος κρίνει αὐστηρότατα. Ἀνάλογον κρίσιν εἶχε διατυπώσει εἰς ἐπιστολὴν του, τῆς 10^{ης} Σεπτεμβρίου 1865, καὶ πρὸς τὸν Τερτσέτην : « Ἡ μετάφρασις ἡ γενομένη ὑπὸ τοῦ Ἑλλήνος ἐκείνου τῶν σερβικῶν τραγουδιῶν μοῦ φαίνεται πολὺ ὀλιγώτερον σερβικὴ καὶ πολὺ ὀλιγώτερον ἑλληνικὴ, ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν ταπεινὴν ἰδικήν μου προσπάθειαν » (βλ. Γ. Θ. Ζώρ α, Ἑπτανησιακὰ Μελετήματα, τόμ. Γ', ἐνθ' ἄν., σελ. 115 ἐπ.).

2. Τὸ Ἰταλικὸν κείμενον τοῦ πρωτοτύπου ἔχει ὡς ἐξῆς :

« Giulio Tipaldo — Corfù

7 dic. 65

C[arissimo] S[ignor] G[iulio]

Il sapere che del miserabile caso seguito si risentirono gli abitanti di Corfù, mi consola in parte ; e, siccome di testimonianza d'affetto resa a me

τελῇ ἀντικείμενα τῆς προικός, διὸ ἐν καιρῷ νυκτός εἰσῆλθον εἰς αὐτὴν καὶ ἐπετέθησαν κατὰ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ἐκβιάσουν αὐτὰ νὰ παραδώσουν τὰ χρήματα. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι οὐδὲν τὸ πολὺτίμον ἠδυνήθησαν νὰ ἀνεύρουν, ὅμως ὁ ἐκ τῆς ἐπιθέσεως νευρικός κλονισμὸς τῆς συζύγου του Λουΐζας τὸν ὥθησε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ ταχύτερον τὴν νῆσον, ἐπιταχύνων οὕτω σχεδιαζόμενον ἤδη ἀπὸ μακροῦ ταξιδίου εἰς Ἰταλίαν.

Περαιτέρω ὁ Τυπάλδος ἐκφράζει τὴν ἱκανοποίησίν του, διότι ὁ βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων τοῦ ἀπένειμε τὸ παράσημον τοῦ Ἱππότητος τοῦ Τάγματος τοῦ Σωτῆρος, τοῦ προσέφερε δὲ δις θέσιν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Δικαιοσύνης, τὴν ὁποίαν ὅμως δὲν ἐδέχθη, διότι, ὑπὸ τὴν κρατοῦσαν ἐν Ἑλλάδι κατάστασιν, ἔκρινε προτιμότερον νὰ ζήσῃ μακρὰν εἰς Χώρας ταύτης.

Ὁ Τυπάλδος παρακαλεῖ τὸν Θωμαζαῖον νὰ ἀποστείλῃ συστατικὰς ἐπιστολάς πρὸς φίλους του εἰς Πίζαν, ὅπου ὁ ἴδιος παραμένει ἄγνωστος, τὸν διαβεβαίει δὲ ὅτι, μόλις κατορθώσῃ νὰ τακτοποιηθῇ εἰς τὴν νέαν του διαμονήν, θὰ σπεύσῃ εἰς Φλωρεντίαν, ἵνα ἐκ τοῦ πλησίον ἐκδηλώσῃ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀφοσίωσίν του.

Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη παρέχει νέα στοιχεῖα σχετικὰ μὲ τὴν ζωὴν τοῦ ποιητοῦ. Οἱ βιογράφοι ἀναφέρουν γενικῶς, ὅτι ὁ Τυπάλδος ἀνεχώρησεν ἐκ Ζακύνθου διὰ λόγους ὑγείας καὶ ὅτι κατ' ἀρχὰς μετέβη εἰς Νεάπολιν καὶ βραδύτερον ἐγκατεστάθη εἰς Φλωρεντίαν. Γράφει ὁ Κονόμος¹: « Ἡ ὑγεία τοῦ Τυπάλδου ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς Ζακύνθου παρουσιάζει σημεῖα κατάπτωσης. Ἡ φλογερὴ του ἰδιοσυγκρασία ἐπιδεινώνει τὴν ἀρρώστειαν πού τὸν καθηλώνει ὥρες καὶ μέρες σὲ ὑποχρεωτικὴ ἀνάπαυση. Ἡ Ἐνωση τὸν βρίσκει ἀρρωστον καὶ δυσανεστήμενον μὲ τὴν καινούργιαν δικαστικὴν ἀφομοίωσιν, πού ἀκολούθησε στὰ Ἑπτάνησα. Ὁ Τυπάλδος, πού εἶχε ἐργαστεῖ ὡς νομικός στὴ σύνταξιν τῆς νομοθεσίας τοῦ Ἰονίου Κράτους, εἶδε σὲ μιὰ στιγμή νὰ γκρεμίζεται τὸ ἔργον του καὶ νὰ χάνεται. Καταργεῖται ἐπίσης τὸ ἀνώτατον δικαστικὸν συμβούλιον τῆς Κέρκυρας, πού συμμετεῖχε σ' αὐτὸ καὶ ἀκόμα κλεί-

proprio, ne fo grado ad essi. Ma l'avvilimento delle Isole Ionie, e di quella Grecia, che chiamasi libera, era già previsto da me, e chiaramente preannunziato. Il patibolo dell'Italiano non salvò nè l'onore nè la fede de' Greci: non era quella la cagione delle loro umiliazioni presenti e avvenire, ma di più alte cagioni l'effetto, e delle umiliazioni augurio vituperoso...

D'un Greco ho vedute le versioni di canti Serbici; le quali, per vero, mi pajono meno greche delle povere mie. Il chiarissimo uomo, nel darle in luce, degna me del titolo di grammatico o cosa simile: e non è poco onore.

Ella, caro S. Giulio, all'arte, che ben Le risponde, chiegga conforti; li chiegga a Dio ».

1. Ντ. Κονόμος, Τυπάλδος: Ἄπαντα, ἐνθ. ἀν., σελ. 18.

νει ή περίφημη 'Ιόνιος 'Ακαδημία, πού ίδρυσε ό Γκύλφορντ κι ήταν τό κάυχημα και ή δόξα τής πνευματικῆς 'Επτανήσου. "Ολ' αὐτὰ πληγώνουν τόν Τυπάλδο και τόν κάνουν ν' ἀρνηθεῖ τήν ἔδρα τοῦ 'Αρεοπαγίτη, πού τοῦ προσφέρουν στήν 'Αθήνα. Τό 1866 ό Γεώργιος ό Α' τοῦ ἀπένειμε τό Σταυρό τοῦ Τάγματος τοῦ Σωτήρα (19 Μαρτίου) « διά τήν μακράν και ἔντιμον ὑπηρεσίαν του και διά τὰ φιλολογικά αὐτοῦ ἔργα ». Ἀργότερα ή ἑλληνική κυβέρνησις τόν παρακαλεῖ ν' ἀναλάβῃ τήν πρεσβεία τῆς Ρώμης¹. 'Ο Τυπάλδος ἀρνεῖται και τῇ θέσει αὐτῇ, κι ἀποφασίζει νά φύγει ἀπό τήν 'Ελλάδα. 'Ο ἀκέραιος πατριωτικός χαρακτήρας του εἶναι ἀσυμβίβαστος πάντα μέ τήν μικροπολιτική τῶν κομμάτων τῆς 'Αθήνας. Ἡ ὑγεία του ἔχει ἐπιδεινωθεῖ κι ό Τυπάλδος μαζεύνει τὰ χαρτιά του και πηγαίνει στή Νεάπολη (1867) κι ἀργότερα στή Φλωρεντία. 'Εκεῖ ἀφιερώνεται μέ πάθος στή μελέτη τῆς ἰταλικῆς λογοτεχνίας κι ἀρχίζει τή μετάφραση τῆς 'Ελευθερωμένης 'Ιερουσαλήμ τοῦ Τάσου».

'Εκ τῶν παρεχομένων πληροφοριῶν ὑπό τοῦ Τυπάλδου, ἀποκαθίστανται τώρα σημεία τινά. 'Εν πρώτοις, ἀνεξαρτήτως τῶν λόγων ὑγείας, ό ποιητής εἶχεν ἀποφασίσει νά ἐγκαταλείψῃ τήν πατρίδα του, ἀπογοητευμένος ἀπό τήν μικροπολιτικήν και τήν — κατ' αὐτόν — κρατοῦσαν θλιβεράν κοινωνικήν κατάπτωσιν. Ἦδη εἰς τήν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν ἐπιστολήν τῆς 24ης Δεκεμβρίου 1866 ἐτόνιζεν, ὅτι ἐπεθύμει νά ἀναχωρήσῃ τό ταχύτερον ἐξ 'Επτανήσου : « Πλέον ἢ ποτέ — ἔγραφεν — αἰσθάνομαι τήν ἀνάγκην νά φύγω ἀπό τήν Χώραν αὐτήν, ὅπου νοθεύονται τὰ πάντα μέχρις αὐτῶν τῶν πλέον ἐνδομύχων αἰσθημάτων τῆς ψυχῆς ». Τήν αὐτήν ἀπόφασιν ἐπαναλαμβάνει και ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἐπιστολῇ του : « Εἴμεθα ἤδη ἀποφασισμένοι νά ἐγκαταλείψωμεν τήν Ζάκυνθον τήν προσεχῇ ἄνοιξιν... ἀλλ' ἡ κατάστασις τῶν νήσων, και ἰδιαιτέρως τῆς Ζακύνθου, ἀπέβη τοιαύτη, ὥστε εἶναι πολὺ προτιμότερον νά ζῇ κανεὶς ἥσυχος μακράν ». Κατὰ δεύτερον λόγον πληροφοροῦμεθα ἐπακριβῶς τήν ἡμέραν τῆς ἀφίξεώς του εἰς 'Ιταλίαν καί, τέλος, ὅτι, οὐχί εἰς τήν Νεάπολιν, ἀλλ' εἰς τήν Πίζαν κατηυθύνθη τό πρῶτον και ἐν τῇ πόλει αὐτῇ παρέμεινεν ἐπὶ τινα χρόνον.

Παραθέτομεν τό κείμενον τῆς ἐπιστολῆς ἐν μεταφράσει :

« Πίζα, 23 Μαρτίου 1867

'Αγαπητὲ Κύριε Θωμαζαίε,

'Απὸ τριῶν ἡμερῶν εὐρίσκομαι εἰς Πίζαν² ὁμοῦ μετὰ τῆς συζύγου μου

1. Ἡ πρότασις αὕτη — ἂν βεβαίως ἀληθεύῃ ἡ σχετικὴ πληροφορία — πρέπει νά ἐγένετο μετὰ τό 1870, ἔτος καθ' ὃ ἐπραγματοποιήθη ἡ ἑνωσις τῆς Ρώμης μετὰ τῆς λοιπῆς 'Ιταλίας.

2. 'Επομένως ό Τυπάλδος ἔφθασεν εἰς Πίζαν τήν 30ὴν Μαρτίου 1867.

και τοῦ προγονοῦ μου¹, ὁ ὁποῖος θὰ κάμῃ ἐδῶ νομικὰς σπουδὰς². — Εἵμεθα ἤδη ἀποφασισμένοι νὰ ἐγκαταλείψωμεν τὴν Ζάκυνθον τὴν προσεχῇ ἄνοιξιν, ἀλλὰ σκληρὸν γεγονὸς μᾶς ἠνάγκασε νὰ ἐπιταχύνωμεν τὴν ἀναχώρησιν. Τὴν 3ην τρέχοντος μηνὸς ὑπέστημεν ἐπίθεσιν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς νυκτὸς ἐκ μέρους ἐνόπλου συμμαχίας πλέον τῶν εἴκοσιν ἀτόμων, ἅτινα, εἰσελθόντα βιαίως εἰς τὴν οἰκίαν, ἐνόμιζον ὅτι θὰ εὗρισκον τὰ διὰ τὴν προῖκα τῆς κόρης τῆς συζύγου μου³ συγκεντρωθέντα χρήματα, τῆς ὁποίας ὁ γάμος μὲ τὸν νεαρὸν Κομοῦτον⁴, Ζακύνθιον, ἐπρόκειτο νὰ τελεσθῇ μετὰ δύο ἡμέρας. Εὐτυχῶς δὲν εὗρον τὰ χρήματα — ἀλλ' ἡ πενθερά μου ὑπέστη ποικίλας πληγὰς, καίτοι ἐλαφράς, ἐγὼ δ' ἐπίσης ὑπέστην ἐλαφρὰς πληγὰς, παλαιῶν πλησίον τῆς κλίνης, ἐπὶ τῆς ὁποίας εἶχε κατακλιθῇ ἡ σύζυγός μου, μὲ δολοφόνον πλήρως ἐξωπλισμένον, ὅστις προσεπάθει νὰ τὴν συλλάβῃ ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ καὶ τὴν ἐμποδίσῃ νὰ κραυγᾷ. Ἀνεχώρησαν περὶπου μετὰ μίαν ὥραν, συναποκομίζοντες ἀργυρὰ τινα σκεύη. Ἡ σκηνὴ ὅμως αὕτη τόσον πολὺ ἐτάραξε τὴν σύζυγόν μου, ἥδη εἰς μέγιστον βαθμὸν νευρικήν, ὥστε, φοβούμενοι δεινότερα, ἀπεφασίσσαμεν νὰ ἀναχωρήσωμεν ἀμέσως.

Εἶμαι λίαν ἐγγνώμων εἰς τὸν νεαρὸν καὶ ἄριστον Βασιλέα⁵, ὅστις ἠδύοκῃσε νὰ μοῦ ἀπονεῖμῃ τὸν Σταυρὸν τοῦ Σωτῆρος, χωρὶς νὰ τὸν ζητήσω ἢ τὸ ἐπιδιώξω, καὶ ὅστις δις μοῦ προσέφερε θέσιν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον⁶. ἀλλ' ἡ κατάστασις τῶν τόπων αὐτῶν, καὶ ἰδιαιτέρως τῆς Ζακύνθου, ἀπέβη τοιαύτη, ὥστε εἶναι πολὺ προτιμότερον νὰ ζῇ κανεὶς ἥσυχος μακρὰν — διὸ καὶ ἡμεῖς ἤλθομεν νὰ στήσωμεν τὴν σκηνὴν μας εἰς Πίζαν.

1. Ἐκ τοῦ πρώτου γάμου αὐτῆς μετὰ τοῦ Γεωργίου Ρώμα, ἡ Λουίζα Τυπάλδου εἶχεν ἀποκτήσει δύο τέκνα, τὸν Λουδοβίκον καὶ τὴν Σουζάνναν. Ἐξ αὐτῶν ἡ Σουζάννα ἐνυμφεύθη τὸν Ἰωάννην Κομοῦτον καὶ ἐξῆ χωριστὰ ἀπὸ τοὺς γονεῖς της. Ἀντιθέτως, ὁ Λουδοβίκος ἠκολούθησε τοὺτους εἰς Πίζαν καὶ ἐνεγράφη εἰς τὸ ἐκεῖ Πανεπιστήμιον. Βραδύτερον ἠκολούθησεν εἰς Φλωρεντίαν τὸν Τυπάλδον, πρὸς τὸν ὁποῖον ἐτρεφε πραγματικὴν υἱικὴν ἀφοσίωσιν. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ ποιητοῦ πρὸς τὸν προγονὸν δὲν ἦτο μικροτέρα. Γράφων πρὸς τὸν Δε Βιάξην ἐκ Φλωρεντίας, τὴν 14/26ην Ἰουνίου 1880, τὴν γνωστὴν φιλολογικὴν ἐπιστολήν, κατέληγεν ὡς ἐξῆς: «Ἐπειδὴ μοῦ ἦτο πάρα πολὺ ἐπίπονον νὰ γράψω τόσας σελίδας μὲ τὸ χέρι μου, ἠναγκάσθην νὰ μεταχειρισθῶ τὸ χέρι τοῦ εἰς ἐμὲ τόσον προσφιλοῦς, τοῦ περισσότερου υἱοῦ παρὰ προγονοῦ, τοῦ Λουδοβίκου Ρώμα» (βλ. μετάφρασιν τῆς ἐπιστολῆς ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ πρωτοτύπου ὑπὸ τοῦ Σπ. Δε Βιάξην ἐν τῷ περιοδικῷ «Παναθήναια», ἔτος ΙΑ', Ἀθῆναι 1911, σελ. 15).

2. Ἐν Πίζῃ εἶχε σπουδάσει καὶ ὁ Τυπάλδος, ἐπίσης νομικά.

3. Δηλ. τῆς ἀνωτέρω μνημονευθείσης Σουζάννας, κόρης τῆς Λουίζας.

4. Ἡ Σουζάννα ἐνυμφεύθη πράγματι τὸ 1867 τὸν Ἰωάννην Κομοῦτον.

5. Τὸ παράσημον τοῦ Ἱππότου τοῦ Τάγματος τοῦ Σωτῆρος ἀπένευμεν ὁ Γεώργιος ὁ Α' εἰς τὸν Ἰωάννην Τυπάλδον τὴν 19ην Μαρτίου 1866.

6. Μετὰ τὴν ἔνωση τῆς Ἑπτανήσου ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἐπρότεινεν ἐπαυελιμμένως εἰς τὸν Τυπάλδον νὰ ἀναλάβῃ θέσιν ἐν Ἀθήναις.

Μόλις τακτοποιηθῶμεν ἐδῶ, θὰ κάμω μίαν ἐπίσκεψιν εἰς Φλωρεντίαν, διὰ νὰ ἔχω τὴν χαρὰν νὰ Σᾶς σφίξω τὴν χεῖρα ἐν τῇ μεταξὺ Σᾶς ἐσωκλείῳ ἐπιστολὴν τοῦ καθηγητοῦ Χιώτου¹, ταυτοχρόνως δέ, γνωρίζων πόσον καλὸς ὑπήρξατε πάντοτε μαζί μου, θὰ ἐπεθύμουν νὰ Σᾶς παρακαλέσω νὰ μοῦ ἀποστείλῃτε καμμίαν συστατικὴν ἐπιστολήν, διότι ἐδῶ οὐδένα γνωρίζω².

Καὶ ἐγὼ καὶ ἡ σύζυγός μου Σᾶς παρακαλοῦμεν νὰ χαιρετίσετε φιλικῶς τὴν ἀρίστην Κυρίαν, Σεῖς δὲ νὰ μὲ πιστεύετε πάντοτε

Ἐμέτερον ἀφωσιωμένον

Ἰούλιος Τυπάλδος »³.

1. Πρόκειται περὶ τοῦ γνωστοῦ ἱστοριοδίδου Π. Χιώτου, ὅστις εἶχεν ἤδη γνωρίσει τὸν Θωμαζαῖον (βλ. ἀνωτέρω, σελ. 371).

2. Ὁ Τυπάλδος, καίτοι εἶχε σπουδάσει ὁ ἴδιος ἐν Πίζῃ, ὅμως οὐδεμίαν διητήρει πλέον ἐν τῇ πόλει ταύτῃ γνωριμίαν, διὸ καταφεύγει εἰς τὸν Θωμαζαῖον, ζητῶν παρ' αὐτοῦ συστατικὰς ἐπιστολάς.

3. Παραθέτομεν τὸ κείμενον τοῦ ἰταλικοῦ πρωτοτύπου :

« Pisa 24 Marzo 1867

Caro Signor Tommaseo

Sono da tre giorni a Pisa unitamente a mia moglie e al mio figliastro, che farà qui i suoi studj legali.— Eravamo già determinati di abbandonare Zante nella prossima estate, ma un avvenimento crudele ci costrinse di accelerare la nostra partenza: il 3 del corrente mese fummo di notte assaliti da una banda armata di più che venti persone, che introdottesi violentemente in casa credevano trovare il denaro apparecchiato per la dote della figlia di mia moglie, le cui nozze col giovane Comuto, Zacintio, dovevano effettuarsi due giorni dopo. Fortunatamente non trovarono il denaro — ma mia suocera ebbe varie ferite, sebbene leggere, e io pure riportai delle lievi ferite, lottando presso al letto ove stava coricata mia moglie, con un assassino armato di tutto punto, e che tentava prenderla per la gola, onde impedirle di gridare. Dopo un'ora circa se n'andarono, portando via alcune argenterie. — Ma tale scena siffattamente impressionò mia moglie, già nervosa in sommo grado, che, temendo di peggio, ci siamo determinati di andarcene subito.

Io sono gratissimo al giovane e ottimo Re, che volle darmi la Croce del Salvatore, non chiesta nè desiderata da me, e per due volte mi offrì un posto nel Ministero; ma lo stato di quei paesi, e particolarmente di Zante è tale, ch'è meglio assai vivere tranquillamente altrove; e noi siammo venuti a piantare le nostre tende a Pisa.

Non appena ci saremo assestati qui, farò una corsa fino a Firenze, per aver il piacere di stringerLe la mano; frattanto Le acchiudo una lettera del Prof. Chiottis, ed in pari tempo, sapendo quanto Ella è stato sempre buono con me, sarei a pregarLa di mandarmi qualche commendatizia, giacchè qui non conosco nessuno.

Tanto io che mia moglie La preghiamo di rammentarci affettuosamente all'ottima Signora, e Lei mi creda sempre

Suo affezionatissimo
Giulio Tipaldo ».

*
* *

Αἱ ἐπιστολαὶ αἵτινες ἀκολουθοῦν ἀμέσως κατωτέρω, γραφεῖσαι ἀπὸ τοῦ Μαρτίου 1869 μέχρι τοῦ Μαρτίου 1872, ἀνήκουν εἰς ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀμφότεροι οἱ φίλοι διέμενον μονίμως ἐν Φλωρεντίᾳ¹. Ἐξαιρέσει μιᾶς μόνης, πᾶσαι αἱ λοιπαὶ ἐστάλησαν ὑπὸ τοῦ Θωμαζαίου — γέροντος πλέον καὶ τυφλοῦ —, ἐνῶ ὁ Τυπάλδος, ὁσάκις, δι' οἰονδήποτε λόγον, ἐπεθύμει νὰ ἐπικοινωνήσῃ μετὰ τοῦ Ἰταλοῦ συγγραφέως, ἢ μετέβαινεν αὐτοπροσώπως εἰς συνάντησίν του εἰς τὴν οἰκίαν του ἢ περιωρίζετο εἰς τὴν ἀποστολὴν προχείρων καὶ συντομωτάτων σημειωμάτων².

Εἰς ἐπιστολὴν του, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 17ης Μαρτίου 1869, ὁ Θωμαζαῖος, ἀναφερόμενος εἰς τὰς σχέσεις του μετὰ δυστροποῦντος ἐκδότου — τοῦ Pagnoni —, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου φαίνεται ὅτι εἶχε δεῖξει ἐνδιαφέρον ὁ ποιητής μας, παρατηρεῖ ὅτι θὰ ἦτο διατεθειμένος νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν συνεργασίαν μόνον ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν, ὅτι ὁ τελευταῖος θὰ ἀπεδέχετο κατὰ τρόπον κατηγορηματικὸν νὰ ἐκπληρώσῃ σαφῶς καθωρισμένους ὅρους. Παρακαλεῖ, ἐν συνεχείᾳ, τὸν Τυπάλδον νὰ διαβιβάσῃ τοὺς χαιρετισμούς του πρὸς τὸν καθηγητὴν De Castro.

Παραθέτομεν μετὰφρασιν τοῦ Ἰταλικοῦ πρωτοτύπου :

« Ἀγαπητὴ Κύριε Ἰουλίε,

Τὸ ἐσκέφθην· νομίζω δὲ ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ προτείνωμεν σοβαρῶς τὸν Δάντην εἰς ἄλλον, ἢν ὁ Κος Pagnoni³ ἐπιθυμῇ νὰ προβῇ ἐντὸς τοῦ ἔτους εἰς τὴν ἐπανεκδοσιν, ἢ ὁποία δὲν γνωρίζω ἢν θὰ ἐτερματίζετο ἐντὸς τοῦ Δεκεμβρίου, θὰ ἐδυσχέraitε δὲ τὸν νέον ἐκδότην. Διὰ τὰς οἰκογενειακὰς ταλαιπωρίας τοῦ Κου Pagnoni αἰσθάνομαι πραγματικὴν λύπην· ἐγὼ ὅμως, χωρὶς ἀκριβῶς νὰ προβλέπω αὐτάς, τὸν παρεκάλουν ἐπανελημμένως νὰ σπεύσῃ. Λοιπόν, ἢ νὰ ὑποσχεθῇ ὅτι δὲν θὰ ἀναλάβῃ πλέον ἐπιχειρήσιν, τὴν ὁποίαν δὲν θεωρεῖ ἀσφαλῆ, ἢ — ἵνα ἀποκτήσῃ τὸ κατ' ἀποκοπὴν δικαίωμα — νὰ ὑποσχεθῇ, δι' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ζωῆς μου, πεντακάσια

1. Διαρκούσης τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ παραμονῆς του, ὁ Τυπάλδος ἐπεχείρησε ταξίδια κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον μακρὰς διαρκείας εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Βορείου Ἰταλίας.

2. Τοιαῦτα σημειώματα δημοσιεύονται κατωτέρω.

3. Ὁ μνημονευόμενος Pagnoni ἦτο ἐκδότης ἐν Μιλάνῳ, ὅστις τὸ 1865 εἶχε προβῇ εἰς νέαν ἐκδοσιν τῆς ἐν ἔτει 1837 γενομένης πρώτης ἐκδόσεως τῶν Σχολίων εἰς τὴν Θεῖαν Κωμωδίαν τοῦ Δάντου ὑπὸ τοῦ Θωμαζαίου. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ὁ Τυπάλδος εὐρίσκετο τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἰς Μιλάνον, ἀνέλαβε δὲ νὰ διεξαγάγῃ σχετικὰς διαπραγματεύσεις πρὸς νέαν συνεργασίαν μετὰ τῶν ἐνδιαφερομένων.

φράγκα ἐτησίως, καταβλητέα εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ οὐχὶ εἰς τὸ τέλος ἐκάστου ἔτους. "Ἡ τὸ ἐν ἧ τὸ ἄλλο θὰ δηλωθῇ δι' ἐπιστολῆς κατηγορηματικῶς. "Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς «*Letture italiane*»¹, ἐννοεῖται ὅτι καὶ ἐγὼ καὶ ἐκεῖνος εἰ-
μεθα ἤδη ἀποδεσμευμένοι. Σᾶς παρακαλῶ νὰ γράψετε ἀμέσως εἰς τὸν καθη-
γητὴν Κύριον De Castro², καὶ πιστεύσατέ με

17 Μαρτίου 1869, Φλωρεντία

Ἐμέτερον λίαν ὑπόχρεων
Θωμαζαῖος »³.

Ἄνω δεξιὰ :

Τυπάλδος Ἰ.

*
* *

Ἡ ἐπομένη ἐπιστολὴ εἶναι τοῦ Θωμαζαίου· δὲν φέρει ἡμερομηνίαν, πιθανώτατα ὅμως ἐγράφη κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τῆς ἀφίξεως τοῦ Τυπάλδου εἰς Φλωρεντίαν, ἤτοι μετὰ τὸ 1867 καὶ τοῦ 1869⁴. Σφύζεται εἰς δύο χειρόγραφα, ταυτόσημα κατὰ τὸ περιεχόμενον, καὶ ἀποτελεῖ σύντο-
μον πραγματείαν ἀφορῶσαν εἰς τοὺς Μινύας, συντρόφους τοῦ Ἰάσονος κατὰ τὴν Ἀργοναυτικὴν ἐκστρατείαν, τοὺς ὁποίους ὁ Torquato Tasso ἀναφέρει ἐν τῷ ἔργῳ «*La Gerusalemme Liberata*».

1. Τοῦ ἔργου εἶχεν ἀναλάβει τὴν ἐκδοσιν ὁ Pagnoni.

2. Πρόκειται περὶ τοῦ ἀνωτέρω ἐν ἐπιστολῇ τοῦ Τυπάλδου μνημονευομένου Giovannino De Castro (βλ. σελ. 357).

3. Τὸ κείμενον τοῦ ἰταλικοῦ πρωτοτύπου ἔχει ὡς ἑξῆς :

«*C[arissimo] S[ignor] G[iulio]*

Ci ho pensato ; e mi pare che non si possa proporre sul serio il Dante ad altri, se il S. Pagnoni intende di farne entro quest'anno ristampa, la quale sarebbe non so se compita in dicembre, e cadrebbe tra' piedi al novello editore. De' dolori domestici del S. Pagnoni rincresce a me davvero, ma io, senza prevedere per l'appunto quelli, da anni pregavo e ripregavo lui che volesse affrettare. O prometta dunque di non più dar mano a impresa che non gli pare sicura ; o per il diritto continuato prometta, mia vita durante, cinquecento annui franchi, da contarsi al principio di ciascun anno e non alla fine. L'uno e l'altro per lettera chiaramente. Quanto alle *Letture Italiane*, s'intende che siamo già sciolti, io e lui. Voglia Ella scrivere subito al Signor Professore De Castro ; e mi creda

Suo obbl[igatissimo]
Tommaseo ».

17 Mar. Fir. 69

Ἄνω δεξιὰ :

Tipaldo G.

4. Ἡ ἐπιστολὴ ἐγράφη, προφανῶς, ὅτε ὁ Τυπάλδος εἶχεν ἀρχίσει τὴν μετάφρα-
σιν τῆς «*Ἐλευθερωμένης Ἱερουσαλὴμ*» τοῦ Tasso.

Εἶναι γνωστόν, ὅτι ὁ Τυπάλδος, κατὰ τὴν ἐν Φλωρεντία παραμονὴν του, μετέφρασεν ἑλληνιστὶ τὸ κλασσικὸν τοῦτο ἔπος, φαίνεται δὲ ὅτι, ὅσας τῷ ἐγεννῶντο ἀπορίαι γλωσσικοῦ ἢ πραγματικοῦ χαρακτήρος, προσέφευγε πρὸς τὸν Θωμαζαῖον, ζητῶν παρ' αὐτοῦ σχετικὰς πληροφορίας ἢ ἐπεξηγήσεις.

Συγκεκριμένως τοὺς Μινύας ὁ Tasso ἀναφέρει εἰς τὸ Ἔσμα Α', στροφὴν 52, ἔχουσιν οὕτω :

*Schiera d'ordin estrema ecco vien poi
ma d'onor prima e di valore e d'arte.
Son qui gli avventurieri, invitti eroi,
terror de l'Asia e folgori di Marte.
Taccia Argo i Mini, e taccia Artù que' suoi
erranti, che di sogni empion le carte;
ch'ogni antica memoria appo costoro
perde : or qual duce fia degno di loro ?¹*

Τοὺς στίχους τούτους ὁ Τυπάλδος μετέφρασεν ὥς ἑξῆς :

*Ἴδου ἓν τάγμα, πὺν στερεὸν προβαίνει μ' εὐταξία,
ἀλλ' εἶναι πρῶτο στήν τιμὴν, στήν τέχνην, στήν ἀνδρεία.
Αὐτοὶ 'ναι οἱ μεγαλόφυχοι, π' ὅλα νὰ παρατήσουν
ἠθέλησαν γιὰ τὸ Σταυρὸ νὰ βγοῦν νὰ πολεμήσουν.
Πολεμιστὰδες δυνατοί, στόλοι τῆς ἐκστρατείας
εἶν' τοῦ πολέμου οἱ κερανοί, καὶ ὁ τρόμος τῆς Ἀσίας.
Οἱ Ἀργοναῦτες τ' εἶναι πλιά ; Τ' εἶναι τοῦ Ἀρτοῦ τὰ πλήθη,
πὺν ἡ φήμη τόσο ἐδόξασε ; Ὀνειράτα καὶ μῦθοι,
κάθε ἄλλη δόξα παλαιὴ σβηέται μὲ μιᾶς ἐμπρὸς τους·
ποῖος ἄξιός νὰ τοὺς ὀδηγᾷ ; Ποῖος εἶναι ὁ στρατηγός τους ;²*

Ἡ μετάφρασις τοῦ Τυπάλδου εἶναι μᾶλλον ἐλευθέρα. Τὴν φράσιν τοῦ πρωτοτύπου « Taccia Argo i Mini » ἀποδίδει ἑλληνιστὶ διὰ τῆς φράσεως « Οἱ Ἀργοναῦτες τ' εἶναι πλιά ; ».

Ὁ Τυπάλδος εἶχεν ἐρωτήσῃ τὸν Θωμαζαῖον περὶ τῶν Μινυῶν, οὗτος δὲ ἀπέστειλε μακρὰν ἀπάντησιν, παρέχων λεπτομερεῖς εἰδήσεις. Προσέθεσεν ἐπίσης καὶ ἄλλας πληροφορίας ποικίλου περιεχομένου, εἰς τρόπον ὥστε ἡ ἀπάντησίς του μετετράπη, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, εἰς σύντομον δοκίμιον ἐπὶ τοῦ θέματος.

1. Torquato Tasso, La Gerusalemme Liberata, Ἔσμα Α', στροφ. 52.

2. Ἰουλίῳ Τυπάλδου : Τορκουάτου Τάσσου, Ἐλευθερωμένη Ἱερουσαλήμ (μετάφρασις), Ἔσμα πρῶτο, στροφ. 52 (Βλ. Ντ. Κονόμου, Τυπάλδος : Ἀπαντα, ἐνθ' ἀν., σελ. 140).

Τὸ κείμενον τῆς ἐπιστολῆς, ἣτις μαρτυρεῖ τὴν ἐν γένει εὐρεῖαν φιλολογικὴν κατάρτισιν τοῦ Ἱταλοῦ λογίου, ἔχει ὡς ἀκολούθως :

Περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Τάσσου μνημονευομένων Μινυῶν
Πρὸς τὸν Σύμβουλον Ἰούλιον Τυπάλδον¹.

Ἀγαπητὲ Κύριε Ἰούλιε,

Οἱ Μινύαι², σύντροφοι τοῦ Ἰάσσου³ κατὰ τὴν ναυτικὴν ἐπιχειρήσιν του⁴, ἀποκαλοῦνται οὕτω πως, διότι οἱ πλείστοι κατάγονται ἐκ τῶν θυγατέρων⁵ τοῦ Μινύου⁶, βασιλέως τῆς Ἰωλκοῦ, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐν τῇ γλώσσῃ τῆς μυθολογικῆς παραδόσεως σημαίνει, ὅτι οὗτοι κατήγοντο ἐκ τῆς αὐτῆς φυλῆς, ὡς οἱ τριακόσιοι Φάβιοι, οἵτινες ἐπολέμησαν εἰς Κρεμέραν, καὶ οἱ Κουράτιοι καὶ οἱ Ὀράτιοι. Ὁ Σέρβιος γράφει ἐν τῷ Βιργιλίῳ⁷, ὅτι ἡ πεδιάς τῶν Ἰωλκῶν ἐκαλεῖτο Μινυάς⁸, ἡ δὲ Μυθολογία — ἥτις εἶναι ἡ διάλεκτος τῆς πρωτογενοῦς ἀριστοκρατίας — ἐνσωματώνει τὸ ἔθνος εἰς μίαν φυλὴν, μὲ ἀποτέλεσμα αἱ χώραι νὰ λαμβάνουν τὸ ὄνομα ἐξ ἐνὸς προσώπου : Ἰώλκιοι οἱ λαοὶ καὶ Ἰωλκὸς ἡ πόλις⁹ καὶ ὁ Θεσσαλικὸς λιμὴν ἐν τῇ Μαγνησίᾳ εἰς τὸν Πελασγικὸν κόλπον¹⁰. Μαγνησία, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα διατηρεῖται ἐν τῇ

1. Ἡ ἐπιγραφὴ προσετέθη βραδύτερον δι' ἄλλης χειρός, ἄνω δεξιᾶ.

2. Οἱ Μινύαι ἦσαν ἀρχαιότατον ἔθνος — πρὸ τῶν Μυκηναίων. Διακρίνονται εἰς τοὺς Μινυᾶς τοῦ Ὀρχομενοῦ τῆς Βοιωτίας καὶ εἰς τοὺς Μινυᾶς Ἀργοναυῆς τῆς ἐν Θεσσαλίᾳ Ἰωλκοῦ. Κατὰ παλαιότεραν θεωρίαν, οἱ πρῶτοι ἦσαν ἀποκεχωρισμένοι τῶν δευτέρων, ἐνῶ νεώτεροι ἐρευνῆται ὑποστηρίζουν ὅτι ὑπάρχει μεταξὺ τῶν μὲν καὶ τῶν δὲ στενότης σχέσις, καθ' ὅτι πάντες εἶναι φύλα πελασγικά ἢ ὁπωσδήποτε σύγχρονα τῶν Πελασγῶν.

3. Ὁ Θωμαζαῖος, μὴ ἀρκοῦμενος νὰ ἀπαντήσῃ ἀπλῶς εἰς τὴν ἐρώτησιν τοῦ Τυπάλδου τίνας εἶναι οἱ Μινύαι, ἐπεκτείνεται εἰς μακρὰν φιλολογικὴν καὶ γλωσσολογικὴν ἔρευναν τῆς λέξεως, ἀναφέρων δὲ κλασσικοὺς συγγραφεῖς, Ἑλληνας, Λατίνους καὶ μεταγενεστέρους, ὡς καὶ ἀποσπάσματα ἔργων, ζητεῖ νὰ ἀποδείξῃ τὴν στενὴν σχέσιν τῆς οἰκῆς τοῦ ὀνόματος τῶν Μινυῶν πρὸς συγγενεῖς λέξεις καὶ ρίζας ἄλλων ὀνομάτων.

4. Ὑπονοεῖ τὴν Ἀργοναυτικὴν ἐκστρατείαν.

5. Αἱ Μινυάδες, θυγατέρες τοῦ Μινύου, ἦσαν τρεῖς : ἡ Ἀλκαθόη ἡ Ἀλκιθόη, ἡ Λευκίππη καὶ ἡ Ἀραιππη αὗται, καταφρονήσασαι τὸν Βάκχον, μετεμορφώθησαν εἰς νυκτερίδας.

6. Ὁ Μινύας, υἱὸς τοῦ Χρύσου καὶ ἔγγονος τοῦ Ποσειδῶνος, εἶναι ὁ γενάρχης τῶν Μινυῶν. Ὑπὸ πολλῶν συνδέεται μὲ τὸν ἐν Ὀρχομενῷ τῆς Βοιωτίας τάφον τοῦ Μινύου (Πανσ. 9. 36, 4), θεωρεῖται δὲ πατὴρ τῆς Κλυμένης.

7. Serv. Comm. in Virg. Buc., 34.

8. Μινυάς (καὶ Μινυὰς γῆ), ἡ χώρα τῶν Μινυῶν, εἶναι ἡ πεδιάς τῆς Ἰωλκοῦ.

9. Ἡ Ἰωλκὸς ἦτο πόλις τῆς Θεσσαλικῆς Μαγνησίας, ἐνθα συνεκεντρώθησαν οἱ Ἀργοναῦται.

10. Πελασγικὸς κόλπος : οὕτω παρὰ Πτολ. 3, 13, 17 καλεῖται ὁ Παγασητικὸς κόλπος.

ἱστορίᾳ τῶν ἀνθρωπίνων σπλάγχνων, καὶ ἐν τῇ μαγνητικῇ βελόνῃ, ἣτις μᾶς βοηθεῖ τὸ ἀναζητήσωμεν ἐν τῇ θαλάσῃ καὶ ἐν τῇ ξηρᾷ τοσαύτας περιπετείας¹.

Ὁ Μινύας, υἱὸς τοῦ Ὁρχομενοῦ, ἔγγονος τοῦ Ποσειδῶνος, ἐξηγεῖ πῶς ἡ θάλασσα φυσικῶς, ἢ μᾶλλον κατὰ παραδόσιν ἀφιχθέντων ἀποίκων, προσεῖλκυσε πρὸς αὐτὴν τοὺς Μινύας. Ὁ Δάντης μνημονεύει τὴν ἐπιχείρησιν, ἣτις ἔκαμε τὸν Ποσειδῶνα νὰ θαυμάσῃ τὴν σκιὰν τοῦ Ἄργου — τὴν ὁποίαν οὐδέποτε εἶχεν ἴδει προηγουμένως — ἐπὶ τῶν λαμπρῶν καὶ ἐλευθέρων ὑδάτων του²· ὁ Κάτουλλος ἀρχίζει τὸ ἐπιθαλάμιον τοῦ Θεσσαλοῦ Πελίου, ὑπενθυμίζων τὰς πεύκας, αἵτινες ἐφύησαν ἐπὶ τοῦ Πηλίου καὶ πλέουν *Neptuni per undas*³· ὁ δὲ Βιργίλιος ὀνομάζει Ποσειδῶνα τὰ ὕδατα ἐν γένει καὶ ἀλλαχοῦ τὰ ἀποκαλεῖ Νηρέα⁴, ἐξ οὗ προκύπτει ὅτι τὸ νεοελληνικὸν⁵ νερό⁶ εἶναι ἀρχαιότερον ἀπὸ τὸ θάλασσα καὶ ἄλς⁷.

Ὁ Ὀβίδιος⁸ ἀποκαλεῖ τὸν Ἰάσονα μὲ τὸ ἐπίθετον Παγασεύς⁹, ὁ δὲ

1. Εἰς τὸ σύνθηες εὐτράπελον ὕψος, ὁ Θωμαζαῖος παίξει μὲ τὰς συνωνύμους λέξεις Μαγνησία : περιοχὴ τῆς Θεσσαλίας, Μαγνησία : τὸ γνωστὸν ἰταλικὸν καθαρτικὸν ὕδωρ, καὶ Μαγνητικὴ βελόνη : ἡ βελόνη τῆς πυξίδος.

2. Βλ. Dante, La Divina Commedia, Paradiso, XXXIII, 94-96 :

Un punto solo m'è maggior letargo,
che venticinque secoli alla 'mpresa,
che fè Nettuno ammirar l'ombra d'Argo.

3. Βλ. Catulli, Carmen LXIV, 1-3 :

Peliaco quondam prognatae vertice pinus
dicuntur liquidas Neptuni nasse per undas
Phasidos ad fluctus et fines Aeeteos.

4. Ὡς γνωστόν, τὸ ὄνομα Ποσειδῶν, θεωρούμενον ταυτόσημον πρὸς τὴν σανσκριτικὴν λέξιν ἰδασπάτι, ἣτις ὑποδηλοῖ τὸν κύριον τῶν ὑδάτων ἐν γένει, παρέχει τὴν ἐρμηνείαν τῆς ἀρχικῆς ιδιότητος τοῦ ἀρχαίου τούτου θεοῦ. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ διὰ τὴν σημασίαν τοῦ ὀνόματος τοῦ Νηρέως.

5. Ὁ Θωμαζαῖος περιίπτει εἰς σύγχυσιν, φρονῶν ὅτι ἡ λέξις νερό τῆς νεοελληνικῆς προέρχεται ἐκ τοῦ ὀνόματος Νηρέως (ἀντὶ τῆς ὁρθῆς ἐτυμολογίας ἐκ τοῦ ἐπιθέτου νεαρός : νεαρόν ὕδωρ).

6. Ὁ Θωμαζαῖος γράφει *Nerò*.

7. Ὁ Θωμαζαῖος γράφει *Thalassa* καὶ *Als*.

8. Βλ. Ovidi, Epistula XV, 345-346 :

Phasida puppe nova vexit Pagasaeus Iason,
laesa nequest Colcha Thessala terra manu.

9. Ὁ Θωμαζαῖος γράφει ἰταλιστὶ *Pagasèo* (= Παγασεύς, Παγασαῖος, δηλ. ἐκ Παγασῶν).

Πλίνιος ἀποκαλεῖ *sinus Pagasicus* καὶ *Mela Pagaseo*¹ τὸν σήμερον ἀποκαλούμενον κόλπον τοῦ Ἀλυμοῦ, ὄνομα τὸ ὁποῖον ἐπανεμφανίζεται εἰς τὰ ρωμαῖκα τραγούδια² καὶ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ ἑλληνικὸν ἄλας καὶ τὸ βιργιλιανὸν *spumas salis*³ καὶ τὸ *l'alto sale* τοῦ Δάντου⁴.

Ὁ Ὀβίδιος ἀποκαλεῖ Παγασίαν σύζυγον⁵ τὴν Ἀλκηστιν, κόρην τοῦ Πελίου, βασιλέως τῆς Θεσσαλίας· πάντοτε δὲ ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῆς Θεσσαλίας ἐπανερχόμεθα ὡς εἰς τὴν φωλεάν τοῦ πολιτισμοῦ: ὁ πρῶτος πολιτισμὸς εὐρίσκεται πάντοτε ἐπὶ τῶν ὀρέων, διὰ δὲ τῶν ὑδάτων (= τῆς θαλάσσης) εἰς τὰς ἀποικίας ὁ δεῦτερος. Παγασικὸς ἐνθυμίζει ἴσως τὴν Πηγὴν⁶ ὅπως ἡμεῖς λέγομεν χώρα ἐπὶ τῆς θαλάσσης, τὴν δὲ νῆσον τῆς Κρήτης ὁ Δάντης ἀποκαλεῖ «*paese*» (= χώραν)⁷, τοιουτοτρόπως διὰ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας Πηγὴ ὡς καὶ Ρεῖθρα⁸ ἦσαν πάντα τὰ θαλάσσια ὕδατα.

Τῆς Κλυμένης⁹, μητρὸς τοῦ Φαέθονος, ἐφέροντο ὡς γονεῖς ὁ Ὠκεα-

1. Bl. Plini, *Naturalis Historiae* IV, 8: In Thessalia autem Orchomenus Minyius antea dictus et oppidum Alimon, ab aliis Holmon, Atrax, Pamelna, fons Hyperia, oppida Pherae, quarum a tergo Pieria ad Macedoniam protenditur, Larisa, Gomphi, Thebae, Thessalae, nemus Pteleon, *sinus Pagasicus*, oppidum Pagasa...

2. *Ρωμαῖκα τραγούδια* (ὁ Θωμαζαῖος γράφει *canti romaici*), δηλ. τὰ δημοτικὰ ἑλληνικὰ τραγούδια. Εἶναι γνωστὸν, ὅτι ὁ Θωμαζαῖος ἐγνώριζε καλὰ τὴν δημοτικὴν ποίησίν μας, τῆς ὁποίας καὶ εἶχεν ἐκδώσει συλλογὴν μετὰ ἰταλικῆς μεταφράσεως (βλ. Γ. Θ. Ζώρ α, Ἑπτανησιακὰ Μελετήματα, τόμ. Γ', ἐνθ' ἀν., σελ. 241 ἐπ.).

3. Bl. Virgili, *Aen.*, I, 34-35:

Vix e conspectu Siculae telluris in altum
vela dabant laeti et *spumas salis* aere ruebant.

4. Bl. Dante, *La Divina Commedia*, *Paradiso*, II, 13-15:

Metter potete ben per *l'alto sale*
vostro navigio, servando mio solco
dinanzi all'acqua che ritorna eguale.

5. Bl. Ovidi, *Ars amatoria*, III, 19-20:

Fata Pheretidae coniunx *Pagasaea* redemit
proque viro est uxor funere lata viri.

6. Ὁ Θωμαζαῖος γράφει *Pigi*.

7. Bl. Dante, *La Divina Commedia*, *Inferno*, XIV, 94-96:

In mezzo mar siede un paese guasto,
diss'egli allora, che *s'appella Creta*,
sotto 'l cui rege fu già il mondo casto.

8. Ὁ Θωμαζαῖος γράφει *Pigi - Reithra*.

9. Ἡ Κλυμένη, θυγάτηρ τοῦ Ὠκεανοῦ καὶ τῆς Τηθύος (θυγατρὸς τοῦ Κρόνου, Ἡσιόδ., *Θεογ.* 136), ἦτο μήτηρ τοῦ Φαέθονος.

νός και ἡ Τηθύς ἢ ὁ Μινύας καὶ ἡ Εὐρυάνασσα· ὡς σύζυγος δὲ ὁ Ἰαπετὸς ἢ ὁ Μέροψ τῶν Αἰθιοπῶν. Ὁ Ἰαπετὸς ἐνθυμίζει τὸν Προμηθεά, *Audax Iapeti genus*¹, ὅστις εἰσήγαγεν ἓνα πολιτισμὸν διάφορον τοῦ θεοκρατικοῦ, δηλ. μίαν λαϊκὴν ἀριστοκρατίαν, ὡς διαφαίνεται ἐν τῇ τραγωδίᾳ τοῦ Αἰσχύλου. Αἱ λέξεις ἐκείναι τοῦ Ὁρατίου ἀπαντοῦν ἐν ᾧδῃ², ἐν τῇ ὁποία διατυπῶνται κατὰ ἀκριβῶς ἐναντίον ἐκείνου, ὅστις ἐπεχείρησε τὸ πρῶτον τὴν ναυσιπλοΐαν, τὴν τέχνην δηλ. ἣτις ἀπομακρύνει τοὺς φίλους ἀπὸ τῶν φίλων. Ὁ Ἰαπετὸς ἐνθυμίζει τὸν Ἰάφεθ — οὐχὶ ἔνοχον ὡς ὁ Κᾶϊν, οὐδὲ εὐλαβῇ ὡς ὁ Λευῆ —, εὐλαβῇ καὶ αὐτὸν διασπορέα τῆς ἀνθρωπίνης οἰκογενείας εἰς ἀποικίας, τῶν ὁποίων οἱ ἀπόγονοι μετέτρεψαν τὰς πνευματικὰς παραδόσεις εἰς λατρείαν εἰκότων. Ὁ Μέροψ, ὁ ἕτερος σύζυγος, ἐνθυμίζει τὸ ὁμηρικόν³ *μέροπες ἄνθρωποι*⁴· τὸ δὲ ὄνομα τῆς Αἰθιο-

1. Βλ. Horati, Od., III, 27 - 28 :

Audax Iapeti genus
Ignem fraude mala gentibus intulit.

2. Βλ. Horati, Od., III, 9 - 16 :

Illi robur et aes triplex
circa pectus erat, qui fragilem truci
commisit pelago ratem
primus, nec timuit praecipitem Africum
decertantem Aquilonibus
nec tristes Hyadas nec rabiem Noti,
quo non arbiter Hadriae
major, tollere seu ponere volt freta.

3. Ὁ Ὅμηρος ἀναφέρει πολλαχοῦ τὴν φράσιν « *μέροπες ἄνθρωποι* ». Βλ. Α, 250 - 251 :

τῷ δ' ἤδη δύο μὲν γενεαὶ *μερόπων ἀνθρώπων*
ἐφθίαθ', οἱ οἱ πρόσθεν ἅμα τράφεν ἡδὲ γέγοντο

- Σ, 288 - 289 :

πρὶν μὲν γὰρ Πριάμοιο πόλιν *μέροπες ἄνθρωποι*
πάντες μυθέσκοντο πολύχρυσον πολυχάλκον

- υ, 49 - 51 :

εἴπερ πεντήκοντα λόχοι *μερόπων ἀνθρώπων*
νῶϊ περισταίεν, κτεῖναι μεμαῶτες Ἄρηϊ,
καὶ κεν τῶν ἐλάσαιο βόας καὶ ἴφια μῆλα,

- υ, 132 - 133 :

ἐμπλήγδην ἑτερόν γε τίεις *μερόπων ἀνθρώπων*
χείρονα, τὸν δὲ τ' ἀρείον' ἀτιμήσας' ἀποπέμπει, κλπ.

4. Ὁ Θωμαζαῖος γράφει *Meropes Anthropi*.

πίας¹ ἐνθυμίζει τοὺς Αἰθίοπας, συνδαιτυμόνας τῶν θεῶν εἰς τὴν χώραν, ἣτις ὑπῆρξεν ἡ πρώτη πολιτισμένη ἐν Αἰγύπτῳ, ὅτε ἡ κάτω Αἴγυπτος κατεκλύζετο ἀκόμη ὑπὸ τῶν ὑδάτων. Τὸ ἐπίθετον *ἀμύμονες*², ὅπερ ἐρμηνεύεται *ἀθῶοι*, δεδομένου ὅτι ὁ ἐμπαιγμὸς καὶ ἡ ὕβριστική περιφρόνησις εἶναι αἰτία ἡ συνέπεια μοχθηρίας, ἐξ οὗ εἰς τὸν ψαλμὸν τὸ *Calledra de' derisori* ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ ἐν τῇ Volgata μεταφραζόμενον *Cattedra di pestilenza*³. παρὰ δὲ τοῖς Λατίνοις ὁ σκώπτης ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ κόλαξ.

Ἐπειδὴ *Πτόλεμος* εἶναι ὅ,τι βραδύτερον Πόλεμος, σκέπτομαι ὅτι τοιοῦτοτρόπως καὶ *μναῦς*⁴ ἐκαλεῖτο κατ' ἀρχάς ἡ ναῦς, καὶ ἐντεῦθεν συμπεραίνω ὅτι πρὸς τὴν ναυσίπλοϊαν συνδέεται τὸ ὄνομα τοῦ Μινύου, ὡς καὶ τὰ παραγῶγα, ἐξ ὧν *Minyeia Proles*⁵ ὁ Ἰάσων ἐν τῷ Ὀβιδίῳ⁶ διαβλέπω δὲ μεταξὺ τοῦ *Minyae gens cognita remis* τοῦ Λουκανοῦ⁷ καὶ ἐκεῖ ὅπου λέγει περὶ τοῦ Κλυμένου⁸ *ἀκουστός*⁹ ποιᾶν τινα ἀντιστοιχίαν, μακροτάτην τῇ ἀληθείᾳ. Δὲν γνωρίζω, ἂν ἡ εἰς τὴν λέξιν *μνησίτοκος*⁹ δοθεῖσα σημασία εὐφορος τόπος ἔχῃ τὴν ἔννοιαν τοῦ ὀνομαστός διὰ τὴν γονιμότητα, ἢ ἂν Μινύα ὀνομάζετο κατ' ἀρχάς, ἐπειδὴ ἦτο εὐφορον τὸ ἔδαφος τῶν Θεσσαλικῶν πεδιάδων, ἐξ οὗ κατέστη παροιμιῶδες τὸ ὄνομα τῶν Τεμπῶν¹⁰ παρομοίως δὲ Ἐπο-

1. Βλ. Ὁμήρου, Α, 421 - 425 :

Ἀλλὰ σὺ μὲν νῦν νηυσὶ παρήμενος ὠκυπόροισιν,
μήνι· Ἀχαιοῖσιν, πολέμου δ' ἀποπαῦεο πάμπαν.
Ζεὺς γάρ ἐς Ὀκεανὸν μετ' ἀμύμονας Αἰθιοπῆας
χθιζὺς ἔβη κατὰ δαῖτα, θεοὶ δ' ἅμα πάντες ἔποντο·
δωδεκάτῃ δέ τοι αὖτις ἐλεύσεται Οὐλυμπόνδε.

2. Ὁ Θωμαζαῖος γράφει *Amimones*. Τὸ δὲ ἀμύμων = ἄμωμος, ἄψογος, ἔσοχος.

3. Βλ. Ψαλμ. 1, 1: « Μακάριος ἀνὴρ, ὃς οὐκ ἐπορεύθη ἐν βουλῇ ἀσεβῶν, καὶ ἐν ὁδῷ ἀμαρτωλῶν οὐκ ἔστη, καὶ ἐπὶ καθέδρᾳ λοιμῶν οὐκ ἐκάθισεν ».

4. Ὁ Θωμαζαῖος γράφει *Mnaus*.

5. Βλ. Ovidi, *Metamorph.*, *Minyeides*. *Pyramus et Thisbe*, 139 - 140 :

Finis erat dictis ; sed adhuc *Minyeia proles*
urget opus spernitque deum festumque profanat.

6. Βλ. Lucani, *Bellicis civilis*, VI, 384 - 385 :

Aeolidae Dolopesque solum fregere coloni
et Magnetes equis, *Minyae gens cognita remis*.

7. Ὁ Κλύμενος ἦτο ὁ βασιλεὺς τῶν Μινυῶν τοῦ Ὀρχομενοῦ. Ὁ Θωμαζαῖος συσχετίζει τὸ ὄνομα Κλύμενος πρὸς τὴν ρίζαν τοῦ ῥήματος κλύω, ὅπερ σημαίνει ἀκούω καὶ ἐπομένως εἶναι συνώνυμον πρὸς τὸ ἀκουστός (περίφημος).

8. Ὁ Θωμαζαῖος γράφει *Acoustos*.

9. *μνησίτοκος* (ὁ Θωμαζαῖος γράφει *Mnisitocos*), ὁ μὴ λημονῶν νὰ γεννᾷ, ἐπομένως ὁ γόνιμος, ὁ καρποφόρος.

tria¹ (= Οἰνωτρία) ἀπεκλήθη ἐκ τοῦ οἴνου ἡ ἰταλικὴ γῆ, ἣτις ὅμως μᾶλλον ψευδο-οἰνωτρία θὰ ἔπρεπε νὰ καλῆται σήμερον, ἕνεκα τῆς ἐξευγενισθείσης οἰνολογίας².

Ἄν δὲ ἐν τῇ κρητικῇ διαλέκτῳ ἀπεκαλεῖτο *Μνώτης*³ ὁ δοῦλος, ὁ δουλοπάροικος, ὁ ἀνθρωπος· παῖς, δὲν θὰ ἤξευρα νὰ ἀποδώσω τὸν ὄρον τοῦτον, ἂν μὴ ἀκριβῶς μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς ὑλικῆς κατοχῆς, ὡς παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις *res* ἐδήλου καὶ τὴν ἰδιοκτησίαν τῆς γῆς καὶ τὴν ἰδιοκτησίαν ἀνθρώπων καλλιεργούντων τὴν γῆν. Δὲν γνωρίζω, τῇ ἀληθείᾳ, ἂν *Μνίον*⁴, τὸ βρῦον τῆς θαλάσσης, εἶναι λέξις συνδεομένη πρὸς τὸ *mare* (= θάλασσα) ἢ ἂν προέρχεται ἀπὸ λέξεις τινὰς σημαινούσας *Meno*, *Minimo*, *Minuto*, ἐξ οὗ καὶ τὸ γαλλικὸν *mince*· ἡ οἰκογένεια ὅμως αὕτη λέξεων θὰ ἀπεδείκνυνε ὅτι τὸ *Ὀλίγος*, καὶ ἄλλαι λέξεις τῆς αὐτῆς σημασίας, εἶναι μεταγενέστεραι.

Τώρα ἐπιθυμῶ νὰ ἐπανέλθω ἀπὸ τὴν Οἰνωτρίαν — μνημονευθεῖσαν ἐξ αἰτίας τῆς ἀναλογίας — εἰς τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Μινύαν καὶ τὰς Μινυίδας, ὡς τὰς ἀποκαλεῖ ὁ Ὀβίδιος⁵, αἱ ὁποῖαι *ἤρνοντο νὰ δεχθοῦν* τὰ ὄργια τοῦ Βάκχου, *intempestiva turbantes festa Minerva*⁶, ἕνεκα δὲ τούτου,

1. *Enotria* : ἡ Οἰνωτρία (= οἰνοτρόφος, οἰνοφόρος). Οὕτως ἐκαλεῖτο τμήμα τῆς Κάτω Ἰταλίας, καὶ ἐν συνεχείᾳ ὅλη ἡ Ἰταλία.

2. Ὁ Θωμαζαῖος, εἰς εὐτράπελον ὕφος, παρατηρεῖ ὅτι τῶρα πλέον, διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τῆς οἰνολογίας, ὁ οἶνος ἔχασε τὴν ἀγνότητά του, ἡ δὲ Ἰταλία κατήντησε ψευδο-Οἰνωτρία.

3. *Μνώτης* (ὁ Θωμαζαῖος γράφει *Mnotis*), καὶ *μνωίτης* ἢ *μνοίτης*, σημαίνει πρῶτον εὐγενής, δοῦλος.

4. Τὸ *μνίον* (ὁ Θωμαζαῖος γράφει *Mnion*) ἀνήκει εἰς τὸ γένος βρυσόφυτων τῆς οἰκογενείας τῶν βρυσειδῶν.

5. Βλ. Ovidi, *Metamorph.*, βλ. Minyeides. *Pyramus et Thisbe*, 1 :

At non Alcithoë Minyeias orgia censet

Minyeides. *Pyramus et Thisbe*, 15 :

Iussaque sacra colunt. Solae Minyeides intus

Minyeides. *Pyramus et Thisbe*, 139 :

Finis erat dictis : sed adhuc Minyeia proles

Ino et Athamas, 10 :

Et triplices operire novis Minyeidas alis κλπ.

6. Βλ. Ovidi, *Metamorph.*, Minyeides. *Pyramus et Thisbe*, 15-18 :

Iussaque sacra colunt. Solae Minyeides intus

Intempestiva turbantes festa Minerva

Aut ducunt lanas, aut stamina pollice versant,

Aut haerent telae famulasque laboribus urgent.

πρὸς τιμωρίαν, ὁ Βάχχος τὰς μετεμόρφωσεν εἰς νυκτερίδας¹. Ἴσως ὁ μῦθος ἀναφέρεται εἰς πόλεμον μεταξὺ δύο νοοτροπιῶν καὶ δύο πολιτισμῶν: ἀφ' ἑνὸς ἡ Ἀθηνᾶ, τὸ ἔλαιον, αἱ εἰρηνικαὶ τέχναι, ἀφ' ἑτέρου ὁ Βάχχος, ἡ ἄμπελος, αἱ τέχναι τοῦ πολέμου. Ἀκόμη καὶ ἐκεῖ ὅπου δύναται νὰ ἀναπτυχθῇ ἡ ἄμπελος, ἀποφεύγουν νὰ τὴν καλλιεργήσουν εἰς ἐποχὰς κατὰ τὰς ὁποίας ὑπάρχει ὀλιγωτέρα κλίσις πρὸς τὴν κραυπάλην· οὕτω εἰς τὴν ὀρεινὴν περιοχὴν τῆς Δαλματίας, ὅπου εὐδοκίμοῦν τὰ σιτηρὰ — περισσότερον χρήσιμα εἰς τὴν διατροφὴν —, ἡ Ἑνετικὴ δημοκρατία, προνοοῦσα διὰ τὸν ἄνθρωπον, ὅστις εἶναι πρᾶγμα ἱερώτερον τῆς ἐλευθερίας, ἀπαγορεύει τὴν ἄμπελον.

Ἄλλην οἷζαν τοῦ Μινύου παρέχει ἡ λέξις *Μηστεύω*², καὶ ἄλλαι συγγενεῖς, ἧτις δὲν ἐσήμαινε μόνον ζητῶ εἰς γάμον (ἐξέλιξις ἐπελθοῦσα βραδύτερον, ὥς ἡμεῖς λέγομεν *chiedere e far la chiesta*: ζητῶ ὁμως ἔχει γενικωτέραν ἔννοιαν· οἱ Λατίνοι ἐπίσης παρήγαγον τὸ *profus* (sic) ἀπὸ λέξιν γενικῆς ἐννοίας σημαίνουσας *chiedere procacemente o no*), ἐσήμαινε ζητῶ. Ὁ δὲ Δάντης περὶ τοῦ Μαντο, ὅστις περιεφέρετο συνεχῶς, γράφει *cercare*: *Manto fu che cercò per terre molte — Poscia si pose là dove nacqu'io*³. — Ἀναλόγως τὸ *Μνήσκομαι*⁴ ἐσήμαινε ἀκόμη *ambire, desiderare* (= ὀρέγομαι, ἐπιθυμῶ), παρὰ δὲ τοῖς Λατίνοις τὸ *petere* ἐσήμαινε καὶ *cercare andando* καὶ *chiedere con parole* καὶ *coll'animo tendere* (= ἀναζητῶ περιπατῶν, ἐρωτῶ διὰ λόγον, τείνω ψυχικῶς), ἐξ οὗ προέρχεται καὶ τὸ *appetire*. *Esploratori* (= ἐρευνηταί) καλοῦνται οἱ ταξιδεύοντες εἰς ξηρὰν καὶ εἰς θάλασσαν. Ὁ δὲ Βιργίλιος γράφει *Italiam petere et terras temptare repostas*⁵. Ἐπίσης *quaerere* ἐσήμαινε οὐχὶ μόνον *cercare* (= ἀναζητῶ), ἀλλὰ καὶ *acquistare* (= ἀποκτῶ)· ἡμεῖς δὲ λέγομεν *acquistare terreno*, καὶ *acquisto di terra* καὶ *conquista* (= ἀποκτῶ κτῆμα καὶ ἀπόκτησις γῆς καὶ κατάρκτησις). Οἱ Ἀργοναῦται μετέβησαν ἀκριβῶς πρὸς ἀπόκτησιν τοῦ Χρυσοῦ πέπλου, δηλ. εἰς ἀναζήτησιν ἐμπορικοῦ πλοῦτου. *Μνημεῖον*⁶

1. Βλ. ἀνωτέρω, σελ. 393, σημ. 5.

2. Ὁ Θωμαζαῖος γράφει *Mnistevo*.

3. Βλ. Dante, *La Divina Commedia*, Inferno, XX, 55-57:

*Manto fu, che cercò per terre molte;
poscia si puose là dove nacqu'io;
onde un poco mi piace che m'ascolte.*

4. Ὁ Θωμαζαῖος γράφει *Mniskomai*.

5. Βλ. Virgili, *Aen.*, III, 362-365:

*fare age (namque omnis cursum mihi prospera dixit
religio, et cuncti suaserunt numine divi
Italiam petere et terras temptare repostas.*

6. Ὁ Θωμαζαῖος γράφει *Mnemeion*.

παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν ἐσήμεναι θησαυρός· ὁ δὲ Δάντης γράφει: *Quand'io del regno santo — Nella mia mente potei far tesoro*¹. Πλουσία εἶναι παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν ἢ οἰκογένεια τῶν ὄρων, οἵτινες δηλοῦν *memoria* (= μνήμη) καὶ *mente* (= νοῦς)· ὅμως παρὰ τοῖς Ἑλλήσι καὶ τοῖς Λατίνοις καὶ ἐν συνεχείᾳ παρὰ τοῖς Ἰταλοῖς *mente* (= νοῦς) περιλαμβάνει ὁλόκληρον τὴν ψυχὴν, μετὰ τῶν ιδιοτήτων καὶ τῆς θελήσεως καὶ τῆς δράσεως. Παρὰ τῷ Πινδάρῳ ἀπαντᾷ μνηστήρ πολέμου²· ἐπίσης ἀπαντοῦν καὶ *Μνησίμαχος*, ὁ μελετητὴς πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων, *Μνησάτερος*, *Μνησίθεος*, *che alla virtù, che a Dio pensa in alto* (= ἐκεῖνος ὅστις σκέπτεται ἐμπράκτως εἰς τὴν Ἀρετὴν καὶ εἰς τὸν Θεόν).—

Σὰς παρακαλῶ, φροντίσατε νὰ καθησυχάσητε τὸν καθηγητὴν κ. Σιγοῦρον³· μὴ λησμονῇτε δὲ ὅτι ἔχω ἀνάγκην τῆς ἀγάπης Σας⁴.

1. Βλ. Dante, La Divina Commedia, Paradiso, I, 10-12:

*Veramente quant'io del regno santo
nella mia mente potei far tesoro,
sarà ora materia del mio canto.*

2. Βλ. Πινδάρου, Νεμεονίκαι, I, 16:

ὥπασε δὲ Κρονίων
πολέμου μναστήρ· αἱ οἱ χαλκεντέος
λαὸν ἱππαιχμον θαμὰ δὴ καὶ Ὀλυμπιάδων φύλ-
λοις ἐλαϊῶν χρυσοῖς
μιχθέντα· πολλῶν ἐπέβαν
καίρῳ οὐ ψεύδει βαλὼν.

3. Πρόκειται περὶ τοῦ Ἑκτοροῦ Σιγοῦρου, περὶ τοῦ ὁποίου βλ. Γ. Θ. Ζώρα, Ἑπτανησιακὰ Μελετήματα, τόμ. Γ', ἐνθ' ἀν., σελ. 11 ἐπ.

4. Παραθέτομεν τὸ Ἰταλικὸν πρωτότυπον τῆς ἐπιστολῆς:

• I Minii ramentati dal Tasso
Al Cons. G. Tipaldo

C[aro] S[ignor] G[igiulio]

I Minii, compagni a Giasone nella marittima impresa, vogliansi nominati così, perchè discendenti i più dalle figlie di Minia, re dei Iolchi: e, nel linguaggio della storia mitologica, direbbe ch'egli erano tutti di una tribù, come i trecento Fabii, che combattettero a Cremera, e i Curiazii, e gli Orazii. Servio a Virgilio dice che la campagna degli Iolchi nominavasi Minia, e la Mitologia, ch'è il linguaggio del patriziato primogenio, incarna la nazione in una razza e fa i paesi da una persona essere denominati: Iolchi i popoli e Iolco città e porto tessalico in Magnesia al seno Pelasgico: Magnesia il cui nome vive nella storia de' ventricoli umani, e nell'ago calamitato, che ci aiuta a cercare per mare e per terra tante calamità. Minia, figlio d'Orcomeno, nipote di Nettuno, dice come il mare naturalmente, o piuttosto per tradizione di colonie arrivate, attraesse i Minii a sè. Dante rammenta l'impresa che fe' Nettuno ammirar l'ombra d'Argo, non mai vista prima, sopra le splendide sue

*
* *

Εἰς βραχεῖαν ἐπιστολήν, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 24ης Σεπτεμβρίου 1869, ὁ Τυπάλδος πληροφορεῖ ὅτι μετέφρασε τὰς ὑπὸ τοῦ Θωμαζαίου ὑπὲρ τοῦ

e libere acque; e Catullo comincia l'epitalamio di Peleo Tessalo rammentando *i pini generati sul Pelio* che nuotano *Neptuni per undas*; e Virgilio dice Nettuno in genere le acque, e Nereo in un altro luogo le dice, onde il greco moderno *Nerò*, più antico di *Thàlassa* e di *Als*.

Da Ovidio è dato a Giasone l'epiteto di Pagasèo; e Plinio chiama sinus Pagasicus e Mela Pagasèo, il golfo ora detto d'Armìrò, nome che riappareisce ne' canti romaici, e risuona il greco *Sale*, e il Virgiliano *spumas salis*, e l'alto *sale* di Dante.

Ovidio chiama moglie Pagasea Alceste, figlia di Pelia re di Tessaglia; e sempre alle alture di Tessaglia, siccome a nido della civiltà, si ritorna: e la civiltà prima è sempre ne' monti, dalle acque in colonie la seconda. Pagasèo forse rammenta Pigi; e siccome noi diciamo paese sul mare, e l'isola di Creta Dante chiama *paese*, così a' Greci antichi Pigi come *Reithra* erano tutte le acque marine.

A Climene madre di Fetonte eran dati per genitori l'Oceano e Teti, o Minio e Eurinassa; e davasi per marito Giapeto, o Merope degli Etiopi. Giapeto rammenta Prometèe *Audax Japeti genus*, apportatore d'una civiltà differente della teocratica, cioè d'una aristocrazia laicale, come intravedesi nel dramma d'Eschilo. Quelle parole ha Orazio in un'ode, in cui maledicesi appunto chi primo tentò di navigare, l'arte che invola gli amici agli amici. — Giapeto rammenta Iafet, non reo come Cain, non pio come Levi, pio anch'egli disseminatore della famiglia umana in colonie, i cui discendenti travolsero le tradizioni spirituali in adorazioni di immagini. Merope, l'altro marito, rammenta l'Omerico *Meropes Anthropi*; e il nome d'Etiopia richiama gli Etiopi commensali agli Dei, del paese che primo fu civile in Egitto, quando il basso Egitto era invaso dalle acque tuttavia.

L'epiteto di *Amimones*, che traducesi *innocenti*, perchè lo scherno e il disprezzo insultante è causa o effetto di malignità, onde nel Salmo *Cattedra de' derisori* è quel che la Volgata traduce *cattedra* di *pestilenza*, e *derisore* valeva *adulatore* a' Latini.

Io vo sognando che siccome *Ptoleμος* era quel che poi *Polemos*, così *Mnavs* fosse in prima detta la nave; e vengo di qui almanaccando che a navigare accennasse il nome di Minia co' suoi derivati, de' quali i *Minyeia Proles*, Giasone in Ovidio: e intraveggo tra quel di Lucano *Minyae gens cognita remis* e la ove dice di Climene rinomato, *Acoustòs*, consonanza lontanissima per verità. Non saprei se il senso dato a *Mnisilocos* di paese fertile, valga per fecondità rinomato; o se Minia in origine dicessesi perchè fertile, il terreno delle valli tessaliche, onde divenne proverbiale il nome di Tempe; come Enotria fu detta dal vino la terra italiana, che Pseudoenotria dovrebbe dire adesso in grazia dell'Enologia incivilita.

E se il dialetto cretese diceva *Mnotis* lo schiavo, l'uomo confitto alla

Κουνελλάκη εἰς τὴν ἰταλικὴν συντεταγμένης ἐπιστολὰς καὶ προσθέτει σχετικὰς τινὰς πληροφορίας.

Ἡ ἐπιστολὴ ἔχει ἐν μεταφράσει ὡς ἑξῆς:

« Ἀγαπητὲ Κύριε Θωμαζαῖε,

Τὰς δύο ἐπιστολὰς, τὰς ὁποίας ἐγράψατε πρὸς τὸν Κον Ρενιέρην¹ ἐξ

gleba, l'uomo cosa, non saprei come dichiararlo se non appunto coll'idea di possesso materiale, onde res valeva a' Romani e ricchezza di terra e ricchezza di bipedi fecondanti la terra.

Se *Mnion*, l'alga marina, sia suono accennante al mare, o se venga dalle parecchie voci denotanti *Meno*, *Minimo*, *Minuto*, onde anco il francese *mince*, in verità non saprei; ma questa famiglia mi proverebbe che *Oligos* e altre significanti cosa simile sono vocaboli più moderni. Ora mi preme ritornare dall'Enotria, accennata per causa d'analogia, alla Tessaglia e a Minia e alle Minieidi, come Ovidio le dice, che non volevano accettare le orgie di Bacco, *intempestiva turbantes festa Minerva*; onde furono per pena mutate in pipistrelli da Bacco. Il che forse accenna a una guerra tra due colture e due civiltà, Minerva e l'olio e le arti pacifiche, Bacco e la vite e le arti di guerra. Anco laddove può fare la vite, s'astengono dal coltivarla in tempi mendati alla crapula; e nella parte montana della Dalmazia, ove crescono le biade al vitto più necessarie, la repubblica Veneta, provvedendo all'umanità, più sacra cosa della libertà, interdiceva le viti.

Un'altra radice di Minia ce la offrirebbe la parola *Mnistevò* e altre affini; che non significava soltanto *chiedere in matrimonio* (ellissi venuta poi, come noi altri diciamo *chiedere e far la chiesta*, ma *chiedere* ha senso più generale; e come i Latini facevano *profus* da un vocabolo di senso generale che val *chiedere procacemente o no*); valeva *cercare*; e *cercare* dice Dante di Manto che andava pellegrinando: *Manto fu, che cercò per terre molte*, — *Poscia si pose là dove nacqui io*. E così *Mniskomai* valeva perfino *ambire, desiderare*, e ai Latini *petere* e *cercare andando*, e *chiedere con parole*, e coll'animo *tendere*; onde viene *appetire*. *Esploratori* diconsi i naviganti per terra e per mare; e Virgilio *Italiam petere et terras tentare repostas*. E però *quaerere* valeva non solo *cercare* ma anco *acquistare*, e noi stessi diciamo *acquistare terreno*, e *acquisto di terra*, e *conquista*. E gli Argonauti andavano appunto all'acquisto del vello d'oro, cercando cioè commerciale ricchezza; e *Mnemeion* valeva *tesoro a' Greci*; e Dante: *Quand'io del regno santo — Nella mia mente potei far tesoro*. Ricca nel greco la famiglia de' suoni che denotano *memoria* e *mente*; ma ai Greci e a' Latini e quindi agl'Italiani *Mente* comprende l'anima tutta, con le facoltà e del volere e dell'operare. In Pindaro *Mnister polemou*; e avevano *Mnisimachos*, *studioso d'imprese guerresche*; *mnisateros*, *mnisitheos*, che alla virtù, che a Dio pensa in atto.

Ella pensi a rassicurare il Sig. prof. Siguros, e pensi ch'io ho gran bisogno d'essere benvenuto da Lei ».

1. Πρόκειται περὶ τοῦ ἀνωτέρω μνημονευθέντος νομομαθοῦς Μάρκου Ρενιέρη, φίλου τοῦ Θωμαζαίου καὶ τοῦ Τυπάλδου.

ὀνόματός Σας, καὶ πρὸς τὸν ὑπουργὸν ἐξ ὀνόματος τῆς Κας Cabbani¹, τὰς ἐπέστρεψα εἰς τὴν κυρίαν αὐτήν, τὴν τελευταίαν φορὰν καθ' ἣν ἦλθεν εἰς τὴν οἰκίαν μου μετὰ τοῦ Κου Κουνελλάκη². — Μοῦ ἀφῆκε μόνον τὴν ἐπιστολήν, τὴν ὁποίαν ἐγράψατε πρὸς τοὺς ζωγράφους Gordigiani καὶ Buonajuti, ἵνα μεταφράσω καὶ αὐτήν· Σᾶς τὴν ἐσωκλείω³.

Συγχαίρω ἐγκαρδίως διὰ τὴν νέαν πατρότητα· τὰ συγχαρητήριά μου ἐπίσης εἰς τὴν Caterina καὶ τὸν Girolamo⁴.

24 Σεπτεμβρίου 1869.

Ὑμέτερος ἀφωσιωμένος

Ἰ. Τυπάλδος »⁵.

Εἰς ἐπιστολήν, σταλείσαν τὴν 17^{ην} Ἀπριλίου 1870, ἡμέραν τοῦ Πάσχα τῶν Καθολικῶν, ὁ Ἰταλὸς λόγιος ἐκφράζει τὰς εὐχάς του πρὸς τὸν ποιητὴν καὶ τὴν σύζυγον αὐτοῦ Λουίζαν, εἰς ὕφος δὲ ἐν μέρει σκωπτικὸν καὶ ἐν μέρει δηκτικὸν παρακαλεῖ τὸν Τυπάλδον νὰ ἐνδιαφερθῇ παρὰ τῷ ὑπουργῷ Κουντουριώτῃ διὰ τὴν ταχεῖαν ἐπίλυσιν προσωπικοῦ ζητήματος, ἀφορῶντος εἰς νεαρὸν Ἑπτανήσιον, ὅστις ἀπὸ μακροῦ ταλαιπωρεῖται ἀσκόπως.

Τὸ κείμενον τῆς ἐπιστολῆς ἔχει ἐν μεταφράσει ὡς ἐξῆς :

1. Ἴσως πρέπει νὰ ἀναγνωσθῇ Καμπάνη. Προφανῶς πρόκειται περὶ κυρίας, ἣτις ἐνδιέφερετο περὶ τῆς ὑποθέσεως τοῦ Κουνελλάκη. Τὸ ὄνομα ἀπαντᾷ καὶ κατωτέρω, εἰς τὰ Σημειώματα.

2. Περὶ τοῦ Κουνελλάκη γίνεται λόγος καὶ κατωτέρω. Φαίνεται ὅτι εἶχον ζητηθῇ ἀπὸ τὸν Θωμαζαῖον συστατικαὶ περὶ αὐτοῦ ἐπιστολαί, ἄγνωστον πρὸς ποῖον σκοπὸν.

3. Ὁ Θωμαζαῖος εἶχε γράψαι συστατικὰς ἐπιστολάς εἰς τὴν ἰταλικήν, τὰς ὁποίας ἀπέστειλεν εἰς τὸν Τυπάλδον πρὸς μετάφρασίν των εἰς τὴν ἑλληνικήν.

4. Caterina καὶ Girolamo ἦσαν τὰ ἐκ τῆς Διαμάντιως Παβέλλο τέκνα τοῦ Θωμαζαίου (βλ. ἀνωτέρω, σελ. 348, σημ. 4).

5. Τὸ ἰταλικὸν πρωτότυπον ἔχει ὡς ἀκολούθως :

« C[aro] S[ignor] T[ommaseo]

Le due lettere ch' Ella scrisse al Sr Renieri in Suo nome, e al Ministro in nome della S^{ra} Cabbani, io le restituii a quella Signora, l'ultima volta che venne in casa mia unitamente al Sr Kunellachi. — Mi lasciò soltanto la lettera da Lei scritta ai pittori Gordigiani e Buonajuti, acciò traducesse anche questa ; e gliel'acchiudo.

Mi rallegrò di cuore per la nuova paternità ; e accolgano le mie congratulazioni anche Caterina e Girolamo.

24 Settembre '69.

Suo aff[ezionatissi]mo

G. Tiplado ».

« Ἀξιότιμε Κύριε Ἰουλίε,

Ὅμοῦ μετὰ τῶν εὐχῶν διὰ τὸ Καλὸν Πάσχα εἰς τὴν Καν Λουίξαν¹ καὶ ὅλους Ὑμᾶς, ἐκφράζω θερμὴν παράκλησιν, ὅπως ἐπιταχύνετε τὴν « ἀνάστασιν »² καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐξοχότητος ἐκείνης³, ἣτις τῶρα πλέον θὰ ἔχη λάβει ἐκ Βορινδησίου τὴν προσφυγὴν, περὶ τῆς ὁποίας ἀναγράφεται ἐν τῷ ἔσωκλείστῳ φύλλῳ⁴. Ἀποτελεῖ καθῆκον καὶ τιμὴν διὰ τὸν Κον Κουντουριώτην⁵ νὰ ἀποδώσῃ δικαιοσύνην εἰς τὸν ἐν λόγῳ νεαρὸν Ἕλληνα, εἰς τὸν ὁποῖον οἱ Ἀγγλοι θὰ εἶχον ἐπιτύχει νὰ τὴν ἀποδώσουν ταχύτατα⁶. Ἡ ἐκθεσις τῆς ὑποθέσεως, τὴν ὁποίαν συνέταξα, δύναται νὰ διευκολύνῃ τὴν ἐργασίαν εἰς τὴν Ἐξοχότητα, καθεύδουσιν εἰς ὕπνον θανάτου, καὶ εἰς τὸν ἐκλαμπρότατον Γραμματέα, ἀπεροφημένον καὶ αὐτὸν εἰς τὴν φωτοβόλον μακαριότητα τῆς ἄλλης ζωῆς. Προσοχή: εἶπον *φωτοβόλον* καὶ οὐχὶ *ὀγκανίζουσιν* (*γκαρίζουσιν*)⁷. Τίς εἶναι ὁμῶς τῆς πρεσβείας ὁ Ἑρμῆς, ὅστις διανέμει τὸ μέλι τῶν ἀττικῶν μελισσῶν εἰς τὴν Γαλλικὴν γλῶσσαν; ⁸ Ἡ ἀττικὴ κυψέλη δὲν θὰ μετεβάλλετο εἰς νοσοκομεῖον ἐξ αἰτίας ἐπιβλαβῶν κηφῶνων; Ὅπως δὲ ποτε

1. Ἡ σύζυγος τοῦ Τυπάλδου.

2. Ὁ Θωμαζαῖος, λαμβάνων ἀφορμὴν ἀπὸ τὴν ἐπέτειον τοῦ Πάσχα, γράφει: « νὰ ἐπιταχύνετε τὴν ἀνάστασιν », δηλ. νὰ ἀφυπνίσετε ἐκ τοῦ ληθαργοῦ τὸν ὑπουργὸν Κουντουριώτην.

3. Ἐννοεῖ τὸν κατωτέρω ὀνομαζόμενον ὑπουργὸν Κουντουριώτην.

4. Εἰς τὴν ἐπιστολὴν του ὁ Θωμαζαῖος εἶχεν ἐπισυνάψῃ καὶ ὑπόμνημα, ἐν τῷ ὁποίῳ παρεῖχε τὰ ἀναγκαῖα στοιχεῖα καὶ πάσας τὰς σχετικὰς πληροφορίες περὶ τῆς ὑποθέσεως.

5. Πρόκειται περὶ τοῦ Ἀνδρέου Κουντουριώτου (1820 - 1895), υἱοῦ τοῦ Γεωργίου, ἀδελφοῦ τοῦ Λαζάρου. Σπουδάσας οὗτος νομικὰς καὶ πολιτικὰς ἐπιστήμας, ἀνέλαβεν ὑπηρεσίαν ἐν τῷ Ὑπουργείῳ Ἐξωτερικῶν. Τὸ 1855 διωρίσθη πρεσβευτὴς ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ὑπὸ τὴν ιδιότητα ταύτην ὑπέγραψε τὴν μετὰ τῆς Τουρκίας « συνθήκην τοῦ Κούλιτσα » περὶ ναυτιλίας καὶ ἐμπορίου. Διετέλεσε βουλευτὴς καὶ ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν καὶ Ἐσωτερικῶν. Τὸ 1865 διωρίσθη ὑπουργὸς τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως, βραδύτερον δὲ πρεσβευτὴς ἐν Φλωρεντίᾳ καὶ Παρισίοις, ἀπὸ δὲ τοῦ 1875 ἐκ νέου πρεσβευτὴς ἐν Κωνσταντινουπόλει.

6. Ἡ ὑπόθεσις ἀφεώρα εἰς Ἑλτανήσιον, ἀνεψιὸν τῆς συζύγου τοῦ Θωμαζαίου, ὅστις εἶχε προσφέρει τὰς ὑπηρεσίας του ἤδη πρὸ τῆς προσαρτήσεως τῶν Ἰονίων Νήσων εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐζητεῖτο δὲ ὁ διακανονισμὸς τῆς συντάξεώς του ἢ ἄλλου τινὸς συναφοῦς ζητήματος. Αἱ σχετικαὶ ὁμῶς ἐνέργειαι ἐβράδυνον, ἔνεκα γραφειοκρατικῆς ἀμελείας, ἂν μὴ ἀντιδράσεως τῶν ἀρμοδίων, διὸ ὁ Θωμαζαῖος, μετὰ τὴν διακρίνουσαν αὐτὸν σατιρικὴν διάθεσιν, διατυπώνει εἰρωνικὰς, ἀλλὰ καὶ ἀστυρὰς κρίσεις.

7. Ὁ Θωμαζαῖος παίζει μετὰ τὰς συγγενεῖς ἰταλικὰς λέξεις « *raggiante* » (= φωτοβόλος) καὶ « *ragliante* » (= ὀγκανίζουσιν).

8. Ὁ Θωμαζαῖος ἐκφράζει ἀμφιβολίας ὡς πρὸς τὰς ἱκανότητας τοῦ ἀρμοδίου μεταφραστοῦ.

ἐδῶ πρόκειται περὶ τῆς τύχης ἑνὸς πτωχοῦ νέου, ὅστις ἔχει πατρίδα τοὺς κήπους τοῦ Ἀλκινόου¹ καὶ θείαν τὴν ἀγαθὴν σύζυγόν μου².

Ἡμέρα τοῦ Πάσχα 1870³.

Ὑμέτερος λίαν ὑπόχρεως
Θωμαζαῖος⁴.

Ἄνω δεξιὰ :

Κον Ἰ. Τυπάλδον

17 Ἀπριλίου 1870 — Φλωρεντία.

* *

Ἀκολουθεῖ ἐπιστολὴ τοῦ Θωμαζαίου, σταλεῖσα ἀκριβῶς μετὰ μίαν ἑβδομάδα, τὴν 24^{ην} Ἀπριλίου 1870, ἐπέτειον τοῦ Πάσχα τῶν Ὁρθοδόξων. Ὁ Θωμαζαῖος ἀποστέλλει εὐχὰς πρὸς ὅλην τὴν οἰκογένειαν τοῦ Τυπάλδου μὲ τὴν ἑλληνικὴν προσφώνησιν « Χριστὸς Ἀνέστη » καὶ παίζει μὲ τὴν συγχὴν ἐπανάληψιν τῆς καταλήξεως - i (ὑπογραμμίζων καὶ τὴν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν συνεχῇ χοῆσιν τοῦ φωνήεντος - i), ἣτις ἀποδίδει τὴν φωνὴν τοῦ ἀλέκτορος. Τέλος, παρακαλεῖ τὸν Τυπάλδον νὰ τὸν πληροφορήσῃ, ἂν ἔχῃ εἰδησὶν τινα περὶ τῆς ἐν τῇ προηγουμένῃ ἐπιστολῇ μνημονευομένης ὑποθέσεως.

1. Κατήγετο δηλ. ἐκ Κερκύρας.

2. Ὡς ἐλέχθη, ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος νέος ἦτο ἀνεπιὸς τῆς συζύγου τοῦ Θωμαζαίου, ἐξ οὗ ἐξηγεῖται καὶ τὸ ἐπίμονον περὶ αὐτοῦ ἐνδιαφέρον τοῦ Ἰταλοῦ φιλέλληνος.

3. Εἰς τὸ ἄνω μέρος δεξιὰ δι' ἄλλης χειρὸς σημειοῦται ἡ ἀκριβὴς ἡμερομηνία τοῦ Πάσχα τοῦ 1870, δηλ. 17^{ης} Ἀπριλίου.

4. Τὸ ἰταλικὸν κείμενον ἔχει ἐν τῷ πρωτοτύπῳ ὡς κατωτέρω :

< P[regiatissimo] S[ignor] G[liulio]

Con gli augurii di buona Pasqua alla S[ignora] Luisa e a tutti loro, Le mando fervente preghiera, che voglia affrettare la Risurrezione della Eccellenza Ellenica, la qual deve già aver da Brindisi ricevuto il ricorso di cui nell'incluso foglio si tratta. È dovere e onore del Sig. Condurlioti far che sia resa ragione a questo giovane greco, al quale avrebbero bene gl'Inglese saputo farla rendere presto. La esposizione ch'io fo del caso potrebbe agevolare il lavoro alla Eccellenza sepolta nel sonno di morte, e al chiarissimo Segretario, assorto anch'esso nelle raggianti beatitudini dell'altra vita. *Raggianti* ho detto; non *raglianti*, badiamo. Ma chi è dell'Ambasciata l'Ermite che dispensa il miele delle api attiche nella lingua di Francia? L'alveare attico non sarebb'egli uno spedale per colpa di calabroni molesti? Qui trattasi insomma del destino d'un povero giovane, che ha per patria i giardini d'Alcinoo, e ha per zia la mia buona moglie.

Il dì di Pasqua 1870.

Suo obb[ligatissimo]
Tommaseo ».

Ἄνω δεξιὰ :

Al S. G. Tipaldo

17 Ap. 70, Fir.

Παραθέτομεν τὸ κείμενον ἐν μεταφράσει :

« Ἀγαπητὲ Κύριε Ἰούλιε,

Χριστὸς ἀνέστη ¹. Εὐχὰς ἐκ μέρους μου καὶ ἐκ μέρους ἡμῶν πρὸς Ὑμᾶς, καὶ ἐπίσης πρὸς τὸν Κον Λουδοβίκον ² καὶ τὴν Καν Λουίζαν ³. Ὅλαι αὐταὶ αἱ ἰταλικαὶ καταλήξεις εἰς «*ι*» ⁴ ἐκφράζουν τὴν φωνὴν τοῦ ἀλέκτορος, ἵνα «*ἀναστήσουν*» τὸν ἀπεσταλμένον τῆς Ἀττικῆς καὶ τὸν ὠθήσουν νὰ μεταβῇ καὶ νὰ κράξῃ κικιρικὶ διὰ τὸν Cocoto ⁵. Οὐχὶ ἄνευ λόγου ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα τρέπει εἰς *ι* τὰ *ει* καὶ τὰ *οι*, τὰ *η* καὶ τὰ *υ*, τὸν δὲ *sonno* μετατρέπει εἰς ὕπνον, ὥς ἂν λέγωμεν *sonnino*, *sonnellino*, *pisolo*, *chiocciolino* ⁶. Καὶ ἀπὸ τὸ Βρινδῆσιον δὲν ἔφθασε τίποτε ; ⁷ Ἐγὼ θὰ εἶχον νὰ εἶπω κάτι. Ἐν τῷ μεταξὺ διατελῶ

issimo (= ὥτατος) *ih ih ih*.

Τ' ἀλογάκι ⁸ τὸ λογιώτατο χλιμιτρίζει τὲς εὐχές! ».

Ἀνω δεξιὰ :

Πρὸς τὸν Σύμβουλον Κον

Ἰ. Τυπάλδον

24 Ἀπριλίου ⁹ 1870 ¹⁰.

1. Ὁ Θωμαζαῖος γράφει δι' ἰταλικῶν γραμμάτων «*Christos anesti*». Μὴ δυνάμενος πλέον, ἔνεκα ἀπωλείας τῆς ὁράσεως, νὰ γράφῃ δι' ἰδίας χειρὸς, προσέφευγεν εἰς τὴν μεσολάβησιν ἄλλων προσώπων, τὰ ὅποια δὲν ἦσαν φαίνεται εἰς θέσιν νὰ χρησιμοποιοῦν τὴν ἑλληνικὴν ἀλφάβητον.

2. Λουδοβίκος, ὡς ἐλέχθη, ἦτο ὁ υἱὸς τῆς Λουίζας Τυπάλδου, ἐκ τοῦ πρώτου γάμου.

3. Λουίζα, ἡ σύζυγος τοῦ Τυπάλδου.

4. Ὁ Θωμαζαῖος παίζει μὲ τὴν ἐπαναλαμβανομένην κατάληξιν *ι*, ἥτις, τρόπον τινά, ἀπηρεῖ τὴν φωνὴν τοῦ ἀλέκτορος.

5. Ὁ Θωμαζαῖος, εἰς τὸ σύνθηες σατιρικὸν ὕψος του, ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἀμέλειαν τῶν ἀρμόδιων ὅπως δώσουν λύσιν εἰς τὴν ἀπὸ μακροῦ παρατεινομένην υπόθεσιν, ἐλπίζει ὅτι θὰ εὐρεθῇ τέλος πετεινός, ἵνα ἀφυπνίσῃ διὰ τῆς φωνῆς του τοὺς καθεύδοντας. Cocoto εἶναι ὁ ὑπουργὸς Κουντουριώτης.

6. Ὁ Θωμαζαῖος παρέχει τὴν μετάφρασιν τῆς λέξεως *sonno* εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὕπνος (ἥτις περιέχει τὸ φωνῆεν -*ι*-), καὶ ἀναφέρει διάφορα ὑποκοριστικὰ συνώνυμα, περιέχοντα ἐπίσης τὸ φωνῆεν -*ι*-.

7. Ἀναφέρεται εἰς τὴν γνωστὴν υπόθεσιν τοῦ ἀνεψιοῦ τῆς συζύγου του, περὶ τῆς ὁποίας, παρὰ τὰς ἐπανελημένας ἐνεργείας, οὐδεμία ἔφθανεν ἀπάντησις.

8. Μὲ τὸν χαρακτηρισμὸν «*ἀλογάκι λογιώτατο*» ὑπονοεῖται αὐτὸς ὁ Θωμαζαῖος.

9. Ἡ 24^η Ἀπριλίου 1870 ἦτο ἐπέτειος τοῦ Πάσχα κατὰ τὸ ἐορτολόγιον τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας.

10. Παραθέτομεν τὸ πρωτότυπον τοῦ ἰταλικοῦ κειμένου :

«*C[aro] S[ignor] G[liulio]*

Cristos anesti ; augurii miei e nostri a Lei, al S. Lodovico, alla S. Luisa

* *

Ἐνα μῆνα περίπου ἀπὸ τῆς προηγουμένης ἐπιστολῆς, ἤτοι τὴν 25^{ην} Μαΐου 1870, ὁ Θωμαζαῖος, ἀπευθυνόμενος πρὸς τὸν Τυπάλδον, ἐπανέρχεται καὶ πάλιν ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως τοῦ ἀνειψιοῦ τῆς συζύγου του, περὶ τῆς ὁποίας μάτην ἐπὶ μακρὸν ἀναμένει νὰ ληφθῇ ἀποφασίς τις ἐκ μέρους τοῦ ὑπουργοῦ Κουντουριώτου.

Παραθέτομεν μετάφρασιν τῆς ἐπιστολῆς :

« Ἀξιότιμε Κύριε Ἰούλιε,

Ἐδῶ συμβαίνουν πολλὰ παραδόξα· δὲν γνωρίζω δὲ πόσα ἔχετε ἀναγνώσει. Νὰ προσέξωμεν μήπως εἰς τὸν πτωχὸν ἀνειψιὸν τῆς συζύγου μου ἡ Ἰταλία καὶ ἡ Ἑλλάς, συνωμοτοῦσαι, δεῖξουν κακὴν συμπεριφορὰν¹. Τί λέγει ἡ Τουρκία ἐκεῖνη, ἡ ὁποία ὀνομάζεται Κουντουριώτης;² Ὑποκλίνεται πρὸ τῆς κυρίας Λουίζας, κρατῶν εἰς χεῖρας τὸν ἐρυθρὸν πῖλον ὁ δούλος³, ὅστις ὀνομάζεται

Θωμαζαῖος »⁴.

Ἄνω δεξιὰ :

Κον Ἰ. Τυπάλδον

25 Μαΐου 1870.

eziandio. Tanti miei i dicono lo strillo del galletto che suscitò l'inviato dell'Attica, e lo spinga a ire e a dire per il Cocoto, chichirichi. Non indarno la lingua greca volge in i gli ei e gli oi, gli eta e gl'ipsilon, e sin del sonno fa ipnos, come dire *sonnino, sonnellino, pisolo, chiocciolino*. E di Brindisi non s'è visto cosa venire? I' ho qualcosina da dire. Intanto mi dico

issimo ih ih ih

T'alogaki to logiotato chlimintrizei tais evhais ».

Ἄνω δεξιὰ :

Al. S. Cons.

G. Tipaldo

24 Ap. 70.

1. Ἀναφέρεται εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ἀνειψιοῦ τῆς συζύγου του.

2. Ὁ Θωμαζαῖος εἰρωνεύεται καὶ πάλιν τὴν ἀδράνειαν τοῦ ὑπουργοῦ Κουντουριώτου.

3. *Schiavonia*: οὕτως ὀνομάζοντο οἱ ἐκ τῆς Δαλματίας (γενετικῆς τοῦ Θωμαζαίου) μεταφερόμενοι εἰς Βενετίαν δούλοι.

4. Τὸ ἰταλικὸν πρωτότυπον ἔχει ὡς ἐξῆς :

« P[regiatissimo] S[ignor] G[iulio]

Qui ci è delle scene parecchie, nè so quante già lette da Lei. Badiamo che al povero nipote di mia moglie Italia e Grecia congiurate non facciano

**

Τὴν 18ην Νοεμβρίου 1870 ὁ Θωμαζαῖος, διὰ συντόμου ἐπιστολῆς, παρακαλεῖ τὸν Τυπάλδον νὰ μεταβῇ εἰς τὴν οἰκίαν του, ἵνα τὸν βοηθήσῃ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν σημειώματος, ληφθέντος ἐξ Ἀθηνῶν καὶ ἀφορῶντος εἰς τὸν Κουνελλάκην, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου εἶχε ζητηθῇ ἡ φιλικὴ ἐπέμβασίς του διὰ τῆς ἀποστολῆς συστατικῶν γραμμάτων. Εἰς ὕψος σκωπτικόν, θίγει καὶ τινα ἄλλα θέματα, σαφῇ βεβαίως εἰς τὸν Τυπάλδον, γριφώδῃ ὅμως διὰ τὸν νεώτερον ἀναγνώστην.

Παραθέτομεν τὴν ἑλληνικὴν μετάφρασιν τοῦ κειμένου :

« Σύμβουλον Ἰούλιον Τυπάλδον
18 Νοεμβρίου 1870

Ἀξιότιμε Κύριε Ἰούλιε,

Διὰ νὰ ἡξεύρω πῶς νὰ γράψω σχετικῶς πρὸς τὸν αἰώνιον Κουνελλάκην¹, εἶναι ἀνάγκη νὰ γνωρίζω τίς εἶναι ὁ γράφων ἐξ Ἀθηνῶν, τὸν ὁποῖον δὲν δύναμαι νὰ σκεφθῶ ἐγώ, ὅστις ἔχω τὸ κρανίον μου πλέον σκληρὸν ἀπὸ τοὺς Αἰγυπτίους ἐκείνους, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ καλὸς Ἕλλην ἔχει ἐνταφιασθῇ². Ἄν πιστεύσωμεν δὲ τὸν Ἡρόδοτον, οἱ Αἰγύπτιοι εἶχον ἤδη σκληρὸν τὸ κρανίον³. Σεῖς, Κύριε Ἰούλιε, ὁ ὁποῖος δὲν εἴσθε πλέον δικα-

una brutta scena. E che ne dice quella Turchia che si chiama Condurioti? S'inchina alla Signora Luisa, col berretto rosso in mano, quella schiavonia che si chiama

Tommaseo ».

Ἄνω δεξιὰ :

Sig. G. Tipaldo

25 Maggio '70.

1. Πρόκειται περὶ τοῦ Κουνελλάκη, περὶ τοῦ ὁποίου ἐγένετο λόγος καὶ ἀνωτέρω, σελ. 403, σημ. 2.

2. Δὲν εἶναι σαφές εἰς ποῖον ἀναφέρεται ὁ Θωμαζαῖος. Ἴσως πρόκειται περὶ προσώπου σχετικοῦ μὲ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Κουνελλάκη.

3. Τὸ χωρίον εἰς τὸ ὁποῖον ἀναφέρεται ὁ Θωμαζαῖος εἶναι τὸ ἀκόλουθον : Ἡ ρ ο δ ο τ ο υ , Ἱστοριῶν τρίτῃ (Θάλεια), 12.2-6 : « Αἱ μὲν τῶν Περσέων κεφαλαὶ εἰσι ἀσθενέες οὕτω, ὥστε εἰ θέλεις ψήφω μούνη βαλέειν, διατετρανέεις· αἱ δὲ τῶν Αἰγυπτίων οὕτω δὴ τι ἰσχυραί, μόγις ἂν λίθω παίσας διαρρήξαις. Αἴτιον δὲ τούτου τόδε ἔλεγον, καὶ ἐμὲ γ'εὐπετέως ἐπειθον, ὅτι Αἰγύπτιοι μὲν, αὐτίκα ἀπὸ παιδίων ἀρξάμενοι, ξυρεῦνται τὰς κεφαλὰς, καὶ πρὸς τὸν ἥλιον παχύνεται τὸ ὅστέον. Τῷτο δὲ τοῦτο καὶ τοῦ μὴ φαλακροῦσθαι αἰτίον ἐστὶ· Αἰγυπτίων γὰρ ἂν τις ἐλαχίστους ἴδοιτο φαλακροὺς πάντων ἀνθρώπων. Τούτοις μὲν δὴ τοῦτο ἐστὶ αἴτιον ἰσχυρὰς φορέειν τὰς κεφαλὰς. Τοῖσι δὲ Πέρσῃσι, ὅτι ἀσθενεῖς φορέουσι τὰς κεφαλὰς, αἴτιον τόδε· σκιηροφέουσι ἐξ ἀρχῆς, πῖλους τιὰρας φορέοντες. ταῦτα μὲν νυν τοιαῦτα ἐόντα

στής, ἃς ἔχετε τρυφερὰν τὴν καρδίαν καὶ ἔλθετε νὰ ἀποκρυπτογραφήσετε τὰ δνόματα ἐκεῖνα¹. θὰ εἶναι αὕτη ἱερὰ λειτουργία Ἀναγνώστου². Ἐγὼ δὲ κατὰ τὸ σύνθηρες θὰ ἐπαναλάβω τοὺς ἐπαίνους διὰ τὸν Κουνελλάκην. Ὅταν περάσετε, κατὰ τὰς δώδεκα, ἀνέλθετε τολμηρός, καὶ ὁμολογήσατε εὐθαρσῶς τὴν αἰτίαν, ἵνα μὴ ὁ περίπατος θεωρηθῇ συνωμοσία. Καὶ κατὰ τὴν προχθεσινὴν συνάντησιν δὲν ὠμιλήσαμεν περὶ ἄλλου, εἰμὴ μόνον περὶ τοῦ θετικοῦ πόλου καὶ τοῦ ἀρνητικοῦ πόλου, ἥτοι τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πρωσσίας»³.

* *

Εἰς τὴν ἐπομένην ἐπιστολὴν, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 25ης Μαρτίου 1871, ὁ Θωμαζαῖος παρακαλεῖ τὸν Τυπάλδον νὰ εὐχαριστήσῃ καὶ συγχαρῇ ἐκ μέρους του τὸν σύμβουλον Μαρκορᾶν, πατέρα τοῦ ποιητοῦ Γερασίου, διότι, παρὰ τὰς ποικίλας ἀπασχολήσεις του, κατώρθωσε νὰ εὔρῃ καιρὸν διὰ νὰ γράψῃ εἰς ἰταλικὴν γλῶσσαν ποίημα, ἀφιερωμένον εἰς τὰς προσφάτους συμφορὰς τῆς Γαλλίας, γεγονὸς ὅπερ μαρτυρεῖ, ὅτι εἶναι εἰς θέσιν νὰ κατανοήσῃ τὰ δραματισθέντα ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ θλιβερά γεγονότα «καλύτερα ἀπὸ πολλὰ τέκνα τοῦ ἐνδόξου καὶ ἀτυχοῦς ἐκείνου Ἑθνους». Ὁ Θωμαζαῖος ἀναφέρει στροφάς τινας τοῦ ποιήματος, ἵνα ἀποδείξῃ ὅτι τοῦτο δύναται νὰ ὑποστῇ τὴν σύγκρισιν πρὸς τὰ καλύτερα δημιουργήματα τῶν Ἰταλῶν ποιητῶν.

Ἰδοὺ ἐν μεταφράσει τὸ κείμενον τῆς ἐπιστολῆς :

εἶδον· εἶδον δὲ καὶ ἄλλα ὁμοῖα τούτοις ἐν Παπρήμῃ, τῶν ἅμα Ἀχαιμένει τῷ Δαρρεῖον διασφαρέντων ὑπὸ Ἰνάρῳ τοῦ Λίβυος ».

1. Δηλ. τὰ δνόματα ἐκείνων, οἱ ὅποιοι τοῦ εἶχον γράψῃ ἐξ Ἀθηνῶν καὶ πρὸς τοὺς ὁποίους ἔπρεπε νὰ ἀπευθύνῃ τὰς διὰ τὸν Κουνελλάκην συστατικὰς ἐπιστολάς.

2. Ὁ Θωμαζαῖος, ὁ ὁποῖος δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ἐξέρχεται μόνος, παρακαλεῖ τὸν Τυπάλδον νὰ διέλθῃ ἐκεῖνος ἐκ τῆς οἰκίας του, ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς Ἀναγνώστης.

3. Παραθέτομεν τὸ ἰταλικὸν κείμενον τοῦ πρωτοτύπου :

« P[regiatissimo] S[ignor] G[iulio]

Per sapere come scrivere intorno all'eterno Kunellaki, bisogna sapere chi è che scrive da Atene, al che non ponevo mente io, che ho il cranio più duro di quegli Egizii, tra' quali il buon Greco è sepolto. E, se crediamo a Erodoto, il cranio lo avevano gli Egizii duro. Ella, Sig. Giulio, che oramai non è giudice, abbia tenero il cuore, e venga a decifrar mi que' nomi; che sarà sacro ufficio d'anagnosta. E io le lodi Kunellakiche al solito ricanterò. Quando capita sulle dodici, salga franco, e dica il perchè apertamente; che il passeggio non paia cospirazione. Anco in quel dell'altr'ieri non si parlò che del polo positivo e del polo negativo, la Grecia e la Prussia ».

Ἄνω δεξιὰ :

Cons. Giulio Tipaldo

18 nov. 70.

« Ἀξιότιμε Κύριε Ἰούλιε¹,

Εὐχαριστήσατε ἐκ μέρους μου τὸν σύμβουλον Κον Μαρκοράν²· ἐκφράσατε τὰ συγχαρητήριά μου οὐχὶ τόσον δι' αὐτόν, ὅσον διὰ τὰς Ἰονίους Νήσους, αἱ ὁποιαὶ τιμῶνται μὲ τὴν ἰδιοφυΐαν καὶ ἐκείνου καὶ τὴν ἰδικήν Σας, Κύριε Ἰούλιε· συγχαρῆτε αὐτόν, διότι, καίτοι ὀδηροκοντούτης Δικαστικός, ὅστις θὰ ἐνόμιζε τις ὅτι θὰ ἦτο ἐξ ὀλοκλήρου ἀπερροφημένος εἰς τὸ νὰ σκέπτεται τὰς ἀμφιβόλους εἰσέτι τύχας τῆς πατρίδος του Ἑλλάδος, ἔχει ἐν τούτοις τοιαύτην νεανικότητα πνεύματος καὶ τοιαύτην μνήμην ἀγάπης, ὥστε νὰ δύναται, εἰς ἰταλικὴν γλῶσσαν, νὰ θορῇ τὰς προσφάτους συμφορὰς τῆς Γαλλίας καὶ νὰ κατανοῇ εἰς τὸ βάθος τῆς καρδίας του τὴν αἰτίαν καλύτερα ἀπὸ πολλὰ τέκνα τοῦ ἐνδόξου καὶ ἀτυχοῦς ἐκείνου Ἑθνους³. Ἐγὼ δὲ δὲν γνωρίζω πόσοι μεταξὺ τῶν Ἰταλῶν θὰ ἦσαν εἰς θέσιν νὰ γράψουν στίχους ὁμοίους πρὸς αὐτούς:

.....E d'armi pellegrine,
D'ora e di spazio varcatrici orrende,
E mitraglia infernal che in giro stende
Le sue ruine.

.....E il vincitor dolersi
Col vinto insieme.

E chi la mente rigida e pensosa
Fissa muto agli eventi, e chi al rivale
Grave poter desia tarpate l' ale,
E ancor non osa.

Ἡ ἱστορία τοῦ φορικτοῦ πολέμου συνοψίζεται εἰς δύο στίχους:

Guerra s'indice a chi la guerra anela,
Sparsono il seme, che, serpendo, frutta;

κρίνει τὴν πρόφασιν τῆς πολιτικῆς ἰσορροπίας ὡς κάλυμμα ἀπληστῶν καὶ φιλοδοξιῶν, ὑποκριτικὴν δὲ τὴν πολιτικὴν, λέγων:

Tu verde età corrodi, e inaspri il gelo
D'età canuta⁴.

1. Τὸ κεῖμενον σφάζεται εἰς δύο πανομοιότυπα ἀντίγραφα, εἰς τὸ ἕτερον τῶν ὁποίων σημειοῦται καὶ ἡ ἀκριβὴς ἡμερομηνία τῆς 25ης Μαρτίου 1871.

2. Πρόκειται περὶ τοῦ Γεωργίου Μαρκορά, πατρὸς τοῦ γνωστοῦ ποιητοῦ Γερασίμου, ὅστις κατὰ καιροὺς συνέθεσε ποιήματά τινα εἰς ἰταλικὴν καὶ εἰς ἑλληνικὴν (βλ. Γ. Θ. Ζώρ α, Ἑπτανησιακὰ Μελετήματα, τόμ. Γ', ἐνθ' ἀν., σελ. 49 ἐπ.).

3. Τὸ ποίημα ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐν ἔτει 1870 τραγικὴν ἦταν τῶν Γάλλων καὶ τὰ ἐπακολούθησαντα θλιβερά διὰ τὴν Γαλλίαν γεγονότα.

4. Ὁ Θωμαζαῖος ἀναφέρει ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ ποιήματος τοῦ Γεωργίου Μαρκορά.

Ἄλλ' εἶναι ψυχρὰ καὶ ἀνόητος ἡ νεολαία, ἄφρον καὶ μωρὸν τὸ γῆρας ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἀπὸ τὸν ἐξαφανισμόν τῆς πίστεως καὶ τὴν καταστροφὴν τῶν παραδόσεων ἐλπίζουν διὰ τοὺς λαοὺς ὑψηλοφροσύνην μεγαλείου καὶ λαμπρότητα δόξης. Μὲ τὴν ὑπόμνησιν ταύτην, θλιβερῶς βεβαιουμένην ὑπὸ τῶν γεγονότων, κλείει ὁ Κερκυραῖος εὐπατρίδης τὴν ᾠδὴν του, ᾠδὴν σαπφικήν. Τὸ ὄνομα δὲ τοῦτο ὀδηγεῖ εἰς τὰς ὥραιάς νήσους του τὴν ἰταλικὴν σκέψιν καὶ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ἀναμετρήσωμεν τὴν συνετὴν ἀπόστασιν, τὴν ὁποίαν ὁ Χριστιανισμὸς ἔθεσε μεταξὺ τῶν φιλονιθρῶπων μεμψιμοιριῶν ἐνὸς γέροντος δικαστοῦ καὶ τῶν ἀπελπίδων παραπόνων μιᾶς ἀτυχοῦς νεαρᾶς γυναικός¹.

Ν. Θωμαζαῖος »².

1. Προφανῶς ὑπονοεῖ τὴν Σαπφώ.

2. Παραθέτομεν τὸ χείμενον τοῦ ἰταλικοῦ πρωτοτύπου :

< Preg[iatissimo] S[ignor] Giulio

Ringrazi in mio nome il S. Consigliere Marcoran ; si rallegrì non tanto con lui quanto con le Isole Ionie, che dell'ingegno e di lui e di Lei, Signor Giulio, s'onorano ; si rallegrì che un Magistrato ottuagenario, il qual parrebbe dover essere tutto assorto nel pensare le ancor dubbie sorti della Grecia sua patria, abbia tuttavia tanta la gioventù del pensiero e tanta la memoria dell'affetto da poter nella lingua d'Italia compiangere le recenti sventure di Francia, e comprenderne nel senno del cuore il mistero meglio forse che non sappiano parecchi tra i figli stessi di quella nazione gloriosa e infelice. E io non so quanti tra gl'Italiani saprebbero dettare versi simili a questi :

.....E d'armi pellegrine,
D'ora e di spazio varcatrici orrende,
E mitraglia infernal che in giro stende
Le sue ruine.

.....E il vincitor dolersi
Col vinto insieme.

E chi la mente rigida e pensosa
Fissa muto agli eventi, e chi al rivale
Grave poter desia tarpate l'ale,
E ancor non osa.

La storia della orribile guerra è compendiata in due versi :

Guerra s'indice a chi la guerra anela ;
Sparsone il seme, che, serpendo, frutta ;

guidicato il pretesto dell'equilibrio politico, velo a cupidigie e ambizioni ; e la politica falsa, dicendola :

Tu verde età corrodi, e inaspri il gelo
D'età canuta.

Ma agghiacciata e imbecille la gioventù, avventata e puerile la vecchiaia

Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἐνὸς χειρογράφου τῆς ἐπιστολῆς δι' ἑτέρας χειρὸς ἐγράφη μεταγενέστερον ἢ ἐξῆς ἐπιγραφῇ :

« Αἱ πρόσφατοι περιπέτεται τῆς Γαλλίας — Ὁδὴ τοῦ ἱππότου κ. Μαρκορά, Κερκυραίου — Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Σύμβουλον κ. Ἰούλιον Τυπάλδον ».

Εἰς τὸ ἕτερον χειρόγραφον, ἄνω δεξιὰ, ἀναγράφεται :

Κον Ἰούλιον Τυπάλδον

25 Μαρτίου 1871.

* *

Ἐν τῇ ἐπομένῃ ἐπιστολῇ, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 29ης Αὐγούστου 1871, ὁ Θωμαζαῖος προσκαλεῖ τὸν Τυπάλδον νὰ μεταβῇ εἰς τὴν οἰκίαν του, ἵνα γευθῇ μετ' αὐτοῦ τὸν οἶνον, τὸν ὁποῖον τοῦ εἶχον ἀποστείλει γνωστοὶ ἐξ Ἀθηνῶν καὶ ἐκ Ζακύνθου, ἐν συνεχείᾳ δὲ ἀναγνώσουν ὀλίγους στίχους.

Τὸ κείμενον ἔχει ἐν μεταφράσει ὡς ἀκολούθως :

« Ἀγαπητὲ Κύριε Ἰούλιε,

Δὲν ἔχω καιρὸν νὰ δοκιμάσω ροφῶντας τὸ νέκταρ, τὸ ὁποῖον μοῦ ἀπεστάλη ἐξ Ἀθηνῶν καὶ ἐκ Ζακύνθου. Ἐπικαλοῦμαι, λοιπόν, τὴν λεπτὴν Σας γεῦσιν καὶ τρέφω πλήρη ἐμπιστοσύνην¹.

Ἐλάτε, Σᾶς παρακαλῶ, ἢ μεταξὺ τῆς ἐνάτης καὶ τῆς δωδεκάτης πρωΐ.

di coloro che dallo spegnersi della fede e dal distruggere le tradizioni sperano ai popoli sublimità di grandezza e splendore di gloria. Con questo avvertimento, dolorosamente illustrato da' fatti, conchiude il Corcirese patrizio la sua ode: ode saffica. E questo nome riconduce alle belle sue isole l'italiano pensiero, e ci fa misurare la provvida distanza che il cristianesimo ha posta tra i pietosi compianti d'un vecchio giudice e le disperate querele d'una povera giovane donna.

N. Tommaseo ».

Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἐνὸς χειρογράφου ἢ ἐπιγραφῇ :

« Le recenti vicende di Francia — Ode del sig. cav. Marcoran, Corcirese — Lettera al S. Consigliere Giulio Tipaldo ».

Εἰς τὸ ἕτερον χειρόγραφον ἄνω δεξιὰ :

Al Sig. Giulio Tipaldo

25 Marzo 1871.

Ἡ ἐπιγραφὴ τῆς ἐπιστολῆς καὶ τὸ ἀνωτέρω σημεῖωμα, περιέχον καὶ τὴν ἡμερομηνίαν τῆς ἐπιστολῆς, προσετέθησαν βραδύτερον δι' ἄλλης χειρὸς.

1. Ὁ Θωμαζαῖος δηλ. καλεῖ τὸν Τυπάλδον, ἵνα δοκιμάσῃ ἐκλεκτὴν ποιότητα οἶνου, ἀποσταλέντος ἐξ Ἀθηνῶν καὶ Ζακύνθου.

νῆς, ἢ μᾶλλον τὸ ἐσπέρας ἀπὸ τῆς ἐβδόμης μέχρι τῆς ἐνάτης· θὰ ἀναγνώσωμεν κανένα στίχον ἢ περίοδον, ὥστε αἱ λέξεις τὰς ὁποίας πρόκειται νὰ γράψωμεν νὰ ἀνταποκρίνονται πρὸς τὸ ἐνσυνείδητον μέτρον· πρὸς τὸ ὁποῖον μέτρον ἐγὼ ἔχω εὐλάβειαν καὶ εἰς τὰς ἰδιωτικὰς μου ἐπιστολάς, ὅσιν ἄλλοι δὲν ἔχουν εἰς τὸν ρητορικὸν ἢ ποιητικὸν ἀριθμὸν (= ρυθμὸν). Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τοὺς ἀριθμοὺς (ἐννοῶ αὐτοὺς καὶ οὐχὶ τοὺς μαθηματικούς), ἐγὼ εἶμαι Πυθαγόρειος.

Φλωρεντία 1871

Ἑμέτερος ἀφωσιωμένος¹.

Τὴν ἡμέραν τοῦ Βαπτιστοῦ, ἀποκεφαλισθέντος κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἡρώδου »².

*Αὐο δεξιὰ :

Ἰούλιον Τυπάλδον

Φλωρεντίαν³.

* * *

Ἐν τῇ ἐπομένῃ ἐπιστολῇ, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 13^{ης} Σεπτεμβρίου 1871, ὁ Θωμαζαῖος παρακαλεῖ τὸν Τυπάλδον νὰ ἀποστείλῃ, ὅταν θὰ ἔχῃ τὴν δυνατότητα, τὴν συναπτομένην ἐπιστολὴν πρὸς τὸν σημειούμενον ἐπ' αὐτῆς παραλήπτην. Ἐπωφελεῖται τῆς εὐκαιρίας, ἵνα διαβεβαιώσῃ τὸν ποιητὴν, ὅτι τὸν

1. Τὸ κείμενον τοῦ ἰταλικοῦ πρωτοτύπου ἔχει ὡς ἐξῆς :

« C[aro] S[ignor] G[iulio]

Non ho tempo a assaggiare a centellini il nettare che mi viene d'Atene e di Zante. Invoco dunque il fino di Lei palato, e mi fido.

Venga, di grazia, o tra le nove e le dodici della mattina, o piuttosto la sera dalle sette alle nove; e qualche verso e periodo leggeremo, tanto perchè le parole da scrivere siano a misura di coscienza: alla quale misura io ho, anco nelle lettere private, riguardo, più ch'altri non abbia al numero oratorio o poetico. In fatto di numeri (dico di questi, no degli aritmetici) io sono Pittagoreo.

Fir. 71.

Suo aff[ezionatissimo]

Il dì del Battista decollato per grazia d'Erode ».

*Αὐο δεξιὰ :

Giulio Tipaldo

Firenze.

2. Δηλ. τὴν 29^{ην} Αὐγούστου, ἐπέτειον τῆς ἀποτομῆς τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ.

3. Τὸ σημείωμα προσετέθη βραδύτερον δι' ἄλλης χειρὸς.

σκέπτεται συνεχῶς καὶ ὅτι μακρόθεν τοῦ ἀποστέλλει τὰς εὐχὰς του· καταλήγει μὲ τὴν παρατήρησιν ὅτι γράφει τὴν ἡμέραν τοῦ Ἁγίου Ἀγαπητοῦ, πρὸς τὸν ὁποῖον οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν τὸ ἰδικόν μου ὄνομα.

Τὸ κείμενον τῆς συντόμου ταύτης ἐπιστολῆς ἔχει ἐν μεταφράσει ὡς ἑξῆς :

« Ἀγαπητὲ Κύριε Ἰούλιε,

Ὅταν θὰ γράψετε εἰς τὴν Κέρκυραν, ἐσωκλείσατε τὴν παροῦσαν. Εἰς αὐτὴν δὲ ἐννοεῖται, ὅτι ἐσωκλείονται ἀπευθυνόμενοι πρὸς Ὑμᾶς ὅλαι αἱ εὐχαί, αἱ ὁποῖαι ἀπὸ τῆς 25ης Αὐγούστου¹ ἔπαιτάνται μεταξὺ τῆς Γεφύρας τῶν Χαρίτων καὶ τῆς ὁδοῦ Γαριβάλδη 12². Τὸ ἡμερολόγιόν μου δεικνύει ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου Ἀγαπητοῦ³, τὸ ὁποῖον βέβαια δὲν εἶναι τὸ ὄνομά μου.

⁷¹, Φλωρεντία.

Ὑμέτερος
Θωμαζαῖος »⁴.

Παλιγὼς δεξιὰ :

Τυπάλδον

13 Σεπτεμβρίου 1871⁵.

1. Δηλ. ἀπὸ τῆς ἡμερομηνίας τῆς ἀποστολῆς τῆς προηγουμένης ἐπιστολῆς.

2. Γέφυρα τῶν Χαρίτων (Ponte alle Grazie) καὶ ὁδὸς Γαριβάλδη 12 (via Garibaldi 12) ἦσαν αἱ διευθύνσεις, ἡ πρώτη μὲν τοῦ Θωμαζαίου καὶ ἡ δευτέρα τοῦ Τυπάλδου. Τὸ Ponte alle Grazie ἦτο μία τῶν παλαιότερων καὶ γραφικωτέρων γεφυρῶν ἐπὶ τοῦ Ἀρνο, κατασκευασθεῖσα τὸ 1237. Τὸ ὄνομα προήλθεν ἐκ τοῦ παρακειμένου ναῖσκου « Oratorio di S. Maria delle Grazie ». Ἡ γέφυρα κατεστράφη κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν βομβαρδισμῶν τῆς Φλωρεντίας τὸ 1944.

3. Ἡ ἑορτὴ τοῦ Ἁγίου Ἀγαπητοῦ, κατὰ τὸ καθολικὸν ἑορτολόγιον, ἑορτάζεται τὴν 13ην Σεπτεμβρίου. Ὁ Θωμαζαῖος παίζει μὲ τὰς λέξεις, παρατηρῶν ὅτι τὸ ἰδικόν του ἀναμφιβόλως δὲν ταυτίζεται μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Ἁγίου Ἀγαπητοῦ, ἀφίνων νὰ ἐννοηθῇ ὅτι δὲν κατευθύνεται πάντοτε ὑπὸ τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης.

4. Ἴδου τὸ κείμενον τοῦ ἰταλικοῦ πρωτοτύπου :

« C[aro] S[ignor] G[iulio]

Quand'Ella scrive a Corfù, includa questa. E in questa a Lei s'intende che siano inclusi tutti gli augurii che dal dì 25 d'Agosto sono andati volando tra il Ponte alle Grazie e Via Garibaldi 12. Il mio calendario fa Sant'Amato, che non è il nome mio certamente.

71, Fir.

Suo
Tommaseo ».

Παλιγὼς δεξιὰ :

Tipaldo

13 7bre 71.

5. Τὸ σημείωμα ἐγράφη βραδύτερον δι' ἄλλης χειρός.

* *

Δι' ἐπιστολῆς του, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 15^{ης} Δεκεμβρίου 1871, ὁ Θωμαζαῖος, ἀπευθυνόμενος πρὸς τὸν Τυπάλδον, ὅστις εἶχε μεταφράσει τὸ ἔργον τοῦ Διονυσίου τοῦ Ἀλικαρνασέως « Περὶ τῆς συνθέσεως τῶν ὀνομάτων », ζητεῖ νὰ πληροφορηθῇ, ἂν εἰς τὸ κείμενον τοῦτο ἢ εἰς ἄλλο ἀπαντᾷ ἡ λέξις « προξεντικόν ». Καταφεύγει εἰς τὴν συνδρομὴν τοῦ φίλου του, διότι, ἔστερμένος, ὡς γράφει, τώρα πλέον τῆς ὁράσεως καὶ τῆς μνήμης, δὲν ἔχει τὴν δυνατότητα νὰ προβῇ ὁ ἴδιος εἰς παρομοίαν ἔρευναν.

Ἡ μετάφρασις τῆς ἐπιστολῆς ἔχει ὡς ἀκολούθως :

« Ἀγαπητὲ Κύριε Ἰούλιε,

Σεῖς, ὅστις μετεφράσατε εἰς τὴν νεοελληνικὴν τὸ ἐγχειρίδιον τοῦ Διονυσίου¹, περὶ συνθέσεως τῶν ὀνομάτων, θὰ ἐνθυμείσθε, ἂν εἰς τοῦτο ἢ εἰς ἄλλο ἔργον, τὸ δῶρον τὸ ὁποῖον κάμνει πρὸς φίλον, ἐν τῷ προοιμίῳ, ὀνομάζεται *προξεντικόν*², ὅπερ σημαίνει δῶρον φιλοξενίας. — Κοιτάξατε, Σᾶς παρακαλῶ, καὶ πληροφορήσατε ἓνα πτωχὸν τυφλόν, ὅστις δὲν ἔχει οὔτε ὀφθαλμοὺς οὔτε μνήμην, καὶ ὅστις δὲν δύναται οὔτε νὰ ἀναγινώσκη οὔτε νὰ γράφῃ³. τὸ μόνον τὸ ὁποῖον δύναται εἶναι νὰ χρησιμεύῃ "γὰ λάδωμα"⁴. Ἡ Κυρία Angiolina ἦλθε. Τῆς εἰδήσεως ταύτης εἶναι πρὸς Σᾶς ἄγγελος⁵

ὁ ἀφωσιωμένος »⁶.

Ἐν τῷ ἄνω τμήματι τοῦ φύλλου :

Ἰ. Τυπάλδον

15 Δεκεμβρίου 1871.

1. Πρόκειται περὶ τοῦ ἔργου τοῦ Διονυσίου τοῦ Ἀλικαρνασέως, Περὶ τῆς συνθέσεως τῶν ὀνομάτων. Ἐφ' ὅσον γνωρίζω, ἡ πληροφορία ἡτο ἄγνωστος, οὐδαμῶς δὲ ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν βιογράφων τοῦ ποιητοῦ ἢ ἀνωτέρω μετάφρασις καὶ γενικώτερον μεταφράσεις τοῦ Τυπάλδου ἐκ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς. Ἰσως ὁμως ὁ Θωμαζαῖος νὰ περιπίπτῃ εἰς σύγχυσιν πρὸς τὴν μετάφρασιν τοῦ Ἀνδρέου Μουστοξύδου.

2. *προξεντικόν*. Δὲν γνωρίζομεν τὴν ἀπάντησιν τοῦ Τυπάλδου. Πάντως ἡ λέξις δὲν ἀπαντᾷ εἰς τὸν Διονύσιον τὸν Ἀλικαρνασέα, ἀλλ' εἰς συγγραφεῖς μεταγενεστέρους.

3. Ὡς γνωστὸν, ὁ Θωμαζαῖος ὑπέφερεν ἀπὸ μακροῦ μείωσιν τῆς ὁράσεως, ἥτις, μὲ τὴν ἀπόδοτον τοῦ χρόνου, μετετράπη εἰς πλήρη τύφλωσιν.

4. Ὁ Θωμαζαῖος παρατηρεῖ ὅτι τώρα πλέον δὲν εἶναι ἱκανὸς εἰμὴ μόνον διὰ βοηθητικὰς καὶ δευτερευούσης σημασίας ἐργασίας.

5. Δηλ. ὅτι οὗτος μεταδίδει πρῶτος τὴν εἴδησιν.

6. Τὸ ἰταλικὸν πρωτότυπον τῆς ἐπιστολῆς ἔχει οὕτω :

• C[aro] S[ignor] G[io]lio]

Ella che ha tradotto nel greco moderno il Trattato di Dionigi intorno

Ἡ ἐπομένη ἐπιστολὴ ἔχει χαρὰκτῆρα καθαρῶς προσωπικόν. Ὁ Θωμαζαῖος παρακαλεῖ τὸν Τυπάλδον νὰ ἀναγνώσῃ κείμενον, τὸ ὁποῖον τοῦ ἐπισυνάπτει, καί, ἐν συνεχείᾳ, νὰ ἐπιδείξῃ τοῦτο εἰς κοινούς φίλους ἐνδιαφερομένους. Προσθέτει ὅτι γράφει τὴν ἐπέτειον τῆς ἐορτῆς τοῦ Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, τῶν δύο ἁγίων τῆς Θεσσαλονίκης, οἵτινες διέδωσαν εἰς τοὺς Σλάβους τὸν Χριστιανισμόν καὶ τὴν ἀλφάβητον.

Τὸ κείμενον τῆς ἐπιστολῆς ἔχει ἐν μεταφράσει ὡς ἀκολούθως :

« Ἀγαπητὲ Κύριε Ἰούλιε,

Ἀναγνώσατε ὅ,τι Σᾶς ἀφορᾷ· ὁμιλήσατε εἰς τὸν Κον Chierici, ὅταν τὸν ἴδῃτε· ἐννοεῖται καὶ εἰς τὸν Κον Micela, ὅστις μοῦ φαίνεται σοβαρὸς ἄνθρωπος, καὶ ᾧς ἐνεργήσουν¹. Σᾶς γράφω τὴν ἐορτὴν τοῦ Κυρίλλου καὶ τοῦ Μεθοδίου, ἁγίων τῆς Θεσσαλονίκης, οἵτινες ἔκαμαν χριστιανούς τοὺς Σλάβους καὶ διὰ τοῦ Εὐαγγελίου μετέδωσαν τὴν ἀλφάβητον².

Φλωρεντία 1872.

Ἀφωσιωμένος »³.

alla collocazione delle parole, si ricorderà se in questo o in altro, il dono ch'egli ne fa ad un amico, nel proemio, sia detto *proxeneticon*, che varrebbe regalo simile a que' che si fanno per pegno ospitale. Vegga, di grazia, e sappia dirlo a un povero cieco che non ha nè occhi nè memoria, non sa nè leggere nè scrivere; ma il suo forte è far di unto. La Sig. Angiolina è venuta. Di questo è a Lei angelo

l'aff[ezionatissimo] ».

Ἄνω δεξιὰ :

G. Tiplado

15 dic. 1871.

1. Ὁ Chierici ἦτο παλαιὸς φίλος καὶ προσωπικὸς ἱατρὸς τοῦ Θωμαζαίου (βλ. Diario intimo, ἐνθ' ἄν., σελ. 424), ὁ δὲ Micela προφανῶς κοινὸς φίλος. Περί τοῦ Chierici βλ. καὶ Γ. Θ. Ζώρα, Ἑπανησιακὰ Μελετήματα, τόμ. Γ', ἐνθ' ἄν., σελ. 344.

2. Κατὰ τὸ σύνθημα, ὁ Θωμαζαῖος, ἀντὶ τῆς πολιτικῆς ἡμερομηνίας, ἀναγράφει τὴν ἐορτὴν τῆς ἡμέρας. Ἡ ἐπέτειος τῶν Ἀγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου ἐορτάζεται ἐν τῷ ρωμαϊκῷ ἀγιολογίῳ εἰς διαφόρους ἡμερομηνίας.

3. Παραθέτομεν τὸ κείμενον τοῦ ἰταλικοῦ πρωτοτύπου :

« C[aro] S[ignor] G[iulio]

Legga quel che è per Lei; al S. Chierici dica, vedendolo. E al S. Micela s'intende, che mi pare uomo, e facciamo. Scrivo il dì di Cirillo e Meto-

Εἰς τὸ ἄνω μέρος δεξιὰ :
Σύμβουλον Ἰούλιον Τυπάλδον
Μάρτιος 1872¹.

* *

Αἱ ἐπιστολαί, αἷτινες ἀκολουθοῦν μεταξὺ Τυπάλδου καὶ Θωμαζαίου, ἀναφέρονται εἰς θλιβερά ἐπεισόδια καὶ νομικάς ἀντιθέσεις, αἱ ὅποια ἀνεφύησαν μεταξὺ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους καὶ τῶν δύο ἐταιρειῶν, τῆς γαλλικῆς Roux καὶ τῆς ἰταλικῆς Σερπιέρη, αἷτινες εἶχον ἀναλάβει τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν μεταλλείων τοῦ Λαυρίου². Ὡς ἀναφέρει ὁ Τυπάλδος, αἱ δύο αὐταὶ ἐταιρεῖαι, ἐνῶ εἶχον ἀναλάβει τὴν ἐκμετάλλευσιν καὶ εἶχον ὑπογράψει τὸ σχετικὸν συμφωνητικὸν ὑπὸ ὠρισμένους ὅρους, ἐζήτουν νὰ ἐφαρμοσθοῦν οὐχὶ οἱ συμφωνημένοι, ἀλλὰ νέοι ὅροι, καθορισθέντες βραδύτερον διὰ μεταγενεστέρου ἑλληνικοῦ νόμου, διατεινόμενοι ὅτι ὁ νόμος ἔπρεπε νὰ ἔχη ἀναδρομικὴν ἰσχύν, ἐνῶ τὸ ἑλληνικὸν Δημόσιον ὑπεστήριζεν ὅτι ὁ νόμος δὲν εἶχεν, οὐδὲ ἠδύνατο νὰ ἔχη, τοιαύτην ἰσχύν.

Τὸ ζήτημα προσέλαβεν ἀπειλητικὰς διαστάσεις, διότι παρενέβησαν ἐπι-

dio, Santi di Tesselonica, che la Slavia fecero cristiana, e col Vangelo le diedero l'Alfabeto.

Fir. 72.

Aff[ezionatissimo] >.

* Ἄνω δεξιὰ :

Cons. Giulio Tipaldo
Marzo '72.

1. Τὸ σημείωμα προσετέθη δι' ἄλλης χειρὸς μεταγενεστέρως εἰς τὸ ἄνω μέρος δεξιὰ.

2. Ὁ Τυπάλδος ἀναφέρεται εἰς σοβαρώτατον ζήτημα, τὸ ὁποῖον ἐταλαιπώρησεν ἐπὶ μακρὸν τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος, παρέμεινε δὲ γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα « Λαυρεωτικά ». Πρὸς εὐχερεστέραν κατανόησιν τῆς μεταξὺ Τυπάλδου καὶ Θωμαζαίου ἀνταλλαγῆς ἀλληλογραφίας, ἀναφέρομεν ὅσα ἐν συντομίᾳ γράφει περὶ τοῦ θέματος ἡ Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἑγκυκλοπαίδεια (τόμ. ΙΕ', σελ. 848) : « Τὰ μεταλλεῖα τοῦ Λαυρίου, γνωστὰ ἐν τῇ ἀρχαιότητι, ἀπέμειναν ἐπὶ μακροῦς αἰῶνας ἀνεκμετάλλευτα, ὅτε κατὰ τὸ 1864 ὁ Ἰταλὸς Σερπιέρης ἐζήτησε τὴν παραχώρησιν τῆς ἐκμεταλλεύσεως αὐτῶν. Ἡ αἴτησις του ἐγένετο δεκτὴ καὶ παρεχωρήθη εἰς αὐτὸν τὸ δικαίωμα τῆς ἐξορύξεως ἐπὶ ἐκτάσεως 16.791 στρεμμάτων. Ἡ παραχώρησις ἐγένετο ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ καὶ τῶν Ροῦ ντὲ Φραισινὲ καὶ Σίας, ἀμέσως δὲ ἤρξατο ἡ ἐκμετάλλευσιν. Μετὰ τινα ὅμως χρόνον προέκυψαν διαφοραὶ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ δημοσίου περὶ τῶν ἐκβολάδων καὶ σκωριῶν τοῦ Λαυρίου, συνταράξασαι ἐπὶ διετίαν τὴν ἑλληνικὴν κοινωνίαν.

Κατηγορεῖτο ἡ ἰταλογαλλικὴ ἐταιρεία, ὡς νεομομένη ἐπὶ ζημίᾳ τοῦ Κράτους τὰς ἐκβολάδας, μὴ ἀνηκούσας αὐτῇ. Ἐκ τούτου ἠγέρθη μέγας πάταγος, πρὸς ἱκανοποίησιν δὲ τοῦ κοινοῦ ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ὑπέβαλε νομοσχέδιον περὶ ἐκβολάδων, ὅπερ γενόμενον νόμος προεκάλεσε τὴν ἐπέμβασιν τῶν Κυβερνήσεων τῆς Γαλλίας καὶ

σήμως αἱ Κυβερνήσεις τῆς Γαλλίας, διὰ τοῦ Thiers¹, καὶ τῆς Ἰταλίας, διὰ τοῦ μαρκησίου Visconti - Venosta², ὑποστηρίζουσαι τὰς ἀπόψεις τῶν δύο ἑταίρειων. Ἡ Ἑλλάς εὐρέθη εἰς δυσχερεστάτην θέσιν. Κυβερνήσεις ἀντεράπησαν, αὐτὸς δὲ ὁ Βασιλεὺς ὑπέστη παντοίας πιέσεις.

Ὁ Τυπάλδος βεβαίῳ τὸν Θωμαζαῖον, ὅτι κινούμενος, οὐχὶ ἐκ λόγων ἔθνικων, ἀλλ' ἐκ νομικῆς καὶ ἠθικῆς πεποιθήσεως, φρονεῖ ὅτι αἱ ξέναι ἑταιρεῖαι εὐρίσκονται ἐν ἀδίκῳ καὶ ὅτι καταπιέζουν τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν, ἐπωφελοῦμεναι, ὥς μόνου ὅπλου, τῆς ἰδίας αὐτῶν ἰσχύος ἀφ' ἐνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς ἀδυναμίας τῆς μικρᾶς Ἑλλάδος. Διὰ τοῦτο ἱκετεύει αὐτόν, τοῦ ὁποίου τὸ κύρος εἶναι μέγα παρὰ τῷ Ἰταλῷ ὑπουργῷ τῶν Ἐξωτερικῶν, ὅπως μεσολάβησῃ διὰ μίαν δικαίαν λύσιν τοῦ ὅλου ζητήματος.

Ἡ ἐπιστολὴ ἐστάλη τὴν 29ην Σεπτεμβρίου 1872 ἐκ Βενετίας, ὅπου ὁ Τυπάλδος εὐρίσκετο τότε εἰς ἐπίσκεψιν τῶν συγγενῶν του, ἔχει δὲ ἐν μεταφράσει ὡς ἑξῆς :

« Βενετία, 29 Σεπτεμβρίου 1872

Ἀγαπητὴ Κύριε Θωμαζαῖε,

Ἐπιτρέψατέ μου νὰ προσθέσω μίαν εἰσέτι ἐνόχλησιν εἰς τὰς τόσας,

Ἰταλίας, ἐπὶ τὸν δὲ κυβερνητικαὶ μεταβολαὶ καὶ ἐκλήθη εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ Ε. Δελγιώργης, ὁ ὑποκινήσας τὸ ζήτημα, ἵνα παράσῃ αὐτὸς λύσιν. Ἠρξάτο τότε ἀνταλλαγὴ διακοινώσεων καὶ ἐπηκολούθησαν ἀντικρούσεις τῶν δύο ἐνδιαφερομένων Κυβερνήσεων ὑπὲρ τῆς ἰταλογαλλικῆς ἑταιρείας, αἵτινες ἠπέλουν βίαια μέτρα.

Πρὸ τούτων ἀπηυθύνθησαν πρὸς τὴν Γερμανίαν, Ρωσίαν, Αὐστρίαν καὶ Ἀγγλίαν, ἐπιζητοῦσαι τὴν μεσολάβησιν των πρὸς λύσιν τῆς διαφορᾶς. Αἱ κληθεῖσαι πρὸς μεσολάβησιν δυνάμεις ἐνήργησαν χαλαρῶς, ἡ δὲ Αὐστρία ἐπρότεινεν, ὅπως ἀνατεθῇ ἡ υπόθεσις εἰς διαιτησίαν, ἀλλ' ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἀπέκρουσε τὴν πρότασιν, ἐπρότεινε δὲ νὰ ἀνατεθῇ ἡ λύσις εἰς τὰς Κυβερνήσεις τῶν τεσσάρων Μεγάλων δυνάμεων. Ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἰταλία δὲν ἐδέχθησαν καὶ τὸ ζήτημα ἐλάμβανε λίαν δυσάρεστον τροπὴν, ὅτε ἡ ἰταλογαλλικὴ ἑταιρεία ἐξεχώρησε τὰ ἐν Αὐριῷ μεταλλεῖα τῶν σκωριῶν καὶ ἐκβολᾶδων, οὕτω δὲ αἱ δύο δυνάμεις ἐδήλωσαν ὅτι ἔπαυσαν ἐνδιαφερόμεναι περὶ τοῦ Αὐρωτικοῦ ζητήματος. Ἡ ἰταλογαλλικὴ ἑταιρεία μετεβίβασε τὰ δικαιώματά της πρὸς τὴν Τράπεζαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀντιπροσωπευομένην ὑπὸ τοῦ Ἀνδρέου Συγγροῦ ἀντὶ 35 ἑκατομμυρίων (35.000.000) φράγκων. Συνεστήθη τότε νέα ἑταιρεία, εἰς ἣν ἐξεχωρήθη ἡ ἐκμετάλλευσις ἐπὶ 99 ἔτη, τὸ δὲ Κράτος ἐλάμβανε ὡς ἀντάλλαγμα 44 % ἐπὶ τῶν καθαρῶν προσόδων». Αἱ περαιτέρω ἐξελίξεις τοῦ θέματος ἐκφεύγουν τοῦ διαφέροντος τῆς παρούσης ἀλληλογραφίας.

1. Ὁ Adolphe Thiers (1797 - 1877), ὑπῆρξε Γάλλος πολιτικὸς καὶ ἱστορικός, διαδραματίσας σημαντικὸν μέρος εἰς τὴν δημοσίαν ζωὴν τῆς Γαλλίας κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα. Διετέλεσε διαδοχικῶς ὑπουργός, πρωθυπουργός καὶ πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας.

2. Ὁ μαρκήσιος Emilio Visconti - Venosta (1829 - 1914) ἀνεδείχθη ἐνθερμὸς πατριώτης καὶ πολιτικὸς τῆς Ἰταλίας κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα. Διετέλεσεν ἐπὶ μακρὰ ἔτη ὑπουργός τῶν Ἐξωτερικῶν, καὶ δὴ καὶ κατὰ τὴν περίοδον 1869 - 1876.

αἵτινες Σᾶς πολιορκοῦν. Σεῖς ἀγαπᾶτε τὴν Ἑλλάδα καὶ ἔτι πλέον τὴν Δικαιοσύνην· μία δὲ μόνον λέξις Σας δύναται νὰ εἶναι χρησιμωτάτη καὶ εἰς τὴν πρώτην καὶ εἰς τὴν δευτέραν.

Γνωρίζετε ὅτι δὲν εἰμὶ πολὺ ἐπεικὴς πρὸς τὴν πατρίδα μου, ἐπομένως ἐλπίζω ὅτι θὰ μὲ πιστεῦσετε, ἂν Σᾶς εἴπω ὅτι εἰς τὴν ὑπόθεσιν Λαυρίου ἢ Ἑλλὰς πληρώνει ἐν μόνον ἁμάρτημα, τὸ ὅτι εἶναι ἀδύνατη ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἰταλία χρησιμοποιοῦν ἐν μόνον δίκαιον, τὸ τῆς βίας. — Ἴδου ἐν ὀλίγοις τὰ ἀπλᾶ στοιχεῖα τοῦ ζητήματος :

Ἡ Ἑταιρεία Roux καὶ Serpieri — ὁ πρῶτος ὑπὴκοος Γάλλος καὶ ὁ ἄλλος Ἰταλὸς — συνήψαν συμβόλαιον μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως διὰ τὰ μεταλλεῖα τοῦ Λαυρίου. Βραδύτερον ἀνέκυψε ζήτημα ἐπὶ τῶν ὄρων τοῦ συμβολαίου. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὀλίγων ἐκείνων γνώσεών μου περὶ τὰ νομικὰ πράγματα¹, ἐγὼ εἰμὶ πεπεισμένος ὅτι ἡ Ἑταιρεία εὐρίσκεται ἐν ἀδίκῃ καὶ ἀποβλέπει εἰς ἀναξίαν κερδοσκοπίαν. Ὅπως δὴ ποτε εἶναι βέβαιοι ὅτι τοιαύτη ἀντιδικία πρέπει νὰ κριθῇ ἀποκλειστικῶς ὑπὸ τῶν Δικαστηρίων.

Ἡ Ἑλληνικὴ Βουλὴ ἐξέδωκε μεταγενεστέρως νόμον, δι' οὗ καθορίζεται ὁ τρόπος, καθ' ὃν δύνανται νὰ παραχωρῶνται τὰ μεταλλεῖα τοῦ Κράτους. Οἱ κ.κ. Roux καὶ Serpieri ἐπωφελοῦνται πανούργως τοῦ νόμου τούτου, ἵνα ζητήσουν τὴν ἐπέμβασιν τῶν Κυβερνήσεών των, ὑποστηρίζοντες ὅτι ὁ νέος νόμος κηρύσσει ἀναρμοδίαν νὰ κρίνῃ τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν, πρὸς τὴν ὁποίαν καὶ οὐδέποτε ἐγένετο προσφυγὴ. Αἱ Κυβερνήσεις Γαλλίας καὶ Ἰταλίας, στηριζόμεναι ἐπὶ τοῦ ἐπιχειρήματος τούτου, δὲν ἐδίστασαν νὰ μετατρέψουν καθαρῶς ἐσωτερικὸν καὶ δικαστικὸν ζήτημα εἰς διεθνές· ἐπομένως πιέσεις, ἀπειλαὶ καὶ ἄλλα χειρότερα· ἀνενώθη ἡ σκηνὴ τοῦ Λόρδου Πάλμερστον διὰ τὸ θέμα τοῦ Ἑβραίου Κου Pacifico².

Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω, αἱ τρεῖς Κυβερνήσεις, τῶν ὁποίων οἱ ὑπουργοί, ἕως χωρὶς νὰ τὸ ἐννοήσουν, μετεβλήθησαν εἰς νομομαθεῖς, ἤρχισαν νὰ συζητοῦν διὰ μακρῶν τὸ νομικὸν θέμα· τέλος, ὑπὸ τοῦ νῦν ὑπουργοῦ τῶν Ἑξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος Κου Σπηλιωτάκη³, ἀνδρὸς ἱκανοῦ καὶ λίαν συνε-

1. Ὁ Τυπάλδος, παρὰ τὴν μετριοφροσύνην του, ἐπιθυμεῖ νὰ ὑπογραμμίσῃ, ὅτι δὲν εἶναι ἄμοιρος περὶ τὰ νομικὰ ταῦτα ζητήματα.

2. Πρόκειται περὶ τοῦ γνωστοῦ ἐπεισοδίου, τὸ ὁποῖον, μὲ ἥρωα τὸν Ἄγγλον ὑπὴκοον Ἑβραῖον Pacifico — ὅστις ἀπῆτει μυθῶδες ποσὸν ὡς ἀποζημίωσιν διὰ τὴν καταστροφὴν τῆς ταπεινοτάτης οἰκίας του —, προσέλαβε τὸ 1850 τραγικὰς διὰ τὴν Ἑλλάδα διαστάσεις, ἔνεκα τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀγγλοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἑξωτερικῶν Πάλμερστον τηρηθείσης στάσεως, καὶ προεκάλεσε καὶ ἀποκλεισμόν τῆς τότε μικρᾶς καὶ ἀδυνάτου χώρας.

3. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους 1872 ἐγένετο πεντάκις ἀλλαγὴ ὑπουργοῦ τῶν Ἑξωτερικῶν. Ὁ μνημονευόμενος Ἰω. Σπηλιωτάκης διετέλεσεν ὑπουργὸς Ἑξωτερικῶν ἀπὸ 30^{ης} Ἰουλίου μέχρις 27^{ης} Δεκεμβρίου.

τοῦ, τὸ θέμα ἐτέθη εἰς τὰς πραγματικὰς του διαστάσεις. Ἐγγραψε τὴν 21 Σεπτεμβρίου τρέχοντος εἰς τὰς δύο Κυβερνήσεις: ἡ ἀντιδικία ἔχει καθαρῶς δικαστικὸν χαρακτῆρα. Ὁ ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Βουλῆς ἐκδοθεὶς νόμος δὲν δύναται νὰ ἔχη ἀναδρομικὴν ἰσχύν· ἐπομένως οὐδεμίαν ἀσκεῖ ἐπιδράσιν ἐπὶ τοῦ συναφθέντος προηγουμένως συμβολαίου ἀναφορικῶς πρὸς τὸ Λαύριον. Δὲν ἦτο ἀναγκαῖον νὰ δηλοῦται ἐν τῷ νόμῳ ἡ μὴ ἀναδρομικὴ ἰσχὺς αὐτοῦ· ὅπως δὴ ποτε, πρὸς ἄρσιν πάσης ἀμφιβολίας — νομικῶς μὴ ἐπιτρεπομένης —, ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις εἶναι ἐτοιμὴ νὰ ὑποβάλῃ εἰς τὴν Βουλὴν νέον νόμον ἐρηγηνευτικόν, ἐπὶ τῷ τέλει νὰ κάμῃ τοιαύτην ἐξ ὁλοκλήρου ἀνωφελῇ δήλωσιν, ἵνα μὴ ὑπάρχῃ οὐδεμία ἀμφιβολία ἐπὶ τῆς ἀρμοδιότητος τῶν Δικαστηρίων.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, δὲν ἠδυνήθην νὰ μὴ δεῖξω ἐνδιαφέρον καὶ ἐγώ. Ὁμίλησα πρὸς τὸν Κον Fambri¹, εἰς τὸν ὁποῖον ὑπέβαλα καὶ ὅλα τὰ ἔγγραφα· οὗτος δέ, εὐρισκόμενος εἰς στενὰς μᾶλλον σχέσεις πρὸς τὸν ὑπουργὸν Visconti - Venosta, τοῦ ἔγραψε σχετικῶς, ἐκφράζων τὴν πεποίθησίν του, ὅτι ἡ Ἰταλικὴ Κυβέρνησις οὐδὲν ἔχει δικαίωμα νὰ ἐπέμβῃ διπλωματικῶς εἰς τὴν ἀντιδικίαν ταύτην, ἣτις πρέπει νὰ ἀφεθῇ εἰς τὴν κρίσιν τῶν Δικαστηρίων.

Ὁ Κος Fambri ὅμως μόλις τώρα μοῦ εἶπεν, ὅτι ὀλίγαι λέξεις Σας πρὸς τὸν ὑπουργὸν Visconti - Venosta, ὅστις, ὡς αὐτὸς ὁ Κος Fambri μὲ βεβαίως, αἰσθάνεται πρὸς Ὑμᾶς ἄπειρον σεβασμόν, θὰ εἶχον μέγα βάρος. — Γνωρίζων τὴν καρδίαν Σας, ἐλπίζω ὅτι δὲν θὰ ἔχετε δυσκολίαν νὰ τὰς γράψετε. Τὸ πρᾶγμα εἶναι κατεπεῖρον καὶ μεγίστης σημασίας. Τὸ ζήτημα τοῦ Λαυρίου ἀνέτρεψε δύο Κυβερνήσεις, θέτει δὲ καὶ τὸν νεαρὸν βασιλεῖα εἰς πολὺ μεγάλην ἀμηχανίαν.

Ζητῶ συγγνώμην διὰ τὴν μακρὰν ταύτην ἐπιστολὴν καὶ τὴν βιασύνην μεθ' ἧς ἐγράφη.

Χαιρετίζετε εὐλαβῶς ἐκ μέρους μου τὴν Κυρίαν Διαμάντω καὶ τὴν Κατερίναν² καὶ ἀγαπᾶτε

τὸν Ὑμέτερον ἀφωσιωμένον
Ἰούλιον Τυπάλδον

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας θὰ Σᾶς σφίξω
τὴν χεῖρα εἰς Φλωρεντίαν»³.

1. Προφανῶς κοινὸς φίλος τοῦ Θωμαζαίου καὶ τοῦ Τυπάλδου, ὅστις ἐπέδειξεν ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς υποθέσεως.

2. Διαμάντω καὶ Κατερίνα εἶναι αἱ πολλάκις μνημονευθεῖσαι σύζυγος καὶ κόρη τοῦ Θωμαζαίου.

3. Ἴδου τὸ ἰταλικὸν πρωτότυπον τῆς ἐπιστολῆς :

« Venezia 29 Settembre 1872

Caro Signor Tommaso

Permetta ch'io aggiunga una noja alle tante che La assediano. — Ella

*
* *

Εἰς τὴν ἐπομένην ἐπιστολήν, γραφεῖσαν τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἀγίου Σπυρίδωνος 1872, ὁ Θωμαζαῖος, συναποστέλλων σελίδα τοῦ περιοδικοῦ « Machiavelli », πληροφορεῖ τὸν Τυπάλδον ὅτι, συμμορφούμενος πρὸς ὑπόδειξιν τῆς συζύγου αὐτοῦ Λουῖζας, ἐδημοσίευσεν εἰς αὐτὸ ἄρθρον, ἀναφερόμενον ταυτοχρόνως εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα. Ἀστεϊζόμενος, παρατηρεῖ

ama la Grecia, e più ancora la giustizia; ed una Sua parola può essere utilissima all'una e all'altra.

Ella sa ch'io non sono troppo indulgente verso la mia patria, quindi spero mi crederà se Le dico che per l'affare del Laurio la Grecia sconta un solo peccato, quello di esser debole; la Francia e l'Italia si valgono di un solo diritto, quello della forza. — Eccole i semplici termini del fatto:

La Società Roux e Serpieri, l'uno suddito francese, italiano l'altro, fecero un contratto col governo greco per le miniere del Laurio. — Surse poscia questione sui termini del contratto. — Io, per quel poco che m'intendo di cose legali, sono convinto che la Società ha torto, e mira ad una indegna speculazione. — Ma ad ogni modo è certo che tale controversia deve essere decisa dai soli Tribunali.

La Camera Greca emanò *successivamente* una legge, onde determinare il modo con cui devono essere concesse le miniere dello Stato. I SS.^{ri} Roux e Serpieri profittarono astutamente di questa legge per chiedere l'intervento dei loro governi, sostenendo che la nuova legge rende incompetente a pronunciarsi l'autorità giudiziaria, che non fu mai invocata. — Ed i governi Francese e Italiano fondandosi su questo motivo non esitarono a trasformare una questione puramente *interna e giudiziaria* in internazionale; quindi pressioni, minacce, e peggio; è rinnovata la scena di Lord Palmerston per l'ebreo Sr Pacifico.

Dopo ciò fra i tre governi, i cui Ministri, senza avvedersene forse, si trasformarono in giureconsulti, si stette lungamente a discutere la questione di diritto; alla fine dall'attuale Ministro degli Esteri di Grecia Sr Spiliotaky, persona degna, e di gran buon senso, fu posta la questione ne' suoi veri termini. — Egli scrisse il 21 Settembre corrente ai due governi: la controversia è puramente giudiziaria. — La legge emanata dalla Camera Greca non può avere effetto retroattivo; quindi non esercita alcuna influenza sulla contrattazione precedentemente stipulata pel Laurio. — Non era necessario che la non-retroattività fosse dichiarata da detta legge; pure per togliere ogni dubbio, d'altronde inammissibile in diritto, il governo greco è pronto di proporre alla Camera una nuova legge interpretativa ad oggetto di fare tale inutilissima dichiarazione; acciò non vi sia alcun dubbio sulla competenza dei Tribunali.

Stando la cosa in questi termini non ho potuto non interessarmi anch'io. Parlai col Sr Fambri, al quale assoggettai tutti i documenti; ed egli trovandosi in rapporti piuttosto intimi col Ministro Visconti - Venosta gli scrisse

ὅτι τὰ Ἔθνη, ὅπως αἱ γυναῖκες, παραπονοῦνται συχνάκις ὅτι οἱ ἄλλοι δὲν τὰς κατανοοῦν· ὁπωσδήποτε ἐλπίζει ὅτι ἡ Κυρία Λουῖζα θὰ δυνηθῇ νὰ κυριαρχήσῃ ὀρισμένων ἐξάψων, καλύτερον ἀπὸ ὅτι ξεύρουν νὰ ἐπιτυγχάνουν τοῦτο πολιτικοὶ τινες τῆς ἐποχῆς.

Τὸ κείμενον τῆς ἐπιστολῆς ἔχει ἐν μεταφράσει ὡς ἀκολούθως :

« Ἀξιότιμε Κύριε Ἰούλιε,

Ὑπήκουσα εἰς τὴν Κυρίαν Λουῖζαν¹ καὶ ἔγραψα σκέψεις, ἀναφερομένης ὁμοῦ εἰς τὴν Ἱταλίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα². Ἀλλὰ περὶ τῆς δράσεως³ πρὸς ὅπου ἀγνώστου εἶναι δυσχερὲς νὰ ὁμιλήσῃ τις καταλλήλως⁴. Εἰς τὸ συνημμένον φύλλον, τὸ ὁποῖον ὀρθῶς τιτλοφορεῖται « Ὁ Μακιαβέλλης »⁵, τοῦλάχιστον εἰς τὴν σελίδα τὴν ὁποίαν Σᾶς ἀποστέλλω, θὰ ἴδῃτε πῶς κρίνεται ἡ Ἑλλάς! Ἀλλὰ καὶ ἡ Ἑλλὰς ἔκρινε πολλάκις τὴν Ἱταλίαν μεθ' ὁμοίας δικαιοσύνης καὶ σοφίας! Καὶ ἔπειτα τὰ Ἔθνη δυσανασχετοῦν, ὥς αἱ γυναῖκες, ὅτι δὲν κατορθώνουν νὰ τὰς κατανοοῦν. Ἡ ὅτι τὰς καταπιέζουν;⁶ Ἄλλ' ἡ θεία εὐσπλαγχνία, ἣτις ἔχει κατανόησιν, δὲν θὰ θελήσῃ νὰ τὰς καταπιέσῃ πολὺ. — Πάντως εἰς ἐμὲ ἐνδιαφέρει ἡ Κυρία Λουῖζα νὰ συγκρατῇ τὰς

in proposito, esprimendogli la sua convinzione che il governo italiano non ha alcun diritto di intervenire diplomaticamente in quella controversia, che deve essere abbandonata alla decisione dei Tribunali.

Il Sr Fambri però or ora mi disse che una sola linea di Lei al Ministro Visconti - Venosta, che come esso Sr Fambri mi assicura sente per Lei illimitata venerazione, sarebbe di *gran peso*. — Conoscendo il Suo cuore spero ch' Ella non avrà difficoltà di farla. La cosa è *urgentissima* e della massima importanza. L'affare del Laurio ha fatto cadere due Ministeri, e pone quel giovane Re nel maggior imbarazzo.

Le chiedo scusa per la libertà che mi prendo, e pel disturbo che Le reco.

Perdoni pure questa lunga lettera, e la fretta con cui fu scritta.

Mi rammenti affettuosamente alla Signora Diamante, e a Caterina, e voglia bene

al Suo affez[ionatissimo]

Giulio Tipaldo

Fra pochi giorni Le stringerò
la mano a Firenze ».

1. Λουῖζα, δηλ. ἡ σύζυγος τοῦ Τυπάλδου.

2. Φαίνεται ὅτι ἡ Λουῖζα Τυπάλδου εἶχεν ὑποδείξει εἰς τὸν Θωμαζαῖον νὰ δημοσιεύσῃ ἄρθρον, ἀναφερόμενον εἰς τὰς σχέσεις Ἑλλάδος καὶ Ἱταλίας σχετικὰς μετὰ τὴν γυναστὴν ὑπόθεσιν τῶν μεταλλείων τοῦ Λαυρίου.

3. Λέξις δυσανάγνωστος εἰς τὸ ἰταλικὸν πρωτότυπον.

4. Ἀγνώστου ποῖον πρόσωπον ὑπονοεῖ ὁ Θωμαζαῖος· ἴσως ἀναφέρεται εἰς τὸν ἀρθρογράφον τοῦ « Machiavelli ».

5. « Machiavelli » εἶναι ὁ τίτλος τοῦ περιοδικοῦ.

6. Ὁ Θωμαζαῖος παίζει μετὰ τὰς ἰταλικὰς λέξεις « *incomprese* » καὶ « *incomprese* », ὡς καὶ κατωτέρω μετὰ τὰς λέξεις « *comprende* » καὶ « *comprimere* ».

ἐξάψεις της, καλύτερον ἀπὸ ὅ,τι κατορθώνει νὰ τὸ ἐπιτυχάνῃ ὁ Κύριος Thiers καὶ ὁ μαρκήσιος Κύριος Visconti - Venosta¹, ἐκ συμπαθείας δὲ καὶ ἐξ ἀγάπης οὐχὶ ὡς μαρκήσιον νὰ τιμᾷ²

τὸν Ὑμέτερον ἀφωσιωμένον.

Ἑορτὴ τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος³.

Φλωρεντία, '72 »⁴.

Ἄνω δεξιὰ :

Ἰούλιον Τυπάλδον.

* *

Μετὰ δύο περίπου εβδομάδας, ὁ Θωμαζαῖος ἐπανερχεται ἐπὶ τοῦ θέματος, διατυπώνων τὰς προσωπικὰς του ἀπόψεις. Ὁ Τυπάλδος εἶχεν ἐν τῷ μεταξὺ ἐπιστρέψει εἰς Φλωρεντίαν καὶ πιθανῶς θὰ εἶχεν ἐπανεπιλημμένως συνομιλήσει ἐπὶ τοῦ θέματος μὲ τὸν φίλον του. Ἡ ὑπόθεσις ὅμως εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀντὶ νὰ εὕρῃ λύσιν, μᾶλλον συνεχῶς περιεπλέκετο. Διὰ τοῦτο ὁ Θωμαζαῖος, διὰ τῆς μνημονευθείσης ἐπιστολῆς, ὑποδεικνύει εἰς τὸν Τυπάλδον ὅτι, ἐκεῖ ὅπου ἔχουν φθάσει τὰ πράγματα, εἶναι προτιμότερον διὰ τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὰς πιέσεις, παρὰ νὰ ὑποστῇ περαιτέρω ταπεινώσεις καὶ ἐξευτελισμούς. Πάντως εἶναι πρόθυμος νὰ κάμῃ ὅ,τι

1. Περὶ τοῦ Thiers καὶ τοῦ Visconti - Venosta ἐγένετο λόγος ἀνωτέρω.

2. Ὁ Θωμαζαῖος εἰρωνεύεται τὸν τίτλον τοῦ μαρκησίου Visconti - Venosta.

3. Ὡς ἐλέχθη, ὁ Θωμαζαῖος κατὰ τὰς ἐπετειούς τῶν ἑορτῶν, ἀντὶ νὰ σημειώσῃ τὴν κανονικὴν ἡμερομηνίαν, συνηθίζει νὰ ἀναγράφῃ τὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου τῆς ἡμέρας. Οὕτω σημειοῖ : ἑορτὴ τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος, ἀντὶ τῆς 12ης Δεκεμβρίου.

4. Τὸ ἰταλικὸν κείμενον τοῦ πρωτοτύπου ἔχει ὡς ἐξῆς :

< P[regiatissimo] S[ignor] G[iulio]

Ho ubbidito alla Signora Luisa, e scritto parole accennanti all'Italia insieme e alla Grecia. Ma per atto di persona non nota, difficile dire appropriato. In questo foglio, che appropriatamente s'intitola il Machiavelli almeno nella pagina che Le mando, Ella vedrà come sia giudicata la Grecia. Senonchè molte volte la Grecia giudicò l'Italia con simile equità e sapienza. E poi le nazioni si dolgono dell'essere, come certe donne, *incomprese*. O *incomprese*? Ma la misericordia divina che le comprende, non le vorrà comprimere tanto. A me preme che la Signora Luisa reprima i suoi impeti meglio di quel che sa fare il Signor Thiers e il Signor Marchese Visconti - Venosta, e di suo compatimento, e d'un affetto non marchesevole onori

Il dì di S. Spiridione

Fir., 72.

il Loro dev[otissimo]

Tommaseo ».

Ἄνω δεξιὰ :

Giulio Tipaldo.

ὁ Τυπάλδος φρονεῖ καλύτερον. Ἐπειδὴ δὲ ὁ τελευταῖος φαίνεται ὅτι ἦτο ἀσθενὴς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὁ Θωμαζαῖος εἶναι πρόθυμος νὰ μεταβῇ ὁ ἴδιος εἰς συνάντησίν του, ἐκτὸς ἂν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς μεσάζων ὁ υἱὸς τῆς Λουίζας Τυπάλδου Λουδοβίκος.

Ἡ ἔπιστολὴ ἔχει ἐν μεταφράσει ὡς ἑξῆς :

« Ἀγαπητὲ Κύριε Ἰουλίε,

Διαβάζω τώρα ὅτι ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Ρωσία καὶ ἡ Πρωσσία καλοῦνται ἐμπρός· ἂν τοῦτο συμβαίνει, εὐρισκόμεθα πρὸ τοῦ συνήθους σφάλματος, ὅτι δηλ. δὲν ἐγένοντο ἐν καιρῷ κατάλληλα διαβήματα ἐκεῖ πρὸς τὰς βορείους Χώρας καὶ ὅτι ἐπλευσαν μὲ μικροτέραν ναυτικὴν τέχνην ἀπὸ τὸν θεῖον Ὀδυσσεά. Φρονῶ ὅτι θὰ ἦτο συνετώτερον νὰ ὑποκύψῃ τις τώρα πλέον εἰς τὴν δύναμιν, ἀφίνων τοὺς ξένους διαιτητὰς νὰ κρίνουν ἐλευθέρως, ἀφίνων τὸν κ. Thiers καὶ τὸν κ. Visconti-Venosta νὰ ἀναλάβουν τὸ μέρος τοῦ βιαίου, ἵνα τελικῶς ὑπηρετήσουν τὴν πλεονεξίαν τῶν κ.κ. Roux καὶ Serpieri, δεδομένου ὅτι δι' ὅλους τοὺς βιαίους ἐν τελικῇ λύσει μοῖρα καὶ ποινὴ εἶναι τὸ νὰ ὑπηρετοῦν. Τὸ νὰ ἐπιμενῇ τις ὅμως τώρα ὅπως τὰ ἑλληνικὰ Δικαστήρια ἢ καταδικάσουν αὐτὰ ταῦτα τὴν ἰδίαν Κυβέρνησιν ἢ ἀναγνωρίσουν εἰς αὐτὴν δίκαιον, μὲ κίνδυνον νὰ προκαλέσουν νέας ταπεινώσεις καὶ κινδύνους, δὲν θὰ τὸ συνεβοῦλεον εἰς τὸ σημεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον ἔχουν φθάσει τὰ πράγματα. Σκεφθῆτέ το καλά· ἂν δὲ εἰσθε καὶ Σεῖς τῆς αὐτῆς γνώμης, μὴ προβῆτε εἰς τὴν δημοσίευσιν τῶν ὀλίγων ἐκείνων λέξεών μου, τὰς ὁποίας ὑπηγόρευσα ἐν βίᾳ, ἀλλὰ μόνον τὴν ἰδικὴν Σας ἐπιστολήν. Ἀκόμη προτιμότερον θὰ ἦτο νὰ συναντηθῶμεν· Σεῖς ὅμως μὴ ἐξέλθετε¹. Καίτοι δὲ εἶμαι λίαν ἀπασχολημένος, προκειμένου περὶ τόσον σημαντικοῦ ζητήματος, θὰ ἔλθω ἐγὼ εἰς τὴν οἰκίαν Σας, ἂν ὑπάρχῃ ἀνάγκη. Ἄν μᾶς ἀποστείλετε τὸν κ. Λουδοβίκον², παρακαλέσατέ τον νὰ μᾶς εἴπῃ σαφῶς τὴν ἐπιθυμίαν Σας, ἅνευ πολλῶν ἐπιφυλάξεων.

Νέας εὐχὰς εἰς τὴν Καν Λουίζαν, διὰ δὲ τὰς ὑπολοίπους ἑορτὰς καὶ εἰς Σᾶς.

Ἐμέτερος ἀφωσιωμένος
Θωμαζαῖος »³.

1. Φαίνεται ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ Τυπάλδος ὑπέφερε σοβαρῶς καὶ δὲν ἐξήρχετο τῆς οἰκίας, διὸ ὁ Θωμαζαῖος — παρὰ τὴν ἡλικίαν του καὶ τὴν περιορισμένην ὁρασίαν του — προθυμοποιεῖται, ἂν παραστῇ ἀνάγκη, νὰ μεταβῇ ἐκεῖνος εἰς ἐπίσκεψίν του.

2. Πρόκειται περὶ τοῦ ἐκ τοῦ πρώτου γάμου τῆς Λουίζας Τυπάλδου υἱοῦ, ὅστις συνέζη μετὰ τοῦ ποιητοῦ μας.

3. Παραθέτομεν τὸ κείμενον τοῦ ἰταλικοῦ πρωτοτύπου :

« C[aro] S[ignor] G[io]l[u]io

Ora leggo che Austria e Russia e Prussia si chiamano fuori: e se cote-

*Ανω δεξιά:

Πρὸς τὸν κύριον Σύμβουλον

Ἰούλιον Τυπάλδον

30 Δεκεμβρίου 1872.

* * *

Ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος τῶν μεταλλείων τοῦ Λαυρίου ἀναφέρεται καὶ ἡ ἐπομένη ἐπιστολὴ τοῦ Θωμαζαίου, σταλεῖσα κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἰανουαρίου 1873, ἥτοι ὀλίγας μόνον ἡμέρας μετὰ τὴν προηγουμένην. Φαίνεται ὅτι, κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας, εἶχε δημοσιευθῇ — προφανῶς εἰς Ἰταλίαν — ἄρθρον εἰς ἐφημερίδα, καταδικάζον τὴν στάσιν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Δικαιοσύνης. Ὁ Θωμαζαῖος εἰρωνεύεται τὸν συγγραφέα, θεωρῶν τὰ παρ' αὐτοῦ γραφόμενα ὡς καρπὸν προχειρότητος καὶ ἀφελείας, εὔχεται δὲ ὅπως ἡ ὑπόθεσις λυθῇ συμφωνῶνς πρὸς τὸ δίκαιον καὶ τὸν ἠθικὸν νόμον.

Τὸ κείμενον τῆς ἐπιστολῆς ἔχει ἐν μεταφράσει ὡς ἀκολούθως:

« Πρὸς τὸν Ἰππότην Κον Ἰούλιον Τυπάλδον,
κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Βρετανικῆς Προστασίας
Πρόεδρον τῶν Δικαστηρίων τῆς Ζακύνθου

Ἀρχαὶ Ἰανουαρίου 1873

Ὁ συντάκτης τοῦ ἁρθρου τοῦ κρίνοντος τὴν Ἑλληνικὴν Δικαιοσύνην,

sto è, siamo al solito sbaglio del non aver messo in tempo qualche ferro a fondo là ne' paraggi del settentrione, e dell'aver navigato con meno scienza nautica che il divo Ulisse. Mi parrebbe oramai più prudente il soggiacere alla forza, lasciando che arbitri esteri giudichino a loro talento, lasciando che il S. Thiers e il S. Visconti-Venosta facciano la parte violenta per servire alle cupidigie dei SS. Roux e Serpieri, poichè servire è di tutti i violenti da ultimo il destino e la pena. Ma insistere adesso acciocchè i tribunali greci o condannino da se il proprio governo, o gli diano ragione a rischio di preparargli nuove umiliazioni e pericoli, non stato che sono le cose. Ci pensi; e, se così pare anche a Lei, non stampi quelle mie poche parole dettate di fretta, ma la lettera Sua solamente. Meglio sarebbe vedersi; ma Ella non esca. Tuttochè occupatissimo, verrò io, per cosa tanto grave, da Lei; se bisogna. Ma, s'Ella ci manda il S. Lodovico, lo preghi di dirmi chiaro il volere di Lei, senza tanti riguardi.

Nuovi angurii alla S. Luisa, e, per le altre feste, anche a Loro.

Suo aff[ezionato]ssimo]

T[ommaseo] ».

*Ανω δεξιά:

Al S. Cons.

G. Tipaldo

30 Dic. 72.

ἄρθρον τὸ ὁποῖον ὁ εὐφυὴς διευθυντὴς τῆς ἐφημερίδος ἐκείνης ἀφῆκε νὰ διαφύγῃ τὴν ἐπαγορευνοῦσαν δευδερκειάν του, ὁ συντάκτης αὐτὸς θὰ ὤφειλε νὰ περιορίσῃ τὰς ἰδίαις αὐτοῦ (ὡς μὲ παρισινὴν λεπτότητα τὰς ἀποκαλεῖ) *appreziazioni* (= κρίσεις) εἰς τὴν λαμπρὰν καὶ ροδόχρουν ἐπικράτειαν τῶν *εὐκόλων ἱερειῶν* τῆς Ἀφροδίτης, εἰς τὰς ἡδυσπαθεῖς γραμμὰς τῆς Φρύνης¹, χωρὶς νὰ εἰσέλθῃ εἰς ἓν ζήτημα πολὺ δυσκολώτερον ἀπὸ τὸ ἱερατεῖον τῆς Ἀφροδίτης ἢ τοῦ Ἑρμοῦ, καὶ χωρὶς νὰ παρασύρῃ εἰς αὐτὸ ἐν πτωχὸν Ἔθνος πέραν τῶν ἀπαιτήσεων τῶν κ. κ. Roux καὶ Σεργιέρη. — Οὗτοι διατείνονται ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ζητεῖ νὰ παραβλάψῃ τὰ κέρδη των, δὲν ὑποστηρίζουν ὅμως ὅτι τοιαύτῃ ἐρμηνείᾳ ὀλίγων, ἀκόμη καὶ ἂν ἦτο ἀντίθετος πρὸς τὸ ὀρθόν, *ἀδικεῖ πολὺ τὸν ἑλληνικὸν χαρακτῆρα*. Ὁ ζηλωτὴς συντάκτης, συγγέων τὰς σκωρίας, περὶ τῶν ὁποίων οὐδεμία ὑπάρχει ἀντιδικία, μὲ τὴν ἄλλην ἀργυροφόρον ὕλην, μὴ συμπεριλαμβανομένην εἰς τὸ συμβόλαιον, μαρτυρεῖ ὅτι εἶναι περισσότερον ἐνημερωμένος ἐπὶ τῆς μεταξὺ τοῦ Δημοσίου καὶ τοῦ Δήμου τῆς Κερατέας ἀναφύσεως διαφορᾶς, παρὰ ἐπὶ τῆς διαφορᾶς ἐπὶ τῆς ὁποίας ὑφίσταται ἡ παροῦσα ἀντιδικία· προκαλεῖ δὲ ἀπορίαν πῶς ὁ ἄξιος φιλόλογος, ἀπὸ ἔγγραφα, συνταχθέντα εἰς τὴν νεοελληνικὴν, κατώρθωσε νὰ συγκεντρώσῃ πᾶν ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὸν Δῆμον τῆς Κερατέας — ὀνόματος ὑψηλῆς σημασίας² — καὶ πῶς ἐπέτυχε κατὰ τοιοῦτον πρωτότυπον τρόπον νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν, ὥστε νὰ μᾶς ἀποκαλύψῃ ὅτι ὁ Ἀνακρέων *πίνει καὶ ὕμνῃ οὐχὶ μόνον τὸν ἔρωτα, ἀλλὰ καὶ τὸν ἱερὸν ζόφον τῶν Ἑλεσινίων μυστηρίων*. Ἴσως τοῦ τὸ ὑπηγόρευσαν αἱ *ἐταῖραι καθ' ὕπνον* καθ' ὕπνον δὲ θὰ ὥραματίσθῃ ἐπίσης, ὅτι παρεσύρθησαν εἰς ἀδικίαν ὅλα τὰ Δικαστήρια τῆς Ἑλλάδος καὶ μόνον τὰ Δικαστήρια τῆς Ἑλλάδος. Ἡ *εὐκολία τῶν ἱερειῶν* τῆς Ἀφροδίτης φαίνεται ὅτι τὸν ἔκαμε νὰ λυπῆται διὰ τὴν ἐξ αἰτίας τῶν ἑλληνικῶν ἀδικιῶν *ἐξαιρετικῶς δυσχερῇ θέσιν τῶν οἰκονομικῶν σχέσεων* μεταξὺ τῆς Ἑλλάδος καὶ ὅλων τῶν λοιπῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, σαφῶς δὲ διαφαίνεται ὅτι τείνει νὰ ἐπιδεινώσῃ ἐτι μᾶλλον ἢ νὰ μετριάσῃ τὰς τοιαύτας δυσχερείας. Οἱ κύριοι Serpieri καὶ Roux δὲν ἐξήτουν παρ' αὐτοῦ τοιαύτην καταγγελίαν, δεδομένου ὅτι ἀποκαλύπτει πολλὰ! Σχετικῶς μὲ τὸ θέμα τῆς ἀδικίας, τὸ νὰ δειχθῇ τις τόσον σκληρῶς ἀδικος ἔναντι ἀδυνάτων, δὲν ἀποτελεῖ ἐπιδεξιότητα, ἡ δὲ Φρύνη ἐγνώριζεν εὐστοχώτερον νὰ ὑπερασπίξῃ τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἐνώπιον τοῦ Ἀρείου Πάγου. Ἐτι μᾶλλον ἀδέξιον

1. Ἐπειδὴ ὁ συντάκτης τοῦ ἁρθρου εἶχε τὴν ἰδιότητα τοῦ φιλόλογου, ὁ Θωμαζαῖος παρατηρεῖ ὅτι θὰ ἦτο προτιμότερον νὰ ἀσχολῆται μὲ ποιητικὰ θέματα, ἀντὶ μὲ οἰκονομικά, διὰ τὰ ὁποία οὐδεμίαν εἶχεν ἀρμοδιότητα.

2. Ὁ Θωμαζαῖος παίζει μὲ τὴν σημασίαν τοῦ ὀνόματος τῆς Κερατέας ἢ Κερατῆς.

εἶναι τὸ νὰ ὁμολογῇ, ὅτι οἱ δύο δυνάσται προσφεύγουν εἰς ἕκτακτον τύπον δικαίου, δηλ. εἰς τύπον ὅστις δὲν εἶναι τύπος καὶ εἰς δίκαιον τὸ ὅποιον δὲν εἶναι ἐν τῇ πραγματικότητι δίκαιον, εἰμὴ μόνον ὅτε οἱ κανονικοὶ τύποι, τοὺς ὁποίους ἐπιβάλλει ἡ λογικὴ τοῦ δικαίου, ἔχουν ὅλοι μίτην δοκιμασθῇ· ἐννοῶ μόνον ἀφοῦ γίνῃ ἤδη προσφυγὴ εἰς τὰ Δικαστήρια τῆς Χώρας διὰ τὰ οἰκονομικὰ ζητήματα καὶ ἀφοῦ τὰ Δικαστήρια ἐκδώσουν ἄδικον ἀπόφασιν. — Ἐὰν ὅμως ἐπρόκειτο νὰ συσταθῇ διαιτησία ἀπ' ἀρχῆς, τὸ πρῶτον θέμα τὸ ὅποιον θὰ ἐτίθετο θὰ ἦτο ἂν ἐν πολιτικὸν Δικαστήριον ὀφείλει ἢ δύναται νὰ ἀποφασίσῃ ἐπὶ ἀντιδικίας διοικητικοῦ μᾶλλον χαρακτῆρος, δηλ. οἱ ξένοι διαιτηταὶ θὰ ἔπρεπεν ἐν πρώτοις νὰ ἐξετάσουν, ἂν τὸ ζήτημα εἶναι ὑπόθεσις ξένων διαιτητῶν. Τὸ κατ' ἐμέ, εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο θὰ ὀφείλον νὰ συμφωνήσουν αἱ δύο ἀντιδικοῦσαι Κυβερνήσεις εἰς ὄφελος τῶν ἀντιδίκων, προδικάζουσαι οὕτω τὴν ἀπόφασιν : θὰ ὀφείλον νὰ συμφωνήσουν ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τὸν ἀνθρωπισμόν, τὴν ἠθικὴν ἐννοίαν καὶ τὴν ἰδίαν ἀξιοπρέπειαν »¹.

1. Τὸ ἰταλικὸν πρωτότυπον ἔχει ὡς ἀκολούθως :

< Al Sig. Cavaliere Giulio Tipaldo,
al tempo della protezione britannica,
presidente de' Tribunali di Zante.

Primi di Gennaio 1873

Il compilatore dell'articolo giudicante la giustizia greca, articolo che l'ingegnoso direttore di quel giornale lasciò sfuggire al suo vigilante accorgimento, quel compilatore dovrebbe restringere le proprie (com'egli con parigina eleganza le chiama) *appreziazioni, allo splendido e roseo impero delle facili sacerdotesse di Venere, alle voluttuose forme di Frine*, senza entrare in una questione alquanto più difficile che il sacerdozio di Venere o di Mercurio, senza voler tutta involgere in essa una povera nazione oltre a quello che i SSig. Roux e Serpieri richieggono. Dicon essi che il Governo Greco vorrebbe far torto agli utili loro ; non dicono che cotesto assunto di pochi, foss'anco contrario a equità, *fa gran torto al carattere greco*. Lo zelante compilatore, confondendo le scorie sulle quali non cade il litigio, con quell'altra materia argentifera che non era nel contratto compresa, dimostra di saperla più lunga intorno alla differenza insorta tra il fisco e il comune di Keratia, che non intorno a questa della quale ora si disputa : e fa meravaglia come il valente filologo abbia da documenti scritti in greco moderno saputo raccogliere tutto quel che concerne il comune di Keratia, nome d'alto significato, e come egli abbia saputo in così nuovo modo interpretare il greco antico da poter rivelarci che *Anacreonte beve e canta non solo all'Amore, ma anco alla sacra oscurità de' misteri eleusini*. Glielo avran detto in sogno le *etère* ; e in sogno egli avrà visto peccare d'ingiustizia tutti i tribunali di Grecia, e soli i tribunali di Grecia. La *facilità delle sacerdotesse di Venere* gli avrà fatto deplorare per colpa

*
**

Ἡ ἐπομένη ἐπιστολὴ εἶναι τοῦ Τυπάλδου, ὅστις ἀπαντᾷ εἰς εἰρωνικὸν σχόλιον τῆς προηγουμένης ἐπιστολῆς τοῦ Θωμαζαίου περὶ τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς σημασίας τῆς Κερατέας. Περαιτέρω πληροφορεῖ τὸν φίλον του ὅτι, ἤδη μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του ἐκ τῶν Ἰονίων Νήσων καὶ ἐνῶ εὐρίσκετο εἰς Νεάπολιν, ἔλαβε κοινοποίησιν διορισμοῦ του ἐκ μέρους τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ὡς μέλους τοῦ Ἀνωτάτου Συμβουλίου Δικαιοσύνης τῶν Ἰονίων Νήσων. Ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἀποστολὴν ἀνοικτῆς ἐπιστολῆς τοῦ Θωμαζαίου, ἀφορώσης εἰς τὸ ζήτημα τῶν μεταλλείων Λαυρίου, ἀνακοινοῖ ὅτι, ἐν ᾗ περιπτώσει ἡ ἐφημερὶς «Nazione» τῆς Φλωρεντίας ἀρνηθῇ τὴν δημοσιεύσιν, θὰ φροντίσῃ ὅπως αὕτη δημοσιευθῇ εἰς τὸν «Monitore» τῆς Βολωνίας. Προφανῶς πρόκειται περὶ τῆς ἐπιστολῆς, ἐν τῇ ὁποίᾳ περιείχετο ἀπάντησις εἰς τὸ ἄρθρον τῆς «Gazzetta d'Italia», περὶ τοῦ ὁποίου ἐγένετο λόγος ἐν τῇ προηγουμένη ἐπιστολῇ. Ἐν ὑστερογράφῳ, τέλος, ἀναγγέλλει τὴν ἀποστολὴν νέου ἁρθρου τῆς ἐφημερίδος «Gazzetta d'Italia», χωρὶς ὅμως καὶ νὰ καθορίξῃ τὸν συγγραφέα καὶ τὴν ἡμερομηνίαν τοῦ φύλλου τῆς ἐφημερίδος.

Τὸ κείμενον τῆς ἐπιστολῆς ἔχει ἐν μεταφράσει ὡς ἑξῆς :

« Ἀγαπητὴ Κύριε Θωμαζαῖε,

Ἀπείρους εὐχαριστίας. Καὶ μία ἰταλικὴ ἐφημερὶς, ἐκδιδομένη ἐν Ἀθή-

delle iniquità greche, l'estrema difficoltà delle relazioni d'affari tra Greci e tutti i popoli dell'oriente e dell'occidente : e vedesi chiaro com'egli si senta inclinato ad aggravare piuttosto che a attenuare siffatte difficoltà. Tal denunzia i Signori Serpieri e Roux non chiedevano a lui, perchè inutile alla lor causa, anzi nocevole, essendochè prova troppo ! A proposito d'ingiustizia, dimostrarsi ingiusti così duramente ai deboli, non è avvedimento ; e Frine sapeva meglio dinnanzi all'Areopago difendere la propria causa. Più malavveduto ancora è il confessare che i due potentati ricorrono a una *forma eccezionale* di diritto, cioè a una forma che non è forma, a un diritto che non è vero diritto, se non quando le forme regolari che impone la logica del diritto siano state tutte sperimentate vanamente ; vo' dire quando siasi avuto ricorso a' tribunali del paese in materia economica, e quando i tribunali avessero data sentenza iniqua. — Ma se un arbitrato avessesi a istituire per primo, la prima questione da porgli sarebbe se un tribunale politico debba o possa decidere una lite al più al più amministrativa ; cioè a dire che gli arbitri esterni avrebbero per primo a vedere se questo sia caso da arbitri esterni. In questo dovrebbero, pare a me, convenire i due gabinetti litiganti in favore de' litiganti, e pregiudicanti così la sentenza ; dovrebbero convenirci per rispetto all'umanità, al senso morale, al proprio decoro ».

ναις, γράφει οὐχὶ Keratia, ἀλλὰ Keratea' ἐπομένως, μοῦ φαίνεται ὅτι ὁ ἀστεῖσμός ἰσχύει ὁμοίως¹.

Νομίζω ὅτι ἐνόησα διατί εἰς τὸ ὄνομά μου προσεθέσατε : « πρόεδρον κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀγγλικῆς προστασίας »² κλπ. Ἐν τούτοις ὀφείλω νὰ Σᾶς εἶπω, ὅτι βραδύτερον, ἐνῶ ἀπὸ μακροῦ εὐρυσκόμην ἐκτὸς τῶν Ἰονίων Νήσων, προήχθην ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως εἰς μέλος τοῦ Ἀνωτάτου Ἰονίου Συμβουλίου τῆς Δικαιοσύνης· ὁ διορισμός μοῦ ἔφθασεν εἰς Νεάπολιν.

Ἄν ἡ « Nazione » δὲν δημοσιεύσῃ τὴν ὠραιότατην ἐπιστολὴν Σας, θὰ τὴν ἀποστείλω εἰς τὸν « Monitore » τῆς Βολωνίας.

Πάντοτε Ὑμέτερος

ἀφωσιωμένος

Ἰ. Τυπάλδος

Σᾶς ἀποστέλλω νέον ἄρθρον τῆς « Gazzetta d'Italia »³.

1. Ὁ Τυπάλδος ἀναφέρεται εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Θωμαζαίου ἐν τῇ προηγουμένῃ ἐπιστολῇ γενόμενον λογοπαίγνιον σχετικῶς πρὸς τὸ ὄνομα τῆς Κερατέας.

2. Ὁ Τυπάλδος ἀναφέρεται εἰς τὸν τίτλον τῆς προηγουμένης ἐπιστολῆς τοῦ Θωμαζαίου : « Πρὸς τὸν Ἰπτότην Κον' Ἰούλιον Τυπάλδον, κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Βρεττανικῆς Προστασίας Πρόεδρον τῶν Δικαστηρίων τῆς Ζακύνθου ». Διαβλέπων δὲ εἰς τοῦτον, ὅτι ὁ Θωμαζαῖος ἐξήτει νὰ ὑπογραμμίσῃ ὅτι ἡ ἀξία τοῦ ποιητοῦ εἶχεν ἐκτιμηθῇ περισσότερον ἀπὸ τοὺς Ἀγγλοὺς ἢ τοὺς ὁμοεθνεῖς, σπεύδει νὰ ἀνακοινώσῃ εἰς τὸν φίλον του ὅτι καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις εἶχε φροντίσει νὰ τὸν προαγάγῃ εἰς τὴν θέσιν μέλους τοῦ Ἀνωτάτου Συμβουλίου τῆς Δικαιοσύνης τῶν Ἰονίων Νήσων, ὅτε ὁμοῦς εἶχεν ἤδη ἐγκαταλείψει τὰς νήσους.

3. Παραθέτομεν τὸ ἰταλικὸν κείμενον τοῦ πρωτοτύπου :

« Caro Signor Tommaseo

Mille, mille grazie. Anche un giornale Italiano che si stampa in Atene dice non Keratia, ma Keratea ; e quindi, mi sembra lo scherzo ha luogo lo stesso.

Credo di avere capito perchè Ella al mio nome aggiunge : nel tempo della protezione britannica presidente ec. Però devo dirLe che dopo dal Governo greco, mentr'io era da lungo tempo assente dalle Isole Ionie, fui promosso a membro del' Supremo Consiglio di Giustizia Ionio. — La nomina mi giunse a Napoli.

Se la Nazione non pubblica la Sua bellissima lettera, la manderò al Monitore di Bologna.

Sempre Suo

Affez[ionatissim]o

G. Tiplado

Le mando un nuovo articolo della Gazzetta d'Italia ».

* *

Ἐν τῇ ἐπομένῃ ἐπιστολῇ ὁ Τυπάλδος πληροφορεῖ τὸν Θωμαζαῖον ὅτι, ἔνεκα σοβαρᾶς ἀδιαθεσίας του, δὲν δύναται νὰ μεταβῇ αὐτοπροσώπως πρὸς ἐπίσκεψίν του. Ἐπιθυμῶν ὅμως νὰ ἀπαντήσῃ τὸ ταχύτερον εἰς τὸ ἄρθρον τῆς « Gazzetta d'Italia », περὶ τοῦ ὁποίου ἐγένετο λόγος ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ Θωμαζαίου τῶν ἀρχῶν Ἰανουαρίου, ἀποστέλλει διὰ τοῦ ὑπηρετοῦ του πρόχειρον σχέδιον ἀπαντήσεως, μὲ τὴν παράκλησιν ὅπως ὁ Θωμαζαῖος φροντίσῃ διὰ τὴν διόρθωσιν καὶ τυχὸν συμπλήρωσιν της, πρὸς δημοσίευσιν εἰς τοπικὴν ἐφημερίδα.

Τὸ κείμενον τῆς ἐπιστολῆς ἔχει ἐν μεταφράσει ὡς ἑξῆς :

« Ἀγαπητὴ Κύριε Θωμαζαῖε,

Τὸ χρονολόγημα ἐπιδεικνύθην, μόλις μοῦ ἐπιτρέπει νὰ ἀναπνέω καὶ νὰ σκέπτομαι ἐπὶ πλέον εἰς βαρὺς κατάρρους μὲ ταλαιπωρεῖ φοβερά¹. Ἐν τούτοις, θεωρῶν καθήκον νὰ μὴ ἀφήσω ἀκόμη ἐπὶ μακρὸν ἄνευ ἀπαντήσεως τὸ ἄρθρον τῆς « Gazzetta d'Italia », ἔγραψα ἐπὶ τοῦ χάρτου ὀλίγας λέξεις. Μὴ δυνάμενος νὰ ἔλθω προσωπικῶς, ὡς θὰ ἐπεθύμουν, Σᾶς τὰς ἀποστέλλω, παρακαλῶν νὰ θελήσετε νὰ διορθώσετε, μεταβάλετε, ἀφαιρέσετε, προσθέσετε ὅ,τι Σᾶς φανῇ καλύτερον.

Γνωρίζω καλῶς ὅτι δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ σφετερισθῶ διὰ λογαριασμόν μου τὸν πολῦτιμον χρόνον, τὸν ὁποῖον δαπανᾶτε διὰ τὸ κοινὸν καλόν. Σεῖς ὅμως, ὅστις εἰσθε τόσο καλός, θὰ μὲ συγχωρήσετε.

Πιστεύσατέ με πάντοτε

Ῥυμέτερον ἀφωσιωμένον

Ἰούλιος Τυπάλδος

Ῥυστερόγραφον. — Θεωρῶ καλὸν νὰ Σᾶς ἀποστείλω καὶ τὸ ἄρθρον τῆς ἐφημερίδος². Σᾶς παρακαλῶ νὰ εἰπῇτε εἰς τὸν ὑπηρετὴν μου³ πότε δύναται νὰ ἔλθῃ ἵνα ἀποσύρῃ τὸ χειρόγραφον⁴.

1. Ὁ Τυπάλδος ὑπέφερεν ἀκόμη, παρ' ὅλα ταῦτα δὲν ἤθελε νὰ ἀφήσῃ ἄνευ ἀπαντήσεως τὸ ἄρθρον τῆς « Gazzetta d'Italia », τὸ ὁποῖον κατεδίδακε τὴν Ἑλλάδα.

2. Δηλ. τῆς ἐφημερίδος ἣτις εἶχε δημοσιεύσει τὸ ἄρθρον, ἵνα ἔχῃ καὶ τοῦτο ὑπ' ὅψιν του ὁ Θωμαζαῖος.

3. Ὡς ἐλέχθη ἤδη, ὁ Τυπάλδος ἀπέστειλε τὰ σημειώματά του πρὸς τὸν Θωμαζαῖον διὰ τοῦ ὑπηρετοῦ του, ὅστις ἡ ἀνέμενον ἀμέσως τὴν ἀπάντησιν ἢ ἐπ' ἀντήρ-χετο βραδύτερον ἐκ νέου πρὸς παραλαβήν.

4. Τὸ ἰταλικὸν πρωτότυπον ἔχει ὡς ἑξῆς :

• Caro Signor Tammaseo

Il raffreddore fattosi più grave a stento mi lascia respirare e pensare ;

**

Ἡ ἐπομένη ἐπιστολὴ συνοδεύει συλλυπητήριον ποίημα τοῦ Τυπάλδου πρὸς τὸν Θωμαζαῖον, τὸ ὁποῖον ἀπέστειλεν ὀλίγον μετὰ τὸν θάνατον τῆς φιλάτης συζύγου του Διαμάντως Παβέλλο· Ἀρτάλε, ἐπελθόντα κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον τοῦ 1873.

Εἶναι γνωστὴ ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ἀφοσίωσις, μὲ τὴν ὁποίαν ὁ Ἰταλὸς φιλέλ-λην περιέβαλλε τὴν Κερκυραίαν σύντροφον τῆς ζωῆς του, ἣτις ὑπῆρξε δι' αὐτὸν πολῦτιμος φίλη καὶ παραστάτις εἰς ὅλας τὰς περιπετείας, τὰς στεροήσεις καὶ τοὺς πόνους¹. Οἱ πολυάριθμοι γνωστοὶ καὶ θαυμασταὶ τοῦ Θωμαζαίου, εὐθὺς ὡς ἐγγνώσθη ὁ θάνατος, ἔσπευσαν νὰ ἀποστείλουν συλλυπητήρια γράμματα καὶ ποιήματα, ἐκφράζοντες τὴν πλήρη συμμετοχὴν εἰς τὸ βαρὺ πένθος, καὶ δὴ καὶ εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν οὗτος, ἔνεκα τῆς τυφλώσεώς του, ἦσθάνετο μεγαλυτέραν τὴν ἀνάγκην συμπαραστάσεως καὶ βοηθείας².

Μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ ὁ Τυπάλδος ἔγραψεν ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ στίχους εἰς μνήμην τῆς Διαμάντως, εἰς τὴν ἐλληνικὴν, ἐφρόντισε δὲ νὰ μεταφράσῃ αὐτοὺς καὶ ἰταλιστί. Φοβούμενος ὅμως, μήπως οὗτοι ἦσαν κατώτεροι τοῦ θλιβεροῦ γεγονότος, ἐδίσταζε νὰ τοὺς παρουσιάσῃ πρὸς τὸν Θωμαζαῖον καὶ μόνον ὅτε ὁ τελευταῖος ἐξέφρασε τὴν ἐπιθυμίαν νὰ τοὺς ἔχῃ, ἀπεφάσισε νὰ τοὺς ἀποστείλῃ.

Εἰς τὴν ἐπιστολὴν του ὁ Τυπάλδος ἐκφράζει τὴν βαθυτάτην θλίψιν του διὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς ἀφωσιωμένης συντρόφου τοῦ Θωμαζαίου, ἣτις ἀνενέωσε καὶ εἰς αὐτὸν τὸν πόνον διὰ τὸν θάνατον τῆς πολυαγαπημένης μητρός του. Παραλλήλως διατυπώνει τὴν λύπην του, διότι ὑποφέρων δὲν δύναται νὰ ἐπισκεφθῇ προσωπικῶς τὸν φίλον του.

e per aggiunta una flussione al capo mi tormenta crudelmente. Pure credendomi in dovere di non lasciare più a lungo senza risposta l'articolo della Gazzetta d'Italia, ho gittato sulla carta poche parole. Non potendo venire di persona, come avrei desiderato, glielo mando, pregandoLa a voler correggere, mutare, sopprimere, aggiungere come Le sembrerà meglio.

So bene che non dovrei usurpare per conto mio il tempo prezioso ch'Ella spende a profitto di tutti; ma Ella tanto buono vorrà perdonarmi.

Mi creda sempre

il Suo affez[ionatissi]mo

Giulio Tipaldo

P.S. Credo opportuno di mandarLe anche l'articolo del giornale. Facia dire, La prego, al mio domestico quando potrà venire a riprendere il manoscritto ».

1. Βλ. Γ. Θ. Ζώρ α, Ἑπτανησιακὰ Μελετήματα, τόμ. Β', ἐνθ' ἀν., σελ. 344.

2. Βλ. Γ. Θ. Ζώρ α, Ἑπτανησιακὰ Μελετήματα, τόμ. Β', ἐνθ' ἀν., σελ. 345 ἐπ.

Ὁ Θωμαζαῖος ἡσθάνθη μεγάλην συγκίνησιν διὰ τοὺς στίχους τοῦ Τυπάλδου, περιέλαβε δὲ τούτους εἰς τὸν τόμον, τὸν ὁποῖον ἀφιέρωσεν εἰς τὴν μνήμην τῆς συζύγου του¹.

Τὸ κείμενον τῆς ἐπιστολῆς ἔχει ἐν μεταφράσει ὡς ἑξῆς :

« Ἀγαπητὲ Κύριε Θωμαζαῖε,

Ἐβράδυνα μέχρι τοῦδε, διότι δὲν εἶχον τὸ θάρρος νὰ Σᾶς παρουσιάσω τοὺς πτωχότατους στίχους μου. Ἐπειδὴ ὁμως Σεῖς, πάντοτε καλὸς ἀπέναντί μου, οὐχὶ μόνον εὐαρεστεῖσθε νὰ τοὺς ἀποδεχθῆτε, ἀλλὰ καὶ μοῦ τοὺς ζητεῖτε, Σᾶς τοὺς ἀποστέλλω. Μετέφρασα ὅσον μοῦ ἦτο δυνατόν ὀλιγώτερον κακῶς, σχεδὸν δὲ ἐπὶ λέξει. Θὰ προσθέσω δὲ ὅτι, εἰς τοὺς ὀλίγους τούτους στίχους, προσεπάθησα νὰ περιγράψω ὅ,τι ἐδοκίμασα ὅτε ἀπέθανεν ἡ μήτηρ μου. — Μοῦ ἐφαίνετο (νομίζω δὲ ὅτι δὲν ἦτο αὐταπάτη) ὅτι τὸ πνεῦμα Ἐκεῖνης εὗρίσκετο πλησίον μου, καθ' ὃν χρόνον ἐκοιμώμην, καὶ ὅτι μὲ ἐνεθάρρουνε πολλάκις δέ, ἐξυπνῶν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ σκότους τῆς νυκτός, ἡσθανόμην ἄσυνήθην εἰρήνην εἰς τὴν ψυχὴν μου, ἣτις, ἀντιθέτως ἀπὸ ὅ,τι συμβαίνει συνήθως, διελύετο μόλις ἤρχιζεν ἡ ἡμέρα, ἵνα ἐπιστρέψῃ καὶ πάλιν τὴν ἐπομένῃ νύκτα.

Ὑποφέρων εἰς ἓνα πόδα, δὲν μοῦ εἶναι δυνατόν νὰ ἔχω τὴν εὐχαρίστησιν νὰ ἔλθω σήμερον εἰς τὴν οἰκίαν Σας διὰ τοῦτο Σᾶς γράφω.

Ἐξακολουθεῖτε νὰ ἀγαπᾶτε τὸν Ὑμέτερον ἀφωσιωμένον

Ἰούλιον Τυπάλδον².

Κυριακὴ πρωτῆ ».

Εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπιστολῆς προσετέθη δι' ἄλλης χειρός :

Ἀπὸ τὸν Σύμβουλον Τυπάλδον εἰς Φλωρεντίαν.

Ἰδοὺ καὶ τὸ κείμενον τοῦ ποιήματος τοῦ Τυπάλδου εἰς μνήμην τῆς Διαμάντως :

*Πρὸς τὸν ἑνδοξον Νικόλαον Θωμαζαῖον
εἰς τὸν θάνατον τῆς ἀγαθῆς συμβίας του.*

« Ὅχι, δὲν σὲ παράτησε ὡς τὸν κόσμον ἡ ποθητὴ σου
τὰ μάτια σου δὲν τὴ θωροῦν, ἀλλὰ τὴν βλέπει ὁ νοῦς σου,

1. Ὁ τόμος φέρει τὸν τίτλον « Diamante, moglie e madre, Firenze 1875 ».

2. Παραθέτομεν τὸ κείμενον τοῦ ἰταλικοῦ πρωτοτύπου :

« Caro Signor Tommaseo

Ho sostato finora, perchè proprio non mi sentivo il coraggio di presentare a Lei quei troppo poveri versi. Ma giacchè Ella, tanto buono sempre con

δταν εἰς τὴν Παράδεισον τὴν προσευχὴν σου ὑψώνεις,
 σὲ παραστέκει σπλαγχνικά· τὴν νύκτα δταν κοιμᾶσαι¹,
 λόγια σοῦ λέει μεσ' 'ς τὴν ψυχὴν, ποὺ εὐθὺς δὲν ξεχωρίζει,
 καὶ ἀνεκφραστον αἰσθάνεσαι παρηγοριὰ κ' ἐλπίδα.
 Ἀλλ', δταν ἔλθουν τὴν ἀγῇ 'ς ἐσένα τὰ παιδιὰ σου,
 γροικᾷς τῆς νύκτας τῇ φωνῇ μεσ' 'ς τὴν γλυκεῖα φωνή τους.
 Παρηγορήσου· τὲς ψυχῆς ὁ Χάρος δὲν χωρίζει,
 καθὼς δὲν σ' ἄφησε τὸ φῶς· μέσα 'ς τὸν νοῦν σου λάμπει
 καὶ ἡλίους ἀβασίλευτους, νέους κόσμους ἀγναντεύεις.
 ὦ, ζῆσε, μεγαλόκαρδε, 'ς τὴν γῆν φανέρωσε τους².

Παραθέτομεν καὶ τὴν ἰταλικὴν μετάφρασιν, γενομένην ἀπὸ τὸν ἴδιον
 τὸν Τυπάλδον³:

*Non, non t' ha abbandonato in terra la desiata tua:
 gli occhi tuoi non la vedono, ma la discerni colla mente
 quando al cielo la tua preghiera innalzi;
 ti sta presso pietosamente la notte mentre dormi;
 ti dice all'anima parole che tosto non distingui,*

me, non solo si degna di accoglierli, ma mi li richiede, glieli mando. Ho tradotto quanto meno male ho potuto, e quasi letteralmente. Le dirò poi che in questi pochi versi ho tentato di descrivere ciò ch'io provai quand'è morta mia madre. — Mi sembrava (e credo tuttavia non fosse illusione) che lo spirito di lei mi stesse presso mentre io dormivo, e mi confortasse; e spesso improvvisamente svegliandomi nel fitto della notte, sentivo un'insolita pace nell'anima, che, al contrario di quanto suol accadere, veniva meno all'apparire del giorno, per fare ritorno la notte seguente.

Sofferente da un piede, non posso procurarmi il piacere di venire oggi da Lei; perciò Le scrivo.

Continui a voler bene al Suo aff[ezionatissimo]

Giulio Tipaldo

Domenica mattina ».

Εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπιστολῆς δι' ἄλλης χειρὸς:

« Dal Consigliere Giulio Tipaldo a Firenze ».

1. Ὁ Τυπάλδος ἀναφέρει εἰκόνα παράλληλον πρὸς ὅσα ἔγραφε διὰ τὴν μητέρα του: « Μοῦ ἐφαίνετο... ὅτι τὸ πνεῦμα Ἐκεῖνης (δηλ. τῆς μητρὸς) εὐρίσκετο πλῆσιόν μου, καθ' ὃν χρόνον ἐκοιμώμην... καὶ ὅτι με ἐνεθάρρυνε » (βλ. σελ. 455).

2. Τὸ ποίημα ἐδημοσιεύσαμεν τὸ πρῶτον ἐν τῇ μελέτῃ: « Οἱ Ἑλληνες λόγιοι διὰ τὴν σύζυγον τοῦ Θωμαζαίου » (Ἄγνωστοι σελίδες τοῦ Σολωμοῦ, τοῦ Βαλαωρίτου, τοῦ Τυπάλδου), Ἑλληνικὴ Δημιουργία, 1 Μαΐου 1949, σελ. 665 ἐπ. (= Ἑπτανησιακὰ Μελετήματα, τόμ. Β', ἐνθ' ἂν, σελ. 344 ἐπ.).

3. Ὁ ἴδιος ὁ Θωμαζαῖος σημειοῖ: « Versione d'esso Sig. Tipaldo », δηλ. « μετάφρασις τοῦ ἰδίου τοῦ Κου Τυπάλδου ».

*e senti ineffabile conforto e speranza.
Ma quando la mattina vengono a te i figli tuoi,
riconosci quella voce notturna nelle dolci lor voci.
Confortati, la morte le anime non disgiunge.
Così non ti abbandonò la luce: nell'intelletto ti splende,
e Soli che non tramontano, nuovi mondi ravvisi.
Deh, vivi, Anima grande, e rivelati alla terra*¹.

Ἐκτὸς τῶν Ἑλλήνων φίλων τοῦ Θωμαζαίου καὶ ὁ τελευταῖος ἔγραψεν, ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ, βραχὺ ποίημα εἰς ἰταλικήν, μεταφρασθὲν καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν².

*
* *

Ἡ ἐπομένη ἐπιστολὴ εἶναι ἡ ἀπάντησις τοῦ Θωμαζαίου πρὸς τὴν συλλυπητήριον ἐπιστολὴν καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ συνημμένους στίχους τοῦ Τυπάλδου ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς Διαμάντως Παβέλλο. Ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο τμήματα³: Εἰς

1. Βλ. « Diamante, moglie e madre », ἐνθ' ἀν., σελ. 44 - 45.

2. Παραθέτομεν τὸ ποίημα τοῦ Θωμαζαίου ἐν τῷ ἰταλικῷ πρωτοτύπῳ καὶ ἐν ἑλληνικῇ μεταφράσει :

*Lontano e ignoto a te, lo spirto mio
già nella lingua tua pregava Iddio.
Nel libro stesso il mio, Donna, e il tuo cuore
leggea la fede, e ricevea l'amore.
Ti vidi e amai. Ma io del tuo pensiero
tutta a sentir l'angelica armonia
(vent'anni e più l'udii) degno non ero.
E tu mi sei sparita: e adesso, o pia,
più ti conosco e t'amo, e più sei mia.*

Καὶ ἡ ἑλληνικὴ μετάφρασις :

*Ἀκόμη δὲν σ' ἐγνώριζα, πολὺ μακρὰ ἀπὸ σένα,
στὴ γλῶσσα τῆς μητέρας σου τὸν Θεὸν παρακαλοῦσα.
Ἀπ' τότε ὁ Θεὸς μᾶς ἔνωσε μετὰ δικά σου λόγια,
Μάντη, ἡ καρδιά μαντεύοντας, τὸν Θεὸν παρακαλοῦσε.
Σ' εἶδα, ἀκριβῆ, σ' ἀγάπησα καὶ σ' εἶκοσι τρεῖς χρόνια
ἀκόμη δὲν ἐμέτρησα τὰ βάρη τῆς ψυχῆς σου.
Μάντη, ψυχὴ μου, μ' ἔφυγες, καὶ κάλλιο σέ γνωρίζω
καὶ σ' ἀγαπῶ περισσότερο κ' εἶσαι πουλιὸ δικῆ μου.*

(Βλ. « Diamante, moglie e madre », ἐνθ' ἀν., σελ. 20).

3. Ἡ ἐπιστολὴ σφίζεται εἰς δύο χειρόγραφα, τοῦ αὐτοῦ ἀκριβῶς περιεχομένου, ἐξ ὧν τὸ ἕτερον, φέρον ἱκανὰς διορθώσεις, φαίνεται ὅτι ἦτο τὸ ἀρχικὸν κείμενον.

τὸ πρῶτον ὁ Θωμαζαῖος ζητεῖ συγγνώμην διὰ τὴν καθυστέρησιν τῆς ἀπαντήσεώς του καὶ εὐχαριστεῖ τὸν Τυπάλδον διὰ τοὺς συγκινητικούς στίχους του, εἰς τὸ δεύτερον ἐκφράζει τὴν μεγάλην ἀφοσίωσίν του πρὸς τὴν ἀποθανοῦσαν σύντροφον τῆς ζωῆς καὶ περιγράφει μετὰ βαθυτάτης συγκινήσεως καὶ παραστατικῆς ζωηρότητος τὴν ζωὴν καὶ τὰς ἀρετὰς αὐτῆς. Ἡ ὅλη περιγραφή, εἰς τόνον λυρικὸν καὶ πλήρη πόνου, μαρτυρεῖ τὴν τρυφεράν καὶ εὐγνώμονα ἀγάπην, τὴν ὁποίαν ὁ πρεσβύτης λόγιος ἔτρεφε πρὸς τὴν σύζυγόν του.

Τὸ δεύτερον τοῦτο τμήμα τῆς ἐπιστολῆς, ἀπληλαγμένον τῶν καθαρῶς προσωπικῶν πρὸς τὸν Τυπάλδον ἀπευθυνομένων φιλοφρονήσεων, περιελήφθη ἐν τῇ μνημονευθείσῃ ἐκδόσει εἰς τιμὴν τῆς ἀποθανούσης, ὑπὸ τὸν τίτλον « Diamante, moglie e madre »¹.

Τὸ κείμενον ὁλοκληροῦ τῆς ἐπιστολῆς ἔχει ἐν μεταφράσει ὡς ἀκολούθως :

« Ἀγαπητὴ Κύριε Ἰούλιε,

᾽Οφείλον πολὺ ἐνωρίτερον² νὰ Σᾶς εὐχαριστήσω διὰ τοὺς στίχους Σας συμπαθείας³, ἔτι μᾶλλον προσφιλεῖς, καθ' ὅσον δὲν τοὺς προεκάλεσα. Εἶναι δὲ αὐθόρμητοι ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ στίχοι, οἱ ὁποῖοι ἤλθον, ἵνα καταστήσουν λογικώτερον ἢ, μᾶλλον, ἵνα παρηγορήσουν τὸν πόνον: Τὸ νὰ ἐκφράσω ὅμως ἐγὼ ἐπιθυμίαν δι' αὐτούς, ἔστω καὶ δι' ἀπλῆς νύξεως καὶ μὲ τὴν βεβαιότητα νὰ λάβω ἀπὸ πολλοὺς ἀξίους καὶ προσφιλεῖς, θὰ μοῦ ἐφαίνετο ὡς παραγνώρισις Ἐκείνης⁴, ἥτις οὐδέποτε ἐπεδίωκε τὸν ἔπαινον, οὐδὲ κἂν τῶν προσφιλεστέρων προσώπων, οὐδὲ ἐπῆνει, μὲ τὴν σειράν της, ταῦτα διὰ λόγων, εἰμὴ μόνον διὰ τῆς σεμνῆς σιωπῆς. Καὶ Σεῖς, Κύριε Ἰούλιε, διὰ τῆς σιωπῆς μᾶλλον ἢ διὰ τῶν λόγων, μοῦ ἐδείξατε κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας τὴν ἀφοσίωσίν Σας καὶ κατεστήσατε αὐτὰς ἐν τῇ θλίψει μου ἔτι πλέον ἀξιωματικοὺς. Ἄν αἱ ὁδύνη ἀῖον ἦρκουν ἵνα ἀποκαλύψουν κάτι εἰς τὸ πνεῦμα, τότε καὶ ἐγὼ θὰ εἶχον κάτι χρήσιμον νὰ εἶπω εἰς τοὺς ἀνθρώπους· ἀλλ' ἐγὼ δὲν ἤξευρα καὶ δὲν ἤξεύρω νὰ πονῶ ἐπαξίως.

Τὸ ὅτι οἱ σχετικοὶ πρὸς τὸν θάνατον τῆς ἀειμνήστου συζύγου μου στί-

1. Βλ. Ν. Το m m a s e o, Diamante, moglie e madre, ἐνθ' ἀν., σελ. 111-114. Τὸ κείμενον φέρει τὸν τίτλον « Al Signor Giulio Tipaldo ».

2. Τὸ χειρόγραφον δὲν ἀναγράφει τὴν ἡμερομηνίαν τῆς ἀποστολῆς, ἐπομένως δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν μὲ ποίαν καθυστέρησιν ὁ Θωμαζαῖος ἀπέστειλε τὴν ἐπιστολήν.

3. Ὁ Θωμαζαῖος ὑπονοεῖ τοὺς συλλυπητηρίους στίχους τοῦ Τυπάλδου, περὶ τῶν ὁποίων ἐγένετο λόγος ἐν τῇ προηγουμένῃ ἐπιστολῇ.

4. Ὁ Θωμαζαῖος υπογραμμίζει τὸ γεγονός, ὅτι οἱ φίλοι του ἔσπευσαν αὐθορμήτως νὰ ἀποστείλουν συλλυπητήρια, χωρὶς ὁ ἴδιος νὰ ἐκφράσῃ, ἀμέσως ἢ καὶ ἐμμέσως, σχετικὴν ἐπιθυμίαν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον θὰ ἐθεώρει προσβλητικὸν πρὸς τὴν μνήμην τῆς συζύγου του.

χοι Σας ἀνανεώνουν καὶ εἰς Σᾶς καὶ εἰς ἐμὲ τὴν ἀνάμνησιν τῆς μητρός Σας¹, ἀποτελεῖ δι' ἐμὲ προσφιλέστερον παντὸς ἄλλου ἐπαίνου. Ἐγὼ δὲ ἐγνώρισα τὴν δυστυχῆ μητέρα Σας². ὅτε δ' αὕτη ἦτο ἀσθενής, πρὸς αὐτὴν ἐγίνοντο πιστῶς αἱ ἐπισκέψεις μου, οὐχὶ πρὸς νεαρὰς γυναῖκας, καὶ διεπίστωνον, ὅτι, εἰς τὸ νὰ ὑποφέρει τοὺς μακροὺς ἐκείνους σπασμούς τῆς ἀσθενείας³, ἡ ἀγάπη τοῦ Ἰουλίου⁴ τῆς τῆς παρείχε τὴν δύναμιν καὶ τῆς ἐμετρίαζε τόσον αὐτοὺς ὅσον καὶ ἄλλους σκληροτέρους πόνους.

Εἶναι ἀληθές, ἀλλὰ καὶ ποιητικόν, ἐκείνο τὸ ὅποιον ὑποστηρίζετε περὶ τῆς νυκτερινῆς ἡσυχίας, ἣτις, συγκεντρώνουσα τὰς σκέψεις, κάμνει ὥστε ἡ ψυχὴ, ὀλιγώτερον βεβαρημένη, νὰ εὐρίσκη παρηγορίαν, τὰς ὁποίας ἔπειτα διαλύει ὁ θόρυβος τῆς ἡμέρας⁵: οὐδ' ἄνευ αἰτίας λέγομεν ὅτι ἡ *ψυχαγωγία* καὶ ἡ *διασκέδασις* καὶ ἡ *τέρψις* ἀποτελοῦν εἶδος προσπαθείας καὶ συχνάκις ἀρχὴν σφαλμάτων. Ὁ πόνος εἶναι ἐπιστήμη, ἣτις ἔχει ἀνάγκην περισυλλογῆς: τότε μετατρέπεται εἰς ποιητικὴν ἔμπνευσιν. *Miseris succurrere disco*⁶ εἶναι λόγος ἀντάξιος τοῦ Βιργιλίου, λόγος, ὁ ὁποῖος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀποκαλυφθῇ εἰς τὸν Ὅμηρον· τῇ ἀληθείᾳ δὲ ἡ τέχνη τῆς συμπαθείας δὲν ἐκμυθιάζεται εἰμὴ διὰ τῆς δοκιμασίας.

Ὅ,τι προκαλεῖ εἰς τὰς τεθλιμμένας ψυχὰς ἡ αὐτοσυγκέντρωσις τῆς νυκτός, προκαλεῖ καὶ ἡ ἐκ τοῦ πόνου περισυλλογὴ εἰς πάσας τὰς ψυχὰς. Τὰ λεπτὰ αἰσθήματα καὶ αἱ σταθεραὶ ἀποφάσεις καὶ αἱ ἰσχυραὶ ἀναμνήσεις δὲν διαμορφοῦνται εἰς τὸν θόρυβον τῶν ἐξωτερικῶν ἀπασχολήσεων καὶ τῶν παθῶν, οὐδὲ κἄν εἰς τὰς συγχύσεις τῶν σοφῶν ἰδεῶν καὶ τὸν βόμβον τῶν πολυποικίλων εἰκόνων. Κάθε λαὸς καὶ κάθε ψυχὴ ἔχει ἴδιον τρόπον νὰ αἰσθάνεται καὶ νὰ ἐκφράζεται· δὲν εἶναι δὲ εἰς θέσιν πᾶσαι αἱ ψυχὰι νὰ ἀντιλαμβάνωνται τὴν ἀκριβῆ ἀρμονίαν τῆς λεπτότητος εἰδικῶν τινῶν αἰσθημάτων καὶ εἰδικῶν τινῶν ἐκφράσεων: πρέπει νὰ εἶναι τις παρεσκευασμένος. Στοιχηματίζω ὅτι εἰδικῶς τὸ Ὁραῖον, τοῦ ὁποίου τὰ ἐπιτυχέστερα δείγματα παρέσχεν εἰς

1. Τοῦτο εἶχεν ὑπαινιχθῆ ἐν τῇ προηγουμένῃ ἐπιστολῇ τοῦ ὁ Τυπάλδος.

2. Ὁ Θωμαζαῖος εἶχε γνωρίσει τὸ πρῶτον τὴν μητέρα τοῦ ποιητοῦ μας, τὴν Ἰταλίδα κόμισσαν Teresa Righetti, κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἐν Κερκύρᾳ διαμονῆς του.

3. Ἡ μήτηρ τοῦ ποιητοῦ ὑπέφερεν ἐπὶ μακρὸν ἀπὸ ὀδυνηρὰν ἀσθένειαν, ἐξ ἧς καὶ ἀπέθανε τὸ 1860 (βλ. σχετικὴν ἐπιστολὴν τοῦ Τυπάλδου ἀνωτέρω, σελ. 357).

4. Δηλ. τοῦ υἱοῦ τῆς Ἰουλίου (Τυπάλδου).

5. Ὁ Θωμαζαῖος ἀναφέρειται εἰς σχετικὴν περικοπὴν τῆς προηγουμένης ἐπιστολῆς τοῦ Τυπάλδου (βλ. σελ. 432).

6. Βλ. Virgili, Aen. I, 628 - 630 :

Me quoque per multos similis fortuna labores
iactatam hac demum voluit consistere terra.
Non ignara mali miseris succurrere disco.

τὸν κόσμον ἢ Ἑλλάς, πολλοὶ δὲν θὰ τὸ ἀντελαμβάνοντο ἀπολύτως, ἂν ἄλλοι δὲν τοὺς ἔλεγον: ὅ,τι θὰ σᾶς εἴπω εἶναι ὥραϊον πρᾶγμα· προσοχῇ, μὴν ἀφήσετε νὰ σᾶς καταλάβουν.

* * *

ἽΟλίγας ἡμέρας ἀφ' οὗτου δὲν ἡδυνάμην πλέον νὰ ἀκούω ἐπὶ τῆς γῆς τὴν φωνὴν Ἑκείνης, συνομιλῶν, ἀγαπητὲ Ἰούλιε, ἔλεγον ὅτι καί τι ἐκ τῆς λεπτότητος τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ποιητῶν ἐπέζη εἰς τὴν ταπεινὴν ἑκείνην καὶ ἀπλὴν γυναῖκα. Διέκρινέ τις εἰς αὐτὴν ὅτι αἱ λεπτότεραι ἀναμνήσεις, αἱ ὁποῖαι θὰ ἐνόμιζέ τις ὅτι ἐπιφανειακῶς μόνον θὰ ἤγγιζον τὸ πνεῦμα, ἀντιθέτως ἤσκουν τὴν μεγαλυτέραν ἐντύπωσιν, ὥς ἔαν τὸ ἀληθές καὶ τὸ ὥραϊον νὰ εἶναι ἐν ταύτῳ τέλειον ἀνάγλυφον καὶ διάγραμμα λεπτῶν γραμμῶν.

Ὅπως ἡ μήτηρ Σας, κύριε Ἰούλιε, ἦτο ἐκ Βερώνης¹, οὕτω ἡ μήτηρ τῆς Διαμάντως ἦτο καταγωγῆς ἐκ Brescia²· ὥς δὲ εἰς τὴν ἑλληνικὴν, οὕτω καὶ εἰς τὸ βενετικὸν ἰδιῶμα ὠμίλει μὲ τύπους ἐκλεκτούς³, ἀνήκοντας εἰς τὸ παρελθόν, διότι ἦσαν ταυτοχρόνως περισσότερον ἱστορικοί, περισσότερον ἀπλοὶ καὶ ἐναργεῖς. Τὸ Τουρίνον καὶ ἡ Φλωρεντία⁴ δὲν τὴν ἔκαμαν νὰ λησμονήσῃ τὴν Κέρκυραν, δεδομένου ὅτι δι' αὐτὴν ἡ οἰκογένεια ἦτο πατρίς, πανταχοῦ δὲ εἶχεν αὐτὴ μετ' αὐτῆς τὸν Θεόν, πρὸς τὸν ὁποῖον προσεύχετο ἡ κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν συνεχῶν οἰκιακῶν ἀπασχολήσεών της ἡ συγκεντρομένη κατὰ τὰς σπανίας στιγμὰς τῆς στοχαστικῆς μοναξιάς, χωρὶς νὰ γνωρίζῃ ἑκεῖνο τὸ ὁποῖον θεωροῦν σκέψιν καὶ πνευματικὴν προσευχὴν οἱ ἐκ τῶν βιβλίων διδαχθέντες πιστοὶ⁵. Ὅ,τι δὲ καλὸν ὑπῆρχεν εἰς τοὺς Ἱταλοὺς ἤξευρε νὰ τὸ διακρίνῃ διὰ τῆς ἀσκήσεως τοῦ καλοῦ καὶ τῆς γνωριμίας τῆς ἀρετῆς· ἤξευρε νὰ τὸ ἐπιλέγῃ καὶ νὰ τὸ κάμνῃ θησαυρόν, ἱκανοποιημένη διὰ τοῦτο. Ὅ,τι λέγει περὶ τῆς Παρθένου τὸ Εὐαγγέλιον: «πάντα συνετῆρει τὰ ὀήματα

1. Ἡ μήτηρ τοῦ Τυπάλδου κατήγετο ἐκ Βερώνης (Verona), πόλεως τῆς Βορείου Ἱταλίας ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Βενετίας (ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Μιλάνου - Βενετίας).

2. Ἡ μήτηρ τῆς Διαμάντως Παβέλλο κατήγετο ἐκ Brescia, σημαντικῆς πόλεως τῆς περιοχῆς τῆς Lombardia (ἐν τῇ βορείῳ Ἱταλίᾳ).

3. Φαίνεται ὅτι ἡ Διαμάντω Παβέλλο καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ καὶ ἐν τῷ βενετικῷ ἰδιώματι μετεχειρίζετο τύπους παλαιότερους καὶ ἤδη ἀπὸ μακροῦ ἐκτὸς χρήσεως.

4. Ὡς γνωστόν, μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ ἐκ Κερκύρας, ὁ Θωμαζαῖος κατόκησεν κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς Τουρίνον καὶ κατόπιν εἰς Φλωρεντίαν (βλ. ἀνωτέρω, σελ. 348, σημ. 3).

5. Ὁ Θωμαζαῖος παρατηρεῖ ὅτι ἡ σύζυγός του δὲν κατεῖχε τὴν ἐκ βιβλίων ἀποκτωμένην εὐλάβειαν, ἀλλὰ τὴν αὐθόρμητον καὶ εἰλικρινῆ, τὴν ὁποῖαν ὑπηγόρευεν ἡ ἀπλὴ, ἀλλὰ καὶ ἀγνὴ ψυχὴ τῆς

ταῦτα συμβάλλουσα ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς»¹ ἐπληθήενε, κατὰ τὸ δυνατόν, εἰς αὐτήν. Ἀποφεύγουσα δὲ τὰς διασκεδάσεις, ἀλλ' ἐκ διαθέσεως εὐθυμος, ἀκόμη καὶ κατὰ τὰς ἀντιξοότητες, καὶ ἡρεμος, κατὰ τὰς στενοχωρίας, ἐπέστρεφε διὰ τῆς σκέψεως εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους, εἰς τοὺς ὁποίους ἡδύνατο νὰ μένη περισσότερον μόνη μὲ τὸν ἑαυτὸν της, ὅπως καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀσφαλεστέρας ἀγνότητος.

Ἐπέστρεphen εἰς Κέρκυραν, ἀναζητοῦσα κατ' ἀρχὰς τὸν πρεσβύτερον υἱὸν της², ἐπὶ ἔτη μακράν της· κατόπιν δέ, ἀφοῦ παρέλαβεν ἐκείνον πλησίον της, ἀναζητοῦσα τὰς πάντοτε προσφιλεῖς ἀδελφάς της, καὶ συμμετέχουσα εἰς τοὺς πόνους τῶν καὶ ἐκφραζομένη μετὰ ζωνοῦς εὐγνωμοσύνης διὰ τὰς παρηγορίας, τῶν ὁποίων ἔτυχεν ἰδίᾳ ὑπὸ τῆς μᾶς ἐξ αὐτῶν. Ἐπέστρεphen ἐκεῖ ἵνα ἴδῃ τοὺς τόπους τῆς νεαρᾶς ἡλικίας καὶ ἐκεῖ ὅπου, εἰς μονήρεις ἐκδρομάς, διεσκέδαζε μὲ τὴν συντροφίαν τῆς μητρός της, τὴν ὁποίαν ἔχασε πολὺ ἔνωρίς, ἀφοῦ αὕτη τὴν ἐδίδασκε νὰ γίνῃ καλὴ μήτηρ· δηλ. νὰ ἐργάζεται καὶ νὰ ὑποφέρει. Τὸ καθαρὸν καὶ ὀξὺ βλέμμα τῆς ψυχῆς, ἡ ὥραιότης τοῦ ὁποίου ἐλαμπεν εἰς τοὺς σεμνῶς ζωνοῦς ὀφθαλμοὺς τοῦ μετώπου, διέκρινεν ἐντεῦθεν τὰς ποικίλας θέας τῆς γενετήρας, καὶ τὰ κύματα τὰ ὁποῖα θωπεύουν χαριέντως τὴν χαρίεσσαν νῆσον καὶ τὰ ὁποῖα εἰσδύουν εἰς τοὺς κόλπους της, ἵνα τρόπον τινὰ τῆς ψιθυρίσουν λόγους ἀγάπης. Ἐπέστρεphen, ἵνα ἀπολαύσῃ, ἀναμειγμένη μὲ τὰς ὑγιεῖς αὔρας τῆς θαλάσσης, τὴν εὐωδίαν τῶν λεμονεῶν καὶ τῶν ἀνθέων τῶν πορτοκαλλεῶν εἰς γραφικὰς κατωφερείας, ἀρδευομένας ἀπὸ ρεύματα, τὰ ὁποῖα ἐκβάλλουν ἀργὰ εἰς τὴν θάλασσαν, ὥς ἂν ἐπεθῶνουν νὰ παραμείνουν μὲ τὴν περιχαρὴ συντροφίαν τῶν εὐωδῶν ἐκείνων σκιῶν³. Τῆς ἡρεσκον ἐπίσης αἱ συμπαθεῖς λεωφόροι, αἱ ὁποῖαι, ἥδη πολυπληθέστεραι, προσέδιδον ὥραιότητα εἰς τὴν πόλιν τοῦ Τουρίνου, φέρουσαι εἰς τὴν μνήμην τὴν πολιορκίαν τὴν ὁποίαν εἶχεν αὕτη ὑποστῇ πρὸ δύο σχεδὸν αἰώνων· τῆς ἡρεσκε δὲ καὶ ὁ ποταμὸς Ἄρνος, ὅπου, ἐκ τῆς οἰκίας, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐπὶ δέκα τρία ἔτη κατοικήσει, ἔβλεπεν ἀπέναντί της, ὥς ἐξοχικὴν θέαν, τὸ Poggio καὶ τὸν S. Miniato⁴, ὥς καὶ τοὺς

1. Τὸ σχετικὸν χωρίον ἔχει ὡς ἑξῆς: Λοῦκ., 2, 17-20: « Ἰδόντες δὲ (οἱ ποιμένες) διεγνώρισαν περὶ τοῦ ῥήματος τοῦ λαληθέντος αὐτοῖς περὶ τοῦ παιδίου τούτου· καὶ πάντες οἱ ἀκούσαντες ἐθαύμασαν περὶ τῶν λαληθέντων ὑπὸ τῶν ποιμένων πρὸς αὐτούς. Ἡ δὲ Μαριάμ πάντα συνετήρει τὰ ῥήματα ταῦτα συμβάλλουσα ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς. Καὶ ὑπέστρεψαν οἱ ποιμένες δοξάζοντες καὶ αἰνοῦντες τὸν Θεὸν ἐπὶ πάσιν οἷς ἤκουσαν καὶ εἶδον καθὼς ἐλαλήθη πρὸς αὐτούς ».

2. Δηλ. τὸν Δομένικον (βλ. ἀνωτέρω, σελ. 348, σημ. 4).

3. Ὁ Θωμαζαῖος περιγράφει τὰ φυσικὰ καλλονὰς τῆς Κερκύρας, ἀκολουθῶν ἐν πολλοῖς τὴν περιγραφὴν συγχρόνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων.

4. Τὸ Poggio, ἡ πληρέστερον Poggio Imperiale, εἶναι λοφίσκος πλησίον τῆς Φλωρεντίας, ἐνθα καὶ ἡ περίφημος Villa del Poggio Imperiale. S. Miniato al

τάφους προσφιλῶν εἰς αὐτὴν προσώπων καὶ ἤκουεν, μεμιγμένους μὲ τὸν κυματισμὸν τοῦ ποταμοῦ, τοὺς ἤχους τῆς ψαλμωδίας, ἣτις ἀνυψοῦται πρὸς τὸν Θεὸν ἀπὸ τὸν εὐλαβῆ ναύσκον, τὸν ἀφιερωμένον εἰς τὴν Vergine delle Grazie¹. Κατάκοιτος δὲ εἰς τὴν κλίνην τοῦ πόνου, ὅτε ἤκουσε νὰ μεταφέρουν τὸ φέρετρον γνωστοῦ καὶ παρ' αὐτῆς ἐκτιμωμένου ἀνδρός, τοῦ Luigi Mannelli-Galilei, εἶπε πρὸς τὴν ἀδελφὴν της : *Τὸν ζηλεύω* ἔζησε δ' ἀκόμη ἐπὶ δέκα ἔξ μῆνας, ἄνευ ἐλπίδος καὶ ἄνευ παραπόνου. Δὲν ἐλησμόνει ἐν τούτοις τὴν ὥραίαν ἐξοχὴν, ὅπου ἐσκίρτησε τὸ πρῶτον παρθενικῶς ἡ ζωὴ, οὔτε τὴν εὐθυμον φιλοξενίαν εἰς ταπεινὰς κατοικίας πτωχῶν ἀνθρώπων, ὡς καὶ τὰς ὀρεϊνὰς ὁδοιπορίας ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῶν Ἀγίων Δέκα² καὶ τοῦ Ἀγίου Σωτῆρος³, καὶ τὰς θαυμασίας Κερκυραϊκὰς νύκτας, πλέον ἢ θερινὰς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χειμῶνος, ὡς καὶ κατὰ τὴν ἀνοιξιν ἐκείνην, ἡ ὁποία, ὡς ἡ χελιδὼν, πρὶν ἢ φθάσῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἐγκαθίσταται εἰς τὰς νήσους ταύτας, καὶ ἐκείνην, ἡ ὁποία συνεχῆς καὶ κολοσσιαία πρασινίζει εἰς τοὺς χαρούμενους ἐλαιῶνας, ἔξ ὧν ἀποστάζει ἀκόπως τὸ δῶρον τοῦ Θεοῦ, σχεδὸν ὡς γάλα εἰς ἀμέριμον καὶ ἄφροντι βρέφος ἀπὸ ἀναριθμήτους μητρικοὺς μαστούς· ἐνεθυμεῖτο ἐπίσης ὅτι, μετὰ τὰς μακρὰς ἀνεμῶδεις βροχάς, εἶναι ἔτι μᾶλλον εὐχάριστος ἡ γαλήνη τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν ὑδάτων, καὶ ἔτι μᾶλλον γλυκεία ἐν τῇ σκιᾷ, ἵνα μετριάσῃ τὴν μεσημβρίαν ἢ δρόσος τῆς αὔρας, ἣτις πνέει ἀπὸ τὴν θάλασσαν, ἀπὸ δὲ τοῦ ὕψους τῆς κατοικίας της, δίκην σκοπιάς, τὸ πανόραμα τῆς θαλάσσης καὶ τὴν θέαν μεγάλων ξένων πλοίων, τὰ ὁποῖα, μετὰ βραχεῖαν παραμονήν, θὰ ἐταξίδεον μακράν, εἰς ὑπηρεσίαν μεικτὴν εἰρήνης καὶ πολέμου, διὰ νὰ θραυσθοῦν ἴσως εἰς ἀγνώστους βράχους ἢ νὰ καταστραφοῦν διαλελυμένα ὑπὸ τοῦ αἰμοῦ, πειθηνίου ἥδη σκλάβου καὶ ἐχθροῦ ἐνὸς αἰφνιδίου νικητοῦ. Εἰς τὸ τέλος ἐπεθύμησε νὰ ἴδῃ τὴν θάλασσαν· φρονῶ ὅμως ὅτι, κατὰ τὴν ἐκδρομὴν οὐκ εἰς Viareggio⁴, ἡ μητρικὴ εὐφροὺν ἐξηπάτησεν αὐτὴν τὴν ἰδίαν⁵, καὶ ὅτι οὐχὶ δι' ἑαυτὴν τὴν ἐπεζητήσεν, ἀλλ' ἵνα ὠφελήσῃ τὴν

Monte εἶναι γνωστὴ ἐκκλησία, κειμένη ὀλίγον ὑψηλότερον τοῦ Piazzale Michelangelo, τῆς ὁποίας ἡ ἀνέγερσις ἀνάγεται εἰς τὸν ἐνδέκατον αἰῶνα.

1. Μικρὸς ναὸς παρὰ τὸ Ponte alle Grazie (βλ. ἀνωτέρω, σελ. 414, σημ. 2). Ὅτε τὸ 1874 ἡ γέφυρα διηρυνήθη, ὁ ναύσκος (Oratorio di Santa Maria alle Grazie, ὡς εἶναι ἡ πλήρης ὀνομασία) κατηδαφίσθη καὶ ἀνφοδομήθη εἰς μικράν ἀπὸ τῆς ἀρχικῆς ἀπόστασιν.

2. Πρόκειται περὶ τοῦ ὄρους τῶν Ἀγίων Δέκα, ὕψους ὑπὲρ τὰ 500 μ., κειμένου πρὸς νότον τῆς πόλεως Κερκύρας.

3. Πρόκειται περὶ τοῦ ὄρους τοῦ Ἀγίου Σωτῆρος ἢ Παντοκράτορος, ὕψους ὑπὲρ τὰ 900 μ., κειμένου πρὸς βορρᾶν τῆς πόλεως Κερκύρας, εἰς τὸ βόρειον τμήμα τῆς νήσου.

4. Ἡ γνωστὴ παραθαλάσσια ἰταλικὴ πόλις, αὐλὼν τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τοῦ κόλπου τῆς Γενούης.

5. Ὁ Θωμαζαῖος παρατηρεῖ ὅτι, χωρὶς νὰ τὸ ἀντιλαμβάνεται, ἡ μεγάλη ἀγάπη τῆς Διαμάντως πρὸς τὰ τέκνα ἐξηπάτα καὶ αὐτὴν τὴν ἰδίαν.

υγείαν τῶν τέκνων της. Περισσότερον ἀπὸ τὸν ἀέρα τῆς θαλάσσης, ἡ ἐπιθυμία τῆς καλυτερεύσεως ἐκείνων καὶ αἱ ἀναμνήσεις ἐφάνη ὡς νὰ τὴν ὠφέλησαν ἀπὸς ὅμως, ἀφοῦ ἔδωσε τὸν τελευταῖον χαιρετισμὸν πρὸς τὴν ζωὴν, ᾗσθάνθη ὅτι ἔφθασεν ἡ ὥρα της, καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν κλίνην τῶν πόνων καὶ τῶν δακρύων, ὡς εἰς ἀσφαλῆ λιμένα, ἵνα ἀποθάνῃ.

Κατὰ τὰ ἔτη τῆς μεγαλυτέρας ἀκμῆς, τὰ ὁποῖα διὰ τοὺς περισσοτέρους διέρχονται χαρούμενα, αὕτη εἶχεν ἀσκήσει πρὸς πολλὰ προσφιλῆ πρόσωπα τὴν ἀξιαγάπητον ἐκείνην εὐσπλαγχνίαν, διὰ τὴν ὁποίαν ἐπρόκειτο νὰ τῆς ἀναποδώσῃ πολὺ τιμὸν θλιβερὰν ἀνταμοιβὴν ἡ Κατερίνα της¹. πολλῶν ἀγαπητῶν συγγενῶν της εἶχεν ἴδει καὶ ἐγγίσει καὶ αἰσθανθῇ τὸν θάνατον, τὸν θάνατον, τὸν ὅποιον ἦτο δι' αὐτὴν μοιραῖον νὰ τὸν δοκιμάσῃ εἰς βραδείας καὶ μακρὰς δόσεις· τὸν ἔδοκιμασε δὲ μετὰ μεγαλυτέρας ἀποφασιστικότητος, ἀφ' ἧς ἄλλοι πλησιάζουν τὰ χεῖλη εἰς ποτὸν τῆς ζωῆς. Ἐκράτησε πάντοτε δι' ἑαυτὴν τὰς πικρίας, χωρὶς ὅμως νὰ εἶναι ποτὲ φειδωλή, ἀλλ' οὔτε καὶ σπάταλος εἰς παραμυθίας· εἶχε δὲ συνηθίσει νὰ φοβῆται τὴν μέθην τῆς χαρᾶς. Εἰς τὴν κόρην της ἀφῆκε τὸ ἐξῆς σοφὸν δίδαγμα τῆς ἐξαιρετικῆς μητρικῆς ἀγάπης : *«Μὴ ἐπιθυμῆσης ποτὲ τίποτε ἐπὶ τῆς γῆς ταύτης· διότι πᾶν ὅ,τι ἐγὼ ἐπεθύμησα μοῦ μετεστράφη εἰς πόνον»*. Ἀπὸ δὲ τοῦ θλιβερωτάτου συναισθήματος τούτου προήρχοντο ἐξ αὐτῆς λόγοι ἡρεμοὶ καὶ ἤπαι πράξεις, ὡς ἄνθη τὰ ὁποῖα φύονται πέριξ ἐνὸς τάφου. Ἡ εἰλικρινὴς ψυχὴ της, ἰσχυρὰ ὅμως νὰ ἀποκρύπτῃ ὅ,τι ἦτο ἀναγκαῖον, ἀντὶ νὰ ἐξάπτῃ τοὺς ἄλλους ἢ νὰ τοὺς λυπῇ, ἐχρησιμοποιοῖ τὸν λόγον καὶ τὴν σιωπὴν μὲ τὴν ἀρχοντιὰν ἐκείνην, τῆς ὁποίας ἡ ἐνάρκτος γυνὴ εἶναι καλύτερον ὑπόδειγμα καὶ ἀπὸ τὸν πλεόν σταθερὸν ἄνδρα. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς ἐμέ, τὸ πένθιμον φῶς, τὸ ὅποιον περιέβαλε τὸ ἱερόν της λείψανον, ἐφώτισε καὶ τοὺς λόγους καὶ τὴν σιωπὴν πολλῶν ἑτῶν. Καὶ τώρα, σκεπτόμενος ταύτην, τὴν γνωρίζω πλήρως², ὅπως ἐκεῖνος, ὅστις, πνευστιῶν μετὰ τὴν ἄνοδον εἰς ὕψωμα, ἀντικρῦζει καὶ πάλιν τὴν πρασινάδα, ἡ ὁποία, κινουμένη ὑπὸ τοῦ ἀνέμου, καλύπτει καὶ ἀποκαλύπτει τὰ κάλλη τῆς μακρὰν ὑποκειμένης πεδιάδος, ὅπου δὲν πρόκειται νὰ θέσῃ πλεόν πόδα³.

1. Ἡ κόρη τῆς Διαμάντως καὶ τοῦ Θωμαζαίου (βλ. ἀνωτέρω, σελ. 348, σημ. 4), ἧτις ἐπεριποιήθη τὴν μητέρα της καθ' ὅλην τὴν περίοδον τῆς μακρᾶς ἀσθενείας.

2. Τὴν αὐτὴν σκέψιν ὁ Θωμαζαῖος διατυπώνει καὶ εἰς τὸ ἀφιερῶθὲν εἰς τὴν σύζυγόν του ποίημα, γράφων εἰς τὴν ἑλληνικὴν μετάφρασιν :

*Μάντη, ψυχὴ μου, μ' ἔφηνες· καὶ κάλλιο σὲ γνωρίζω
καὶ σ' ἀγαπῶ περισσότερο κ' εἶσαι πολὺ διὰ μέν.*

3. Εἰς τὰς προηγουμένας ἐπιστολάς του — ἀκόμη καὶ ὅτε ἀνεφέροντο εἰς θέματα οὐχὶ εὐχάριστα — τὸν Θωμαζαῖον διέκρινε τάσις σκωπτικῆ, ἐνίοτε δὲ καὶ δικηκτικῆ. Ἀντιθέτως, εἰς τὴν παρούσαν καταφανὴς εἶναι ὁ σοβαρὸς τόνος καὶ ὁ βαθύτερος πόνος, ὅστις διακατέχει τὸν ἀπαρηγόρητον πρσβύτην.

* * *

Χαιρετίσατε ἐκ μέρους μου τὴν Κυρίαν Λουίζαν καὶ εἰπατέ της, ὅτι δὲν λησμονῶ τὸ βράδυ ἐκεῖνο, κατὰ τὸ ὅποιον ἐκράτησε συντροφιά εἰς ἡμᾶς καὶ τοὺς ἰδιούκους μου, ὅτε εἰς τὸ δωμάτιον, μόλις χρηεῦσαν ἀπὸ ἓν νεκρὸν λείψανον καὶ πλήρες ἐνὸς ἀθανάτου πνεύματος, αὕτη συνεκέντριωσεν ἡμᾶς καὶ τὰ τέκνα μου, γονυπετής, ἵνα προσευχηθῇ »¹.

Εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπιστολῆς ἔχει προστεθῇ δι' ἄλλης χειρός:
« Ν. Θ(ωμαζαίος) πρὸς τὸν σύμβουλον Ἰούλιον Τυπάλδον »².

Ἄνω δεξιὰ:

« Πρόχειρον ».

1. Τὸ εἰς τὸν τόμον « Diamante, moglie e madre » δημοσιευθὲν μέρος τῆς ἐπιστολῆς ἀρχεται ἀπὸ τῆς παραγράφου: « Ὀλίγας ἡμέρας ἀφ' ὅτου δὲν ἠδυνάμην πλέον νὰ ἀκούω ἐπὶ τῆς γῆς τὴν φωνὴν Ἐκεῖνης... », καὶ καταλήγει εἰς τὴν φράσιν: « ὅπου δὲν πρόκειται νὰ θέσῃ πλέον πόδα ». Πρὸς διάκρισιν, τὸ μέρος τοῦτο περιελάβομεν μεταξὺ ἀστερίσκων.

2. Τὸ κείμενον τοῦ ἰταλικοῦ πρωτοτύπου τῆς ἐπιστολῆς ἔχει ὡς ἑξῆς:

« Caro Signor Giulio

Dovevo assai prima ringraziar Lei de' pietosi Suoi versi, tanto più cari che non invocati. E tutti spontanei que' che son giunti a rendere più ragionevole, e con certezza d'averli da parecchi valenti e amorevoli, mi sarebbe parso uno sconoscere Quella che non cercava la lode neanche de' suoi più cari, nè con parole lodava loro, ma col verocondo silenzio. E Lei, caro signor Giulio, più col silenzio che colle parole mi ha in que' giorni significato il Suo affetto e me li ha nell'amarezza resi più memorandi. Se i patimenti bastassero per rivelare qualcosa alla mente, qualcosa anch'io avrei da dire profittevole agli uomini; ma io non seppi nè so in modo degno patire. — Che nella morte della mia povera moglie i Suoi versi richiamino a Lei e a me la memoria della Sua propria madre, m'è caro più d'ogni lode. E io la conobbi l'infelice Sua madre; e a Lei inferma fedeli venivano le mie visite, non a giovani donne, e vedevo come a soffrire que' lunghi spasimi l'affetto del suo Giulio le desse vigore e le temperasse sì quelli e sì altri più duri dolori.

Ha senso vero, e però poetico, quel ch'ella dice della quiete notturna, che, raccogliendo i pensieri, fa l'anima men gravata innalzarsi a consolazioni distratte poi dal rumore diurno: nè senza perchè *distrattione* e *divertimento* e *svago* diciamo, ch'è una specie di sforzo, e un principio d'errori sovente. Il dolore è una scienza che vuole raccoglimento; e allora diventa poesia ispiratrice. *Miseris succurrere disco* è parola degna di Virgilio, parola che non poteva rivelarsi ad Omero; e in verità non s'impara se non per prova l'arte del compatiere.

Il simile di quel che fa alle anime afflitte il raccoglimento della notte,

Ἐν τῇ ἐπομένῃ ἐπιστολῇ — ὑπὸ ἡμερομηνίαν 29ης Ἰανουαρίου 1874 — ὁ Τυπάλδος πληροφορεῖ τὸν Θωμαζαῖον ὅτι, ἕνεκα ἰσχυροῦ πόνου τοῦ ποδός

fa il raccoglimento del dolore alle anime tutte. Non nel romore delle faccende esteriori e delle passioni e neanche nell'armeggio delle dotte idee e nel ronzio delle immagini variopinte si formano gli affetti delicati e i propositi fermi e le memorie profonde. Ogni popolo, e ogni anima ha un modo suo di sentire e d'esprimere; nè la delicatezza di certi sentimenti e di certe locuzioni a tutte le anime è dato intenderne la fina armonia: Convien esserci preparati. Del bello segnatamente di cui più felici saggi diede al mondo la Grecia, io scommetto che molti non s'accorgerebbero punto s'altri non gli dicesse: questo che vi dirò è cosa bella; badiamo, non vi fate scorgere.

Pochi giorni dappoi ch'io non potevo più udire in terra la voce di lei, parlando, caro signor Giulio, seco, dicevo che qualcosa della finezza de' Greci antichi poeti era in quest'umile e semplice donna. Vedevasi in lei come le memorie più sottili, le quali parrebbero dovere scorrere sullo spirito quasi a fior d'acqua, vi facciano anzi impressione più alta; come il vero e il bello sia insieme e pieno rilievo e disegno di lineamenti tenuissimi.

Siccome Veronese la madre di Lei, signor Giulio, la madre della Diamante era Bresciana d'origine; e così, come il greco vivente, parlava l'idioma de' Veneti con forme elette, che tenevano d'altri tempi, per essere insieme più storiche e più schiette e efficaci. Torino e Firenze non le fecero scordare Corfù, perchè la famiglia a lei era patria, e perchè dappertutto ella aveva Dio seco, al quale pregava o nell'atto delle incessanti faccende domestiche o raccolta nei brevi istanti della solitudine meditante, senza sapere quello che intendono per meditazione e per orazione mentale i divoti ammaestrati da' libri. E quel ch'era bene negli Italiani ella sapeva discernere colla esperienza del bene e colla coscienza della virtù; sapeva trasceglierlo e farne tesoro, consolata. Quello che della Vergine dice il Vangelo «*conservava tutte queste parole, conferendole nel cuor suo*», s'avverava al possibile in essa. Schiva di svaghi, ma lieta d'umore e anco nelle traversie e nelle angosce pacata, pur ritornava con desiderio a' tempi che poteva starsene più romita in sè, come a tempi di più sicura innocenza.

A Corfù ritornava, da prima cercandovi il maggior suo figliuolo per anni lontano; poi riavutolo, cercandovi le sempre amate sorelle, e condolendo ai loro dolori, e parlando con viva gratitudine delle consolazioni ricevute massimamente da una di loro. Vi ritornava per rivedere i luoghi della sua giovinezza, e là dove in solinghe scampagnate scherzò in compagnia della madre, perduta assai presto, e che pur la ammaestrò a essere buona madre, cioè a lavorare e a patire. Lo sguardo puro e arguto dell'anima, del quale la bellezza brillava negli occhi della fronte modestamente vivaci, vedeva di qui i variati prospetti del suo paese natio, e le acque che amene accarezzano l'isola amena, e ne' seni di lei entrano quasi a mormorarle parole d'amore:

του, δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ μεταβῇ τὴν ἡμέραν ἐκείνην εἰς ἐπίσκεψίν του, ὑπόσχεται ὁμοῦ νὰ μεταβῇ τὴν ἐπομένην. Ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ ἐπιστρέφει μεταφρασιν στίχων τινῶν τοῦ Βιργιλίου, ὑπογραμμίζων τὰς κατὰ τὴν γνώμην του προτιμητέας παραλλαγὰς τῆς μεταφράσεως.

ritornava a sentire, confusa coll'aure salubri marine, la fragranza de' limoni e de' fiori d'arancio per soavi declivii irrigati da acquicelle, che mettono lente al mare, quasi vogliose di tuttavia rimanere nell'ilare compagnia di quell'ombre odorate. A lei piacevano anco i be' viali che davano, già più frequenti, bellezza alla città di Torino, memori dell'assedio sostenuto poro men di due secoli fa: le piaceva il fiume d'Arno, ove dalla casa, abitata per tredici anni, ella aveva di contro, come veduta campestre, il Poggio e S. Miniato e le sepolture di persone a lei care, e sentiva, misto all'onda del fiume, il suono della preghiera che ascende a Dio dalla fida chiesetta sacra alla Vergine delle Grazie. E giacendo nel penoso suo letto, al sentir passare la bara d'uomo da lei conosciuto e pregiato, Luigi Mannelli-Galilei, disse alla sorella: *Io lo invidio*; e sedici mesi gli sopravvisse, senza speranza e senza querela. Ma non dimenticava la bella campagna in cui le esultò per primo verginalmente la vita, nè l'ospitalità gaia in casette di povera gente, e gli alpatri pellegrinaggi sulle vette dei Santi Deca e di S. Salvatore; e le splendide notti Corciresi, meglio che estive nel bel mezzo del verno; e la primavera, che, quasi rondine, là su quell'isole prima di venire in Italia si posa, e quella che perpetua e gigante verdeggia nelle liete ulivete, da cui stilla non sudato il dono di Dio quasi latte a infante improvvido inerte da innumerevoli materne mammelle; e ricordava come più contenta dopo le lunghe piogge ventose la pace del cielo e delle acque, e più soave nell'ombra a temperare il mezzogiorno la freschezza dell'aure spiranti dal mare; e dall'alto della sua casa, quasi da vedetta, il dominio del mare, e l'aspetto di grandi navi straniere che, dopo breve fermata, andranno lontano a servigi misti di pace e di guerra, forse per rompere a scogli ignoti, o disfarsi sfasciate dal vapore già schiavo ubbidiente, e nemico d'un subito vincitore. Desiderò da ultimo l'aspetto del mare; ma credo che nella gita di Viareggio l'ingegno materno facesse inganno a lei stessa, e che non per sè la volesse, ma per giovarle la salute de' figli. Più che l'aria di mare, il desiderio del meglio loro, e le memorie, parvero un po' riaverla: senonchè, dato alla vita l'ultimo addio, sentì la sua ora, e ritornò nel letto de' suoi dolori e delle sue lagrime, come in porto tranquillo, a morire.

Ella aveva negli anni di più vigore, e che ai più soglion correre gai, esercitata verso parecchi de' suoi cari quell'amorosa pietà della quale doveva renderle preziosa acerba mercede la sua Caterina; aveva di parecchi suoi cari veduta e toccata e sentita in sè stessa la morte; la morte che a lei toccava assaggiare a lenti lunghi sorsi, e la gustò con maggiore fermezza ch'altri non accosti le labbra a liquore di vita. Sempre serbò per sè le amarezze, di consolazioni non avara mai, ma nè prodiga; ammaestrata a temere l'ebrietà della gioia. E alla figliuola lasciava questo documento terribilmente provvido di materna pietà: « Non desiderare mai nulla su questa terra; perchè tutto quello che io desiderai, m'è tornato in dolore ». E da questo senti-

Ἡ ἑλληνικὴ μετάφρασις τῆς ἐπιστολῆς ἔχει ὥς ἀκολουθῶς :

« Ἀγαπητὲ Κύριε Θωμαζαῖε,

Εἰς ἔνδειξιν ὑπακοῆς, ὑπεγράμμισα τὰς παραλλαγάς, αἵτινες εἰς ἡμὲ φαίνονται ἐπιτυχέστεραι· προσέξατε ὅμως ὅτι δυνατόν νὰ ἔσφαλα εἰς τὴν ἐκλογὴν. Εἶμαι ἐν τούτοις βέβαιος ὅτι δὲν ἀπατῶμαι, λέγων ὅτι οἱ στίχοι καθιστοῦν ζωηροτέραν τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἴδωμεν δημοσιευόμενον τοῦλάχιστον ὅ,τι ἔχετε ἤδη μεταφράσει ἐκ τοῦ Βιργιλίου¹.

Ἦλπιζον ὅτι θὰ ἡδυνάμην νὰ ἔλθω σήμερον· ἀλλὰ τὸ πόδι μὲ ταλαιπωρεῖ ἀκόμη. Ὅπως οἰσθάνομαι θὰ ἔλθω αὔριον, διότι αἰσθάνομαι πολὺ τὴν ἀνάγκην τῆς συντροφικῆς Σας· ὅπως αἰσθάνομαι ἐπίσης τὴν ἀνάγκην νὰ τρέφετε πρὸς ἡμὲ αἰσθήματα ἀγάπης.

29 τοῦ 1874²

Ἵμέτερος ἀφωσιωμένος

Ἰ. Τυπάλδος »³.

mento mestissimo germinavano a lei le parole serene e le opere miti, come fiori che crescono intorno a un sepolcro. L'anima sua sincera, ma potente del nascondere quel che dovesse, nonchè irritare altri, attristare, adoprava la parola e il silenzio con quella signoria della quale la donna virtuosa, meglio che tra gli uomini il più fermo, è modello. E a me la luce funerea che circondò il suo cadavere sacro, doveva illuminare e le parole e i silenzi d'anni e anni: e adesso ripensandola, io la conosco tutta; come chi da un'altura superata ansando, rimira il verde che, mosso dal vento, copre e scopre le bellezze della lontana campagna soggiacente, ove il suo piede non potrà ritornare mai più.

Mi rammenti alla signora Luisa, e Le dica che io non dimentico quella sera ch'ella fece a me e a' miei compagnia; quando nella camera appena vedovata d'una spoglia morta e piena d'uno spirito immortale, ella colse me e i miei figliuoli inginocchiata a pregare ».

Εἰς τὸ ἄνω μέρος τῆς ἐπιστολῆς δι' ἄλλης χειρὸς :

« Ν. Τ. al Cons. Giulio Tipaldo ».

Ἄνω δεξιὰ :

« Minuta ».

1. Ὁ Θωμαζαῖος ἐπεδίδετο τότε εἰς τὴν μετάφρασιν τοῦ Βιργιλίου. Ὁ ἐπελθὼν θάνατος δὲν τοῦ ἐπέτρεψε νὰ ὁλοκληρώσῃ τὴν μετάφρασιν.

2. 29 τοῦ 1874, δηλ. τὴν 29^{ην} Ἰανουαρίου τοῦ 1874.

3. Ἴδου τὸ ἰταλικὸν πρωτότυπον τῆς ἐπιστολῆς :

«Caro Signor Tommaseo

Per obbedienza ho sottolineato le varianti che a me sembrano più felici; badi però che posso aver errato nella scelta. Ma sono certo di non errare dicendole che questi versi fanno sentire più vivo il desiderio di veder pubblicato almeno tutto ciò ch'Ella ha già tradotto da Virgilio.

Speravo di poter venire oggi; ma il piede mi tormenta ancora. Ad ogni

*
*
*

Διὰ τῆς ἐπομένης ἐπιστολῆς — ὑπὸ ἡμερομηνίαν 3ης Φεβρουαρίου 1874 — ὁ Δαλματὸς φιλόλογος παρακαλεῖ θερμῶς τὸν Τυπάλδον ἵνα φροντίσῃ διὰ τὸν διορισμὸν τοῦ Domenico Artale, υἱοῦ ἐκ τοῦ πρώτου γάμου τῆς συζύγου του Διαμάντως, εἰς τὴν θέσιν προξενικοῦ πράκτορος τῆς Ἑλλάδος εἰς Σεμπένικον, ὅπου κατὰ καιροὺς κατέπλεον ἑλληνικὰ πλοῖα. Ὁ Θωμαζαῖος ἀναφέρει τὰ προσόντα τοῦ προγονοῦ του, ἐπιμένει δὲ εἰς τὸν ἄμεσον διορισμὸν αὐτοῦ ἄνευ παρεμβολῆς ἐνδιαμέσων προξενικῶν ἀρχῶν, πρὸς τὰς ὁποίας δὲν τρέφει μεγάλῃν ἐμπιστοσύνην, διὰ τὴν τιμιότητα μάλιστα καὶ ἱκανότητα τῶν ὁποίων διατηρεῖ σοβαρὰς ἀμφιβολίας καὶ ἐπιφυλάξεις.

Τὸ κείμενον τῆς ἐπιστολῆς ἔχει ἐν μεταφράσει ὡς ἀκολούθως :

« Κύριον Ἰουλίον Τυπάλδον

3 Φεβρουαρίου 1874

Ὁ Δομένικος¹ μοῦ ἔγραψεν ὅτι εἰς τὸ Σεμπένικον², ὅπου εὐρίσκεται μὲ τὴν θείαν του, φθάνουν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἑλληνικὰ πλοῖα. Καὶ ἔρωτῶ, ἂν τὸ νὰ διορισθῇ προξενικὸς πράκτωρ ἢ κατὰ ἀνάλογον θὰ ἀπήτει πολὺν κόπον. Φρονῶ ὅχι πολὺν, ἐφ' ὅσον δὲν θὰ ἐκόστιζεν εἰς τὴν Ἑλλάδα χρήματα. Ὁ Δομένικος δὲν ἀποβλέπει τόσον εἰς τὰ ἀσήμαντα τυχερὰ ἢ εἰς τὸν τίτλον τῆς θέσεως, ὅσον εἰς τὸ νὰ ἔχῃ κάποιαν ἀπασχόλησιν, ἐκτὸς τῶν οἰκιακῶν ὑποθέσεων. Ταυτοχρόνως θὰ τοῦ ἦτο εὐχάριστον νὰ προσφέρῃ ποιάν τινα ἐξυπηρέτησιν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τοῦ τόπου, εἰς τὸν ὁποῖον ἐγεννήθη. Πρὸ τινων ἐτῶν, ὅτε ὁ Σπυρίδων³ εὐρίσκετο ἀκριβῶς εἰς Σεμπένικον, ἐνθυμοῦμαι ὅτι ἑλληνικὸν πλοῖον συνετρίβη εἰς τὰς ἀκτὰς ἐκεῖνας. Πάντες ἠγγούουν ἐξ ὁλοκλήρου τὰς γλώσσας τῆς χώρας, ἐνφ' ἑξ ἄλλου ἐγεννήθη ὑπόνοια δολίου ναυαγίου. Ὁ Σπυρίδων ὑπῆρξεν ὁ μόνος, ὅστις, μὲ τὰ ὀλίγα ἑλληνικὰ αὐτοῦ, χρησιμοποιοῦμενος ὡς διερμηνεὺς, ὑπερῆσπισε κατὰ τὴν δίκην τὰ δίκαια αὐτῶν διὸ ἐκεῖνοι διετήρησαν εὐγνωμοσύνην. Νὰ πέσῃ

modo verrò domani, perchè sento proprio bisogno della Sua compagnia : come sento bisogno ch'Ella mi voglia bene.

29 del 1874

Suo affez[ionatissi]mo
G. Tiplado ».

1. Ὁ Domenico Artale ἦτο ὁ ἐκ τοῦ πρώτου γάμου τῆς Διαμάντως Παβέλλο πρωτότοκος αὐτῆς υἱὸς (βλ. ἀνωτέρω, σελ. 348, σημ. 4).

2. Τὸ Σεμπένικον (ἐν τῇ ἰταλικῇ Sebenico, ἐν τῇ κροατικῇ Šibenik) εἶναι πόλις τῆς Βορείου Δαλματίας.

3. Ὁ Σπυρίδων Artale ἦτο ὁ ἐκ τοῦ πρώτου γάμου τῆς Διαμάντως Παβέλλο νεώτερος υἱὸς αὐτῆς (βλ. ἀνωτέρω, σελ. 348, σημ. 4).

κανεῖς εἰς χεῖρας τῶν προξένων, οὔτινες ἀποκαλοῦνται γενικοὶ καὶ οὔτινες ἔχουν ἐνίοτε καθαρῶς ἰδιοτελεῖς βλέψεις, κινδυνεύει νὰ ἀποβῇ μᾶλλον ἐπικίνδυνον παρὰ συμφέρον. Ὑπάρχουν ἀκόμη καὶ παραδείγματα χρηματισμοῦ ἐγὼ ὅμως, καὶ ἂν εἶχον χρήματα μὲ τὸ καντάρι πρὸς ἑξαγορὰν συνειδήσεων, οὔτε θὰ ἔδιδον οὔτε θὰ ἐπέτρεπον νὰ δώσουν ἄλλοι.

Κοιτάξατε, ἂν ὁ κ. Πρετεντέρης¹ δύναται καὶ θέλῃ νὰ δώσῃ χρήσιμον συμβουλὴν ἐπίσης καὶ ὡς πρὸς τὴν τηρητέαν διαδικασίαν. Ὁ Δομένικος δὲν γνωρίζει τὴν γλῶσσαν τὴν ὁποίαν γράφουν εἰς Ἀθήνας (πινδαρικήν ἢ βοιωτικήν, ὅπως προτιμᾶτε), κατανοεῖ ὅμως τὴν κερκυραϊκὴν, ἣ ὁποία εἶναι ἴσως περισσότερον αἰτιακή, ὅπως τὰ γαλλικά, τὰ ὁποῖα ὁμιλοῦνται εἰς τὴν Σαβοῖαν, εἶναι ὀλιγώτερον παρεφθαρμένα ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ὁμιλοῦν καὶ γράφουν τινὲς εἰς Παρισίους. Εἶναι τίμιος, εἰς δὲ τὴν πόλιν τὸν ἀγαποῦν καὶ τὸν ἐκτιμοῦν. Ὁ ἀδελφός του Σπυρίδων εἶναι μέλος τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου τῆς Ζαρά². Ἡ Ἑλλάς θὰ ἀπέκτα ὑπόδειγμα προξένου, καλυτέρου ἀπὸ ὅσους ἢ Ἱταλικὴ Κυβέρνησις ἐπέλεξεν εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη ἢ Ἱταλικὴ Κυβέρνησις αὐτῆς εἰς ὅλα ὅσα κάμνει. Εἶπον ὑπόδειγμα προξένου, ἐνθυμούμενος τὸν ἄββα Galliani, ἄνθρωπον πνευματώδη, ἀλλὰ μικρόσωμον καὶ κωφόν, ὁ ὁποῖος, εὐρισκόμενος εἰς Παρισίους ὡς γραμματεὺς τῆς Πρεσβείας, καὶ ὑποχρεωμένος νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὴν Αὐλὴν, ἀντὶ τοῦ μὴ ἀφιχθέντος εἰσέτι πρεσβευτοῦ, ἤρχισε μὲ τὸ νὰ ἀποκαλῇ ἑαυτὸν *échantillon d'ambassadeur*³ (= δεῖγμα πρεσβευτοῦ) καὶ ἐπέτυχεν, ἀντὶ νὰ γελάσουν μὲ τὴν ἐμφάνισίν του, μᾶλλον νὰ χαμογελάσουν μὲ τὸν ἀστεϊσμόν του, καὶ νὰ καταστῇ συμπαθής· ἐξηκολούθησε δὲ καὶ βραδύτερον νὰ ἀρέσῃ πάντοτε. — Ἀγαπᾶτε

τὸν Ὑμέτερον⁴.

1. Προφανῶς ὁ Θωμαζαῖος ὑπονοεῖ τὸν Χαράλαμπον Τυπάλδον - Πρετεντέρην (1821 - 1886), διακεκριμένον ἱατρὸν καὶ καθηγητὴν ἐν τῇ Ἰονίῳ Ἀκαδημίᾳ, βραδύτερον δὲ καὶ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν, ὅστις, ἀναμιχθεὶς καὶ εἰς τὴν πολιτικὴν, ἐξελέγη δις βουλευτής.

2. Ἡ Ζαρά εἶναι νομὸς καὶ ὁμώνυμος πόλις τῆς Βορείου Ἱταλίας.

3. Ἡ φράσις γαλλιστὶ ἐν τῷ πρωτοτύπῳ.

4. Τὸ Ἱταλικὸν πρωτότυπον τῆς ἐπιστολῆς ἔχει ὡς ἑξῆς :

« Al Sig. Giulio Tipaldo

3 febb 74

Domenico mi scriveva che a Sebenico, là dov'egli è con sua zia, di tanto in tanto arrivano legni greci; e domanda se crearlo agente consolare o cosa simile costerebbe troppa fatica. Purchè non costi alla Grecia danaro, a me parrebbe non tanta: e Domenico non tanto aspira a' piccoli incerti o al titolo della carica, quanto a avere una qualche occupazione oltre alle faccende domestiche; e anche gli piacerebbe prestare una qualche opera agli uomini della terra, dov'è' nacque. Anni fa, che Spiridione era appunto in Sebenico,

*
*
*

Δὲν γνωρίζομεν, ἂν ὁ Τυπάλδος ἡσχολήθῃ μὲ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην καὶ ποῖον ὑπῆρξε τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐνεργειῶν του. Ὅπως δὴ ποτε ἡ ἀνωτέρω δημοσιευομένη εἶναι ἡ τελευταία σφωζομένη ἐπιστολὴ τῆς ἀλληλογραφίας Τυπάλδου - Θωμαζαίου, ἀλλὰ καὶ μία τῶν τελευταίων τοῦ Δαλματοῦ λογίου. Τυφλὸς πλέον, γέρων καὶ ἀπαρηγόρητος διὰ τὸν θάνατον τῆς ἀγαπητῆς του συμβίας, ὁ Νικόλαος Θωμαζαῖος ἔκλειε καὶ αὐτὸς διὰ παντὸς τοὺς ὀφθαλμοὺς τὴν 17ν Μαΐου 1874, τρεῖς περίπου μῆνας μετὰ τὴν ἀνωτέρω ἐπιστολήν.

Β' - Σημειώματα.

Ἐκτὸς τῶν ἐπιστολῶν, τὰς ὁποίας ὁ Θωμαζαῖος καὶ ὁ Τυπάλδος ἀντήλαξαν καθ' ἣν ἐποχὴν εὗρισκοντο μακρὰν ἀλλήλων, ἐν τῇ Ἑθνικῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Φλωρεντίας σφύζονται ἐπίσης πολλὰ πρόχειρα σημειώματα, τὰ ὁποῖα οὗτοι ἀντήλλαξαν, ὅτε συνέπεσε νὰ διαμένουν ἐν τῇ αὐτῇ πόλει. Συνέβη δὲ τοῦτο δὶς: τὸ πρῶτον, ὅτε ὁ Θωμαζαῖος παρέμεινεν ἐξόριστος εἰς Κέρκυραν (1849 - 1856), τὸ δεύτερον, ὅτε ὁ Τυπάλδος μετέβη εἰς Φλωρεντίαν (1867).

Εἰς τὰ σημειώματα ταῦτα, τὰ ὁποῖα εἶναι κατὰ κανόνα συντομώτατα, δὲν

mi ricordo che un legno greco ruppe a quelle coste; e non sapevano punto le lingue del paese, e cadeva sospetto di naufragio frodolento; e Spiridione fu l'unico che, col suo po' di greco, facendosi interprete, difendesse in giudizio le loro ragioni: di che gli serbarono gratitudine. Passare per le mani de' consoli che chiamano generali, e che hanno talvolta de' fini parziali molto, risica d'essere meno vantaggio che pericolo. C'è esempio che vogliano anco quattrini: e io quattrini, ne avessi a stia, per baratteria non darei, nè consentirei ch'altri desse.

Vegga se il Sig. Pretenderi possa e voglia dare un consiglio opportuno; e anco della via da tenersi. Domenico non sa la lingua che in Atene si scrive (pindarica o beotica, com'Ella vuole), ma intende la corcirese, forse più attica; così come il francese che si parla in Savoia è men corrotto di quello che parlano e scrivono certuni in Parigi. Galantuomo è; nel paese è benvenuto e stimato. Il suo fratello Spiridione è nel Consiglio Municipale di Zara. La Grecia avrebbe un saggio di console meglio di quelli che il Governo italiano s'è scelto da quelle parti, il Governo italiano, disgraziato in tutto quello che fa. Saggio di console ho detto rammentandomi l'ab. Galliani, arguto uomo, ma piccolo e gobbo, il quale, segretario d'ambasciata a Parigi, dovendosi, in luogo del Ministro non ancora venuto, presentare alla corte, incominciò dal dirsi *un échantillon d'ambassadeur*, e fece non ridere della figura sua, ma sorridere della facezia, e piacque; e durò sempre a piacere. Voglia bene al Suo ».

ἀναγράφονται οὔτε ὁ τόπος οὔτε ἡ ἡμερομηνία ἀποστολῆς¹, ἥτις ἦτο ὅλως περιττή, ἀφοῦ ἀπεστέλλοντο διὰ χειρὸς αὐθημερόν², εὐθὺς ὡς ἐγράφοντο. Λαμβάνοντες ἐν τούτοις ὑπ' ὅψιν τὸ περιεχόμενον, δυνάμεθα νὰ καθορίσωμεν διὰ τὰ περισσότερα ἐξ αὐτῶν καὶ τὸν τόπον καὶ τὴν περίοδον καθ' ἣν ἐγράφησαν³.

α) Σημειώματα γραφέντα πιθανῶς ἐν Κερκύρα.

Εἰς τὰ σημειώματα ταῦτα, τὰ ὅποια ἐγράφησαν κατὰ τὴν περίοδον τῆς πρώτης γνωριμίας, ὅτε μεταξὺ τῶν δύο ἀνδρῶν δὲν εἶχον ἀναπτυχθῆ σχέσεις οἰκειότητος, ὁ Τυπάλδος προσφωνεῖ τὸν φίλον του ἀπλῶς « Κύριε Θωμαζαῖε » (ἄνευ τῆς προσθήκης τοῦ χαρακτηρισμοῦ « φίλε », τὸν ὅποιον χρησιμοποιεῖ πάντοτε βραδύτερον)⁴. Ἀφοροῦν δὲ εἰς τὴν ἀναζήτησιν στέγης, εἰς τὸν δανεισμὸν βιβλίων, εἰς τὴν ἀποστολὴν ἐπιστολῶν, τὰς ὁποίας ὁ Τυπάλδος ἐλάμβανεν εἰς τὴν διεύθυνσίν του διὰ λογαριασμὸν τοῦ Θωμαζαίου, εἰς τὴν καταβολὴν ὀρισμένου κατὰ περιόδους χρηματικοῦ ποσοῦ ἐκ μέρους τοῦ Τυπάλδου κλπ.

Εἰς τὸ πρῶτον σημεῖωμα ὁ Τυπάλδος πληροφορεῖ τὸν Θωμαζαῖον ὅτι ἡ μήτηρ του φροντίζει διὰ τὴν ἐξεύρεσιν καταλλήλου στέγης :

« Κύριε Θωμαζαῖε,

Θεωρῶ καλὸν νὰ Σᾶς πληροφορήσω, ὅτι ἡ μήτηρ μου ὠμίλησε μὲ τὸν Ἰταλόν, ὅστις ἐνοικιάζει δωμάτια⁵ ἐν τῇ οἰκίᾳ, ἐν τῇ ὁποίᾳ καὶ ἐγὼ κατοικῶ. Ζητεῖ ἡμίσειαν κορώναν τὴν ἡμέραν, ἥτοι 18 τάλληρα τὸν μῆνα, διὰ στέγην καὶ τροφήν. Ἐπιθυμεῖ νὰ ἔχη ἀπάντησιν. Σᾶς ἀποστέλλω ἐπίσης τὸ βιβλίον τοῦ στρατηγοῦ Gen. Pere, τὸ ἀφορῶν εἰς τὰ τελευταῖα γεγονότα τῆς Ἰταλίας. Πιστεῦσατέ με πάντοτε

Σάββατον

Ἐμέτερον ἀφωσιωμένον

Ἰούλιος Τυπάλδος »⁶.

1. Εἰς τина σημειώματα ἀναγράφεται ἀπλῶς ἡ ἡμέρα τῆς ἐβδομάδος τῆς ἀποστολῆς.
2. Ὁ Τυπάλδος ἀναφέρει ἐνίοτε ὡς κομιστὴν τὸν ὑπηρέτην του.
3. Διὰ τина σημειώματα τὰ ἐσωτερικὰ στοιχεῖα οὐδεμίαν ἐπιτρέπουν ἀμφιβολίαν διὰ τὴν περίοδον τῆς ἀποστολῆς των, δι' ἄλλα ὁμως ὑπάρχουν μόνον ἀόριστοι ἐνδείξεις.
4. Αἱ σχέσεις μεταξὺ τῶν δύο ἀνδρῶν ἦτο φυσικὸν κατ' ἀρχὰς νὰ ἔχουν τυπικὸν χαρακτῆρα. Βραδύτερον ὁμως, ἰδίᾳ δὲ μετὰ τὴν σύσφιγξιν καὶ οἰκογενειακῶν δεσμῶν, κατέστησαν φιλικαὶ καὶ ἐγκάρδιοι.
5. Ὁ Θωμαζαῖος ἀπὸ τῆς ἀφίξεώς του εἰς Κέρκυραν ἐπεφόρτισε τοὺς γνωστοὺς του νὰ τοῦ ἐξασφαλίσουν κατάλληλον στέγην (Βλ. Γ. Θ. Ζώρ α, Ἑπτανησιακὰ μελετήματα, τόμ. Γ', σελ. 328).
6. Τὸ ἰταλικὸν πρωτότυπον ἔχει ὡς ἀκολούθως :

« Signor Tommaseo

Credo opportuno farle sapere che mia madre parlò con quell'Italiano che

**

Ὁ Τυπάλδος διαβιβάζει ἐπιστολήν, μόλις ληφθεῖσαν, ἀπευθυνομένην πρὸς τὸν Θωμαζαῖον :

« Κύριε Θωμαζαῖε,

Σὰς ἀποστέλλω τὴν ἐσώκλειστον¹, τὴν ὁποίαν μόλις τώρα ἔλαβον ἀπὸ τὸ ταχυδρομεῖον.

Ὑμέτερος

Ἰ. Τυπάλδος »².

**

Ὁ Τυπάλδος ἀποστέλλει ἑτέραν ἐπιστολήν, ἀπευθυνομένην πρὸς τὸν Θωμαζαῖον :

« Κύριε Θωμαζαῖε,

Χθὲς τὸ ἑσπέρας, ἐπιστρέφων ἐκ τῆς ἐξοχῆς³, μεταξὺ ἄλλων ἐπιστολῶν ἐκ Κεφαλληνίας, εἶρον καὶ μίαν ἀπευθυνομένην πρὸς Ὑμᾶς, ἀγνωῶ παρὰ

appigiona stanze presso alla casa ov'io abito. Egli chiede mezza corona al giorno, cioè 18 ral. al mese, per vitto ed alloggio. Desidera risposta. — Le mando pure il libro del Gen. Pepe relativo agli ultimi avvenimenti d'Italia. Mi creda sempre

Sabato

Suo affezionatissimo

Giulio Tipaldo »

1. Διὰ λόγους ἀσφαλείας, καὶ ἵνα ἀποφεύγῃ τὸν ἐλεγχον τῶν Αὐστριακῶν Ἀρχῶν, ὁ Θωμαζαῖος εἶχε προνοήσῃ ὅπως αἱ ἐξ Ἑλλάδος πρὸς αὐτὸν ἀπευθυνόμεναι ἐπιστολαὶ ἀποστέλλωνται εἰς Κερκυραίους φίλους του, οὔτινες ἐφρόντιζον νὰ τὰς διοβιβάξουν ἀσφαλῶς εἰς χεῖράς του.

2. Τὸ κείμενον ἐν τῷ πρωτοτύπῳ ἔχει ὡς ἑξῆς :

« Signor Tommaseo

Le mando l'acchiusa, che ora soltanto ebbi dalla posta.

Suo

G. Tipaldo ».

3. Ὁ Τυπάλδος μετέβαινε συχνὰ εἰς τὴν ἐξοχὴν του διὰ βραχείας διαρκείας ἀνάπαυσιν. Καὶ εἰς ἄλλας ἐπιστολάς καὶ σημειώματα γίνεται λόγος περὶ μεταβάσεώς του εἰς τὴν ἐξοχήν.

τίνος, καὶ Σᾶς τὴν ἀποστέλλω. Αὕτη ἐπὶ τοῦ καλύμματος ἀπηυθύνετο εἰς τὸ ὄνομά μου.

Πιστεύσατέ με πάντοτε

Παρασκευῇ

Ἐμέτερον ἀφωσιωμένον

Ἰ. Τυπάλδος »¹.

* *

Ὁ Τυπάλδος ἀποστέλλει ἐπιστολὴν τοῦ Αἰμιλίου Τυπάλδου, ἀπευθυνομένην πρὸς τὸν Θωμαζαῖον :

« Κύριε Θωμαζαῖε,

Ἴδου μία ἐπιστολὴ τοῦ Αἰμιλίου².

Πιστεύσατέ με πάντοτε

Ἐμέτερον ἀφωσιωμένον

Ἰ. Τυπάλδος »³.

* *

Ὁ Τυπάλδος ἀποστέλλει ἐπιστολὴν τοῦ Αἰμιλίου Τυπάλδου, μόλις ληφθεῖσαν, καὶ παρέχει εἰς τὸν Θωμαζαῖον πληροφορίας περὶ ὑποθέσεως ἀφορώσης εἰς τὸν ταγματάρχην Παπᾶν :

« Κύριε Θωμαζαῖε,

Ἴδου μίαν ἐπιστολὴν τοῦ Αἰμιλίου, τὴν ὁποίαν ἔλαβον τὴν στιγμὴν ταύτην.

1. Τὸ κείμενον τοῦ ἰταλικοῦ πρωτοτύπου ἔχει ὡς ἀκολούθως :

« Signor Tommaseo

Ieri sera tornato da campagna fra altre lettere da Cefalonia trovai una a Lei diretta, non so da chi, e gliela invio. Essa era sotto coperta a mio nome.

Mi creda sempre

Venerdi

Suo affezionatissimo

G. Tipaldo ».

2. Πρόκειται περὶ τοῦ Αἰμιλίου Τυπάλδου.

3. Παραθέτομεν τὸ κείμενον τοῦ ἰταλικοῦ πρωτοτύπου :

« Signor Tommaseo

Eccole una lettera di Emilio.

Mi creda sempre

Suo affez[ionatissim]o

G. Tipaldo ».

Πολὺ ὀλίγα ἐγένοντο ἐν Συμβουλίῳ ὑπὲρ τοῦ ταγματάρχου Παπᾶ. Θὰ ἐνδιαφερωθῶ ὅθεν ἐγὼ ὁ ἴδιος, καὶ θὰ τὸ εἶχον ἤδη κάμει μετὰ μεγαλυτέρας σπουδῆς, ἂν δὲν ἦμην λίαν ἀπασχολημένος. Πιστεύσατέ με

Σάββατον

Ἵμέτερον ἀφωσιωμένον

Ἰούλιος Τυπάλδος »¹.

* *

Ὁ Τυπάλδος ἀποστέλλει ἐπιστολὴν τοῦ Αἰμιλίου Τυπάλδου, μόλις ληφθεῖσαν, ζητεῖ δὲ συγγνώμην διὰ τὴν καθυστέρησιν καταβολῆς χρηματικῆς ποσοῦ εἰς τὸν Θωμαζαῖον :

« Κύριε Θωμαζαῖε,

Ἴδου μίαν ἐπιστολὴν τοῦ Αἰμιλίου, τὴν ὁποίαν ἔλαβα αὐτὴν τὴν στιγμὴν. Συγχωρήσατέ με, ἂν πολὺ ἄργα ἐξοφλῶ τὴν ὀφειλὴν μου². Ἀκόμῃ δὲν κατώρθωσα νὰ ἔχω τὸν Savonarola³.

1. Παραθέτομεν τὸ κείμενον ὡς ἔχει ἐν τῷ πρωτοτύπῳ :

« Signor Tommaseo

Eccole una lettera di Emilio, che ebbi in questo momento.

Pochissimo si fece nel gabinetto a favore del Maggiore Papà; mi adopero quindi io, e avrei fatto con maggiore sollecitudine se non fossi stato occupatissimo. — Mi creda

Sabato

Suo affezionatis[simo]

Giulio Tip[aldo]. ».

2. Ἐπειδὴ ἦτο δυσχερὲς εἰς τὸν Θωμαζαῖον νὰ λαμβάνῃ ἀπ' εὐθείας χρήματα ἐξ Ἑλλάδος, ὁ Τυπάλδος εἶχεν ἀναλάβει νὰ καταβάλλῃ κατὰ μῆνα ὀρισμένον χρηματικὸν ποσόν, τὸ ὁποῖον ἐλάμβανεν ἐξ Ἑλλάδος.

3. Ὁ Ἱερώνυμος Σαβοναρόλας (Girolamo Savonarola) ὑπῆρξε διάσημος δομινικανὸς καλόγηρος καὶ ἱεροκήρυξ. Ἐγεννήθη ἐν Ferrara (Βορείου Ἑλλάδος) τὴν 21ην Σεπτεμβρίου 1452 καὶ ἀπέθανε — καταδικασθεὶς εἰς τὸν διὰ πυρᾶς θάνατον — τὴν 23ην Μαΐου 1498. Φανατικὸς ἱερωμένος, θεωρῶν ἑαυτὸν ὡς ἀπεσταλμένον τοῦ Θεοῦ, κατεφέρθη δριμύτατος κατὰ τῆς ἠθικῆς διαφθορᾶς τῆς ἐποχῆς του. Ἐγκαθιδρύσας ἐν Φλωρεντίᾳ, μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Καρόλου τοῦ Η' ἀπομάκρυνσιν τῶν Μεδίκων, θεοκρατικὸν πολίτευμα, κατεδιώχθη βραδύτερον ὑπὸ τῶν φίλων τῶν Μεδίκων, μετὰ δὲ πολλὰς περιπετείας καὶ καταδιώξεις, κατηγορηθεὶς ὡς αἰρετικὸς, κατεδικάσθη εἰς τὸν διὰ πυρᾶς θάνατον. Συνέγραψε καὶ τινα βιβλία, τὰ ὁποῖα ἐξεδόθησαν κατὰ καιροὺς, χωρὶς ὅμως μέχρι σήμερον νὰ ἐπιτευχθῇ μία πλήρης καὶ ἱκανοποιητικὴ ἐκδοσις τῶν ἁπάντων. Ὁ Τυπάλδος δὲν ἀναφέρει περὶ τίνος ἔργου πρόκειται ἐν τῇ προκειμένῃ ἐπιστολῇ.

Πιστεύσατέ με πάντοτε

Κυριακή

Ἵμέτερον ἀφωσιωμένον

Ἵ. Τυπάλδος »¹.

* *

Ὁ Τυπάλδος ἀποστέλλει ἐπιστολήν, ληφθεῖσαν ἐκ Βενετίας, ὥς καὶ 25 κολονᾶτα, ὀφειλόμενα ἀπὸ τοῦ προηγουμένου μηνός :

« Κύριε Θωμαζαῖε,

Ἴδου μίαν ἐπιστολήν ἐκ Βενετίας. Σᾶς ἐσωκλείω καὶ τὰ χρήματα, τὰ ὁποῖα Σᾶς ὀφείλον ἀπὸ τοῦ παρελθόντος μηνός². Εἶναι 25 κολονᾶτα. Τοιούτοτρόπως τώρα ἐγὼ πρέπει νὰ λάβω ἀπὸ Σᾶς ἓνα τάλληρον. Αὖριον ἢ τὴν Τρίτην θὰ ἔλθω νὰ Σᾶς ἀπασχολήσω.

Πιστεύσατέ με πάντοτε

Κυριακή

Ἵμέτερον ἀφωσιωμένον

Ἵ. Τυπάλδος »³.

* *

Ὁ Τυπάλδος, ἀδυνατῶν ἔνεκα ἐπειγούσης ἀπασχολήσεως νὰ μεταβῇ εἰς συνάντησιν τοῦ φίλου του, ἀποστέλλει πρὸς αὐτὸν ὀφειλόμενον ποσὸν 24 ταλλήρων :

1. Τὸ πρωτότυπον ἔχει ἰταλιστὶ ὡς ἑξῆς :

« Signor Tommaseo

Eccole una lettera di Emilio, ricevuta in questo momento. — Perdoni se troppo tardi pago il mio debito. — Non ho potuto ancora avere il Savonarola.

Mi creda sempre

Domenica

Suo affez[ionatissi]mo

G. Tiplado ».

2. Ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, ὁ Τυπάλδος φαίνεται ὅτι κατὰ μῆνα ἀπέστελλε πρὸς τὸν Θωμαζαῖον ὀρισμένον χρηματικὸν ποσόν.

3. Τὸ ἰταλικὸν πρωτότυπον ἔχει ὡς ἑξῆς :

« Signor Tommaseo

Eccole una lettera da Venezia. — Le acchiudo pure il denaro che Le dovevo dallo scorso mese. — Sono 25 colonnati. Così io resto avere da Lei un talero — Domani, o Martedì, verrò a disturbarLa.

Mi creda sempre

Domenica

Suo affez[ionatissi]mo

G. Tiplado ».

« Κύριε Θωμαζαῖε,

Ἐνα ζήτημα μὲ τὸ ὁποῖον προσπαθοῦν νὰ μὲ περιπλέξουν, μοῦ στερεῖ τὴν χαρὰν νὰ ἔλθω σήμερον τὴν πρωτὴν εἰς τὴν οἰκίαν Σας. Ἄν ὅμως δὲν Σᾶς ἀνησυχῶ, θὰ ἤρχομην σήμερον τὸ ἀπόγευμα ἢ αὐριον τὴν πρωτὴν.

Ἐν τῷ μεταξὺ Σᾶς ἐσωκλείω τὰ χρήματα, τὰ ὁποῖα Σᾶς ὀφείλω. Τὸ χαρτονόμισμα εἶναι 5 λιρῶν, δηλ. 24 ταλλήρων.

Πιστεύσατέ με πάντοτε

Ἵμέτερον ἀφωσιωμένον

Ἰούλιος Τυπάλδος » ¹.

* *

Ὁ Τυπάλδος ἐκφράζει τὴν ἀπορίαν του, διότι ὁ Αἰμίλιος Τυπάλδος δὲν ἔλαβεν ἀποσταλείσας πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὰς καὶ ὑπόσχεται εἰς τὸν Θωμαζαῖον προσεχῇ ἐπίσκεψιν :

« Κύριε Θωμαζαῖε,

Ἐγραψα εἰς τὸν Αἰμίλιον μὲ κάθε τακτικὴν συγκοινωνίαν τοῦ ἀτμοπλοίου, ἀπέστειλα δὲ καὶ τὴν ἐπιστολὴν Σας μὲ τὸ προτελευταῖον. Πῶς δὲν τὰς ἔλαβε; ²

Ἄν δὲν Σᾶς ἀνησυχῶ, θὰ ἔλθω εἰς συνάντησίν Σας περὶ τὴν μεσημβρίαν.

Πάντοτε

Ἵμέτερος ἀφωσιωμένος

Ἰ. Τυπάλδος » ³.

1. Παραθέτομεν τὸ ἰταλικὸν κείμενον τοῦ πρωτοτύπου :

« Signor Tommaseo

Un affare, col quale si vorrebbe imbarazzarmi, mi toglie il piacere di poter venire questa mattina da Lei. — Se non reco disturbo però verrei questo dopo pranzo, o domattina.

Frattanto le acchiudo il denaro che le devo. — La carta è di 5 lire, cioè 24 talleri.

Mi creda sempre

Suo affez[ionatissi]mo

Giulio T[ipaldo] ».

2. Ὁ Τυπάλδος εἶχεν ἀναλάβει νὰ ἀποστέλλῃ τὰς εἰς Ἰταλίαν ἀπευθυνομένας ἐπιστολὰς τοῦ Θωμαζαῖου, ἰδίᾳ δὲ τὰς ἀπευθυνομένας πρὸς τὸν Αἰμίλιον Τυπάλδον εἰς Βενετίαν.

3. Ἰδοὺ τὸ κείμενον τοῦ ἰταλικοῦ πρωτοτύπου :

« Signor Tommaseo

Scrissi ad Emilio con ogni ordinario del vapore, e spedii anche la Sua col penultimo. — Come non le ha ricevute ?

* *

Ὁ Τυπάλδος ἀποστέλλει ἐπιστολὴν τοῦ Nisio :

« Κύριε Θωμαζαῖε,

Συνημμένην θὰ εὑρετε ἐπιστολὴν, τὴν ὁποῖαν ὁ Κος Nisio¹ μὲ παρεκάλεσε νὰ Σᾶς διαβιβάσω. Θὰ Σᾶς τὴν ἐκόμизον ὁ ἴδιος, διὰ νὰ ἔχω οὕτω τὴν εὐχαρίστησιν νὰ Σᾶς ἴδω, ἂν δὲν ἤμην λίαν ἀπασχολημένος².

Πιστεύσατέ με πάντοτε

Πέμπτη

Ἑμέτερον ἀφωσιωμένον

Ἰούλιος Τυπάλδος »³.

* *

Ὁ Τυπάλδος πληροφορεῖ τὸν Θωμαζαῖον, ὅτι δὲν δύναται νὰ μεταβῇ εἰς καθορισθεῖσαν συνάντησιν :

Se non Le reco incomodo verrò da Lei verso il mezzogiorno.
Sempre

Suo aff[ezionatiss]imo
G. Tipaldo ».

1. Πιθανώτατα, πρόκειται περὶ τοῦ διακεκριμένου παιδαγωγοῦ καὶ λογίου Giro-lamo Nisio (1827 - 1907).

2. Τὸ γεγονός ὅτι ὁ Τυπάλδος ὑπογραμμίζει, ὅτι εἶναι πολὺ ἀπασχολημένος, ἐπι-τρέπει νὰ συμπεράνωμεν ὅτι εὐρίσκετο εἰς Κέρκυραν καὶ ἦτο ἀκόμη ἐν ὑπηρεσίᾳ. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ διὰ τὰς ἄλλας περιπτώσεις, εἰς τὰς ὁποίας γίνεται λόγος περὶ μεγάλης ἀπασχολήσεως.

3. Ἰδοὺ τὸ κείμενον ὡς ἔχει ἐν τῷ πρωτοτύπῳ :

« Signor Tommaseo

Qui acchiusa troverà una lettera che il Sig.^r Nisio mi pregò di farLe avere. Gliel'avrei recata io stesso, per procurarmi così anche il piacere di vederLa, se non fossi occupatissimo.

Mi creda sempre
Giovedì

Suo affezionatiss[im]o
Giulio Tipaldo ».

« Κύριε Θωμαζαῖε,

Ἐπειδὴ εἶμαι πολιορκημένος, θὰ μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ ἔλθω εἰς τὴν οἰκίαν Σας τὸ ἀπόγευμα εἰς τὰς 7 1/2.

Πάντοτε

Ἑμέτερος ἀφωσιωμένος

Ἰ. Τυπάλδος »¹.

Ὁ Τυπάλδος ζητεῖ ἀπὸ τὸν Θωμαζαῖον νὰ τοῦ ἀποστείλῃ τὴν Παγκόσμιον Ἱστορίαν τοῦ Müller καὶ τὸν πληροφορεῖ, ὅτι μετ' ὀλίγον θὰ τοῦ ἐπιστρέψῃ τὰ ἔργα τοῦ Rosmini. Τὸν παρακαλεῖ ἐπίσης νὰ ἀναγνώσῃ τελευταίους τινὰς στίχους του :

« Κύριε Θωμαζαῖε,

Θὰ Σᾶς παρεκάλουν διὰ τὴν ἐν τῇ σημειώσει μνημονευομένην Παγκόσμιον Ἱστορίαν τοῦ Müller². Τὰ ἔργα τοῦ Rosmini³ θὰ Σᾶς τὰ ἀποστείλω μετ' ὀλίγον διὰ τοῦ ὑπηρετοῦ μου. Ὅταν θὰ εἴσθε ἐλεύθερος ἐπ' ὀλίγον, θὰ ἐπεθύμουν νὰ Σᾶς ἀναγνώσω μερικὰς μεταφράσεις μου.

Πιστεύσατέ με πάντοτε

Ἑμέτερον ἀφωσιωμένον

Ἰ. Τυπάλδος »⁴.

1. Τὸ ἰταλικὸν πρωτότυπον ἔχει ὡς ἀκολούθως :

« Signor Tommaseo

Siccome sono assediato, così mi permetterà di venire da Lei questa sera alle 7 1/2.

Sempre

Suo aff[ezionatissim]o

G. Tiplado ».

2. Προφανῶς πρόκειται περὶ τοῦ γνωστοῦ ἔργου « Παγκόσμιος Ἱστορία » (εἰς τέσσαρας τόμους) τοῦ Ἑλβετοῦ ἱστορικοῦ Ἰωάννου φὸν Müller (1752 - 1809).

3. Ὁ Antonio Rosmini (1797 - 1855), ἱερωμένος, φιλόσοφος καὶ πατριώτης, συνέγραψε πολλὰ βιβλία, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸ « Trattato della coscienza morale » (1840). Ὁ Θωμαζαῖος ἔγραψε περὶ αὐτοῦ ἀξιόλογον μελέτην ὑπὸ τὸν τίτλον « Antonio Rosmini », ἥτις ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ περιοδικῇ Rivista contemporanea, Torino 1855, καὶ βραδύτερον ἀνεδημοσιεύθη ὑπὸ τὸν τίτλον « Il trattato di Antonio Rosmini » (1929).

4. Παραθέτομεν τὸ κείμενον τοῦ ἰταλικοῦ πρωτοτύπου :

« Signor Tommaseo

La pregherei del Müller Storia Universale, che è indicato nella nota. —

**

Ὁ Τυπάλδος ἀποστέλλει πρὸς τὸν Θωμαζαῖον τόμον τοῦ Cattaneo, εὐθὺς ὡς τοῦ ἐπεστράφη ὑπὸ τοῦ Pojago :

« Κύριε Θωμαζαῖε,

Συγχωρήσατέ με, ἂν δὲν Σᾶς ἔστειλα ἐνωρίτερον τὸν τόμον τοῦ Cattaneo¹· ἀλλὰ μόνον τώρα ἡδυνήθην νὰ τὸν πάρω ἀπὸ τὸν κ. Pojago, εἰς τὸν ὁποῖον τὸν εἶχον δανείσει.

Πιστεύσατέ με πάντοτε

Ἵμέτερον

Ἵ Τυπάλδος »².

**

Ὁ Τυπάλδος ὑπόσχεται νὰ ἀποστείλῃ τοὺς Βίους τοῦ Μαζαράκη, εὐθὺς ὡς κατορθώσῃ νὰ ἀνεύρῃ τὸ ἔργον :

« Κύριε Θωμαζαῖε,

Τοὺς Βίους τοῦ Μαζαράκη τοὺς ἔχω ἐγώ³. Ἄλλ' εἰς τὸ δωμάτιόν μου

Le opere del Rosmini gliele manderò fra poco col mio domestico. In qualche momento di Suo comodo vorrei leggerLe alcune traduzioni mie.

Mi creda sempre

Suo aff[ezionatissim]o

G. Tipaldo ».

1. Ὁ Carlo Cattaneo (1801 - 1869) ὑπῆρξε διάσημος Ἰταλὸς πολιτικὸς καὶ συγγραφεὺς μελετῶν πολιτικοῦ, κοινωνικοῦ καὶ οἰκονομικοῦ περιεχομένου. Δὲν γνωρίζομεν εἰς ποῖον ἔργον του ἀναφέρεται ὁ Τυπάλδος.

2. Τὸ κείμενον τοῦ ἰταλικοῦ πρωτοτύπου ἔχει ὡς ἑξῆς :

« Signor Tommaseo

Perdoni se prima non Le mandai il volume del Cattaneo; ma ora soltanto mi fu possibile averlo dal Sr Pojago, al quale l'avevo prestato.

Mi creda sempre

Suo

G. Tipaldo ».

3. Πρόκειται περὶ τοῦ γνωστοῦ ἔργου τοῦ Κεφαλληνὸς ἱερωμένου Ἀνθ. Μαζαράκη, Βιογραφίαι τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν τῆς νήσου Κεφαλληνίας, Ἐν Βενετίᾳ 1843 (Βλ. Γ. Θ. Ζώρα, Ἑπτανησιακὰ Μελετήματα, τόμ. Γ', ἐνθ' ἀν., σελ. 176).

ὅλα εἶναι ἄνω - κάτω, οὔτε μοῦ εἶναι δυνατόν νὰ τοὺς ἀνεύρω. Θὰ Σᾶς τοὺς στείλω ἀργότερα. Λυποῦμαι πληροφορούμενος ὅτι εἴσθε ἀδιάθετος.

Πιστεύσατέ με

᾽Υμέτερον

᾽Ι. Τυπάλδος »¹.

* *

᾽Ο Τυπάλδος ἀναγγέλλει τὴν ἀποστολὴν βιβλίων πρὸς τὸν Θωμαζαῖον :

« Κύριε Θωμαζαῖε,

Ἀπόψε ἢ αὔριον τὴν πρωτὴν θὰ Σᾶς ἀποστείλω τὸν τόμον τῶν νεωτέρων ᾽Ιταλῶν ποιητῶν. Τὸν Gibbon² τὸν ἔχω ἐγώ· τὴν ᾽Ιταλικὴν δηλ. μετάφρασιν, ἣτις ἀποτελεῖ μέρος τῆς ᾽Ιστορικῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Μιλάνου. Θέλετε νὰ Σᾶς ἀποστείλω ὅλους τοὺς τόμους ; Ἐχω ἐπίσης καὶ τὴν ᾽Επιτομὴν τοῦ ἔργου τοῦ Gibbon, γενομένην ὑπὸ τοῦ Inghirami.

Ἀνεγνώσατε τὸ βιβλίον τοῦ βαρῶνου Θεοτόκη περὶ τῆς Κερκύρας ;³ Ὑπάρχουν εἰς αὐτὸ ποικίλαι παρατηρήσεις βαθεῖαι καὶ εὐφυεῖς. Ἄν θέλετε, θὰ Σᾶς τὸ ἀποστείλω. — Πιστεύσατέ με

᾽Υμέτερον ἀφωσιωμένον

᾽Ιούλιος Τυπάλδος »⁴.

1. Ἴδου τὸ ἰταλικὸν πρωτότυπον τοῦ σημειώματος :

« Sig.^r Tommaseo

Io tengo le vite del Masaraci. Ma nella mia stanza è tutto sussopra, nè posso rinvenirle. Più tardi gliele manderò. Duolmi sentire che Ella fu indisposto. Mi creda

Suo G. Tipaldo ».

2. ᾽Ο Edward Gibbon ὑπῆρξε διάσημος ᾽Αγγλος ἱστορικός (1737 - 1794). Μεταξὺ τῶν ἔργων του σπουδαιότερον εἶναι τὸ « History of the Decline and Fall of the Roman Empire » (1776 - 1788), τὸ ὁποῖον μετεφράσθη ἰταλιστὶ ὑπὸ τὸν τίτλον : « Storia della decadenza e caduta dell'impero romano, Milano 1820 (Νεωτέρα μετάφρασις ἐξεδόθη εἰς Τουρίνον, 1926 ἐπ., ἐπιμελεία τοῦ E. Pais).

3. Πιθανῶς πρόκειται περὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ἑμμ. Θεοτόκη (1777 - 1837) : « Détails historiques sur Corfou », τοῦ ἐκδοθέντος ἐν Κερκύρᾳ τὸ 1826 καὶ περιλαμβανόντος πάσης φύσεως πληροφορίας περὶ τῆς Κερκύρας.

4. Παραθέτομεν τὸ κείμενον τοῦ ἰταλικοῦ πρωτοτύπου :

« Signor Tommaseo

Questa sera, o domani mattina Le manderò quel volume dei poeti moderni Italiani. Il Gibbon l'ho io ; la traduzione Italiana formante parte della Biblioteca Storica di Milano. — Vuole che Le mandi tutti i volumi ? — Ho pure il Compendio dell'opera di Gibbon fatto dall'Inghirami.

**

Ὁ Τυπάλδος παρέχει νομικὰς πληροφορίας εἰς τὸν Θωμαζαῖον σχετικῶς πρὸς τὴν διαδικασίαν διαμαρτυρίας συναλλαγματικῶν :

« Κύριε Θωμαζαῖε,

Σὰς εἰδοποιῶ ὅτι κανονικῶς καὶ αἱ συναλλαγματικαὶ εἰς ὄψιν ὑπόκεινται εἰς διαμαρτυρίαν, ἄλλως διαγράφονται ἀμέσως· τοιοῦτος κίνδυνος ὅμως δὲν ὑπάρχει, εἰμὶ μόνον προκειμένου περὶ ἀμφιβόλων ὑπόπτων ὀφειλετῶν¹.

Μόλις τώρα ἡλευθερώθην ἀπὸ τὸ Γραφεῖον καὶ δὲν ἔρχομαι αὐτοπροσώπως, ἵνα μὴ σὰς ἀνησυχήσω.

Πάντοτε

Ἑμέτερος ἀφωσιωμένος

Ἰούλιος Τυπάλδος »².

**

Ὁ Τυπάλδος ἀναγγέλλει προσεχῇ ἐπίσκεψιν εἰς τὸν φίλον του :

« Κύριε Θωμαζαῖε,

Τὴν στιγμὴν ταύτην, ὥραι 3 1/2 μ.μ., ἔλαβον τὸ σημείωμά Σας. Εὐθὺς

Ha letto mai il libro del Baron Teotochi sopra Corfù? Vi sono in esso varie osservazioni acute ed ingegnose. — Se vuole glielo mando.

Mi creda

Suo affezionatis[s]imo

Giulio T[ipaldo].

1. Φαίνεται ὅτι ὁ Θωμαζαῖος εἶχεν εἰς χεῖράς του συναλλαγματικὰς χρεωστῶν του, διὸ ζητεῖ νὰ πληροφορηθῇ παρὰ τοῦ νομικοῦ Τυπάλδου τὴν κρατοῦσαν σχετικὴν διαδικασίαν, ἐν περιπτώσει καθυστερήσεως τῆς ἐξοφλήσεως αὐτῶν.

2. Ἰδοὺ τὸ κείμενον τοῦ ἰταλικοῦ πρωτοτύπου :

« Signor Tommaseo

La prevengo che *regolarmente* anche le cambiali a vista, devono essere protestate, se non vengono estinte tosto; ma non vi ha pericolo se non quando trattisi di debitori sospetti.

Ora mi sbrighi dall'ufficio, e non vengo in persona per non incomodarLa. Sempre

Suo aff[ez]ionatiss[im]o

Giulio T[ipaldo].

ὡς γευματίσω, θὰ ἔλθω ἀμέσως εἰς τὴν οἰκίαν Σας. Εἶμαι δλόκληρος βρεγμένος ἀπὸ τὴν βροχήν, διὰ τοῦτο δὲν ἔρχομαι ἀμέσως.

Πιστεύσατέ με

Ἵμέτερον ἀφωσιωμένον

Ἵ. Τυπάλδος »¹.

* *

Ὁ Τυπάλδος ζητεῖ συνάντησιν μετὸν Θωμαζαῖον, ἵνα συγκεντρώσῃ ἀπαραίτητα στοιχεῖα διὰ τὴν σύνταξιν πληρεξουσίου, τοῦ ὁποίου φαίνεται ὅτι ὁ τελευταῖος εἶχεν ἀνάγκην πρὸς χρῆσιν εἰς Ἱταλίαν :

« Κύριε Θωμαζαῖε,

Πρέπει νὰ Σᾶς ὁμιλήσω περὶ τοῦ πληρεξουσίου². Λάβετε τὴν καλωσύνην νὰ με εἰδοποιήσετε ποίαν ὥραν θὰ ἐξέλθετε τῆς οἰκίας, διὰ νὰ ἔλθω εἰς συνάντησίν Σας, εὐθὺς ὡς ἐλευθερωθῶ ἀπὸ τὸ Γραφεῖον. — Πιστεύσατέ με

Ἵμέτερον ἀφωσιωμένον

Ἵούλιος Τυπάλδος »³.

* *

Ὁ Τυπάλδος ἀποστέλλει ἀντίγραφον πληρεξουσίου τοῦ Θωμαζαίου, περὶ τοῦ ὁποίου ἐν τῷ προηγούμενῳ σημειώματι :

1. Τὸ ἱταλικὸν πρωτότυπον ἔχει ὡς ἐξῆς :

« Signor Tommaseo

In questo istante, ore 3 1/2 p.m., ricevo il Suo foglio. — Appena avrò pranzato, sarò tosto da Lei. — Sono tutto bagnato dalla pioggia, perciò non vengo subito.

Mi creda

Suo affezionato

G. Tipaldo ».

2. Φαίνεται, ὅτι ὁ Θωμαζαῖος εἶχε παρακαλέσει τὸν Τυπάλδον διὰ τὴν σύνταξιν πληρεξουσίου τοῦ πρὸς διακανονισμόν οἰκονομικῶν ἢ καὶ ἄλλης φύσεως ζητημάτων εἰς Ἱταλίαν.

3. Τὸ ἱταλικὸν κείμενον ἔχει ὡς ἀκολούθως :

« Signor Tommaseo

Devo parlarLe per la procura. Abbia la bontà di farmi sapere che ora esce di casa, acciò possa venire da Lei, appena sarò liberato dall'Ufficio. — Mi creda

Suo affezionatis[simo]

Giulio Tipaldo ».

Ἐπὶ τοῦ καλύμματος ἡ ἐξῆς διεύθυνσις :

« Chiarissimo Signore

Sr N. Tommaseo

S.M. ».

« Κύριε Θωμαζαῖε,

Ἴδου τὸ ἀντίγραφον τοῦ πληρεξουσίου ἐν πλήρει τάξει¹. Τώρα μόνον κατώρθωσα νὰ τὸ ἔχω· ὅμως Σεῖς εἴσθε ἐν καιρῷ νὰ τὸ ἀποστείλετε διὰ τοῦ Αὐστριακοῦ ἀτμοπλοίου².

Πιστεύσατέ με πάντοτε

Ῥυμέτερον ἀφωσιωμένον

Ἰούλιος Τυπάλδος »³.

Ὁ Τυπάλδος παρέχει πληροφορίας τινὰς διὰ τοὺς ἀλιεῖς κοραλλίων — ἴσως Ἱταλοὺς — περὶ τῶν ὁποίων εἶχε δεῖξει ἐνδιαφέρον ὁ Θωμαζαῖος :

« Κύριε Θωμαζαῖε,

Ἐκαμα λόγον διὰ τοὺς ἀλιεῖς κοραλλίων⁴· οὗτοι, ὡς τὴν προηγουμένην φοράν, θὰ ἔχουν ἓνα φύλακα δι' ὅλους.

Αὔριον, πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς μου, θὰ ἔλθω εἰς τὴν οἰκίαν Σας.

Πιστεύσατέ με

Ῥυμέτερον

Ἰούλιος Τυπάλδος »⁵.

1. Πρόκειται περὶ τοῦ πληρεξουσίου τοῦ Θωμαζαίου, περὶ τοῦ ὁποίου ἐγένετο λόγος ἐν τῇ προηγουμένῃ ἐπιστολῇ.

2. Δηλ. τὸ αὐστριακὸν ἀτμόπλοιον τῆς γραμμῆς Κερκύρας - Βενετίας.

3. Ἴδου τὸ κείμενον τοῦ ἱταλικοῦ πρωτοτύπου :

« Sig^r. Tommaseo

EccoLe la copia della Procura in pieno ordine. Ora soltanto ho potuto averla ; ma Ella è in tempo d'inviarla col vapore Austriaco.

Mi creda sempre

Suo affez[ionatissi]mo

Giulio T[ipaldo] ».

4. Πρόκειται περὶ ἀλιέων κοραλλίων, προσερχομένων πιθανῶς ἐξ Ἱταλίας, ἐξ οὗ καὶ τὸ ζωηρὸν ὑπὲρ αὐτῶν ἐνδιαφέρον τοῦ Θωμαζαίου.

5. Παραθέτομεν τὸ κείμενον τοῦ ἱταλικοῦ πρωτοτύπου :

« Signor Tommaseo

Ho parlato pei pescatori di corallo, i quali avranno, come l'altra volta, un guardiano in tutti.

Domani prima di partire verrò da Lei.

Mi creda

Suo

Giulio Tipaldo »

* *

‘Ο Τυπάλδος ἀναγγέλλει εἰς τὸν Θωμαζαῖον ὅτι οὗτος ἐγένετο δεκτὸς ἐκ νέου εἰς τὴν αἵθουσαν τοῦ Ἀναγνωστηρίου Κερκύρας :

« Κύριε Θωμαζαῖε,

Πρὶν ἢ ἀναχωρήσω διὰ τὴν ἐξοχὴν¹, σπεύδω νὰ Σᾶς πληροφορήσω ὅτι, ἄνευ ἀνάγκης ἄλλων ψηφοφοριῶν, ἐγίνατε ἐκ νέου δεκτὸς εἰς τὴν αἵθουσαν τοῦ Ἀναγνωστηρίου².

Πιστεύσατέ με πάντοτε

Κυριακὴ ἐσπέρας

Ὑμέτερον ἀφωσιωμένον

Ἰούλιος Τυπάλδος »³.

* *

‘Ο Τυπάλδος ἀναγγέλλει προσεχῇ ἀναχώρησίν του εἰς Ἰταλίαν καὶ προσθέτει, ὅτι εἶναι πρόθυμος νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὸν φίλον του, ἂν ἔχῃ τυχὸν ἐπιθυμίαν τινά :

« Κύριε Θωμαζαῖε,

Ἀναχωρῶ τὴν προσεχῇ Παρασκευὴν διὰ τὴν Ἰταλίαν⁴. Θὰ παραμείνω ὀλίγας ἡμέρας εἰς Βενετίαν κατόπιν θὰ περιηγηθῶ τὴν Λομβαρδίαν. Θὰ μὲ ὑποχρεώσετε, ἂν θελήσετε νὰ μὲ τιμήσετε μὲ τυχὸν παραγγελίας Σας, διότι οὐδὲν εἶναι εἰς ἐμὲ προσφιλέστερον ἀπὸ τοῦ νὰ Σᾶς ἐξυπηρετήσω εἰς ὅ, τι μοῦ εἶναι δυνατόν.

1. Ὡς ἐλέχθη ἤδη, ὁ Τυπάλδος μετέβαινε συχνὰ εἰς τὴν ἐξοχὴν πρὸς ἀνάπαυσιν (βλ. ἀνωτέρω, σελ. 449, σημ. 3).

2. Πρόκειται περὶ τοῦ Ἀναγνωστηρίου τῆς Κερκύρας, διὰ τὴν εἰσοδὸν εἰς τὸ ὅποιον ἀπαιτεῖτο εἰδικὴ ἄδεια, κατόπιν σχετικῆς συστάσεως.

3. Τὸ ἰταλικὸν πρωτότυπον ἔχει ὡς ἐξῆς :

« Signor Tommaseo

Prima di partire per la campagna, mi affretto da farLe conoscere, che senza bisogno di altre votazioni Ella è ammessa di nuovo al Gabinetto di Lettura.

Mi creda sempre

Domenica sera

Suo affe[zionatissi]mo

Giulio T[ipaldo] ».

4. ‘Ο Τυπάλδος ἀναγγέλλει εἰς τὸν Θωμαζαῖον προσεχῆς ταξιδίον του εἰς Ἰταλίαν, πιθανῶς κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν θερινῶν διακοπῶν.

Θὰ ἡρχόμην προσωπικῶς, ἂν δὲν ἐφοβούμην μήπως Σᾶς ἀνησυχήσω.
Διατελῶ μετὰ τῆς πλέον εὐλαβοῦς ἀγάπης

Τετάρτη

Ὑμέτερος ἀφωσιωμένος

Ἰ. Τυπάλδος »¹.

**

Ὁ Τυπάλδος ἀποστέλλει πρὸς τὸν Θωμαζαῖον ἐπιστολὴν τῆς κυρίας Cabbani καὶ παρέχει πληροφορίας περὶ τοῦ Μ. Ρενιέρη καὶ τοῦ διευθυντοῦ τῆς « Ἐφημερίδος τοῦ Αἰῶνος » :

« Κύριε Θωμαζαῖε,

Ἴδου ἡ ἐπιστολὴ ἐπ' ὀνόματι τῆς Κυρίας Cabbani². — Ἐγὼ δὲν ἔκαμα ἄλλο, εἰμὶ νὰ ἐπαναλάβω τὰς λέξεις τῆς Κυρίας αὐτῆς.

Πάντοτε

Τρίτη πρωτῆ

Ὑμέτερος ἀφωσιωμένος

Ἰ. Τυπάλδος »³.

1. Παραθέτομεν τὸ ἰταλικὸν πρωτότυπον :

« Signor Tommaseo

Io parto Venerdì prossimo per l'Italia. Starò alcuni giorni a Venezia, poscia farò un giro in Lombardia. Mi farà cosa gratissima se vorrà onorararmi di Sui comandi, giacchè nulla m'è più caro che poterLa servire in cosa ch'io valga.

Sarei venuto personalmente, se non avessi temuto recarLe incomodo.

Mi protesto col più riverente affetto.

Mercoledì

Suo obligatis[si]mo

G. Tipaldo ».

2. Ἡ κυρία Cabbani ἀναφέρεται καὶ ἀνωτέρω εἰς ἐπιστολὴν τοῦ Τυπάλδου (βλ. σελ. 403, σημ. 1). Δὲν ἀποκλείεται ἡ ἐπιστολὴ αὕτη νὰ ἐγγράφη κατὰ τὴν περίοδον τῆς παραμονῆς τοῦ ποιητοῦ εἰς Φλωρεντίαν.

3. Ἴδου τὸ ἰταλικὸν πρωτότυπον :

« Signor Tommaseo

EccoLe la letterina a nome della Signora Cabbani. Io non feci che ripetere le parole di questa Signora.

Sempre

Martedì mattina

Suo aff[ez]ionatissimo]

G. Tipaldo ».

Δι' ἄλλης χειρός, μεταγενεστέρως :

« Ma certamente il Signor Marco Renieri lo conosce.

Δι' ἄλλης χειρὸς μεταγενεστέως :

« Βεβαιότατα ὁ Κύριος Μάρκος Ρενιέρης τὸν γνωρίζει.

Ὁ Κύριος Φιλήμων εἶναι διευθυντὴς τῆς « Ἑφημερίδος τοῦ Αἰῶνος » ἰταλιστὶ μεταφράζεται « *Giornale del Secolo* ».

Ἀπείρους εὐχαριστίας καὶ ἐγκαρδίους χαιρετισμούς ».

* *

Ὁ Τυπάλδος ἀναγγέλλει ἐπίσκεψίν του εἰς τὸν Θωμαζαῖον :

« Κύριε Θωμαζαῖε,

Χωρὶς νὰ ἐνοχληθῇτε Σεῖς, θὰ ἔλθω ἐγὼ αὐριον μετὰ τὰς 9.

Ὑμέτερος

Ἰ. Τυπάλδος »¹.

* *

Ὁ Τυπάλδος ἀναγγέλλει ἐπίσκεψίν του εἰς τὸν Θωμαζαῖον :

« Κύριε Θωμαζαῖε,

Λοιπόν, σήμερον εἰς τὰς 2 μ.μ. θὰ ἔλθω εἰς τὴν οἰκίαν Σας.

Ὑμέτερος ἀφωσιωμένος

Ἰ. Τυπάλδος »².

* *

Ὁ Τυπάλδος πληροφορεῖ τὸν Θωμαζαῖον ὅτι, ἔνεκα ἀσθενείας, δὲν ἐξέρχεται τῆς οἰκίας καὶ ὅτι εὐχαρίστως θὰ ἐδέχετο ἐπίσκεψίν του :

Sig^r Filimon direttore del Giornale tu Eonos, in italiano si traduce Giornale del secolo.

Mille e mille ringraziamenti e cordiali saluti ».

1. Ἰδοὺ τὸ κείμενον τοῦ ἰταλικοῦ πρωτοτύπου :

« Signor Tommaseo

Senza ch'Ella s'incomodi, verrò io domani dopo le 9.

Suo

G. Tipldo ».

2. Τὸ ἰταλικὸν πρωτότυπον ἔχει ὡς ἑξῆς :

« Signor Tommaseo

Oggi dunque alle 2 p.m. verrò da Lei.

Suo aff(ezionatissi)mo

G. Tipldo ».

« Κύριε Θωμαζαῖε,

Καὶ αὐριον καὶ ἀργότερα θὰ χαρῶ νὰ Σᾶς ἴδω. Εἰμαι ἀδιάθετος καὶ δὲν ἐξέρχομαι τῆς οἰκίας.

Πιστεύσατέ με

Δευτέρα

Ἐμέτερον ἀφωσιωμένον

Ἰούλιος Τυπάλδος »¹.

* *

Ὁ Τυπάλδος, ἔνεκα τῆς παραιτινομένης ἀσθενείας του, δὲν δύναται νὰ μεταβῇ εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ Θωμαζαίου, διό, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ὀνομαστικῆς του ἑορτῆς, περιορίζεται νὰ ἀποστείλῃ δι' ἐπιστολῆς τὰς εὐχάς του, καὶ παραλλήλως νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν διαβεβαίωσιν τῶν αἰσθημάτων ἀγάπης καὶ ἀφοσιώσεως :

« Κύριε Θωμαζαῖε,

Ἡ κακὴ μοῖρα, ἡ ὁποία ἀπὸ τινος χρόνου μὲ κατατρέχει συνεχῶς, μὲ κρατεῖ κλεισμένον ἐν τῇ οἰκίᾳ, ἀδιάθετον· δὲν δύναμαι νὰ ἔλθω οὔτε σήμερον, ἑορτὴν τοῦ Ἀγίου Νικολάου², νὰ Σᾶς εὐχηθῶ τοῦλάχιστον — ἀφοῦ ἄλλο δὲν δύναμαι — ἡμέρας εὐχαρίστους καὶ εὐτυχεῖς. Ἐπιτρέψατέ μου νὰ τὸ κάμω γραπτῶς, καὶ πιστεύσατέ με πάντοτε.

Ἐμέτερον ἀφωσιωμένον

Ἰούλιος Τυπάλδος »³.

1. Παραθέτομεν τὸ κείμενον τοῦ ἰταλικοῦ πρωτοτύπου :

« Signor Tommaseo

E domani, e dopo mi sarà caro vederLa. Sono indisposto, nè esco di casa.

Mi creda

Lunedì

Suo aff[ezionatissimo]mo

Giulio Tipaldo ».

2. Ἡ ἐπιστολὴ ἐστάλῃ τὴν ἡμέραν τοῦ Ἀγίου Νικολάου, ἥτοι τὴν 6ην Δεκεμβρίου ἐπέτειον τῆς ὀνομαστικῆς ἑορτῆς τοῦ Θωμαζαίου.

3. Παραθέτομεν τὸ κείμενον τοῦ ἰταλικοῦ πρωτοτύπου :

« Signor Tommaseo

La trista fortuna, che da qualche tempo incessantemente mi perseguita, mi tiene chiuso in casa indisposto, nè posso venire, neppure oggi, giorno di San Niccolò, ad augurarLe almeno, giacchè altro non posso, giorni lieti, e felici. Mi permetta di farlo per iscritto, e mi creda sempre.

Suo affezionatissimo

Giulio Tipaldo ».

* *

Ὁ Τυπάλδος, καίτοι ὑποφέρει ἀκόμη, ἀναγγέλλει εἰς τὸν Θωμαζαῖον ὅτι θὰ προσπαθῇ νὰ τὸν ἐπισκεφθῇ τὸ ταχύτερον, ἵνα ὁ τελευταῖος ἀποφύγῃ τὸν κόπον νὰ μεταβῇ εἰς συνάντησίν του:

«Κύριε Θωμαζαῖε,

Σὰς ἀπαντῶ τώρα, διότι μόνον τὴν στιγμὴν ταύτην ἠγέρθη τῆς κλίνης, ἐπειδὴ τὴν νύκτα μὲ ἐπεσκέφθη πάλιν πυρετός. Ἦσως ἀργότερον ἐξέλθω τῆς οἰκίας· πρὸ τῆς δωδεκάτης ὅμως μοῦ εἶναι ἀδύνατον. Δὲν ἐπιθυμῶ νὰ ἀνέλθετε τόσα σκαλοπάτια· θὰ ἔλθω μᾶλλον ἐγὼ εἰς τὴν οἰκίαν Σας ἀπόψε εἰς τὰς ἑπτὰ, ἂν ὅμως δὲν μὲ ἐμποδίσῃ ὁ πυρετός. — Ἐγὼ ἢ δὲν θὰ ἐξέλθω καθόλου σήμερον τὴν πρωτὴν, ἢ θὰ ἐξέλθω μετὰ μίαν ὥραν.

Πιστεύσατέ με πάντοτε

Ὑμέτερον ἀφωσιωμένον

Ἰούλιος Τυπάλδος»¹.

β) Σημειώματα γραφέντα πιθανῶς εἰς Φλωρεντίαν.

Τὰ κατωτέρω, ἐπίσης ἄνευ χρονολογίας, σημειώματα εἶναι μεταγενέστερα τῶν προηγουμένων, ὥς ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ὁ Τυπάλδος προσφωνεῖ τὸν Ἰταλὸν φιλέλληνα, οὐχὶ ὥς συνηθίζει εἰς τὰς πρώτας ἐπιστολάς του ἀπλῶς «Κύριε Θωμαζαῖε», ἀλλὰ «Ἀγαπητὲ Κύριε Θωμαζαῖε», δεδομένου, ὅτι μεταξὺ αὐτῶν εἶχεν ἀναπτυχθῇ πλέον στενὸς φιλικὸς καὶ οἰκογενειακὸς δεσμός. Τὰ σημειώματα ταῦτα ἐπομένως πρέπει νὰ ἐγράψαν ἢ κατὰ τὴν τελευταίαν περίοδον τῆς ἐν Κερκύρᾳ παραμονῆς τοῦ Θωμαζαίου ἢ μᾶλλον κατὰ τὴν περίοδον τῆς παραμονῆς τοῦ Τυπάλδου εἰς Φλωρεντίαν.

Εἶναι δὲ ταῦτα τὰ ἀκόλουθα:

1. Τὸ ἰταλικὸν πρωτότυπον ἔχει ὡς ἑξῆς:

«Signor Tommaseo

Le rispondo ora, perchè in questo istante mi alzai da letto, essendo stato questa notte di nuovo visitato dalla febbre. Forse escirò di casa più tardi, ma prima delle dodici m'è impossibile. Non amo ch'Ella s'incomodi a montare tante scale; piuttosto verrò io da Lei questa sera alle sette, se però non me l'impedisce la febbre. Io poi o non esco affatto questa mattina, o dopo un'ora. Mi creda sempre.

Suo affezionatis[si]mo

Giulio Tipal[do].»

Ὁ Τυπάλδος πληροφορεῖ τὸν Θωμαζαῖον, ὅτι τοῦ ἀποστέλλει ἐπιστολὴν τοῦ Ρενιέρη καὶ ὅτι τὴν ἐπουμένην θὰ μεταβῇ πρὸς μετάρφρασίν της. Ἡ ἐπιστολὴ ἐπομένως εἶχε γραφῇ ἑλληνιστί. (Δὲν ἀποκλείεται νὰ ἐστῇ ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῆς παραμονῆς τοῦ Θωμαζαίου εἰς Κέρκυραν):

« Ἀγαπητὲ Κύριε Θωμαζαῖε,

Ἡ ἐπιστολὴ εἶναι τοῦ Ρενιέρη¹. Σᾶς εὐχαριστεῖ διὰ τὴν μνείαν, τὴν ὁποίαν ἐκάματε περὶ αὐτοῦ προκειμένου, περὶ τῆς Matilde di Donato.

Αὔριον θὰ ἔλθω νὰ Σᾶς τὴν μεταφράσω. Τώρα εὐρίσκομαι ὑπὸ «κατάσχεσιν».

Ὑμέτερος ἀφωσιωμένος

Ἰ. Τυπάλδος »².

* *

Ὁ Τυπάλδος πληροφορεῖ τὸν Θωμαζαῖον ὅτι ὁ πατὴρ τοῦ Οὔγου Φωσκόλου ἦτο Ρωμαιοκαθολικός, πιθανῶς δὲ ὅτι Ρωμαιοκαθολικὴ ἦτο καὶ ἡ Ἑλληνὶς μήτηρ αὐτοῦ.

Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι τὸ σφζόμενον χειρόγραφον εἶναι ἀντίγραφον ἐκ τοῦ πρωτοτύπου, δωρηθέντος εἰς τὴν κ. Alexander. Εἰς τὸ τέλος τῆς ἐπιστολῆς ἀναγράφονται, προστεθεῖσαι προφανῶς μεταγενεστέρως, εἰδήσεις τινὲς περὶ τοῦ Τυπάλδου:

« (Τὸ αὐτόγραφον τῆς ἐπιστολῆς ἐδωρήθη εἰς τὴν Καν Alexander)³.

Ἀγαπητὲ Κύριε Θωμαζαῖε,

Σήμερον ἀκριβῶς ἐμείναμεν ἔξω τῆς οἰκίας ὅλην τὴν πρωτάν. Τὴν στιγμήν αὐτὴν (ὥρα 3^{1/2} μ.μ.) λαμβάνω τὸ γραμματάκι Σας.

1. Ὁ Μάρκος Ρενιέρης, περὶ τοῦ ὁποίου βλ. ἀνωτέρω, σελ. 375, σημ. 3.

2. Ἰδοὺ τὸ κείμενον τοῦ ἰταλικοῦ πρωτοτύπου:

« Caro Signor Tommaseo

La lettera è del Renieri; La ringrazia per la menzione ch'Ella fece di lui a proposito della Matilde di Donato.

Domani verrò a tradurla. Ora sono sotto sequestro.

Suo aff[ezionatissimo]

G. Tiplado ».

3. Ἡ μνημονευομένη Alexander, ὡς καὶ ὁ σύζυγος αὐτῆς, φαίνεται ὅτι ἡρέσκοντο νὰ κάμνουν συλλογὴν αὐτογράφων, ἀντικαθιστῶντες ταῦτα δι' ἀντιγράφων (βλ. Γ. Θ. Ζώρ α, Ἑλτανσιακὰ Μελετήματα, τόμ. Γ', ἐνθ' ἄν., σελ. 105, σημ. 1).

Ἄναμφιβόλως, ὁ πατήρ τοῦ Φωσκόλου ἦτο καθολικός, σχεδὸν δὲ βεβαίως καὶ ἡ μήτηρ του, ἥτις, νομίζω, ἦτο θεία ἐκ πατρὸς τοῦ Κούρτσολα¹.
1^η Μαΐου

Ἐμέτερος ἀφωσιωμένος
Ἰ. Τυπάλδος »².

Ἐν συνεχείᾳ ἡ σημείωσις :

« Πρόεδρος τῶν δικαστηρίων τῆς νήσου Ζακύνθου, τῆς ὥραιότερας ἐκ τῶν Ἰονίων νήσων. Ἐμορφώθη μὲ ἰταλικὴν παιδείαν : Ἐχει ἔντονον τὸ αἶσθημα τοῦ ὥραίου καὶ συγγράφει ἐπιτυχεῖς στίχους εἰς τὴν νεοελληνικὴν γλῶσσαν »³.

*
* *

Ὁ Τυπάλδος ἀποστέλλει μετάφρασιν ἀγνώστου εἰς ἡμᾶς κειμένου πρὸς τὸν Θωμαζαῖον, τὸν πληροφορεῖ δὲ ὅτι περὶ τὴν μεσημβρίαν θὰ μεταβῇ εἰς συνάντησίν του :

« Ἀγαπητὴ Κύριε Θωμαζαῖε,

Σᾶς ἀποστέλλω τὴν μετάφρασιν⁴. Ἐλπίζω ὅτι θὰ δυνηθῶ νὰ σᾶς ἴδω τὴν μεσημβρίαν. Τακτοποιῶ τὰ βιβλία μου.

1. Ἡ μήτηρ τοῦ Οὔγου Φωσκόλου ὀνομάζετο Διαμαντίνα Σπαθῆ καὶ ἦτο πράγματι συγγενὴς μὲ τὴν οἰκογένειαν Κούρτσολα.

2. Τὸ πρωτότυπον ἔχει ὡς ἀκολούθως :

« (Donato l'autografo alla Sig^{ra} Alexander)

Caro Sig. Tommaseo

Proprio oggi siamo stati fuori di casa tutta la mattina. In questo istante (ore 3 1/2 p. m.) ricevo la Sua letterina.

Certo il padre del Foscolo era di rito latino, e quasi certo anche sua madre, zia, credo, paterna del Curzola.

1° mag[giore]

Suo aff[ezionatissimo]

G. Tipaldo ».

« Presidente de' Tribunali nell'isola di Zante, tra le Isole Ionie la più amena. Educato alle lettere italiane : ha vivo il senso del bello ; e compone versi felici nel greco moderno ».

3. Τὸ σημείωμα προσετέθη βραδύτερον, ἀντιγραφὲν προφανῶς ὑπὸ τῆς Alexander, ἵνα γνωρίζῃ τὴν ἰδιότητα τῶν προσώπων, τῶν ὁποίων συνέλεγε τὰ αὐτόγραφα.

4. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, πρόκειται περὶ τμήματος τῆς μεταφράσεως τῆς « Ἐλευθερωθείσης Ἱερουσαλὴμ » τοῦ Tasso, τὴν ὁποίαν ὁ Τυπάλδος ἔκαμεν, εὐρισκόμενος ἐν Φλωρεντίᾳ.

Διατελῶ πάντοτε
Σάββατον πρωῒ

Ἵμέτερος ἀφωσιωμένος
Ἰ. Τυπάλδος »¹.

* * *

Ὁ Τυπάλδος πληροφορεῖ τὸν Θωμαζαῖον ὅτι τὸ ἀπόγευμα τῆς αὐτῆς καθ' ἣν γράφει ἡμέρας θὰ μεταβῇ εἰς ἐπίσκεψίν του μετὰ γνωστοῦ ὀφθαλμιάτρου. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ Θωμαζαῖος ὑπέφερε σοβαρῶς ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς, φαίνεται δὲ ὅτι ὁ Τυπάλδος ἐφρόντισε νὰ καλέσῃ διακεκριμένον ὀφθαλμολόγον πρὸς ἐξέτασιν τῆς παθήσεώς του :

« Ἀγαπητὲ Κύριε Θωμαζαῖε,

Αὐτὴν τὴν στιγμὴν ἐλάβομεν ἐπιστολὴν τοῦ Δρ. Mamilardo (ὀφθαλμιάτρου), γραφεῖσαν ἀπὸ χθές, διὰ τῆς ὁποίας εἰδοποιεῖ ὅτι σήμερον μετὰ μεσημβρίαν θὰ ἔλθῃ εἰς τὴν οἰκίαν Σας. Θὰ τὸν συνοδεύω ἐγώ.

Ἐὰν ἔχετε κανὲν ἐμπόδιον, πληροφορησάτε με ἀμέσως.

Δευτέρα πρωῒ

Ἵμέτερος ἀφωσιωμένος
Ἰ. Τυπάλδος »².

* * *

Ὁ Τυπάλδος ὑποδεικνύει εἰς τὸν Θωμαζαῖον νὰ ἀναγνώσῃ σελίδας

1. Παραθέτομεν τὸ ἰταλικὸν πρωτότυπον τοῦ σημειώματος :

« Caro Sr Tommaseo

Le mando la traduzione. Spero di poterLa vedere a mezzogiorno. Sto ponendo in ordine i miei libri.

Sono sempre

Sabato mattina

Suo affez[ionatissi]mo
G. Tipldo ».

2. Τὸ ἰταλικὸν πρωτότυπον ἔχει ὡς ἐξῆς :

« Caro Signor Tommaseo

In questo momento riceviamo una lettera del Dr Mamilardo (oculista), scritta da jeri, colla quale ci prescrive che oggi dopo mezzogiorno verrà da Lei. — Io lo accompagnerò.

Se avesse qualcosa in contrario me lo faccia sapere subito.

Lunedì mattina

Il Suo obbli[gatissi]mo
G. Tipldo ».

τινὰς ἀγνώστου εἰς ἡμᾶς ἔργου, τὸ περιεχόμενον τοῦ ὁποίου παρουσίαζε, κατ' αὐτόν, ἐνδιαφέρον διὰ τὸν φιλέλληνα λόγιον :

« Ἀγαπητὲ Κύριε Θωμαζαῖε,

Ἀναθέσται νὰ Σᾶς ἀναγνώσουν ἀπὸ τῆς σελ. 433 μέχρι τῆς 437. Αἱ λέξεις περὶ τῶν ὁποίων Σᾶς ἀνέφερα εὐρίσκονται ἐν ἀρχῇ τῆς σελ. 435.

Ὑμέτερος ἀφωσιωμένος

Ἰ. Τυπάλδος »¹.

* *

Ὁ Τυπάλδος πληροφορεῖ τὸν Θωμαζαῖον ὅτι τοῦ ἀποστέλλει φιάλην παλαιοῦ οἶνου, ἐπίσης δὲ ἔντυπα προεγγραφῆς εἰς ἐκδόσιν του τῶν Εὐαγγελίων. Προσθέτει ἀκόμη ὅτι πρόκειται νὰ μεταβῇ πρὸς θεραπείαν εἰς Montecatini, δεδομένου ὅτι τὰ ὕδατα ἐκεῖνα τὸν ὠφέλησαν. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἐπομένως ἐγράφη ἀναμιφβόλως κατὰ τὴν περίοδον τῆς παραμονῆς τοῦ Τυπάλδου εἰς Ἰταλίαν :

« Ἀγαπητὲ Κύριε Θωμαζαῖε,

Κατὰ τὴν γενομένην καθαριότητα ἐν τῷ ὑπογείῳ, ἐν τῷ ὁποίῳ διατηροῦμεν ὀλίγον οἶνον, ἀνευρέθη μία φιάλη ἀπὸ παλαιὸν καὶ καλὸν Xeres². Εἶχον ἀγοράσει δύο δωδεκάδας πρὸ καιροῦ, εἶχε δὲ λησμονηθῇ αὕτη μὴ, τὴν ὁποίαν λαμβάνω τὸ θάρρος νὰ Σᾶς ἀποστείλω.

Σᾶς ἀποστέλλω ἐπίσης προεγγραφάς τινας εἰς τὰ Εὐαγγέλια³. Τώρα μόλις μοῦ ἐπεστράφη τὸ δελτίον τῆς μαρκησίας Ridolfi⁴, ἥτις, ἔνεκα μακρᾶς ἀσθενείας, δὲν ἠδυνήθη νὰ συλλέξῃ ἄλλας ὑπογραφάς, ὥς ἥτο ἐπιθυμία τῆς.

1. Ἰδοὺ τὸ κείμενον τοῦ ἰταλικοῦ πρωτοτύπου :

« C[aro] S[ignor] T[ommaseo]

Si faccia leggere dalla pag. 433 alla 437.

Le parole di cui Le feci cenno sono a principio della pag. 435.

Suo affez[ionatissi]mo

G. Tipaldo ».

2. Xeres εἶναι ἐκλεκτὴ ποιότης ἰσπανικοῦ οἶνου, διεθνῶς γνωστῇ.

3. Πρόκειται περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Θωμαζαίου γενομένης μεταφράσεως τῶν Εὐαγγελίων. Ζῶντος τοῦ συγγραφέως ἐγένοντο αἱ ἐξῆς ἐκδόσεις : Milano, Givelli, 1866 καὶ Prato, Guasti, 1873 - 1874 (2 τόμοι). Πρὸς οἰκονομικὴν διευκόλυνσιν τῆς ἐκδόσεως, ὁ Θωμαζαῖος εἶχε τυπώσει δελτία προεγγραφῆς, τὰ ὅποια διένειμεν εἰς φίλους του πρὸς ἐγγραφὴν συνδρομητῶν.

4. Ἡ οἰκογένεια Ridolfi ἀνήκεν εἰς τὴν ἀριστοκρατίαν τῆς Φλωρεντίας (ἦτο διηρημένη εἰς τρεῖς κλάδους). Ἡ μνημονευομένη ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ Τυπάλδου μαρκησία ἦτο ἴσως ἡ χήρα τοῦ μαρκησίου Cosimo Ridolfi (1794 - 1865).

Καὶ ὁ βουλευτὴς Pellusio κρατεῖ ἓνα ἄλλο δελτίον, τὸ ὁποῖον θὰ Σᾶς ἀποστείλω, εὐθὺς ὡς δυνηθῶ νὰ τὸ λάβω.

Αὔριον θὰ ἐπιστρέψω εἰς Montecatini¹, διότι τὰ νερὰ ἐκεῖνα μὲ ὠφέλησαν πολὺ.

Ἐπιμεληθῆτε τὴν ὑγίαν Σας, πολύτιμον εἰς ὅλους, καὶ ἐξακολουθήσατε νὰ ἀγαπᾶτε

τὸν Ὑμέτερον ἀφωσιωμένον

Ἰ. Τυπάλδον.

Ἄν ἔχετε διαθέσιμον ἀντίτυπον τοῦ ἄρθρου Σας περὶ τοῦ Μαντζόνι, Σᾶς παρακαλῶ πολὺ νὰ τὸ ἔχω »².

Ὁ Θωμαζαῖος ὑποδεικνύει εἰς τὸν Τυπάλδον νὰ συγχαρῇ, μετὰ τῆς συζύγου του, τὴν μαρκησίαν Tassini-Ridolfi διὰ τὴν ἀπαγγελίαν ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τῆς στίχων εἰς τὴν Ἀκαδημίαν:

« Ἀγαπητὴ Κύριε Ἰούλιε³,

Χθές, ὡς συχνάκις συμβαίνει, ὁμιλῶν δὲν ἐνεθυμήθην νὰ Σᾶς παρακαλέσω δι' ἓν ζήτημα, διὰ τὸ ὁποῖον εἶχον ἀποφασίσαι ἤδη ἀπὸ τῆς Κυριακῆς νὰ Σᾶς γράψω, δηλ. ὅταν Σεῖς καὶ ἡ Κυρία Λουίζα ἴδῃτε τὴν μαρκη-

1. Montecatini: τὸ γνωστὸν θεραπευτικὸν κέντρον ἐν Τοσκάνῃ, ἔνθα ὁ Τυπάλδος μετέβαινε πρὸς θεραπείαν.

2. Ἰδοὺ τὸ ἰταλικὸν πρωτότυπον τοῦ σημειώματος:

« Caro Signor Tommaseo

Nel far ripulire la cantina nella quale sollevamo tenere un pò di vino s'è trovata una bottiglia di vecchio e buon Xeres. Ne aveva comperate due dozzine molto tempo fa e rimase dimenticata questa unica, che mi prendo la libertà di mandarLe.

Le mando pure alcune poche suscrizioni agli Evangelii. Ora soltanto mi fu restituita la scheda dalla Marchesa Ridolfi, che essendo sempre ammalata, non ha potuto procurarsi altre firme, com'era suo desiderio. Il Deputato Pellusio tiene un'altra scheda; e gliela manderò appena potrò averla.

Domani tornerò a Montecatini, giacchè quelle acque mi giovarono assai. Abbia cura della Sua salute, preziosa a tanti, e continui a voler bene
al Suo affezjonatissimo

G. Tipaldo.

Se ha disponibile una copia del Suo articolo su Manzoni me lo raccomando ».

3. Τὸ κείμενον τῆς ἐπιστολῆς σφύζεται εἰς δύο διὰ διαφόρου χειρὸς γραφέντα κείμενα.

σίαν Καν Tassini-Ridolfi¹, νὰ τὴν συγχαρῆτε καὶ ἐξ ὀνόματός μου διὰ τοὺς στίχους, τοὺς ὁποίους ἀπήγγειλεν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν ὁ υἱός της, μὲ ὕφος σεμνόν, ἀνθρώπου, ὅστις κατανοεῖ καὶ αἰσθάνεται. Ὡς δὲ ὁ ἔπαινος εἶναι εἰλικρινέστερος καὶ περισσότερον πλήρης, θὰ εἶπω ὅτι, ὅχι τόσον ἡ ἀπαγγελία καὶ ὁ τόνος τῶν στίχων μου ἤρresαν, ὅσον (ὅπερ καὶ ἀξίζει περισσότερον) αἱ ἰδέαι καὶ τὰ αἰσθήματα, τὰ ὅποια μου ἀποδεικνύουν τὴν καλωσύνην καὶ τὴν ἀξιοπρέπειαν τῶν ἀρχῶν, δι' ὧν οὗτος ἀναιδέα ὑπὸ τῆς μητρὸς του. Ὁ Θεὸς ἄς τὸν εὐλογῇ».

Ἄνω δεξιὰ διὰ τῆς αὐτῆς χειρὸς :

« Στίχοι τοῦ νεαροῦ Μαρκησίου Ridolfi ».

Καὶ δι' ἄλλης χειρὸς :

« Tipaldo »².

* *

Ὁ Θωμαζαῖος συμβουλεύει τὸν Τυπάλδον νὰ μεταβῇ μετὰ τῆς συζύγου του εἰς San Giovannino degli Scolopi, ἵνα παρακολουθήσῃ τὴν ἐπιτυχὴ μουσικὴν ἐκτέλεσιν τῆς « Δημιουργίας » τοῦ Χάυδν :

« Ἀγαπητὲ Κύριε Ἰούλιε,

Ὁδηγήσατε τὴν Κυρίαν Λουίζαν ἀπόψε ἢ αὔριον τὸ ἀπόγευμα (ἀρχίζουν ὀλίγον μετὰ τὰς ἑξ καὶ ἡμίσειαν) νὰ ἀκούσῃ εἰς τὸν Ἅγιον Giovannino degli Scolopi³ τὴν *Δημιουργίαν* τοῦ Haydn, ἣτις εἶναι ζωγραφικὴ τοῦ 1400, ποίησις τοῦ 1300, τέχνη Ἑλληνικὴ· μᾶλλον ὅμως ἐπὶ τῆς Ἑλέ-

1. Εἶναι ἡ αὐτὴ μαρκησία Ridolfi, περὶ τῆς ὁποίας γίνεται λόγος ἐν προηγουμένῃ ἐπιστολῇ τοῦ Τυπάλδου.

2. Τὸ ἰταλικὸν πρωτότυπον ἔχει ὡς ἀκολούθως :

« (Tipaldo — Versi del giovane Marchese Ridolfi)

Caro Signor Giulio

Ieri, come segue assai volte, non mi sovvenne, parlandoLe pregarLa di cosa che avevo sin da domenica proposto di scriverLe: cioè che quand'Ella e la signora Luisa veggono la S. Marchesa Tassoni-Ridolfi, le si rallegrino, anco in mio nome de' versi che all'accademia il figliuolo di lei recitò, con accento modesto, ma di chi intende e sente. Acciocchè sia più sincera, e però più piena, la lode, dirò che non tanto la dicitura e il suono de' versi, quanto mi piacquerò (che più importa) le idee e i sentimenti, che mi dimostrano e la bontà e la dignità de' principii ne' quali egli è da sua madre allevato. Dio glielo benedica ».

3. Ναὸς ταυτοχρόνως καὶ ἱδρυμα, ἀνῆκον εἰς τοὺς Ἱησοῦτας, ἐνθα ὑπῆρχε καὶ αἰθούσα συγκεντρώσεων καὶ ἐκτελέσεως μουσικῶν συναυλιῶν.

νης εὐρίσκεται ἡ Εὐα, καὶ ἐπὶ τῶν ἡχηρῶν βηματίων τοῦ Ἀπόλλωνος εἰς τὸν νεαρὸν ἥλιον λάμπουν μετὰ ἀγνότητος τὰ θεϊκὰ ἁρμονικὰ ἀγγελικὰ πτερά ».

Καὶ κατωτέρω ἡ διεύθυνσις :

« Ἐκλαμπρότατον Κον Σύμβουλον

Ἰούλιον Τυπάλδον »¹.

* *

Ὁ Τυπάλδος παρακαλεῖ νὰ ζητηθοῦν πληροφορίες παρὰ τοῦ καθηγητοῦ Villari περὶ τῆς ὁργανώσεως τῶν σπουδῶν τοῦ Πολυτεχνείου.

« Ἐπιθυμοῦμεν ἀπὸ τὴν εὐγένειαν τοῦ καθηγητοῦ κ. Villari² ἀκριβῆ ἀπάντησιν, ἂν νέος, ὅστις σκέπτεται νὰ κάμῃ τὰς σπουδὰς μηχανικοῦ· ἀρχιτέκτονος, εἶναι ἀπαραιτήτως ὑποχρεωμένος νὰ φοιτήσῃ δύο ἔτη εἰς Πίζαν καὶ τρία εἰς Μιλάνον ἢ τρία εἰς τὸ Πανεπιστήμιον καὶ δύο εἰς τὸ Ἰνστιτοῦτον³· ἐπίσης ἂν δύναται, κατ' ἐξαίρεσιν, τῆς ὁποίας ἴσως νὰ ὑπάρχουν ἤδη ἄλλα ἢ ἄλλως νὰ γίνῃ εὐκατὶον παρὰδειγμα, νὰ κάμῃ ἐν ἑτος ἰδιωτικῶν σπουδῶν εἰς Φλωρεντίαν ἢ εἰς ἄλλην πόλιν, εἰς τρόπον ὥστε ἡ Πίζα καὶ τὸ Μιλάνον ὁμοῦ νὰ μὴ ἀπαιτοῦν πλέον τῶν τεσσάρων ἐτῶν φοιτήσεως »⁴.

1. Παραθέτομεν τὸ ἰταλικὸν πρωτότυπον :

« C[aro] S[ignor] G[ulio]

Conduca la Signora Luisa stassera o domani sera (incominciano poco dopo le sei e mezzo) a sentire in San Giovannino degli Scolapii la *Creazione* dell'Haydn, ch'è pittura del quattrocento, poesia del trecento, arte greca; senonchè più su d'Elena è Eva, e sopra i passi sonanti d'Apollo al sole gio-va netto risplendono di cangio candore le ambrosie armoniose angeliche piume ».

Ἀκολουθεῖ ἡ ἐξῆς διεύθυνσις :

« Ch[iarissimo] S[ignor] Cons[igliere]

G. Tipaldo ».

2. Ὁ Ρ. Villari, φίλος τοῦ Θωμαζαίου, ἦτο καθηγητὴς Πανεπιστημίου (Βλ. Γ. Θ. Ζώρ α, Ἑπανησιακὰ Μελετήματα, τόμ. Γ', ἐνθ' ἀν., σελ. 93, σημ. 1).

3. Ὡς γνωστὸν, εἰς Ἱταλίαν αἱ Πολυτεχνικαὶ σπουδαὶ σύγκεινται ἐκ δύο κύκλων, ἐξ ὧν ὁ πρῶτος διετής (biennio) καὶ ὁ δεύτερος τριετής (triennio).

4. Ἰδοὺ τὸ ἰταλικὸν πρωτότυπον τοῦ σημειώματος :

« Importerebbe ottenere dalla cortesia del Sig. Prof. Villari risposta sicura, se un giovane il quale intenda fare gli studii d'ingegnere architetto, debba inevitabilmente spendere due anni a Pisa, e tre a Milano, o tre all'Università, e due all'istituto; e non possa per eccezione della quale abbiasi o sia sperabile esempio, fare un anno di studii privati in Firenze o in altra città; sì che Pisa e Milano insieme non ne richieggano più di quattro ».

Κατωτέρω ἐγένετο προσθήκη διὰ μολύβδου προχείρου ἀπαντήσεως, ἣτις περιελήφθη βραδύτερον εἰς τὸ κατωτέρω σημεῖωμα :

« Ἀδύνατον. Ἀπαιτοῦνται πέντε ἔτη φοιτήσεως Πανεπιστημίου καὶ Σχολῆς Ἐφαρμογῆς.

Ἡ τελευταία αὕτη δύναται νὰ γίνῃ ἢ εἰς Μιλάνον ἢ εἰς Τουρίνον ἢ εἰς Νεάπολιν » ¹.

* *

Ὁ Θωμαζαῖος παρέχει ἀπάντησιν εἰς τὴν ἀνωτέρω ἐπιστολὴν τοῦ Τυπάλδου, πληροφορῶν αὐτὸν ὅτι διὰ τὸ δίπλωμα μηχανικοῦ Πολυτεχνείου ἀπαιτοῦνται πέντε ἔτη φοιτήσεως, ἐξ ὧν τρία εἰς Πανεπιστήμιον καὶ δύο εἰς Σχολὴν Ἐφαρμογῆς :

« Εἰς τὴν Φλωρεντίαν οὐχί. — Ἀπαιτοῦνται πέντε ἔτη, τρία εἰς τὸ Πανεπιστήμιον καὶ δύο εἰς τὴν Σχολὴν Ἐφαρμογῆς, εἰς τὸ Ἰνστιτούτον ἢ τοῦ Μιλάνου ἢ τοῦ Τουρίνου ἢ τῆς Νεαπόλεως » ².

* *

Ὁ Τυπάλδος ζητεῖ συγγνώμην διὰ τὴν καθυστέρησιν ἀποστολῆς στίχων του, ὀφειλομένην εἰς λόγους ὑγείας :

« Ἀγαπητὴ Κύριε Θωμαζαῖε,

Συγχωρήσατέ με, ἂν χθὲς δὲν Σᾶς ἀπέστειλα τοὺς στίχους. Ἄλλ' ἤμην πράγματι ἄσχημα. Θὰ ἐπληροφορήθητε ἤδη τὰ περὶ τῆς Κυρίας Angiolina » ³.

Κατωτέρω προσθήκη διὰ μολυβδοκονδύλου τῶν ἐξῆς :

« Impossibile. Ci vogliono 5 anni fra Università e Scuola di applicaz[ione]. Quest'ultima si può o a Milano, o a Torino, o a Napoli ».

1. Τὸ σημεῖωμα τοῦτο προσετέθη, προφανῶς καθ' ὑπαγόρευσιν τοῦ Θωμαζαίου — κατόπιν σχετικῆς πληροφορίας τοῦ Villari —, εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Τυπάλδου καὶ ἀπετέλεσε τὸ πρόχειρον τῆς τελικῆς ἀπαντήσεως, τῆς περιεχομένης ἐν τῇ κατωτέρω ἐπιστολῇ.

2. Ἰδοὺ τὸ ἰταλικὸν πρωτότυπον :

« (Tipaldo G.)

A Firenze no. — Ci vogliono cinque anni, tre all'Università, e due Scuola di applicazione, all'Istituto o di Milano, o di Torino, o di Napoli ».

3. Τὸ αὐτὸ πρόσωπον ἀναφέρεται καὶ ἀνωτέρω (βλ. σελ. 415).

Θὰ ἔλθω βραδύτερον.

Κυριακὴ

Ῥμέτερος ἀφωσιωμένος

Ἰ. Τυπάλδος »¹.

* *

Δι' ἐπισκεπτηρίου του², ὁ Τυπάλδος παρακαλεῖ τὸν βουλευτὴν Tomasi νὰ ἀποστείλῃ πρὸς τὴν οἰκογένειαν Θωμαζαίου εἰσιτήρια (προσκλήσεις;), πρὸς μετάβασιν εἰς τὴν Βουλὴν ἢ ἴσως τελετὴν τινα ἢ δεξίωσιν:

« Ὁ Ἰούλιος Τυπάλδος παρακαλεῖ τὸν βουλευτὴν Tomasi νὰ ἀποστείλῃ δύο εἰσιτήρια εἰς τὴν οἰκογένειαν Θωμαζαίου »³.

* *

Αὕτῃ εἶναι ἡ μεταξὺ Ἰουλίου Τυπάλδου καὶ Νικολάου Θωμαζαίου ἀνταλλαγεῖσα ἀλληλογραφία. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω, θὰ ἀντιηλλάγησαν, κατὰ καιροὺς, καὶ ἄλλαι ἐπιστολαί, ἀπολεσθεῖσαι ὅμως βραδύτερον ἢ καταστραφεῖσαι. Πάντως καὶ ἡ διασωθεῖσα ἀλληλογραφία παρέχει σημαντικὰς πληροφορίας, ἀφορώσας εἴτε εἰς καθαρῶς προσωπικὰ ζητήματα καὶ ἀτομικὰς βιογραφικὰς εἰδήσεις, εἴτε γενικώτερον εἰς φιλολογικὰ θέματα, πολιτικὰ γεγονότα καὶ κοινωνικὰς καταστάσεις τῆς συγχρόνου ἐποχῆς.

Φιλικὰς ἐπιστολάς ἀντήλλαξαν ἐπίσης ὁ Θωμαζαῖος καὶ οἱ οἰκεῖοι αὐτοῦ μὲ τὴν σύζυγον καὶ ἄλλους συγγενεῖς τοῦ Τυπάλδου, αἵτινες παρέχουν σημαντικὰς πληροφορίας περὶ τῶν δύο φίλων καὶ τῶν σχέσεων αὐτῶν.

1. Τὸ ἰταλικὸν πρωτότυπον ἔχει οὕτω:

« Caro Signor Tommaseo

Perdoni se jeri non le mandai i versi. Ma sono stato proprio male. Avrà già saputo della Signora Angiolina.

Verrò più tardi.

Domenica

Suo affez[ionatissi]mo

G. Tipaldo ».

2. Τὸ ἐπισκεπτήριον (εἰς γαλλικὴν) φέρει εἰς τὸ ἀριστερὸν ἄνω ἄκρον ἔνδειξιν πένθους· ἀνωτέρω τοῦ ὀνόματος τοῦ ποιητοῦ ὑπάρχει τὸ οἰκόσημον κόμπος.

3. Τὸ ἰταλικὸν πρωτότυπον ἔχει οὕτω:

« Jules Tipaldo

Prega l'onerevole Tomasi di far avere dei figlietti alla famiglia Tommaseo ».

Ίδιαίτερος όμως πλουσία εις ὄγκον καὶ ἐνδιαφέρουσα εἰς περιεχόμενον εἶναι ἡ ἀλληλογραφία μεταξὺ τοῦ Νικολάου Θωμαζαίου καὶ τοῦ ἐν Βενετία ἐγκατεστημένου ἐξαδέλφου τοῦ ποιητοῦ μας, τοῦ Αἰμιλίου Τυπάλδου, μὲ τὴν οἰκογένειαν τοῦ ὁποίου αἱ σχέσεις τοῦ Δαλματοῦ φιλολόγου ὑπῆρξαν ἐπὶ μακρὰς δεκαετηρίδας φιλικαὶ καὶ ἐγκάρδιοι¹.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Θ. ΖΩΡΑΣ

1. Ἐκ τῆς πλουσιωτάτης ταύτης ἀλληλογραφίας ἔχει δημοσιευθῇ μικρὸν μόνον τμῆμα: N. Tommaseo, *Lettere inedite a Emilio de Tiraldo* (1834 - 1835), a cura di R. Ciampini, Brescia, Marcelliana, 1953. Τὴν ὅλην ἀλληλογραφίαν θέλομεν ἐκδώσει εἰς ἰδιαίτερον τόμον.